

FAKTA I FRÅGAN.

MÅNDAG 3 SEPTEMBER 2018 ● SVERIGES STÖRSTA MORGONTIDNING ● GRUNDAD 1864

92

sidor valspecial
– med **alla delar**
av **Fakta i frågan**

**Hur bra är den svenska skolan?
Har vårdköerna vuxit? Och hur stor
är invandringen?** DN:s Kristoffer Örstadius
har granskat 38 av väljarnas viktigaste frågor
om samhällsutvecklingen. Här är en hel
tidning med alla delar av artikelserien.

Underlag till Fakta i frågan. Kartonger med dokument från Åklagarmyndigheten som innehåller listor över personer som åtalades förra året.

Foto: Kristoffer Örstadius

Den stora dramatiken kan finnas i ett rum med tusentals papper

Den stora dramatiken finns inte alltid i de plötsliga händelserna. Dramatiken kan finnas i ett rum fullt med kartonger och tusentals och åter tusentals papper. Den som står för dramatiken behöver inte göra det med stora gester och hög röst. Det kan lika gärna vara en tålmodig, erfaren reporter som stiger in i rummet med alla kartongerna och sedan läser och sorterar dokumenten, dag efter dag, vecka efter vecka.

Kristoffer Örstadius är den personen. Han har i Dagens Nyheter publicerat en rad unika rapporter det senaste halvåret, unika på flera sätt. Utifrån öppna, offentliga källor har han gjort egna utredningar av vår tids mest omdebatterade frågor.

Hur bra är den svenska skolan? Hur stor är invandringen? Hur bra är den svenska sjukvården? Går klimatarbetet åt rätt håll? Vi har utgått från opinionsinstitutet Ipsos mätning av väljarnas viktigaste frågor – ju högre upp i rankningen, desto fler frågor att genomlysas.

I en tid av snabba påståenden, rykten och ibland medvetna lögnar har Kristoffer Örstadius med envishet, noggrannhet och analytisk förmåga benat ut ämne efter ämne.

Han har bjudit Dagens Nyheter läsare på något efterlängtat: Fakta i frågan.

Det enorma gensvaret visar ett glödande engagemang för något som kunde kallas torra fakta – över 3 000 mejl med tips, synpunkter och tack har kommit till Dagens Nyheter.

Vi gläder oss åt gensvaret.

I dag publicerar vi en extra 92-sidig eDN-tidning med samtliga Fakta i frågan. En e-bilaga att gå tillbaka till, inte bara under den närmaste veckan.

Varsågod!

Pia Skagermark, samhällschef
pia.skagermark@dn.se

INNEHÅLL.

Hur bra är den svenska sjukvården?	sid 4
Har vårdköerna vuxit?	sid 6
Hur många sjuksköterskor saknas?	sid 8
Är det kris i förlossningsvården?	sid 10
Hur bra är svensk äldreomsorg?	sid 14
Hur bra är den svenska skolan?	sid 16
Har barngrupperna i förskolan blivit större?	sid 18
Är friskolor bättre än kommunala skolor?	sid 20
Är det ordning och reda i skolan	sid 23
Har skolan fått mer resurser?	sid 24
Hur stor är invandringen?	sid 26
Hur många asylsökande som fått avslag stannar ändå i landet?	sid 28
Löser polisen färre brott?	sid 30
Har antalet poliser ökat?	sid 32
Har läget i utsatta bostadsområden blivit sämre?	sid 34
Finns det några no-go-zoner i Sverige?	sid 36
Har våldet ökat?	sid 40
Har våldtäkterna ökat?	sid 42
Är utrikesfödda överrepresenterade i brottsstatistiken?	sid 46
Går det svenska klimatarbetet åt rätt håll?	sid 48
Hur mår Östersjön?	sid 52
Äter svenskarna allt mindre kött?	sid 56
Hur mår Sveriges ekonomi?	sid 58
Hur stora är bostadsskuldena	sid 61
Hur mycket inkomstskatt betalar vi?	sid 62
Ökar inkomstklyftorna?	sid 64
Har barnfattigdomen ökat?	sid 66
Har pensionärerna fått mer i plånboken?	sid 68
Gör privata företag i välfärden övervinster?	sid 70
Hur mår svensk arbetsmarknad?	sid 74
Hur fungerar integrationen av flyktingar på arbetsmarknaden?	sid 76
Tar arbetskraftsinvandrare jobben från dem som bor i Sverige?	sid 78
Vilka konsekvenser har metoo fått hittills?	sid 80
Hur stort är lönegapet mellan män och kvinnor?	sid 82
Hur rustat är Sverige militärt?	sid 84

Lyssna på partiledarna

Valsöndagen närmar sig, mycket står på spel. Karin Eriksson och Johar Bendjelloul har träffat partiledarna för en sista intervju innan valet. Vad vill egentligen ledarna för Sveriges största partier? Hur ser de på världen – och tiden efter valet?

Du hittar intervjuerna både som artiklar och i poddformat på dn.se/partiledarintervjuer

Karin Eriksson och Johar Bendjelloul möter partiledarna.

Lyssna på intervjuerna och hör fler poddar från DN på dn.se/om/dn-podcast

**DAGENS
NYHETER.**

Fakta i frågan: Hur bra är den svenska sjukvården?

Överlevnaden i en rad sjukdomar har förbättrats påtagligt. Det gäller inte minst cancer och hjärt- och kärlsjukdomar. Men vården har också ett växande problem med vårdköer och överbeläggningar. Det är för stora skillnader mellan sjukvården i olika delar av Sverige. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

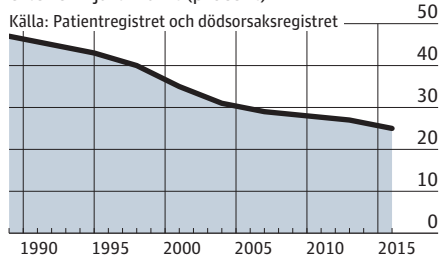
Det är nästan omöjligt att sätta ett helhetsbetyg på hur bra den svenska sjukvården är. Det finns så många olika aspekter, alltifrån den medicinska kvaliteten till överbeläggningar.

Låt oss först analysera utvecklingen i medicinskt utfall för några stora sjukdomsgrupper.

Överlevnaden inom en rad sjukdomar har förbättrats det senaste decenniet. Till exempel överlever allt fler personer med hjärt- och kärlsjukdomar. Andelen som dör efter en hjärtinfarkt har minskat kraftigt mellan 1989 och 2016:

Dödlighet efter hjärtinfarkt

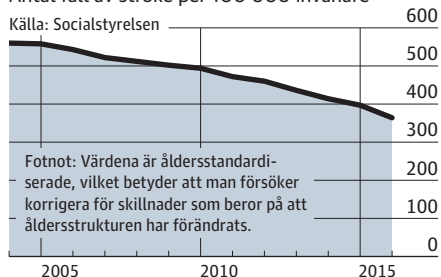
Andel som dör inom 28 dagar efter en hjärtinfarkt (procent)

Utvecklingen beror främst på medicinska framsteg och att hjärtsjukvården har blivit allt bättre. Förekomsten av stroke har minskat påtagligt – mer än en tredjedel färre fall på tolv år:

Förekomst av stroke

Antal fall av stroke per 100 000 invånare

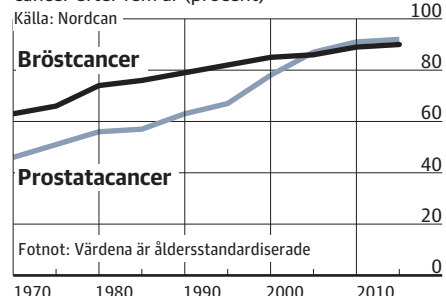
Bakom denna utveckling ligger flera faktorer, bland annat hälsosammare levnadsvanor och att sjukvården i allt högre

utsträckning behandlar med blodförtunnande läkemedel vid förmaksflimmer. För allt fler sjukdomstillstånd, däribland hjärt- och kärlsjukdomar, finns det i dag nationella system för kvalitetsuppföljning genom nationella riktlinjer, kvalitetsregister och en öppen redovisning.

Påtagliga förbättringar har också skett inom cancersjukvården. För de flesta diagnoser finns numera tydliga "manualer" – så kallade standardiserade vårdförlopp – som beskriver vilka utredningar och behandlingar som ska göras. I dag räknar vården med att minst var tredje person i Sverige kommer att få en cancerdiagnos under sin livstid. Samtidigt överlever allt fler sin sjukdom. Så här ser utvecklingen ut för de två vanligaste cancer typerna, bröstcancer och prostatacancer:

Överlevnad i cancer

Andel patienter som har överlevt cancer efter fem år (procent)

Utöver en förbättrad vård av cancer beror utvecklingen på att cancerfallen upptäcks allt tidigare.

Den svenska sjukvården står sig på många sätt bra i jämförelse med andra länder. Vi har till exempel goda medicinska resultat när det gäller överlevnad i ovan nämnda sjukdomar. Vaccinationstäckningen är hög, folkhälsan god och spädbarnsdödligheten låg. Sverige avviker också med en låg antibiotikaförskrivning i ett EU-perspektiv. Enbart Nederländerna och Estland har lägre förskrivning.

En bra källa för internationell analys är organisationen OECD:s rapport "Health at a glance". Den publiceras vartannat år och

bygger på närmare 50 kvalitetsindikatorer på vården i ett antal av världens mest utvecklade länder. I den senaste mätningen från 2017 utmärker sig Sverige med bra resultat för cancervård, akutvård och vaccinering – men får sämre betyg i fråga om patientupplevelse, primärvård, och patientsäkerhet.

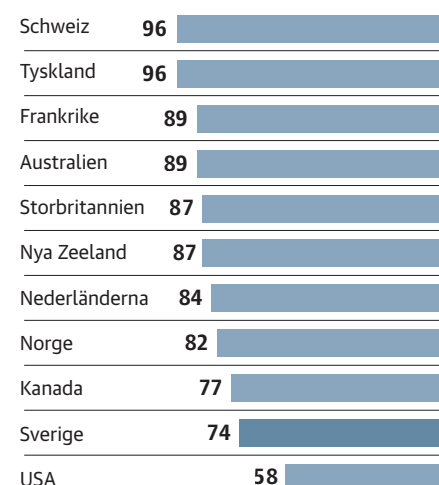
En annan undersökning, stiftelsen Commonwealth fund, mäter befolkningens upplevda erfarenheter av sjukvården i elva länder. I den utmärker sig Sverige med att invånarna överlag är missnöjda. Särskilt kritiska är patienter med kronisk sjukdom som i betydligt lägre utsträckning än andra länder är nöjda med sin vård. De är till exempel särskilt missnöjda med att de saknar en behandlingsplan i vardagen.

När deltagarna i undersökningen får svara på en fråga om den övergripande kvaliteten på sjukvården hamnar Sverige näst sist:

Betyg på sjukvården

Andel som svarat "utmärkt", "mycket bra" eller "bra" på frågan "Hur skulle du betygsätta den övergripande kvaliteten på sjukvården i landet?" (2015)

Källa: Commonwealth Fund och myndigheten Vårdanalys

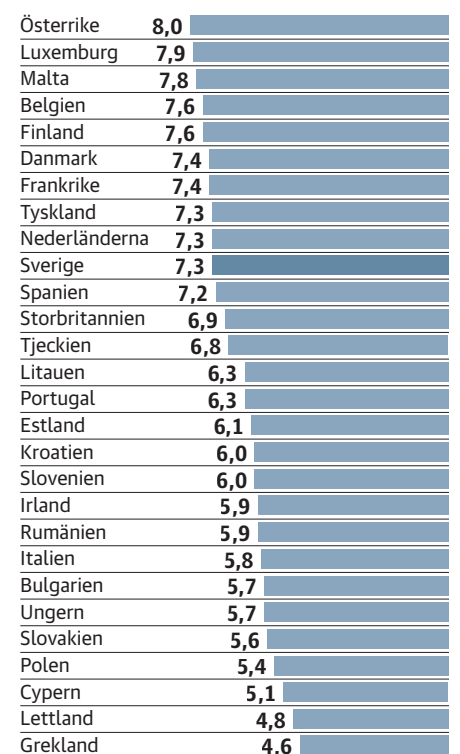

En annan intervjustudie, EU:s attitydundersökning Eurofund, visar å andra sidan att Sverige ligger strax över mitten när motsvarande fråga ställs:

Betyg på sjukvården

Poäng 1-10 på frågan "Hur skulle du bedöma kvaliteten på hälso- och sjukvården i ditt land?" (2016)

Källa: Eurofund

Det finns anledning att vara försiktig när man drar slutsatser om förtroende. Ett problem med denna typ av studier är att det kan vara svårt att jämföra subjektiva bedömningar mellan länder eftersom patienternas jämförelsenorm kan vara olika. Sveriges i vissa fall dåliga resultat skulle alltså delvis kunna förklaras av att våra förväntningar på vården är mycket större. Det har också stor betydelse för vilka aspekter av vården de tillfrågade lägger in i sin bedömning.

Andelen av våra inkomster som satsas på hälso- och sjukvården har varit ganska oförändrad över tiden. Hälso- och sjukvårdens andel av BNP var ungefär densamma år 2016 som år 2001.

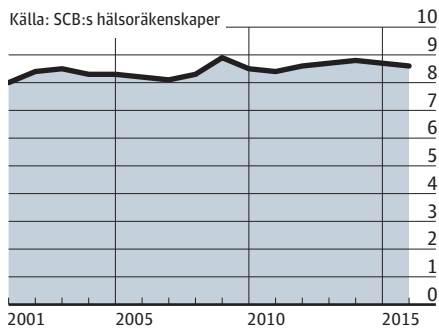

Foto: Isabell Højman/TT

Svaret i korthet

- 1** Kvaliteten inom vården har i flera avseenden förbättrats. Överlevnaden i en rad sjukdomar är högre i dag än någonsin tidigare.
- 2** Vårdköerna har vuxit de senaste åren. I december 2017 fick mer än var fjärde patient vänta längre än tre månader på operation.
- 3** Hälso- och sjukvårdens andel av BNP är i stort sett oförändrad sedan 2001.

Hälso- och sjukvårdens andel av BNP

Sverige lägger en större andel av BNP på vården än många andra länder, men jämförelsen är svår att göra eftersom det kan finnas avgörande skillnader mellan vad som räknas som hälso- och sjukvård i olika länder.

Sverige är ett av de länder i västvärlden som har flest antal läkare i förhållande till befolkningen. Läkartätheten har dessutom ökat över tid. Men svenska läkare träffar få patienter i jämförelse med sina internationella kollegor – enbart en tredjedel av arbetstiden ägnas åt direkt patientkontakt.

Till skillnad från andra länder avviker Sverige med en låg andel patienter som har fast läkarkontakt. 42 procent av svenskarna har det, men 95 procent av norrmännen.

I Sverige hjälper samtidigt den ordinarie läkaren i betydligt lägre utsträckning än i andra länder till med koordinering av annan vård. De svenska patienterna upplever sig dessutom få motstridig information.

Den svenska primärvården, där vårdcentralerna ingår, svarar för en mindre andel av hälso- och sjukvården än i jämförbara länder. Samtidigt visar forskning att en väl fungerande primärvård är positiv, till exempel för effektiviteten och för jämlikheten inom sjukvården.

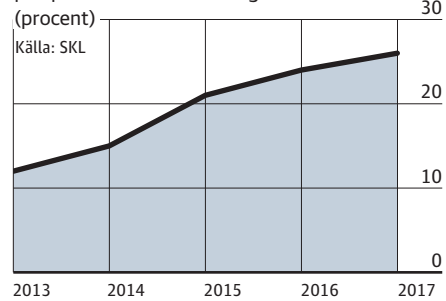
Andelen allmänläkare av den totala läkarkåren är betydligt lägre i Sverige. Primärvården är tänkt att användas som "första linjens vård", det vill säga vård av lindrigare akut karaktär och av patienter som inte behöver specialistvård.

Väntetiderna på akutmottagningarna är långa i Sverige, men här saknas tyvärr bra data som är jämförbara över många år. Den senaste statistiken är från perioden juni 2016 till maj 2017. Då var den genomsnittliga väntetiden till läkarbedömning på akutmottagningarna 61 minuter.

Just väntetiderna får ofta låga betyg när den svenska hälso- och sjukvården jämförs internationellt. Vårdköerna har vuxit mellan 2013 och 2017:

Operationsköerna

Andel patienter som har väntat mer än 90 dagar på operation eller annan åtgärd i december

Landstingen förklarar de växande vårdköerna med stor sjuksköterskebrist. Framför allt har antalet specialistsjuksköterskor per invånare minskat.

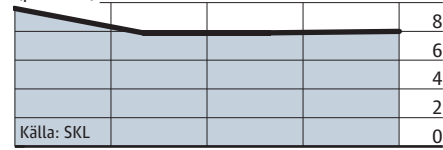
Antalet vårdplatser i Sverige blir allt färre. Den långsiktiga trenden beror på att sjukvården har moderniserats i flera avseenden, men för de senaste åren har sjuksköterskebrist lyfts fram som en bidragande faktor. Enbart mellan 2015 och 2016 försvann 645 vårdplatser på svenska sjukhus, en minskning på 3,3 procent. Det är den största minskningen på ett decennium och sker trots att befolkningen växer.

Överbeläggningarna på svenska sjukhus har också ökat.

Hur ser det ut med patientsäkerheten? Sedan 2013 har det skett en svag minskning av antalet patienter som drabbas av vårdskador. Det visar organisationen Sveriges Kommuner och landsting (SKL) som har granskat 65 000 journaler från omkring 60 sjukhus mellan 2013 och 2016:

Vårdskador

Andel vårdtillfällen där en patient blivit skadad i vården och där skadorna anses som "undvikbara" (procent)

En annan statistikkälla ger dock motstridigt resultat. Antalet anmälningar om vårdskador till landstingens gemensamma försäkringsbolag, Lof, har ökat från 11 800 år 2011 till 16 300 år 2017. En del av ökningen kan bero på förändrad lagstiftning.

En svårighet med att svara på frågan om hur svenska sjukvården mår är att det i flera avseenden råder stora skillnader mellan olika delar av landet. Så är exempelvis fallet när det gäller vårdköer och överbeläggningar men även i fråga om överlevnaden i allvarliga sjukdomar. Andelen som har stort förtroende för sjukvården är högst i Kalmar län och lägst i Västernorrlands län:

Förtroende för sjukvården

Andel av befolkningen i procent som har stort eller mycket stort förtroende för hälso- och sjukvården i sin helhet (2017) Källa: SKL

Kalmar län	72
Jönköpings län	72
Örebro län	72
Halland	71
Uppsala län	69
Östergötland	67
Västerbotten	66
Västmanland	65
Gotland	64
Kronoberg	63
Värmland	61
Jämtland Härjedalen	61
Stockholms län	60
Blekinge	59
Dalarna	58
Sörmland	58
Skåne	57
Västra Götaland	57
Norrbottnen	55
Gävleborg	51
Västernorrland	46

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data.

På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

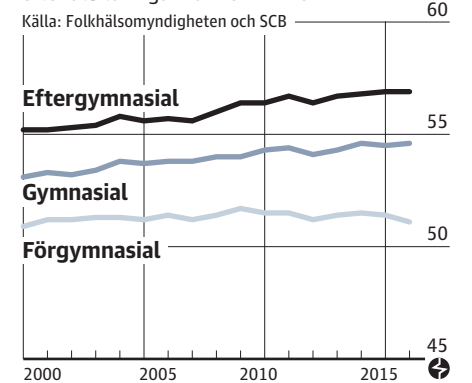
Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Ett annat problem är att vården inte lyckas kompensera för ojämlikheter i folkhälsa. Skillnaderna i medellivslängd mellan olika socioekonomiska grupper är stor och har dessutom ökat de senaste åren. En högutbildad 30-årig man förväntas enligt Folkhälsomyndigheten ha en återstående medellivslängd som är drygt sex år längre än en 30-åring som enbart har gått ut grundskolan.

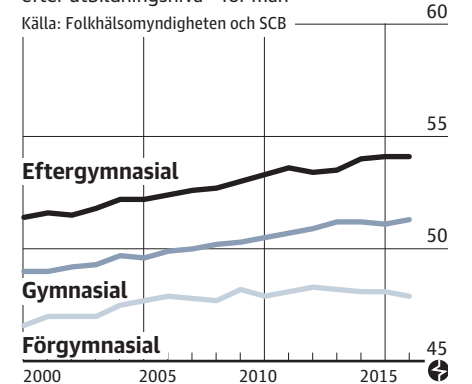
Medellivslängd - kvinnor

Återstående medellivslängd vid 30 års ålder efter utbildningsnivå - för kvinnor

Medellivslängd - män

Återstående medellivslängd vid 30 års ålder efter utbildningsnivå - för män

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Fakta i frågan: Har vårdköerna vuxit?

Utvecklingen är tydlig: vårdköerna växer i Sverige, både inom specialist- och primärvården. Men skillnaderna är stora, på vissa ställen är köerna långa och på andra håll förhållandevis korta. Varje vecka fram till valet kommer DN:s Kristoffer Örstadius att granska **väljarnas viktigaste frågor**.

Väntetider har länge varit ett av den svenska sjukvårdens största problem. Samtidigt som vården i Sverige i flera avseenden håller världsklass får just tillgängligheten låga betyg.

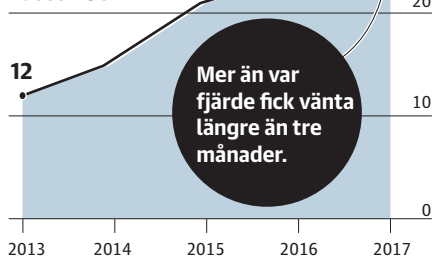
Lagen kräver att patienter ska få träffa en läkare inom en bestämd tid. Rättigheten kallas för vårdgarantin och anger till exempel att en operation måste ske inom 90 dagar.

Trots detta bryter många landsting mot lagen. Köerna till sjukvården blir allt längre, enligt statistik från väntetidsdatabasen vid organisationen Sveriges Kommuner och landsting (SKL).

Mellan 2013 och 2017 ökade andelen patienter som har fått vänta mer än 90 dagar på operation från 12 till 26 procent:

Väntat mer än 90 dagar - hela landet

Andel patienter som har väntat mer än 90 dagar på operation eller annan åtgärd i december.

Det är tyvärr svårt att analysera hur situationen såg ut före 2013. Det beror i huvudsak på att landstingens inrapportering av data, liksom vissa definitioner, har förändrats.

I mer än ett kvarts sekel har vårdgarantin varit ett av de främsta styrmedlen för att åtgärda problemen med långa väntetider. År 2008 införde den dåvarande alliansregeringen dessutom "kömiljarden", ett system som belönade de landsting som klarade vårdgarantin.

En utvärdering som Socialstyrelsen

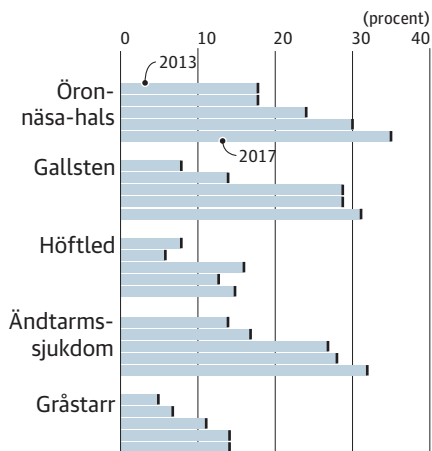
gjorde 2012 visade att reformen hade haft "positiva effekter". Mellan 2009 och 2011 minskade vårdköerna, enligt myndigheten. Men Socialstyrelsen pekade samtidigt på att den förbättrade tillgängligheten delvis skedde på bekostnad av andra patientgrupper med andra vårdbehov.

Strax efter valet 2014 meddelade den nuvarande regeringen att kömiljarden skulle avskaffas. Under de senaste åren har alltså vårdköerna vuxit, men om det beror på att kömiljarden har försvunnit är oklart. Vi ska strax återkomma till några tänkbara förklaringar.

Så här såg utvecklingen ut bland några vanliga operationstyper:

Väntat mer än 90 dagar - vanliga operationer

Vanliga operationer - andel patienter som har väntat mer än 90 dagar i december 2013-2017.

Ovanstående diagram visar att vårdköernas storlek varierar för olika patientgrupper. Det visar också att trenden genomgående går mot växande vårdköer. Gallstensbehandlingar är en av de operationstyper där utvecklingen har varit tydligast.

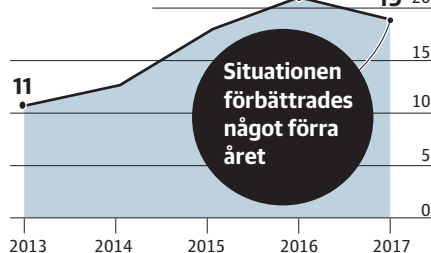
Vårdgarantin reglerar inte enbart operationsköer. Det finns även ett krav på inom vilken tid som en patient ska få träffa en specialistläkare för ett första besök. Denna

tidsgräns har satts till 90 dagar, precis som för operationerna.

Även för specialistbesöken är trenden negativ sedan 2013, även om det förra året skedde en svag förbättring:

Väntat mer än 90 dagar - specialistvård

Andel patienter som har väntat mer än 90 dagar på förstabetesök i den specialiserade vården i december.

Inom specialistvården sticker ögonsjukvården ut. Så många som 31 procent av patienterna fick enligt den senaste statistiken vård först efter 90 dagar.

En brist med statistiken om vårdköer är att det inte går att se hur de genomsnittliga väntetiderna ser ut, alltså hur många dagar en person i snitt stod i kö. Utgångspunkten för datainsamlingen är hur stor andel som har fått vård inom vårdgarantin. Det går därför inte heller att säga hur många som till exempel väntade så länge som ett halvår.

Ur patientens perspektiv finns det dessutom flera mått på tillgänglighet som inte ingår i vårdgarantin och som därmed inte heller följs upp nationellt med längre tids-serier. Till exempel ingår inte väntetider till fortsatt utredning, undersökningar och återbesök. Vårdgarantin säger inte heller något om kvaliteten på vården.

Men varför ökar vårdköerna? För att besvara frågan behöver statistiken analyseras djupare. Ett sätt är att studera hur situationen ser ut i olika län. Målsättningen med hälso- och sjukvårdslagen är att vård ska ges på lika villkor till hela befolkningen.

Trots det varierar vårdköerna stort mellan olika delar av landet. I Norrbottens län är väntetiderna till specialistläkare mångdubbel längre än i Stockholms län:

I 19 av 21 län har utvecklingen försämrats. Två län avviker: Skåne och Stockholm. I dessa har utvecklingen mellan 2013 och 2017 varit stabil. I Stockholms län fick i fjol bara 6 procent av patienterna vänta längre än 90 dagar på förstabetesök till specialistvården. Bland de stora sjukhusen i länet hade Danderyds sjukhus och Södertälje sjukhus bäst resultat. Sämst bland de större sjukhusen var Nya Karolinska i Solna. Men dess andel, 10 procent, var ändå mycket bra ur ett nationellt perspektiv.

Två möjliga förklaringar till att Stockholm sticker ut är att länet dels har ett stort utbud av vårdinrättningar, dels att länet infört en egen lokal vårdgaranti som innebär att patienter ska få komma till specialistläkare inom 30 dagar i stället för 90.

Denna garanti gäller enbart förstabetesök inom specialistvården. För operationer gäller samma regelverk som för hela Sverige, 90 dagar. Kanske är just detta en förklaring till att Stockholms läns utveckling inte varit lika positiv för operationsköerna som för specialistbesöken. I alla län utom Jönköping har operationsköerna vuxit mellan 2013 och 2017.

Men framför allt avslöjar skillnaderna mellan olika delar av Sverige något annat: en trolig förklaring till varför vårdköerna har ökat så mycket. Norrbotten, Väster-norrland och Gävleborg är de län som har störst andel som får vänta längre än den nationella vårdgarantins gräns. En gemensam faktor för dessa tre län är att alla har mycket stor brist på vårdpersonal. Resursbristen är också en förklaring som länen ger när DN ställer frågor.

"Det enskilt största problemet för oss är kompetensförsörjning av sjuksköterskor för att kunna hålla tillräckligt många vårdplatser öppna. Vi kan inte operera om vi inte har vårdplatser för eftervård", svarar Region Väster-norrland där andelen som får vänta längre än 90 dagar till specialistläkare har ökat från 9 till 39 procent.

Foto: Roger Turesson

Svaret i korthet

- 1** Vårdköerna har vuxit de senaste åren. Utvecklingen är tydlig inom både specialist- och primärvården.
- 2** I december 2017 fick mer än var fjärde patient vänta längre än tre månader på operation, en betydande försämring.
- 3** Situationen är särskilt allvarig i norra Sverige. Som orsak anges främst personalbrist. Samtidigt går Stockholms län mot strömmen med förhållandevis korta köer till specialistläkare.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna för att komma med övergripande synpunkter och minimera riskerna för felaktiga slutsatser.

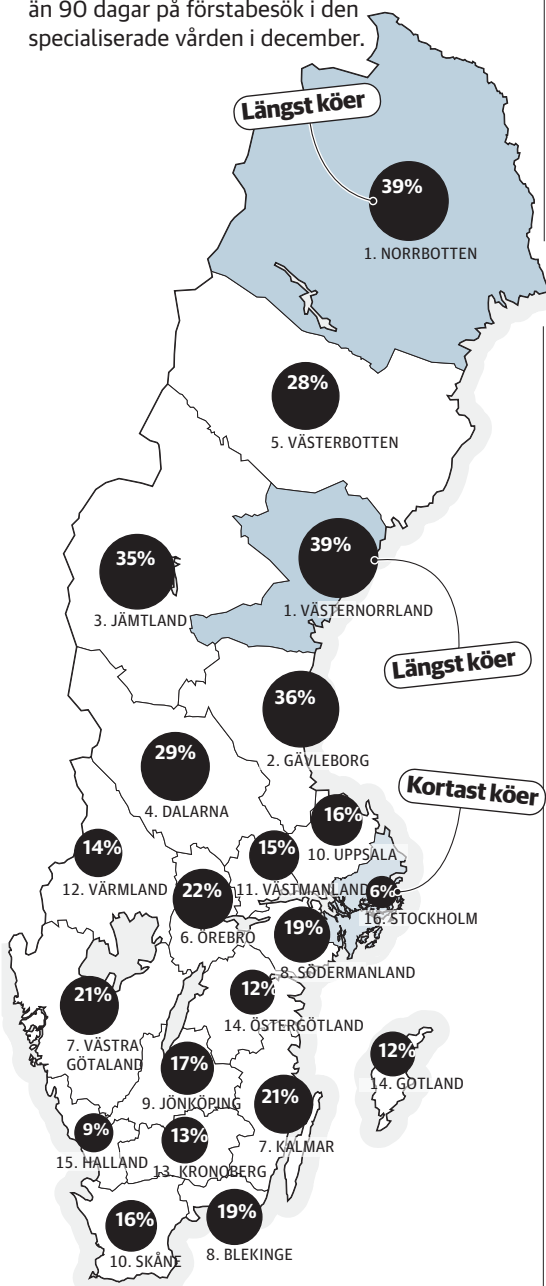
Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Väntat mer än 90 dagar - specialistvård

Andel patienter som har väntat mer än 90 dagar på förstabetesök i den specialiserade vården i december.

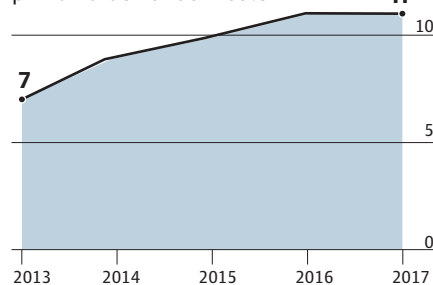
”De främsta orsakerna är ett sämre bemanningsläge och i vissa fall svårighet att hitta rätt kompetens”, svarar ett annat län, Region Gävleborg.

Att kömiljarden har försvunnit lyfts också fram som skäl till situationen.

Även inom primärvården, alltså i huvudsak vårdcentralerna, har situationen försämrats de senaste åren. Här kräver vårdgarantin att en patient erbjuds tid till läkare inom en vecka:

Väntat mer än en vecka - primärvård

Andel patienter som har väntat mer än en vecka för att få tid till läkare i primärvården under hösten.

En annan del av vårdkedjan är akutmottagningarna. Här saknas tyvärr bra data som är jämförbara över många år. Den senaste statistiken är från perioden juni 2016 till maj 2017. Då visade det sig att mediantiden på akutmottagningarna var 3 timmar och 30 minuter. Det var sju minuter längre än vid samma mätning året dessförinnan. Väntetiderna var längst på Södersjukhuset i Stockholm, kortast på Gällivare sjukhus.

En del av sjukvården som ofta får kritik för långa väntetider är behandlingen av cancerpatienter. För cancerpatienter är den generella uppföljningen svårare att göra eftersom den redovisas för respektive cancerart, med varierande definitioner. Varje cancerart har ett eget kvalitetsregister med statistik. DN har valt att jämföra utvecklingen för de fyra vanligaste cancersjukdomarna: prostatacancer, bröstcancer, hudcancer och tjocktarmscancer. Trenden är i huvudsak positiv.

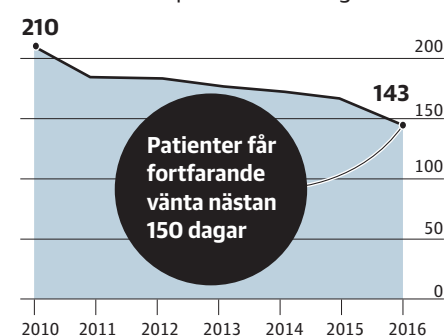

Norrbotten, Väster-norrland och Gävleborg är de län som har störst andel som får vänta längre än den nationella vårdgarantins gräns. En gemensam faktor för dessa tre län är att alla har mycket stor brist på vårdpersonal.

För prostatacancer, som är den vanligaste cancerformen bland män, utmärker sig köerna genom att under flera år ha varit mycket långa. Situationen är fortfarande allvarig, men det finns tecken på att väntetiderna är på väg åt rätt håll. Så här har snitttiden mellan remiss och behandling utvecklats de senaste åren:

Väntetid - prostatacancer

Prostatacancer - tid från remiss till start av kurativ primärbehandling. (antal dagar) 250

För bröstcancer, den vanligaste cancerformen bland kvinnor, har väntetiden från välgrundad misstanke till operation minskat från i snitt 36 dagar år 2013 till 32 dagar år 2016.

För hudcancer (hudmelanom) har väntetiderna till kirurgi minskat från i snitt 9 dagar år 2013 till 7 dagar år 2017.

För tjocktarmscancer har väntetiderna från diagnos till behandlingsstart minskat marginellt från i snitt 30 dagar år 2013 till 29 dagar år 2016.

Kristoffer Örstadius

kristoffer.orstadius@dn.se

I statistik om väntetider från SKL räknas inte så kallad patientvald väntan in. Patientvald väntan innebär att patienter har valt att vänta längre än tidsgränsen för att de till exempel vill träffa en särskild läkare eller för att de avstår besök på annan ort. Det är vården som avgör vilka patienter som markeras som patientvald väntan. För operationer/åtgärder motsvarade den patientvalda väntan 4 procent i december 2017 - lika stor andel som december 2013. För besök till specialistvård var andelen 3 procent i december 2017 och 2 procent i december 2013.

Val 2018.

Fakta i frågan: Hur många sjuksköterskor saknas?

Inställda operationer, växande vårdköer och stängda vårdplatser. Bristen på sjuksköterskor får allvarliga konsekvenser. Men hur mycket personal saknas egentligen i vården? **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

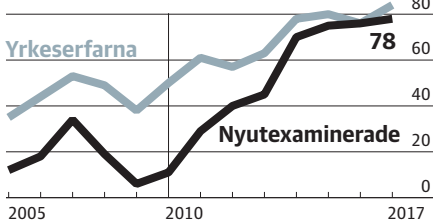
Erfaren personal är avgörande för att vården ska fungera. Forskning visar att risken för att dö efter en operation ökar om patienten vårdas på ett sjukhus där sjuksköterskorna är för få och har en hög arbetsbelastning.

Bristen på vårdpersonal är stor i Sverige. I SCB:s senaste arbetskraftsbarometer uppgav cirka 80 procent av arbetsgivarna att de har brist på sjuksköterskor, både nyutexaminerade och yrkeserfarna. Andelen har ökat de senaste åren:

Brist på sjuksköterskor

Andel arbetsgivare inom hälso- och sjukvården som uppger att de har brist på grundutbildade sjuksköterskor (procent)

Källa: SCB:s Arbetskraftsbarometer

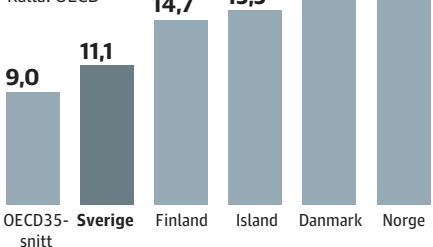

Sverige har betydligt färre sjuksköterskor per invånare än våra nordiska grannländer. Norge har 17 sjuksköterskor per tusen invånare, Sverige har 11. Vi ligger dock något över genomsnittet för de 35 länder som ingår i OECD:s jämförelse (ett antal av de mest utvecklade länderna).

Situationen i Norden

Antal arbetande sjuksköterskor per 1 000 invånare (2015)

Källa: OECD

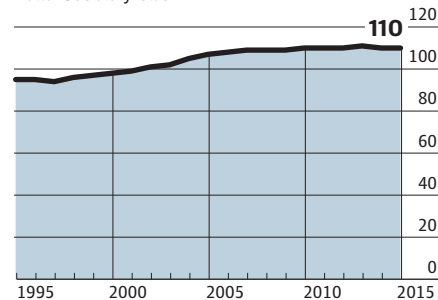

Antalet sjuksköterskor per invånare har ökat i alla nordiska länder sedan 2000, men Sverige avviker med en förhållandevis svag utveckling. Sedan 2007 har antalet sjuksköterskor per invånare varit i stort sett oförändrat:

Situationen i Sverige

Antal arbetande sjuksköterskor inom hälso- och sjukvården per 10 000 invånare.

Källa: Socialstyrelsen

År 2015 fanns det enligt Socialstyrelsen 123 000 personer med sjuksköterskelegitimation på den svenska arbetsmarknaden. Av dem jobbade 88 procent inom hälso- och sjukvården. Här inräknas alla som arbetar som sjuksköterskor, även till exempel de inom omsorg och skolhälsovård. De som arbetar utanför hälso- och sjukvården arbetar ofta som organisationsutvecklare och utredare vid myndigheter, undervisar vid högskola och universitet eller gymnasieskolans yrkesprogram.

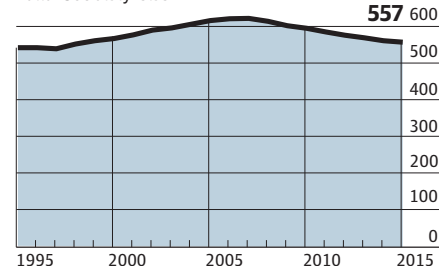
Den senaste statistiken har flera år på nacken – och speglar därmed inte situationen under de senaste två åren.

Vården står inför stora förändringar. Sverige har en åldrande befolkning och vårdbehovet har ökat. Mellan 2001 och 2015 ökade antalet besök per invånare i den specialiserade öppenvården med 60 procent. Om vi i stället relaterar antalet sjuksköterskor i Sverige till antalet invånare över 65 år, som har störst vårdbehov, har antalet sjuksköterskor minskat de senaste åren:

Sjuksköterskor per invånare över 65 år

Antal arbetande sjuksköterskor inom hälso- och sjukvården per 10 000 invånare (över 65 år) i Sverige.

Källa: Socialstyrelsen

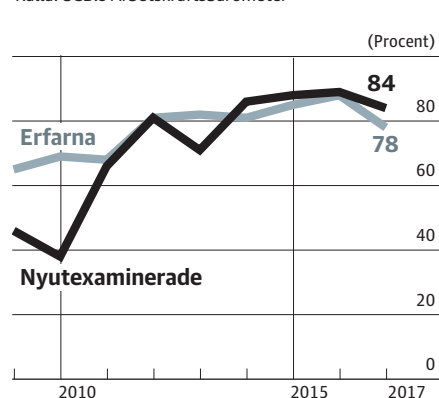

Dagens alltmer avancerade sjukvård är samtidigt beroende av specialistutbildad personal. Personalbristen inom vården är även stor på specialistsjuksköterskor, alltså sjuksköterskor som har vidareutbildat sig inom exempelvis anesthesi-, intensiv- och operationsvård:

Brist på specialistsjuksköterskor

Andel arbetsgivare inom hälso- och sjukvården som uppger att de har brist på specialistsjuksköterskor (anesthesi-, intensiv-, operationssjukvård)

Källa: SCB:s Arbetskraftsbarometer

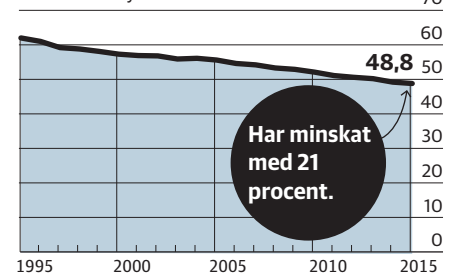

På 20 år har antalet specialistsjuksköterskor per invånare minskat med 21 procent.

Specialistsjuksköterskor

Antal specialistsjuksköterskor som arbetar inom hälso- och sjukvården per 10 000 invånare i Sverige.

Källa: Socialstyrelsen

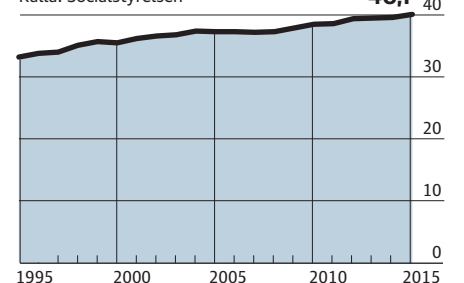
De flesta landsting erbjuder ekonomisk ersättning till sjuksköterskor som specialiserar sig.

Barnmorskor, som också är en vidareutbildning för sjuksköterskor, har ökat i förhållande till antalet kvinnor i fertil ålder:

Barnmorskor

Antal barnmorskor som arbetar inom hälso- och sjukvården per 10 000 kvinnor i fertil ålder.

Källa: Socialstyrelsen

Så hur många sjuksköterskor saknas i Sverige? Frågan är tyvärr omöjlig att svara på. Varken SCB, intresseorganisationen SKL eller Socialstyrelsen för någon sådan statistik. Även landstingen själva har svårt att ta fram sådant underlag.

Frågan är komplex eftersom vi först skulle behöva veta vad det mest lämpliga

Foto: Isabell Højman/TT

Svaret i korthet

- 1** Cirka 80 procent av arbetsgivarna uppger att de har brist på sjuksköterskor. Andelen har ökat de senaste åren.
- 2** Antalet specialistsjuksköterskor per invånare har minskat det senaste decenniet.
- 3** Bristen leder till inställda operationer, växande vårdköer och överbeläggningar.

antalet sjuksköterskor är. Det påverkas i sin tur av hur vården organiseras.

Om Sverige skulle ha lika många sjuksköterskor per invånare som i Norge, skulle ytterligare 61 000 personer ha behövt rekryteras. Men inget säger att antalet sjuksköterskor i just Norge är det rätta.

Det finns flera lokala exempel som ger en bild av läget i olika delar av landet:

- I Gävleborg finns just nu 61 vakanser som inte har kunnat fyllas till sjukskötersketjänster på sjukhus och inom primärvården. Situationen ledde i höstas till att Gävle sjukhus fick dra ner på antalet vårdplatser på kirurgavdelningen från 22 till 12.

- Region Skåne uppgav i våras att det saknades omkring 300 grundutbildade sjuksköterskor. Som en konsekvens har operationer fått ställas in och vårdplatser tas bort.

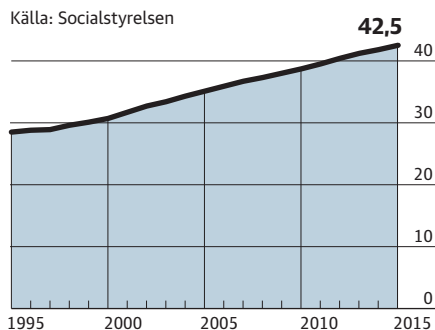
- Södra Älvsborgs sjukhus i Borås beslutade i fjol att stänga ner en kirurgavdelning i nio veckor. Orsaken var att tio av sexton sjuksköterskor som bedömdes behövas saknas.

För att förstå sjuksköterskebristen är det viktigt att ha kunskap om utvecklingen för andra yrkesgrupper inom vården. Sverige är ett av de OECD-länder som har flest antal läkare i förhållande till befolkningen. Läkartätheten har dessutom ökat över tid.

Läkare

Antal läkare inom hälso- och sjukvården per 10 000 invånare i Sverige.

Källa: Socialstyrelsen

Svenska läkare träffar få patienter i jämförelse med sina internationella kollegor. Enbart en tredjedel av arbetstiden ägnas åt

patientkontakt. Det är oklart om det ökade antalet läkare i någon mån har kompenserat för minskningen i antalet sjuksköterskor.

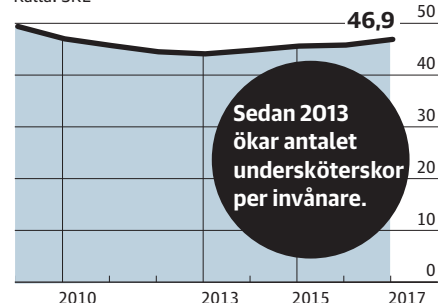
Även sjuksköterskor uppger i undersökningar att en stor del av arbetstiden går åt till andra arbetsuppgifter än att möta patienter, till exempel att städa rum och utrustning.

Antalet undersköterskor per invånare har minskat under flera år, men ökat sedan 2013:

Undersköterskor

Antal anställda undersköterskor i landstingen per 10 000 invånare.

Källa: SKL

Som en konsekvens av personalbristen inom flera yrkesgrupper har kostnaderna för inhyrd personal i vården ökat de senaste åren. Förra året uppgick prislappen till 5,2 miljarder kronor.

En statlig utredning visade år 2016 att resurserna inom vården utnyttjas dåligt. Det finns problem med hur vården styrs, leds och organiseras.

Bristen på sjuksköterskor anges av landstingen som huvudförklaringen till att vårdköerna i Sverige har vuxit de senaste åren. Situationen innebär att operationer ställs in. Enbart i Stockholms län ställdes över 10 000 operationer in år 2016. Personal- och platsbrist angavs som huvudskäl.

Antalet vårdplatser i Sverige blir allt färre. Enligt SKL beror utvecklingen på just svårigheter att rekrytera personal. Enbart mellan 2015 och 2016 försvann 645 vård-

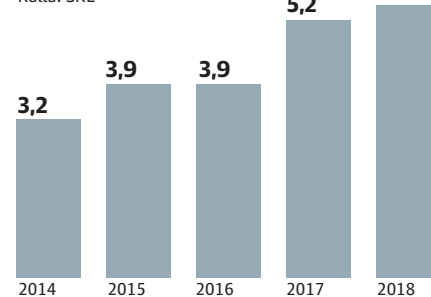
platser på svenska sjukhus, en minskning på 3,3 procent. Det är den största minskningen på ett decennium, och sker trots att befolkningen växer.

Överbeläggningarna på svenska sjukhus har också ökat:

Överbeläggningar

på svenska sjukhus (januari). Andel av vårdplatserna i procent.

Källa: SKL

En tiondel av sjuksköterskorna jobbar inte kvar inom vården eller omsorgen. Förra året presenterade SCB en enkätundersökning som riktade sig till 4 200 sjuksköterskor som hade arbetat inom vård och omsorg någon gång under åren 2005 och 2013, men sedan bytt yrke och bransch.

Cirka sex av tio angav att arbetsvillkoren, främst lön och arbetstider, var en av anledningarna till varför de lämnade sjuksköterskeyrket. För drygt fem av tio var arbetsmiljön, till exempel stress och arbetsbelastning, en anledning.

Cirka 65 procent av dem mellan 25 och 49 år kunde tänka sig att återvända till sjuksköterskeyrket.

Hur ser inflödet av nya sjuksköterskor ut? Av de 4 586 sjuksköterskor som fick sin legitimation år 2016 kom 4 160 från Sverige, 377 från EU/EES och 49 från länder utanför.

Sedan 2010 har antalet personer som påbörjar en utbildning på svenska universitet eller högskolor ökat.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

Antalet som påbörjat utbildning

Källa: UKÄ, statistik över nybörjare på grundutbildningar.

På högskolor och universitet uppstår samtidigt ett moment 22. Regeringen har avsatt pengar för att öka antalet utbildningsplatser, men i utbildningen ingår att studenterna är ute på arbetsplatser. Eftersom det är brist på sjuksköterskor är det också brist på handledare – och då blir det i sin tur svårt att utöka utbildningsplatserna. Det kan också vara svårt för landstingen att avvara grundutbildade sjuksköterskor från verksamheterna för att låta dem genomgå specialistutbildning.

De flesta studenter går klart sin utbildning. Examensfrekvensen från sjukskötersketjänstprogrammet ligger på 77 procent, vilket är lägre än för läkarutbildningen men högre än till utbildningarna till lärare och civilekonom.

Tidigare har många nytexaminerade sjuksköterskor flyttat till Norge där efterfrågan har varit hög. Men intresset har svalnat. Det tros bero på att den norska kronan har sjunkit i värde, vilket sänkt lönerna i Norge när de räknas om till svenska kronor.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Val 2018.

Fakta i frågan:

Är det kris i

förlossningsvården?

Kris eller inte kris? Den svenska förlossningsvården står inför flera svåra problem. Men de flesta medicinska resultat pekar ändå åt rätt håll. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Få andra välfärdsområden har tillgång till så bra data som förlossningsvården. I 45 års tid har uppgifter om näst intill samtliga förlossningar registrerats i det medicinska födelseregistret hos Socialstyrelsen. Det gör databasen till en guldgruva när vården ska utvärderas.

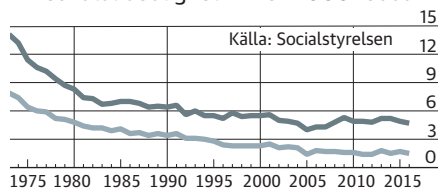
Det sprids en bild i den offentliga debatten av att förlossningsvården befinner sig i en djup kris. Det finns förvisso flera problem, men DN:s granskning visar att den medicinska kvaliteten i huvudsak har förbättrats. Den svenska förlossningsvården håller dessutom hög internationell klass.

Ett av de viktigaste måtten är förstås om barnet överlever förlossningen eller inte. Sverige har låg dödlighet. År 2016 var den perinatale dödligheten (dödfödda och döda inom en vecka efter födseln) 4,7 barn per tusen födda. Det är en minskning med 67 procent sedan 1973.

Även den neonatala dödligheten, vilken innefattar alla barn som föds levande men dör inom 28 dygn efter födseln, har minskat:

Dödlighet

- Perinatal dödlighet* och
- neonatal dödlighet**. Per 1 000 födda.

*dödfödda och döda inom sju dygn efter födseln.

**döda inom 28 dygn efter födseln.

Fotnot: Ett barn som föds levande och dör inom en vecka räknas in i både neonatal dödlighet och perinatal dödlighet.

De vanligaste orsakerna till dödsfall under de första 28 dygnen är förlossningskomplikationer, andningsstörningar och infektioner, ofta i kombination med för tidig födsel och medfödda missbildningar.

Den minskade dödligheten beror, förutom på att förlossnings- och mödravården har förbättrats, troligtvis också på att den allmänna folkhälsan har utvecklats positivt. Det är till exempel färre kvinnor som röker under graviditeten i dag än tidigare.

Dödligheten minskade mellan 1973 och 2005 i Sverige liksom i den övriga västvärlden. Efter 2005 är utvecklingen inte så tydlig.

Den perinatale dödligheten – det vill säga andelen dödfödda och döda inom en vecka efter födseln – ökade år 2009, men det hänger samman med att gränsen för att räknas in i statistiken då ändrades från den 28:e till den 22:e graviditetsveckan.

Andelen som föds före graviditetsvecka 32 (det vill säga mycket tidigt: 37–41 veckor brukar räknas som fullgången graviditet) har legat i stort sett oförändrad sedan 1990. Vården av för tidigt födda har det senaste decenniet gjort stora framsteg.

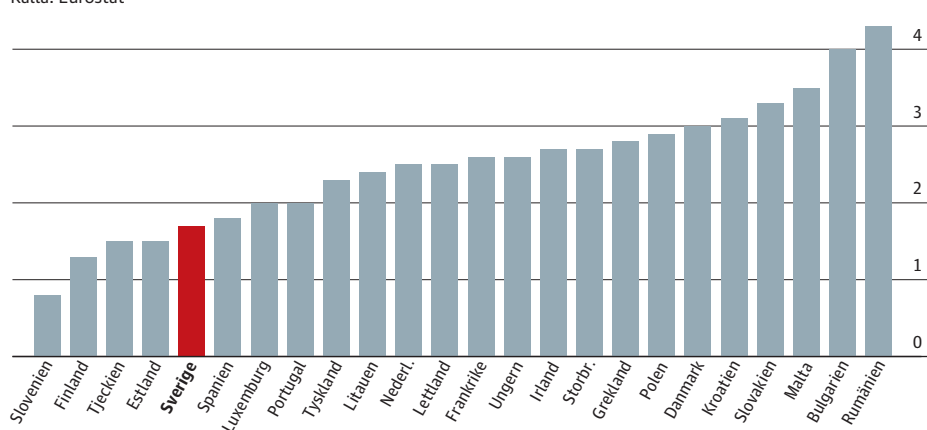
Överlevnaden har ökat och tydligast är utvecklingen för dem som föds extremt tidigt. Av de barn som föddes levande i vecka 22 år 2004–2007 var 10 procent vid liv på sin ettårsdag. År 2014–2016 var motsvarande andel 40 procent. Fortfarande är det dock en stor del av överlevarna som får funktionshinder senare i livet.

I ett internationellt perspektiv har Sverige mycket låg dödlighet. Den neonatala dödligheten (bebisar som dör inom 28 dygn) är nästan dubbelt så hög i Danmark. I Finland är den något lägre än i Sverige:

Dödlighet i andra EU-länder

Neonatal dödlighet (döda inom 28 dygn efter födseln per 1 000 födda) år 2015.

Källa: Eurostat

Sverige har dessutom låg mödradödlighet i ett internationellt perspektiv.

Mödradödlighet

Mödradödlighet i OECD-länder (2010-2015) per 100 000 levande födda barn.

Källa: OECD

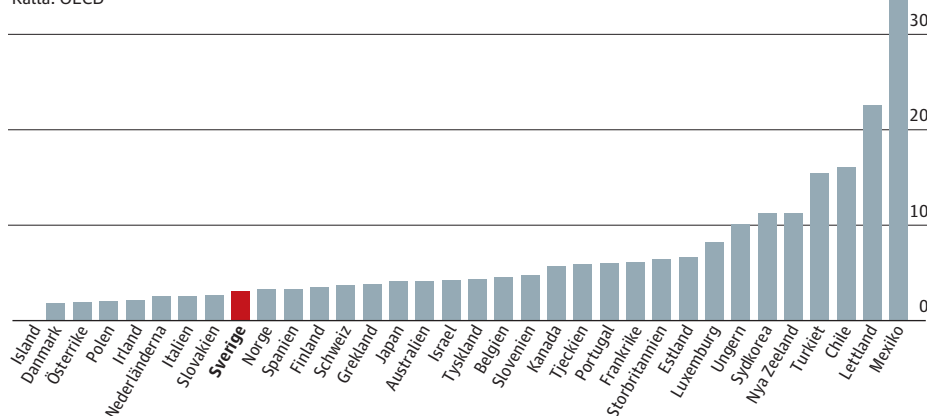

Foto: Anette Nantell

Svaret i korthet

- 1** Andelen barn som dör efter förlossningen har minskat sedan 1973. Dödligheten är internationellt sett mycket låg.
- 2** Kvinnor drabbas oftare av allvarliga bristningar i Sverige än andra jämförbara länder. Andelen bristningar har dock minskat sedan 2004.
- 3** Det är stor brist på barnmorskor. Samtidigt läggs allt fler förlossningsavdelningar ner.

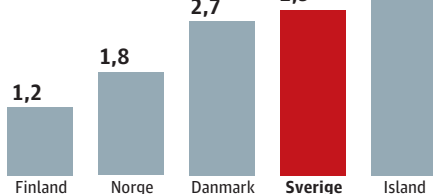
En annan viktig aspekt av förlossningsvården är att undvika skador på mamman och bebisen. I ungefär 3 procent av de vaginala förlossningarna inträffar allvarliga bristningar i underlivet på kvinnan. Det betyder bristningar av tredje och fjärde graden, det vill säga att samtliga lager vävnad i bäckenbotten spricker och att det även uppstår skador på ändtarmens slutmuskel eller slemhinna. Sådana skador behöver sys av läkare och kan innebära livslånga konsekvenser, till exempel ökad risk för inkontinens och smärtor i underlivet.

Sverige har en högre frekvens av allvarliga bristningar än flera jämförbara länder. Den är mer än dubbelt så hög i Sverige (2,9 procent) som i Finland (1,2 procent).

Bristningar i underlivet - nordisk jämförelse

Andel bristningar (av tredje och fjärde graden) vid vaginala förlossningarna (procent). År 2016.

Källa: Institutet för hälsa och välfärd i Finland

Den finska sjukvården brukar förklara sina låga siffror med att de använder ett visst grepp – ”det finska greppet” – vid krystningskedet av förlossningen. Metoden går ut på att stödja vävnaden innan barnets huvud kommit ut. När barnmorskan håller emot hinner vävnaden töjas

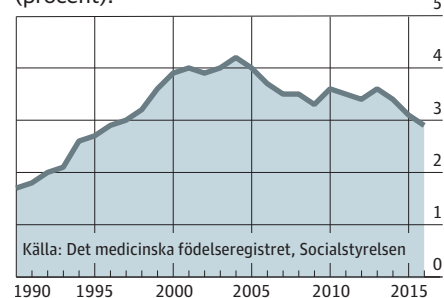
ut tillräckligt och då uppstår inte skador lika lätt. Norge har med framgång börjat använda samma metod och också på vissa sjukhus i Sverige används den alltmer.

Detta visar hur viktigt det är att forska på effektiva metoder såsom det finska greppet att förebygga förlossningsskador och sedan använda de evidensbaserade metoderna.

Ett positivt inslag i den svenska bilden är att det 2004 skedde ett trendbrott. Mellan 2004 och 2016 minskade andelen allvarliga bristningar med 30 procent. Vi behöver gå tillbaka till 1995 för att hitta en bristningsfrekvens som är lägre än 2016.

Bristningar i underlivet

Andel bristningar (av tredje och fjärde graden) vid vaginala förlossningar (procent).

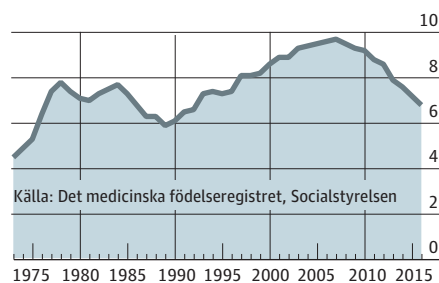
Enligt en rapport från SBU (Statens beredning för medicinsk och social utvärdering) finns sannolikt ett visst mörkertal i statistiken om bristningar. En del allvarliga fall upptäcks aldrig av vården eftersom undersökningarna inte görs tillräckligt systematiskt på alla kvinnor.

Det finns antagligen flera förklaringar till att andelen allvarliga bristningar har mins-

kat. En är att sjukvården har blivit bättre på att arbeta förebyggande för att minska risken för bristningar, bland annat genom utbildningsinsatser. En annan bidragande orsak skulle kunna vara minskad användning av sugklocka och förlossningstång. Det är två instrument som kan användas för att hjälpa bebisen ut i slutet av förlossningen, till exempel när kvinnan har krystat för länge, vid värksvaghet eller vid misstanke om omedelbar fara för barnet. Sugklocka och förlossningstång kan vara livsviktiga hjälpmedel under en förlossning men de ökar samtidigt risken för just svåra bristningar hos mamman.

Sugklocka och förlossningstång

Andel av de vaginala förlossningar där sugklocka eller förlossningstång har använts (procent).

Landstingens gemensamma försäkringsbolag, Löf, får dessutom in allt färre anmälningar om bebisar som skadas allvarligt i samband med förlossningen. Det finns dock en viss osäkerhet med statistiken eftersom utvecklingen skulle kunna bero på förändrad rapportering.

En ytterligare indikation på att förlossningsvården har blivit säkrare är att antalet vårdrelaterade infektioner i neonatalvår-

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data.

På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

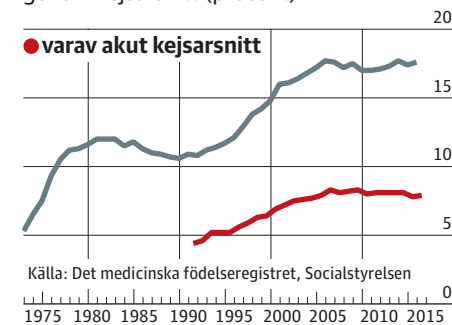
dn.se/om/fakta-i-fragan

den minskade med 27 procent mellan 2011 och 2016.

En annan viktig kvalitetsindikator är hur stor andel av förlossningarna som sker genom kejsarsnitt. Frekvensen kejsarsnitt i Sverige är bland de lägsta i Europa. Enligt forskningen bör frekvensen inte vara för hög eftersom kejsarsnitt är förenade med medicinska risker. Den bör inte heller vara för låg eftersom detta ingrepp kan vara livsavgörande för både mamma och bebis. Andelen kejsarsnitt ökade från 5 till 17 procent mellan 1973 och 2005. Därefter har frekvensen varit i stort sett oförändrad:

Kejsarsnitt

● Andel av förlossningarna som sker genom kejsarsnitt (procent).

Vilken nivå som är optimal är svårt att säga. På 1980-talet hade WHO en rekommendation på 10–15 procent, men den togs bort eftersom experterna inte kunde enas om hur man bäst fastställer en medicinskt motiverad nivå.

En stor förändring i förlossningsvården de senaste decennierna är att vårdtiderna kraftigt har kortats. År 1973 stannade en förstföderska som genomgått en

Val 2018.

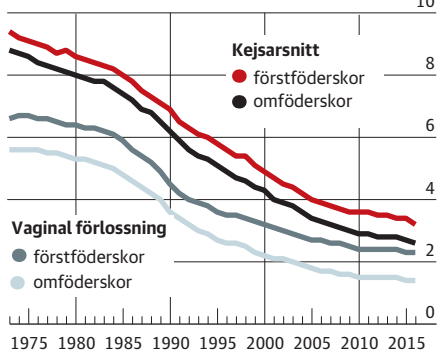
vaginal förlossning i genomsnitt 6,6 dygn på sjukhuset. År 2016 var motsvarande siffra 2,3 dygn:

Vårdtider

Medelvårdtid i dygn efter förlossningen.

Fotnot: Tiden på BB eller "BB-hotell" ingår i statistiken.

Källa: Det medicinska födelseregistret, Socialstyrelsen

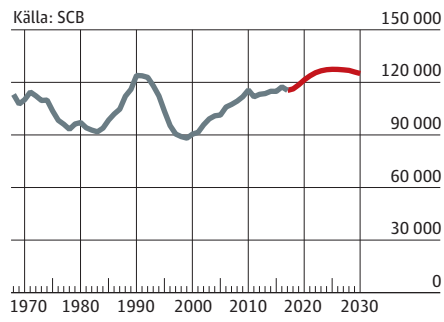
Kortare vistelsetider på sjukhuset ställer högre krav på vården att upptäcka problem och risker. I följd presenterade Socialstyrelsen en kartläggning som visade på flera brister i vården efter förlossningen. Vården, vare sig på sjukhuset eller efteråt, hinner inte alltid upptäcka amningsproblem eller symptom på psykisk ohälsa i tid. 8–15 procent av kvinnorna drabbas av depression efter förlossning.

Även andra komplikationer efter förlossning riskerar att missas. Cirka 12 procent av nyförlösta kvinnor i Stockholm söker vård på en akutmottagning de närmsta veckorna efter förlossning, bland annat på grund av blödning, infektion eller olika bröstkomplikationer.

Förlossningsvården har de senaste åren varit hårt ansatt. Antalet födselår har ökat sedan 1999 och väntas enligt SCB:s prognos fortsätta öka de närmaste åren:

Antal födda och prognos

● Antal födda i Sverige 1968-2017 och
● prognos 2018-2030

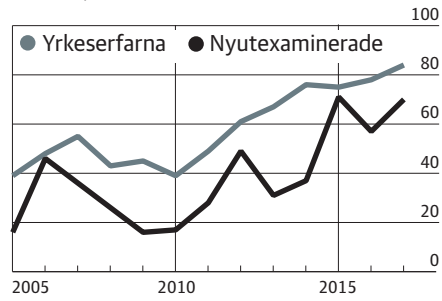

Samtidigt är bristen på barnmorskor stor. Andelen av arbetsgivarna inom hälso- och sjukvården som uppger sig ha brist på nyutexaminerade barnmorskor har ökat från 16 procent år 2005 till 70 procent år 2017. Bristen på yrkeserfarna har ökat från 39 till 84 procent.

Brist på barnmorskor

Andel arbetsgivare som uppger sig ha brist på barnmorskor.

Källa: SCB, Arbetskraftsbarometern

Bristen blir särskilt stor under sommarmånaderna. Det beror på att det då föds fler barn i kombination med att det är semesterperioder.

I medierna uppmärksammas ofta barnmorskornas pressade arbetssituation. Det finns dock inga aktuella data över sjukskrivningar och ohälsa bland personalen. Det finns inte ens statistik över hur många barnmorskor som jobbar inom förlossningsvården. Data från Socialstyrelsen respektive SKL (Sveriges Kommuner och landsting) kan däremot ge en indikation på förhållandena:

- Socialstyrelsen har statistik om antalet barnmorskor som arbetar inom hälso- och sjukvården generellt, det vill säga såväl på sjukhus som i privatdriven mödravård. De senaste siffrorna är från 2015. Mellan 2008 och 2015 ökade antalet barnmorskor med 9 procent.

- SKL har statistik över antalet landstingsanställda barnmorskor. Mellan 2008 och 2015 ökade antalet med 3 procent.

- Mellan 2008 och 2015 ökade antalet födda barn med 5 procent.

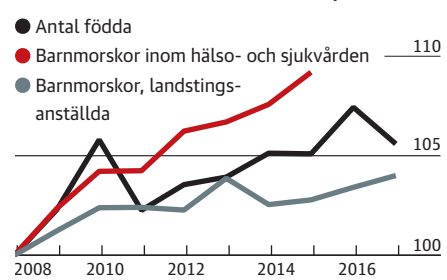
Skillnaden tyder på att andelen barnmorskor inom landstingsdriven verksamhet har minskat.

Antal barnmorskor jämfört med antal födda

Antal barnmorskor (landstingsanställda respektive sysselsatta inom hälso- och sjukvården) och antal födda.

2008 = Index 100

Källa: Socialstyrelsen och SKL

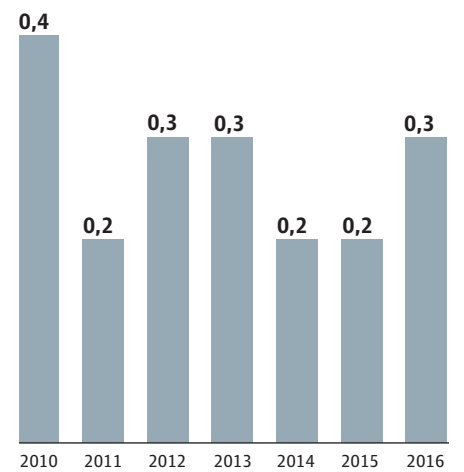
Enligt SKL väljer utbildade barnmorskor allt oftare att arbeta utanför förlossningsvården.

De senaste tio åren har flera förlossningsavdelningar stängts, bland annat i Mora (2009) och Sollefteå (2017). Som skäl har angetts bristande tillgång på personal. Två förlossningsavdelningar har stängts ned i Stockholm: Södra BB och BB Sophia. I Stockholms län är platsbristen inom förlossningsvården stor. Stockholms läns landsting har de senaste åren hänvisat mellan 0,1 och 0,4 procent av de gravida kvinnorna till andra län. Andelen fall varierar en del mellan åren, men inget tyder på att hänvisningarna har ökat sedan 2010.

Stockholm: Hänvisningar till andra län

Andel födselår i Stockholms län som har hänvisats till andra län (Procent).

Källa: Stockholms läns landsting

Kristoffer Örstadhus
kristoffer.orstadhus@dn.se

The truth is out there som man säger. Det är bara att öppna ögonen. Det är bevisat, kolla bara på nätet. Det är liksom ingenting som jag hittar på när jag sitter här. Det kan du söka på nätet. Det står i massa forum. Vem som helst kan gå ut som jag och titta på det här på nätet. Det finns en dokumentär om det här på nätet. Jag har läst om det i flera olika forum. The truth is out there som man säger. Det är bara att öppna ögonen. Det är bevisat, kolla bara på nätet. Det är liksom ingenting som jag hittar på när jag sitter här. Det kan du söka på nätet. Det står i massa forum. Vem som helst kan gå ut som jag och titta på det här på nätet. Det finns en dokumentär om det här på nätet. Jag har läst om det i flera olika forum. The truth is out there som man säger. Det är bara att öppna ögonen. Det är bevisat, kolla bara på nätet. Det är liksom ingenting som jag hittar på när jag sitter här. Det kan du söka på nätet. Det står i massa forum. Vem som helst kan gå ut som jag och titta på det här på nätet. Det finns en dokumentär om det här på nätet. Jag har läst om det i flera olika forum. The truth is out there som man säger. Det är bara att öppna ögonen. Det är bevisat, kolla bara på nätet. Det är liksom ingenting som jag hittar på när jag sitter här. Det kan du söka på nätet. Det står i massa forum. Vem som helst kan gå ut som jag och titta på det här på nätet. Det finns en dokumentär om det här på nätet. Jag har läst om det i flera olika forum. The truth is out there som man säger. Det är bara att öppna ögonen. Det är bevisat, kolla bara på nätet. Det är liksom ingenting som jag hittar på när jag sitter här. Det kan du söka på nätet. Det står i massa forum. Vem som helst kan gå ut som jag och titta på det här på nätet. Det finns en dokumentär om det här på nätet. Jag har läst om det i flera olika forum. The truth is out there som man säger. Det är bara att öppna ögonen. Det är bevisat, kolla bara på nätet. Det är liksom ingenting som jag hittar på när jag sitter här. Det kan du söka på nätet. Det står i massa forum. Vem som helst kan gå ut som jag och titta på det här på nätet. Det finns en dokumentär om det här på nätet. Jag har läst om det i flera olika forum. The truth is out there som man säger. Det är bara att öppna ögonen. Det är bevisat, kolla bara på nätet. Det är liksom ingenting som jag hittar på när jag sitter här. Det kan du söka på nätet. Det står i massa forum. Vem som helst kan gå ut som jag och titta på det här på nätet. Det finns en dokumentär om det här på nätet. Jag har läst om det i flera olika forum. The truth is out there som man säger. Det är bara att öppna ögonen. Det är bevisat, kolla bara på nätet. Det är liksom ingenting som jag hittar på när jag sitter här. Det kan du söka på nätet. Det står i massa forum. Vem som helst kan gå ut som jag och titta på det här på nätet. Det finns en dokumentär om det här på nätet. Jag har läst om det i flera olika forum. The truth is out there som man säger. Det är bara att öppna ögonen. Det är bevisat, kolla bara på nätet. Det är liksom ingenting som jag hittar på när jag sitter här. Det kan du söka på nätet. Det står i massa forum. Vem som helst kan gå ut som jag och titta på det här på nätet. Det finns en dokumentär om det här på nätet. Jag har läst om det i flera olika forum. The truth is out there som man säger. Det är bara att öppna ögonen. Det är bevisat, kolla bara på nätet. Det är liksom ingenting som jag hittar på när jag sitter här. Det kan du söka på nätet. Det står i massa forum. Vem som helst kan gå ut som jag och titta på det här på nätet. Det finns en dokumentär om det här på nätet. Jag har läst om det i flera olika forum.

”The truth is out there som man säger.”

Fakta framför fejk. Se alla reklamfilmerna på Dagens Nyheters Youtubekanal.

DN.

Svårt att välja? Testa Valkompassen.

Ange vad du tycker om **30 sakpolitiska påståenden** och se åt vilket håll dina partisympatier lutar.

Testa på dn.se/valkompassen2018

Valkompassen är framtagen av TT Nyhetsbyrån tillsammans med politikjournalisten Christer Isaksson och Tommy Möller, professor i statsvetenskap.

**DAGENS
NYHETER.**

Val 2018.

Fakta i frågan: Hur bra är svensk äldreomsorg?

De äldre är överlag nöjda med hur äldreomsorgen fungerar. Men antalet som får plats på äldreboenden minskar och personalkontinuiteten inom hemtjänsten har försämrats. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Foto: Pontus Lundahl/TT

Svaret i korthet

- 1** Antalet som bor på äldreboenden minskar. Samtidigt ökar befolkningen över 80 år.
- 2** De äldre uppger att de överlag är nöjda med kvaliteten på både äldreboenden och hemtjänsten.
- 3** Antalet hemtjänstanställda som en äldre i genomsnitt träffar ökade mellan 2007 och 2017. Personalkontinuiteten har alltså minskat.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

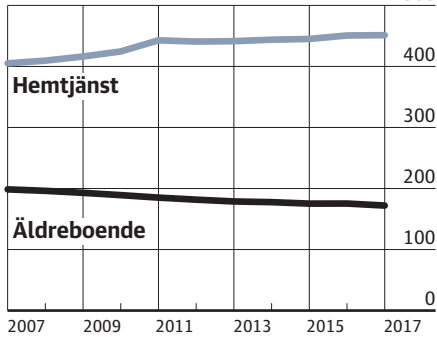
dn.se/om/fakta-i-fragan

Sverige har en åldrande befolkning. Mellan 2007 och 2017 ökade antalet invånare över 80 år med 4 procent – från 491 000 till 512 700. Trots detta minskade antalet personer som bor på äldreboenden under samma period med 10 procent – från 97 500 till 88 200.

Nedanstående graf visar hur utvecklingen har sett ut det senaste decenniet i förhållande till befolkningen:

Äldreboenden och hemtjänst

Antal personer på äldreboenden respektive med hemtjänst per tusen invånare över 80 år.
Källa: Socialstyrelsen och SCB

Fotnot: Med äldreboenden menar vi de boendeformer som kallas för särskilda boenden. Det är lägenheter med gemensamhetsutrymme som i enlighet med socialtjänstlagen anpassats för främst äldre med stort behov av omsorg. Vi har emellertid ställt dessa siffror i relation till befolkningen över 80 år eftersom personer under 80 år utnyttjar äldreomsorgen i mindre grad.

Äldre som har behov av omsorg men som anses vara för friska för att bo på ett äldreboende är i dag hänvisade till hemtjänsten. Anhöriga och vänner får dessutom ta ett allt större ansvar för de äldres omsorgsbehov och medicinering. Allt fler personer har hemtjänst, men ökningstakten har stannat av något sedan 2011.

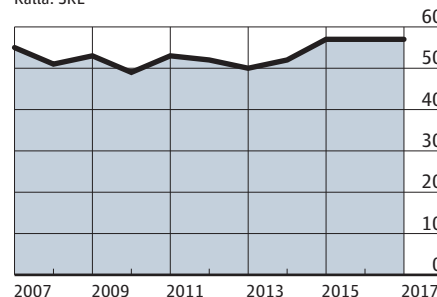
Det faktum att antalet äldre ökat samtidigt som andelen som bor på äldreboenden minskat innebär sannolikt att antalet äldre med komplexa behov inom hemtjänsten har ökat. Det finns inga aktuella data som belägger detta, men däremot äldre statistik som visar utvecklingen. År 2015 presenterade Socialstyrelsen statistik över sjuka äldre med omfattande vård- och omsorgsinsatser som tog del av äldreomsorgen. Andelen som bodde kvar hemma ökade från 67 till 74 procent mellan 2008 och 2013.

När man väl flyttar in i ett äldreboende gör man det i regel mycket sent i livet. Av dem som flyttade in på ett äldreboende 2013 avled 10 procent inom två månader. Över hälften, 51 procent, avled inom två år. Denna statistik har inte uppdaterats.

Det finns heller inga aktuella nationella data över hur många som har ansökt om att få flytta till ett äldreboende men fått avslag. Däremot finns det statistik om hur lång tid en person i genomsnitt får vänta från ansökningsdatum till erbjudet inflyttningsdatum. Tiden har varit i stort sett oförändrad sedan 2007:

Väntetid till äldreboende

Antal dagar i genomsnitt (medelvärde) från ansökningsdatum till erbjudet inflyttningsdatum.
Källa: SKL

Att underlätta för de äldre att bo hemma och därmed leva ett självständigt liv har under många år varit en av hörnstenarna i svensk äldrepolitik. Ursprunget sträcker sig så långt tillbaka som 1940-talet till författaren Ivar Lo-Johanssons agitation un-

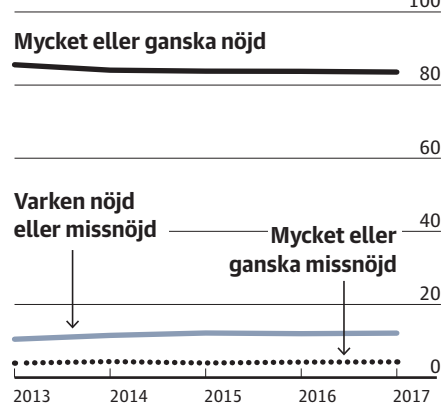
der valspråket "hemvård i stället för vårdhem".

Så hur är kvaliteten i äldreomsorgen i dag? Ett sätt att mäta det är att studera hur nöjda de äldre är. Socialstyrelsen genomför årligen enkätstudier, så kallade brukarundersökningar. Svaren visar att de äldre överlag är nöjda med den omsorg de får:

Äldres betyg på sitt äldreboende

De äldres svar på frågan "Hur nöjd eller missnöjd är du sammantaget med ditt äldreboende?" (procent)

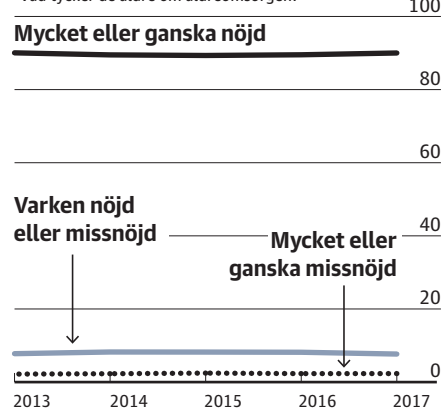
Källa: Socialstyrelsens mätserie "Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?"

Äldres betyg på hemtjänsten

De äldres svar på frågan "Hur nöjd eller missnöjd är du sammantaget med den hemtjänst du har?" (procent)

Källa: Socialstyrelsens mätserie "Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?"

Fotnot (till båda ovanstående diagram): I Socialstyrelsens tabellbilaga anges om det är den äldre eller någon annan som har besvarat frågan. DN har valt att endast ta med de enkätsvar som de äldre själva har gett. Resultaten ser dock i stort sett likadana ut. Svarefrekvensen är 60 procent. Andelen av enkätsvar som har getts av de äldre själva är 47 procent inom hemtjänsten och 12 procent inom äldreboendena. Det är alltså mycket få som besvarar studien själva, vilket är viktigt att ha i åtanke när resultaten tolkas. De äldres egna svar och svar som någon annan gett visar emellertid ungefär samma mönster.

I enkäten ställer Socialstyrelsen många frågor. En handlar om hur maten brukar smaka på äldreboendena. 69 procent tycker att maten brukar smaka ganska eller mycket bra:

Äldre om maten

Personer på äldreboendes svar på frågan "Hur brukar maten smaka?" - mätning år 2017 (procent)

Källa: Socialstyrelsens mätserie "Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?"

Enkätstudier av detta slag är alltid svåra att tolka. Att de äldre överlag är nöjda med äldreomsorgen skulle kunna bero på att de äldres förväntningar på omsorgen är allmänt låga. Vi vet inte heller om jämförelsenormen kan ha förändrats över tid.

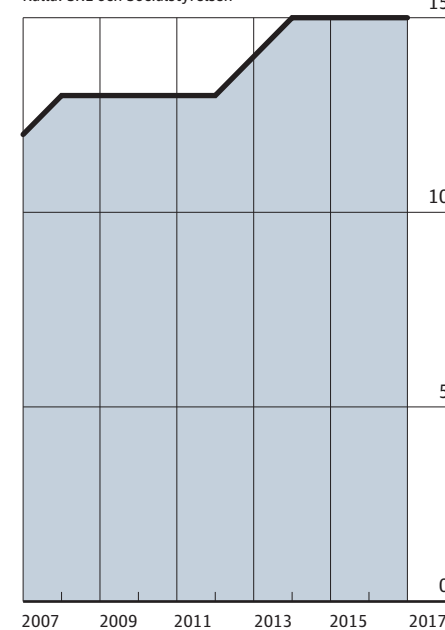
Det är generellt svårt att mäta kvaliteten på äldreomsorgen med data. Det saknas bra mått på viktiga aspekter som bemanning, personalitet och köerna till boendeplatser. Internationella jämförelser är också svåra att göra eftersom äldreomsorgen organiseras och finansieras på så många olika sätt. En del saker går inte ens att mäta. Får de äldre gå ut när de vill? Får de välja vilken mat de vill äta? Och hur har tillgång till träning och frisör förändrats?

I Sverige finns bra data på personalkontinuiteten inom hemtjänsten, men inte lika bra för äldreboenden. För de flesta är det mer tryggt att få hjälp av personal som de känner igen och där man har byggt upp en ömsesidig relation. Men de senaste tio åren har kontinuiteten försämrats något. År 2007 träffade äldre med hemtjänst i genomsnitt tolv hemtjänstanställda under en tvåveckorsperiod. År 2017 var det 15 personer:

Personalkontinuitet inom hemtjänsten

Antal hemtjänstanställda som den äldre med hemtjänst möter mellan klockan 7 och 22 i genomsnitt under en tvåveckorsperiod.

Källa: SKL och Socialstyrelsen

En studie från Stockholms universitet visar dessutom att personalen inom äldreomsorgen 2015 upplevde sitt arbete som psykiskt och fysiskt tyngre och som mer tidspressat än 2005. Forskningsrapporten bygger på en enkätundersökning. År 2015 uppgav 40 procent av hemtjänstpersonalen att de hade för mycket att göra i arbetet jämfört med 36 procent år 2005. För personal på äldreboenden var andelen 50 procent år 2015 och 40 procent år 2005. Arbetsbelastningen tycks alltså ha ökat i äldreomsorgen.

En utmaning för äldreomsorgen är att kvaliteten både varierar och upplevs variera mellan olika delar av landet. De jämförelser som Socialstyrelsen och organisationen SKL (Sveriges Kommuner och landsting) gör visar på stora skillnader mellan olika kommuner i flera avseenden.

I medierna förekommer det då och då uppgifter om missförhållanden inom äldreomsorgen, till exempel hur hemtjänsten misslyckats med omsorgen om personer som bor kvar hemma. Det är emellertid svårt att mäta om just rena missförhållanden har ökat eller minskat.

Sedan den så kallade ädelreformen på 1990-talet har kommunerna moderniserat och höjt bostadsstandarden på landets äldreboenden. Ett av syftena har varit att "avinstitutionalisera" boendemiljön och att fokusera på boende framför vård.

Äldreboendena består numera av egna lägenheter. 96 procent av lägenheterna har eget hygienutrymme:

Boendestandard

Antal personer, 65 år och äldre, på äldreboende fördelat på bostadstyp.

Källa: Socialstyrelsen och SCB

Flerbäddrum _____ 37 •

1 rum utan kokmöjlighet, wc och dusch/bad _____ 785 •

1 rum utan kokmöjlighet, men med wc, dusch/bad _____ 16 112 •

1-1½ rum med kokmöjlighet, wc, dusch/bad _____ 59 276 •

2 rum med kokmöjlighet, wc, dusch/bad _____ 8 563 •

3 eller fler rum med kokmöjlighet, wc, dusch/bad _____ 370 •

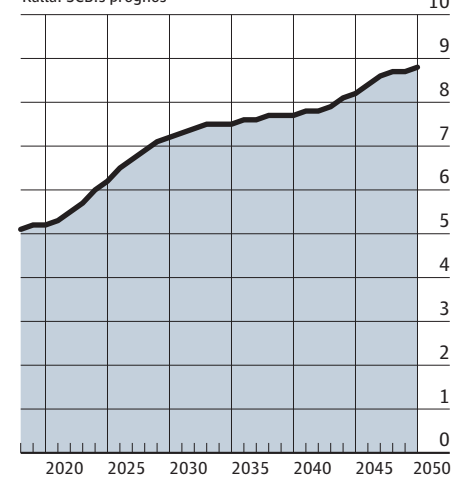
Övrig bostadstyp _____ 3065 •

En av de stora framtida utmaningarna för svensk äldreomsorg är den demografiska utvecklingen. Vi förväntas få en allt högre andel äldre i befolkningen. Om ett och ett halvt år passerar de första 40-talisterna 80-årsstrecket:

Prognos 80-plussare

Andel över 80 år av befolkningen, enligt SCB:s prognos (procent)

Källa: SCB:s prognos

Utvecklingen ställer höga krav på omsorgen både vad gäller personalförsörjning och hur dessa verksamheter ska finansieras.

Konjunkturinstitutet, som genomför årliga hållbarhetskalkyler, bedömer samtidigt att de äldre kommer att bli allt friskare. Den återstående medellivslängden för en 65-åring förväntas öka med nästan sju år fram till år 2100. Samtidigt görs antagandet att en person över 65 år under samma period blir friskare motsvarande fem år. Det innebär att en genomsnittlig 80-åring år 2100 antas vara i behov av samma mängd vård och omsorg som dagens 75-åring.

En annan stor utmaning är att få till en sammanhållen vård- och omsorgskedja för de äldre. Det finns brister i hur övergången mellan omsorgen och vården fungerar, enligt Myndigheten för vårdanalys. Konsekvensen blir att en otrygghet uppstår för de äldre och deras anhöriga.

Kristoffer Örstadius

kristoffer.orstadius@dn.se

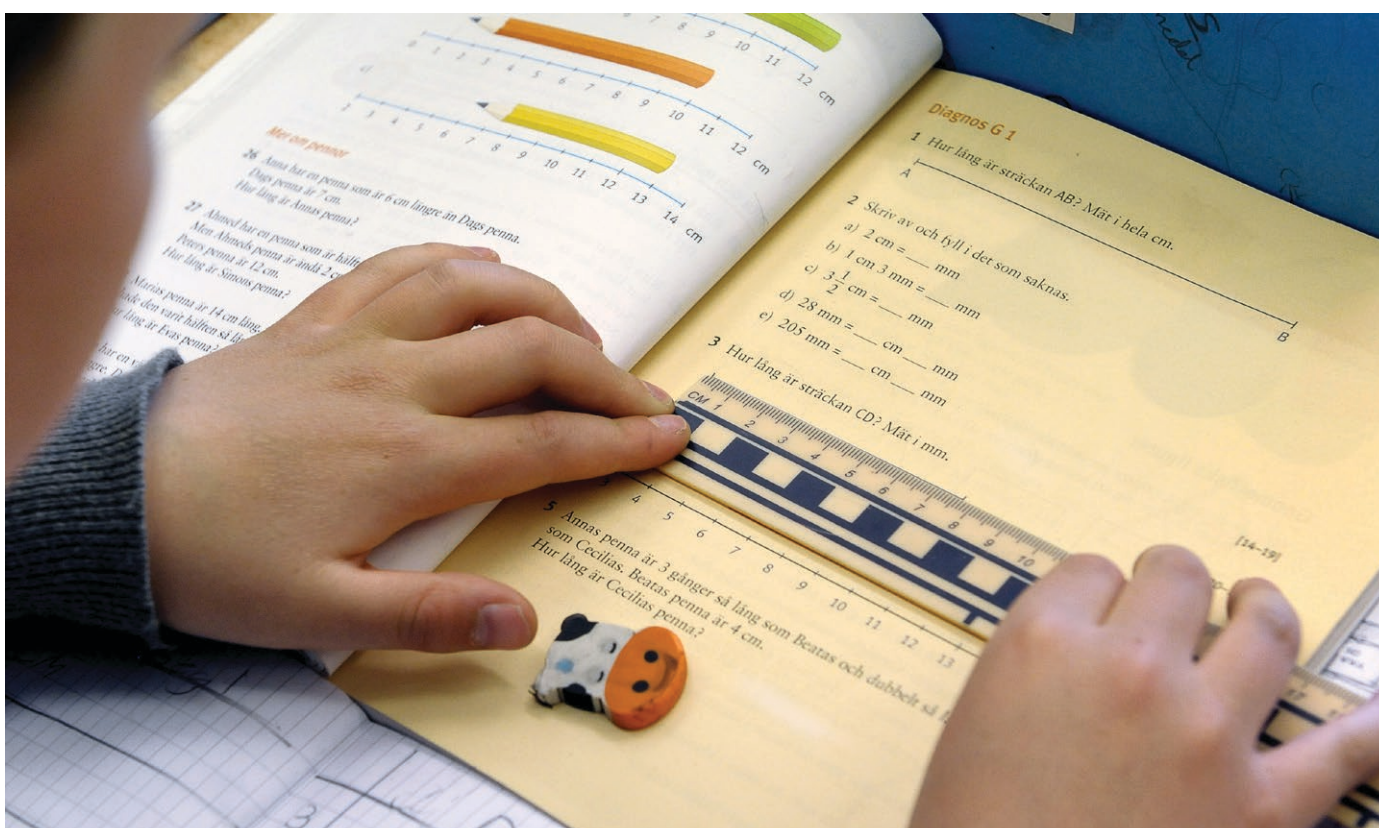
Val 2018.

Fakta i frågan:

Hur bra är den svenska skolan?

Svenska elever presterar nu något bättre i internationella kunskapsmätningar efter en lång tids nedgång. Men det finns fortfarande stora problem med skolan: familjebakgrunden har fått ökad betydelse för resultaten – och skolan missar elever som halkar efter. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

I den senaste Pisaundersökningen vände resultaten klart uppåt i läsförståelse och matematik.

Foto: Janerik Henriksson/TT

Svaret i korthet

1 Svenska elevers kunskapsresultat har förbättrats i flera ämnen efter en lång tids nedgång, enligt internationella studier.

2 Familjebakgrunden har fått ökad betydelse för elevernas resultat. Samtidigt sätts särskilda stödinsatser in alldeles för sent.

3 Många elever hoppar av gymnasieskolan, men trenden är ändå positiv: allt fler når examen.

Om

/Fakta i frågan

Får svenska skolan underkänt? Växer värdköerna? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

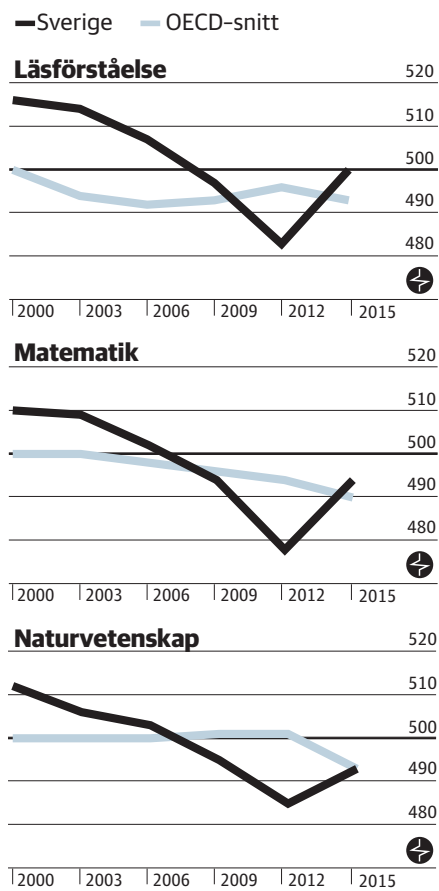
Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

I december 2016 gick en lättnadens suck över Skolsverige. Beskedet kom som en julkapp: äntligen lutade Pisa åt rätt håll igen. Pisa-studien genomförs vart tredje år och mäter 15-åringars kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap. När den förra mätningen presenterades 2013 kom resultatet som en chock. Svenska elevers poäng föll som en sten, mest i hela OECD. I Pisa 2015, som presenterades i december 2016, vände resultaten klart uppåt i läsförståelse och matematik. För naturvetenskap var uppgången däremot inte statistiskt säkerställd.

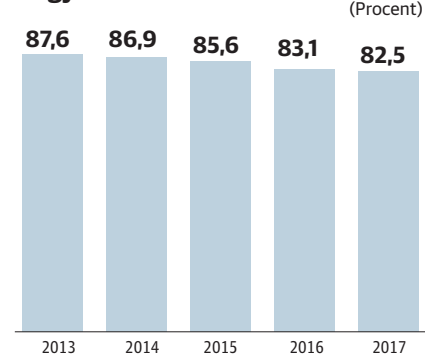
De svenska Pisaresultaten var nu i linje med, eller över, OECD-snittet.

Sveriges resultat i Pisa

Det är svårt att mäta kvaliteten i skolan, det vill säga ytterst om eleverna lär sig mer eller mindre. Statistiken är också delvis motstridig. Det genomsnittliga meritvärdet, snittbetyget, sjönk marginellt i fjol – från 216,3 till 215,7 poäng. Därtill har gymnasiebehörigheten sjunkit successivt sedan 2013:

Andel elever som är behöriga till gymnasiet

Skolverket har inte hittat någon förklaring till varför gymnasiebehörigheten minskar. Ett problem med jämförelsen är att betygsutvecklingen påverkas av så många andra faktorer. Till exempel har Sverige fått ett nytt betygssystem och nya läroplaner.

De nationella proven i grundskolan, som genomförs årligen, fungerar inte särskilt bra som analysmetod eftersom utformningen har ändras över tid.

Vissa faktorer går sannolikt inte heller att ens mäta med data. Är undervisningen bättre eller sämre i dag? Vilken effekt har de nya läroplanerna fått? Och hur pass väl

förbereds egentligen eleverna för sitt liv som vuxna individer?

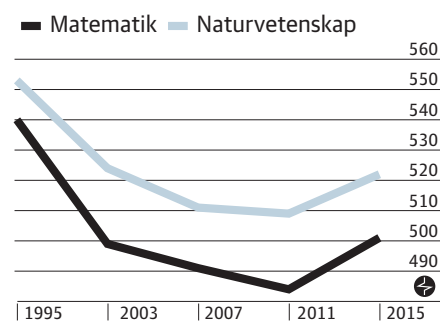
Internationella skolmätningar, till exempel Pisa, är konstruerade för att kunna jämföra kunskapsresultaten över tid. Ett urval av ländernas elever får genomföra ett prov, i Pisas fall 5 500 femtonåringar. Prover resultatet påverkar inte deltagarnas betyg, vilket i sig kan ha betydelse för tolkningen. Om resultatet förbättras – beror det då på en kunskapsförbättring eller på ökad motivation att skriva provet?

I den senaste Pisarapporten anges just ökad provmotivation som en av flera förklaringar till att Sveriges resultat förbättrades. De svenska provdeltagarna fick svara på påståendet: "Jag kände mig motiverad att göra mitt bästa på Pisaprovet." 78 procent svarade att de "höll med" eller "höll med helt och hållet", jämfört med 63 procent i mätningen 2012. Förändringen var statistiskt säkerställd. Vad skillnaden beror på är oklart, men två tänkbara förklaringar skulle kunna vara ett ökat fokus på Pisaprovet i samhället och att Skolverket vid det senaste provet marknadsförde Pisa för eleverna som en betydelsefull "tävlings".

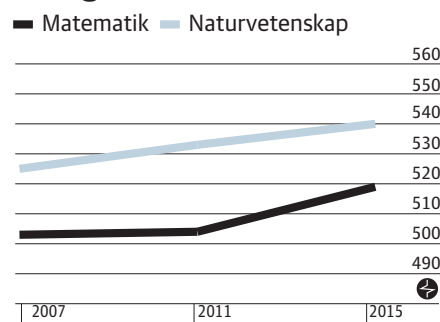
Det finns alltså en viss osäkerhet om huruvida uppgången i resultatet verkligen är reell.

Pisaresultatet bekräftas samtidigt av flera andra internationella skolmätningar som visar ungefär samma sak: svenska elevers kunskapsresultat har sjunkit för att sedan förbättras något igen. Timss är namnet på en annan stor undersökning och mäter svenska fjärde- och åttondeklassarens kunskaper i matematik och naturvetenskap.

Sveriges resultat i Timss (årskurs 8)

Sveriges resultat i Timss (årskurs 4)

Varför har resultatet förbättrats? Skolverket anger ingen orsak till den positiva utvecklingen. Det går alltså inte att peka på något avgörande politiskt beslut. Både Pisa och Timss bygger på mätningar som gjordes 2015 och då hade eleverna gått merparten av sin skoltid under alliansstyret. Under regeringen Reinfeldt, 2006–2014, genomfördes många förändringar i skolpolitiken, bland annat införande av lärarlegitimation, ny betygsskala, karriärtjänster, "mattelyftet", ny läroplan, betyg från årskurs sex och ny skollag. Men om förbättringen i skolresultatet beror på någon av dessa faktorer går inte att säga med de data som finns tillgängliga.

Det är också svårt att säga varför resultaten under en så pass lång tid försämrades. Flera stora förändringar av utbildningspolitiken har genomförts de senaste decennierna, bland annat kommunaliseringen, det fria skolvalet och införandet av friskolor. De många, frekventa och parallella

förändringar som skett i skolsystemet gör det närmast omöjligt att vetenskapligt utvärdera effekterna. En rapport från forskningsinstitutet IFAU visade år 2012 att det fria skolvalet inte kan förklara Sveriges nedgång i internationella mätningar. Reformen hade tvärtom positiva effekter för elevernas utbildningsresultat. Däremot bidrog den till ökad skolsegregation.

I Pisarapporten dras flera andra slutsatser om utvecklingen – och här finns både positiva tecken och utmaningar:

● Familjebakgrunden har fått ökad betydelse för elevernas resultat. Skolans socioekonomiska sammansättning, till exempel föräldrarnas utbildningsnivå, har också fått större betydelse för en elevs resultat. När Pisaundersökningarna började år 2000 var Sverige ett av de länder som hade bäst likvärdighet. I dag ligger Sverige på en genomsnittlig OECD-nivå.

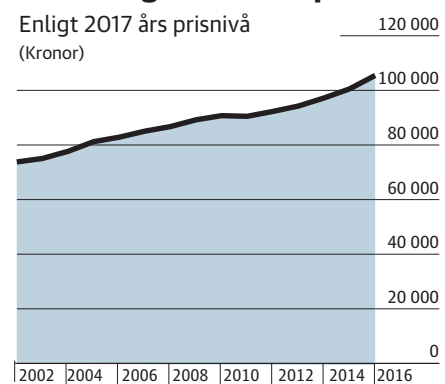
● Skillnaderna mellan elever med svensk bakgrund och elever med utländsk bakgrund är större i Sverige än motsvarande skillnad i övriga OECD.

● I både naturvetenskap och matematik presterar svenska pojkar och flickor på samma nivå. I läsförståelse presterar däremot flickor på en högre nivå än pojkar. Dessa skillnader har minskat jämfört med 2012, ett genomgående mönster i nästan alla OECD-länder.

● I läsförståelse är det framför allt de lågpresterande eleverna som står för den största förbättringen. I matematik har både låg- och högpresterande elever blivit bättre. I naturvetenskap syns en förbättring endast bland de högpresterande eleverna.

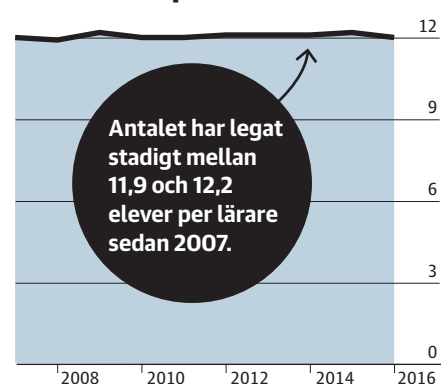
Oavsett politiskt styre har den svenska skolan fått ökade resurser. Den här grafen visar att det skett kraftiga resursförstärkningar per elev, justerat för inflation:

Kostnad i grundskolan, per elev

De ökade resurserna har troligtvis framför allt gått till större lönekostnader. På sex år har lärarnas medellöner stigit med 25 procent, samtidigt som lärartätheten har legat på ungefär samma nivå. Skolverket har statistik över lärartätheten för perioden 2007–2016:

Antal elever per lärare

En rektor har dessutom i genomsnitt ansvar för betydligt fler elever än tidigare.

Under samma period minskade dessutom andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen från 83 procent år 2007 till 80 procent år 2016. Lärarbristen är allvarlig. Enligt Skolverkets prognos behöver så

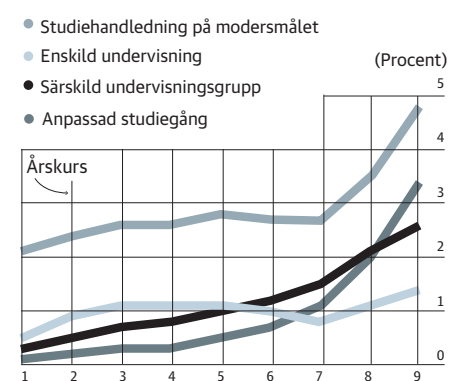
många som 23 700 personer påbörja lärarutbildningen varje år för att täcka behovet. Det är långt ifrån dagens situation med i genomsnitt 15 300 nya lärarstudenter per år.

DN:s granskning visar också att den svenska grundskolan misslyckas med att fånga upp tidiga larmsignaler om elever som inte klarar skolan. Elever som halkar efter har rätt till särskilt stöd, till exempel speciallärare, extra läxstöd eller undervisning i mindre grupper. Åtgärderna ska sättas in så snart skolan upptäcker att en elev behöver hjälp för att nå sina kunskapsmål. Syftet är att rädda eleverna från att bli underkända i sina skolämnen.

Men här finns det brister. Våren 2013 fick 15 600 av eleverna i årskurs sex underkänt betyg i minst ett ämne. Tre år senare, i årskurs nio, hade närmare 9 100 elever fortfarande inte uppnått godkända betyg. Merparten av dessa hade visserligen fått särskilt stöd, men hälften fick det först i årskurs åtta eller nio – trots att larmsignalerna alltså fanns redan i årskurs sex.

Forskning visar att ju tidigare ett barn får hjälp, desto bättre avkastning har insatsen. Ändå är stödsatserna vanligast i just årskurs nio, sista året i grundskolan:

Andel elever med särskilt stöd

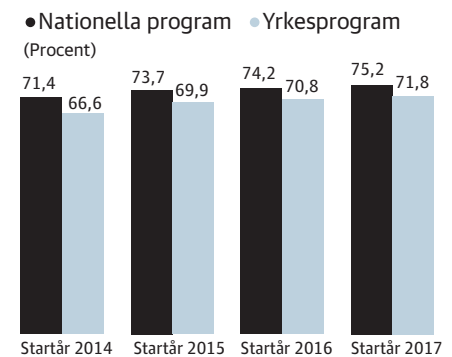

Skolinspektionen möter i sin löpande tillsyn ofta skolor som slarvar med att ge särskilt stöd. Av de grundskolor som Skolinspektionen genomförde en fördjupad tillsyn över år 2016 hade så många som 38 procent brister när det gäller anpassningar eller särskilt stöd.

Gymnasieskolan i Sverige är inte obligatorisk, men de flesta påbörjar ändå sina gymnasiestudier efter nian. Avhopp har länge varit ett problem som gäckat skolpolitikerna. Oavslutade gymnasiestudier ökar risken för arbetslöshet och utanförskap. För samhället innebär det minskade intäkter och ökade kostnader.

Skolverket gjorde i vintras en fördjupningsstudie av avhopp. Det visade sig då att allt fler klarar examen:

Andelen elever med examen inom tre år

Enligt Skolverket beror utvecklingen bland annat på att eleverna presterade bättre på sina gymnasiekurser och att de hade bättre förkunskaper från grundskolan jämfört med tidigare elevkullar som tog examen.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Grafikfakta: Skolverket

Val 2018.

Fakta i frågan: Har barngrupperna i förskolan blivit större?

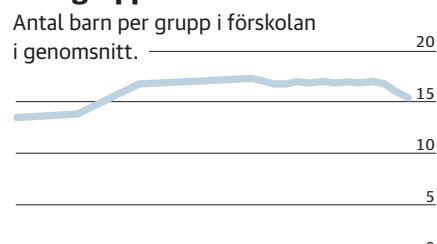
Barngrupperna minskar i förskolan, men de flesta är ändå större än vad Skolverkets riktmärken anger.

Samtidigt saknar en växande andel av förskolans personal utbildning för att arbeta med barn. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Barngruppernas storlek har betydelse för kvaliteten i förskolan, enligt internationell forskning. När grupperna är för stora blir relationerna mellan förskollärare och barn svagare och konflikterna fler. Att öka antalet vuxna i stora grupper är inte lösningen. Det är överlag bättre med mindre grupper, även om det innebär färre vuxna per grupp.

Förra året bestod den genomsnittliga barngruppen i förskolan av 15,3 barn. Sedan 2014 har storleken minskat med 9 procent efter att under flera år ha varit oförändrad.

Barngruppernas storlek

Fotnot: Statistiken avser förhållandena i oktober respektive år. Sedan 2014 bygger siffrorna på individdata. Det betyder att varje förskola numera får skicka in data om varje enskilt barn till Skolverket via SCB. Tidigare skickade varje kommun in data för kommunen som helhet. Nivån år 2013 (kommundata) och 2014 (individdata) var ungefär densamma. Källa: Skolverket.

Enligt skollagen ska barngrupperna ha "en lämplig sammansättning och storlek". Barngruppernas storlek är emellertid inte den enda faktorn som påverkar kvaliteten

i förskolan. Till exempel påverkar också lokalerna, miljös utformning och personalens kompetens hur många barn det kan vara i en grupp för att den ska fungera bra. Sedan 2016 har Skolverket vägledande riktmärken för barngruppernas storlek. Nivåerna bygger på en sammantagen bedömning utifrån tillgängliga forskningsstudier.

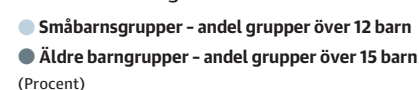
● **För små barn (0-3 år)** bör varje grupp bestå av **6-12 barn**.

● **För äldre barn (4-5 år)** bör varje grupp bestå av **9-15 barn**.

Situationen har visserligen förbättrats de senaste åren, men i fjol hade så många som över hälften av barngrupperna fler barn än Skolverkets riktmärken.

Stora barngrupper

Andel av barngrupperna i förskolan som har fler barn än enligt Skolverkets riktmärken.

● Småbarnsgrupper - andel grupper över 12 barn
● Äldre barngrupper - andel grupper över 15 barn (Procent)

Fotnot: Före 2016 fördes inte statistik över grupper med 4-5-åringar. Källa: Skolverket.

Skolverket sätter likhetstecken mellan begreppen *avdelning* och *barngrupp*. Fokus ligger på den grupp som barnet huvud-

sakligen ingår i under större delen av sin dag på förskolan.

Vissa förskolor har emellertid en organisation som bygger på stora barnavdelningar som i sin tur delas in i mindre hemvister – alltså "grupper i gruppen". Det är vanligt att hemvisterna slås samman under delar av dagen, till exempel under utevistelser eller på morgonen och sent på eftermiddagen. Det finns således ett visst utrymme för förskolorna att själva tolka vad som är en barngrupp när data rapporteras till Skolverket. Det ökar osäkerheten i statistiken. I praktiken skulle alltså förskolegrupperna åtminstone under delar av dagen kunna vara mycket större än vad den officiella statistiken visar. Det motsatta kan förstås också gälla, även om man kan anta att det ligger i förskolornas intresse att ange den minsta storleken.

Skolverkets egna data väcker också frågor om kvaliteten i statistiken. DN har begärt ut uppgifter över barngrupper på förskolenivå och hittat flera avvikande siffror som är uppenbara felregistreringar. 30 förskolor har i genomsnitt färre än fem barn per grupp. Mariedals förskola i Lysekil uppges till exempel ha 72 barn på 30 avdelningar, trots att de egentligen har fyra avdelningar. Liknande avvikelser finns i Linköping.

År 2015 införde regeringen ett öronmärkt statsbidrag som ska få kommuner och andra huvudmän att minska barngrupperna. Den statliga ersättningen är 30 000 kronor per plats som en barngrupp minskas med. Sedan 2015 har 2,3 miljarder kronor betalats ut. Pengarna betalas ut i förskott

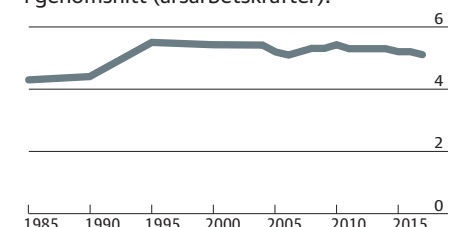
och förskolorna måste sedan redovisa hur medlen har använts. Vid den senaste redovisningen, läsåret 2016/2017, fick 189 av 575 kommuner eller privata utförare helt eller delvis betala tillbaka den utbetalade ersättningen sedan de inte uppfyllt kraven. Sex procent av det årets utbetalade medel (62 av 970 miljoner kronor) återkrävdes.

En annan metod för att granska barngruppernas storlek är att studera hur personaltäteten har förändrats på förskolorna. Om barngrupperna minskar är det rimligt att anta att även antalet barn per förskoleanställd minskar. Så hur ser det ut? Förra året gick det i genomsnitt 5,1 barn per förskoleanställd. Sedan 2010 har det skett en mycket svag minskning.

Statistiken utgår från årsarbetskrafter (så kallade helårsekvivalenter). Det innebär att en person som jobbar halvtid räknas som "en halv" (0,5) anställd.

Barn per anställd

Antal barn per anställd i förskolan i genomsnitt (årsarbetskrafter).

Fotnot: Anställda som har varit sjukskrivna, föräldralediga eller tjänstlediga i minst en månad räknas bort från statistiken. Vikarier som har varit anställda i minst en månad räknas in i statistiken. Källa: Skolverket.

Foto: Pontus Lundahl/TT

Svaret i korthet

- 1 Den genomsnittliga storleken på barngrupperna i förskolan minskade från 16,9 till 15,3 barn per grupp mellan 2014 och 2017.
- 2 Skolverket har riktmärken för barngruppernas storlek, 6-12 barn för 0-3-åringar och 9-15 barn för 4-5-åringar. En majoritet av barngrupperna är större än så.
- 3 Sjukskrivningar för psykisk ohälsa bland förskolepersonalen ligger på en mycket hög nivå jämfört med andra yrkesgrupper. Dessutom saknar en växande andel av förskolans personal utbildning för att arbeta med barn.

Både barngrupperna och antalet barn per förskoleanställd har alltså minskat, även om den senare förändringen är mycket marginell.

Det finns emellertid ytterligare omständigheter som är viktiga att ta hänsyn till:

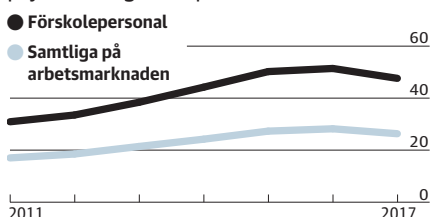
1 Höga sjukskrivningar

Förskolepersonal är sjukskrivna för psykiska besvär i betydligt högre utsträckning än de flesta andra yrkesgrupper. Endast personal på omsorgsboenden har en högre nivå.

Andelen sjukskrivningar med psykiska diagnoser bland förskolepersonal ökade med 66 procent mellan 2011 och 2016. År 2017 minskade den med 7 procent. Sjukskrivningarna med dessa diagnoser bland förskolepersonal följer utvecklingen på arbetsmarknaden som helhet, men nivån är alltså betydligt högre än för andra yrkesgrupper.

Sjukskrivningar bland personalen - psykisk ohälsa

Antal påbörjade sjukskrivningar med psykiska diagnoser per 1 000 anställda.

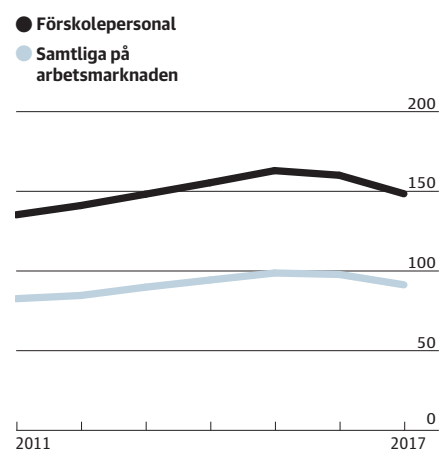

Fotnot: Statistiken anger antal startade sjukfall längre än 14 dagar med sjukpenning. Källa: Försäkringskassan.

Även den totala andelen sjukskrivningarna är betydligt högre bland förskolepersonal än på den övriga arbetsmarknaden:

Sjukskrivningar bland personalen - totalt

Antal påbörjade sjukskrivningar med samtliga diagnoser per 1 000 anställda.

Fotnot: Statistiken anger antal startade sjukfall längre än 14 dagar med sjukpenning. Källa: Försäkringskassan.

Ovanstående grafer har betydelse för hur den svaga förbättringen av personaltätheten ska tolkas. En trolig konsekvens av de höga sjukskrivningarna är att personalkontinuiteten i barngrupperna försämras eftersom vikarier får hoppa in. Dessutom kan den höga sjukskrivningsnivån antas avspegla hur man mår i personalgruppen.

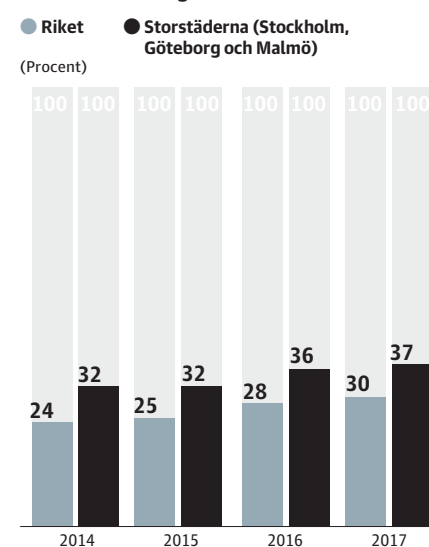
2 Personal som saknar utbildning

Bristen på barnskötare och förskollärare är stor, särskilt i Stockholms län. Det gör att många förskollärare inte har utbildade kollegor i sitt arbetslag.

En allt större andel av personalen i förskolan saknar utbildning för arbete med barn, enligt statistik från Skolverket. Förra året saknade så många som 30 procent av förskolepersonalen sådan utbildning, till exempel förskolläraryxamen, fritidspedagogexamen eller gymnasieutbildning för arbete med barn.

Personal utan utbildning

Andel av förskolepersonalen som saknar utbildning för arbete med barn.

Källa: Skolverket.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data.

På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

I fyra kommuner i Sverige (Arjeplog, Ydre, Vaxholm och Lidingö) saknar över hälften av personalen utbildning för arbete med barn.

3 Barnens vistelsetid

Statistiken om barngruppernas storlek säger ingenting om hur länge barnen i genomsnitt går på förskolan eller om det har förändrats över tid. De senaste undersökningarna om barnens vistelsetid i förskolan är från 2005 och 2012. Mellan dessa år ökade den genomsnittliga vistelsetiden från 29 till 31 timmar per vecka. Om vistelsetiderna har fortsatt att öka, vilket vi alltså inte vet, har det sannolikt betydelse för personalens arbetsbelastning (givet att personaltätheten inte ökar i motsvarande utsträckning).

I de flesta av landets kommuner får föräldraledigas barn ha äldre syskon i förskola som mest 15 timmar per vecka, men på allt fler håll införs generösare regler. Stockholms stad är en av de kommuner som har infört rätt till heltid. I januari 2017, strax före förändringen, hade 15 procent av barnen med nyfött syskon beviljats avsteg från de dåvarande reglerna och fått rätt till heltid. I mars 2018 hade 78 procent av barnen med nyfött syskon heltid i förskolan. Det är inte samma sak som att 78 procent av barnen de facto vistas åtta timmar per dag i förskolan, utan det innebär att föräldrarna har tecknat ett avtal med förskolan om rätt till heltid.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Val 2018.

Fakta i frågan: Är friskolor bättre än kommunala skolor?

Det mesta talar för att resultatskillnaderna mellan friskolor och kommunala skolor är ganska små. Men de skiljer sig ändå åt i flera andra avseenden. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Foto: Jessica Gow/TT

Svaret i korthet

- 1** I grundskolan tycks skillnaderna i resultat mellan friskolor och kommunala skolor vara ganska små. I gymnasiet har elever från kommunala skolor lägre betygsgenomsnitt än elever från friskolor men presterar ändå bättre under första året i högskolan.
- 2** Andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen är väsentligt lägre i friskolor än i kommunala skolor.
- 3** Det finns indikationer på att betygssättningen är generösare i friskolor på både grund- och gymnasienivå än i de kommunala skolorna.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

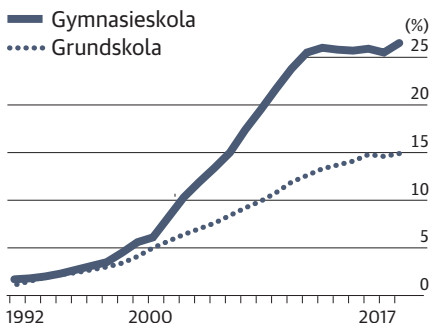
dn.se/om/fakta-i-fragan

Allt fler barn i Sverige går i en friskola. Förra året var andelen 27 procent bland gymnasieeleverna och 15 procent bland grundskoleeleverna.

Elever i friskolor

Andel elever som går i friskola.

Källa: Skolverket. Andelen friskolor är högre i högstadiet (cirka 20 procent) än i låg- och mellanstadiet.

Men vilka är egentligen bäst – kommunerna eller de fristående aktörerna?

Det finns god tillgång på skoldata i Sverige. Men analyserna kompliceras av att elevsammansättningen skiljer sig åt mellan olika skolor. I friskolor är andelen socioekonomiskt starka elever betydligt högre än i kommunala skolor. Samtidigt är just elevsammansättningen i skolan den enskilt viktigaste faktorn bakom en skolas resultat. Elever från socioekonomiskt starkare familjer presterar bättre. Det går därför inte att på ett rättvist sätt jämföra en friskola med en kommunal skola utan att ta hänsyn till sådana faktorer.

Ett sätt att illustrera detta är genom att tänka sig att vi rangordnar alla efter ett socioekonomiskt index (som i huvudsak speglar föräldrarnas utbildningsnivå och andel nyinvandrade elever). Ju lägre utbildningsnivå för föräldrarna och ju fler nyanlända elever, desto lägre index. Om vi sedan delar in skolorna i tio lika stora grupper får vi så kallade decilgrupper. I den första gruppen har vi tiondelen av skolorna med lägst socioekonomiskt index, i den andra decilgruppen har vi tiondelen med näst lägst socioekonomiskt index och så vidare. Av skolorna med högst socioekonomiskt index är nästan 70 procent friskolor:

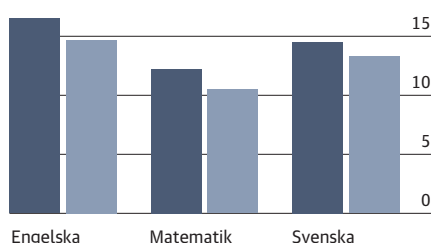
Elevsammansättningen har alltså stor betydelse för analysen. Det visar sig inte minst när vi utan någon databearbetning jämför elevernas resultat på de nationella proven i årskurs nio:

Resultat på nationella proven

Genomsnittlig betygspoäng på de nationella proven i årskurs nio i engelska, matematik och svenska.

Källa: Skolverket.

● Friskolor ● Kommunala skolor

Elever i friskolor har till exempel i genomsnitt 1,7 poäng mer på de nationella proven i matematik än kommunala skolor. Men jämförelsen blir alltså missvisande eftersom elevunderlaget skiljer sig åt. När vi i stället jämför skillnaderna inom respektive grupp av skolor efter socioekonomiskt index, så blir bilden en annan:

- I matematik har de kommunala skolorna bättre resultat i åtta av de tio socioekonomiska grupperna.
- I engelska har friskolorna bättre resultat i nio av de tio socioekonomiska grupperna.
- I svenska har de kommunala skolorna bättre resultat i sex av de tio socioekonomiska grupperna.

Bilden varierar alltså. Skillnaderna är dessutom små.

Ovanstående analys bygger på data om de nationella proven. Det finns fördelar med att använda resultat från dessa som mått på elevernas kunskaper snarare än betyg. Systematiska jämförelser av bland annat Skolverket har visat att betygen ökat oproportionellt mycket över en längre tid. Detta kallas för betygsinflation.

Men resultaten från nationella prov är inte heller perfekta mått. Skolinspektionens omrättningar av ett urval prov visar att proven rättas olika på olika skolor. Avvikelserna mellan olika huvudmän är små men inte obetydliga. Andelen prov där lärarna gjorde en generösare tolkning än Skolinspektionen är något högre bland friskolorna (14 procent) än de bland de kommunala skolorna (11 procent).

Man bör emellertid ha klart för sig att socioekonomiska faktorer ofta är svåra att ta hänsyn till. Vilka faktorer ska beaktas och hur ska de viktsas?

Det visar inte minst den senaste Pisaundersökningen från 2015. Organisationen OECD, som står bakom Pisa, och Skolverket analyserade på var sitt håll om det fanns några skillnader i resultat mellan friskolor och kommunala skolor. Ja, visade OECD:s studie som kom fram till att kommunala skolor presterade bäst. Nej, enligt Skolverket som inte kunde se några statistiskt

säkerställda skillnader. De olika resultaten beror på skillnader i sättet att ta hänsyn till de socioekonomiska faktorerna.

Gymnasieskolan är svårare än grundskolan att analysera. Det beror bland annat på att den är uppdelad i olika program. För grundskolan har Skolverket en databas över socioekonomiskt index per skola, men motsvarande data finns inte för gymnasiet. Enligt en forskarrapport från utvärderingsmyndigheten IFAU är det snarare de studiestarkaste eleverna som väljer kommunala gymnasieskolor.

Samma studie visar att elever i fristående gymnasieskolor i genomsnitt har sämre resultat på de nationella proven i svenska, engelska och matematik än jämförbara elever i kommunala gymnasieskolor. Skillnaderna gäller dock inte alla elevgrupper. Bland elever som har höga grundskolebetyg eller högutbildade föräldrar finns det inga skillnader i provresultat mellan fristående och kommunala skolor. Det finns inte heller några skillnader för elever med utländsk bakgrund. I likhet med grundskolorna rättar fristående gymnasieskolor de nationella proven generösare än kommunala gymnasieskolor.

En rapport från Skolverket visar att elever från kommunala gymnasieskolor har lägre betygs-genomsnitt än elever från fristående gymnasieskolor men ändå pre-

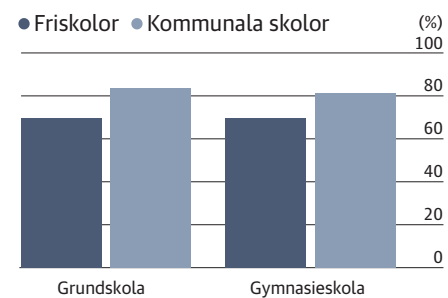
sterar bättre under första året i högskolan. I studien undersöktes drygt 14 000 elever som under 2014 gick ut gymnasiet och började på högskolan. 66 procent av studenterna från kommunala skolor uppnådde minst tre fjärdedelar av högskolepoängen. Motsvarande siffra för de fristående gymnasieskolorna var 61 procent.

Hur ser det ut när man gör andra jämförelser mellan fri- och kommunala skolor? Andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen är väsentligt lägre i friskolor än i kommunala skolor:

Lärarnas utbildningsnivå

Andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen.

Källa: Skolverket.

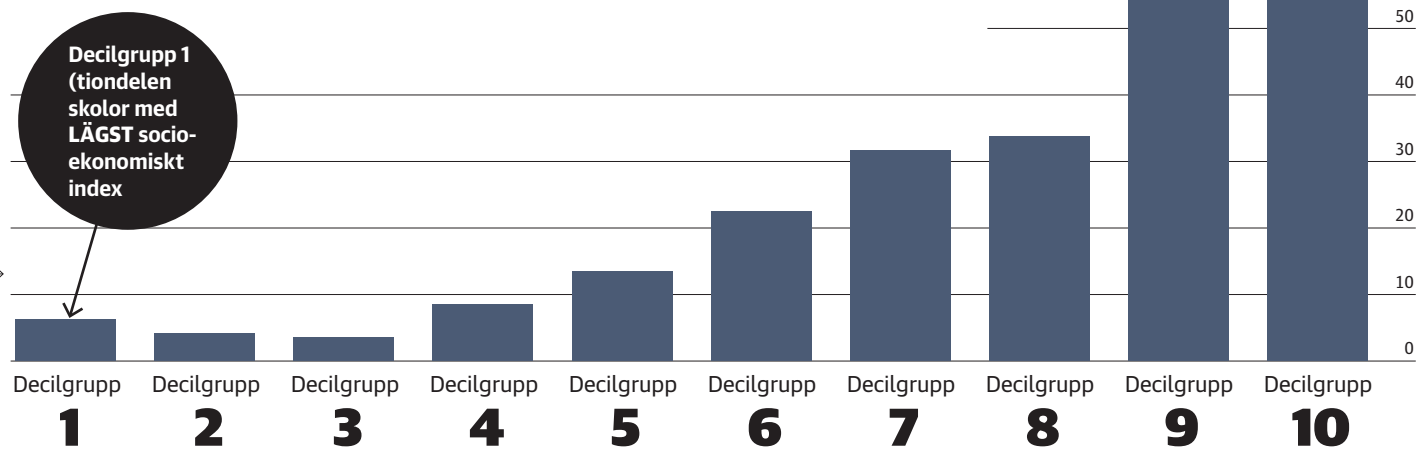
I grundskolan är lärartätheten lägre i friskolor (13,3 elever per lärare) än i kommunala skolor (11,9 elever per lärare).

Friskolor och elevsammansättning

Andel friskolor när vi delar upp alla högstadiegrupper i decilgrupper efter elevsammansättningens socioekonomiska index.

Källa: DN:s bearbetning av Skolverkets Salsa-databas.

Fotnot: Det socioekonomiska indexet bygger på en statistisk modell som Skolverket har tagit fram. Den beräknar den förväntade andelen som uppnår kunskapskraven i årskurs nio baserat på bakgrundsinformation om faktorer som andel nyinvandrade elever och föräldrarnas utbildningsnivå.

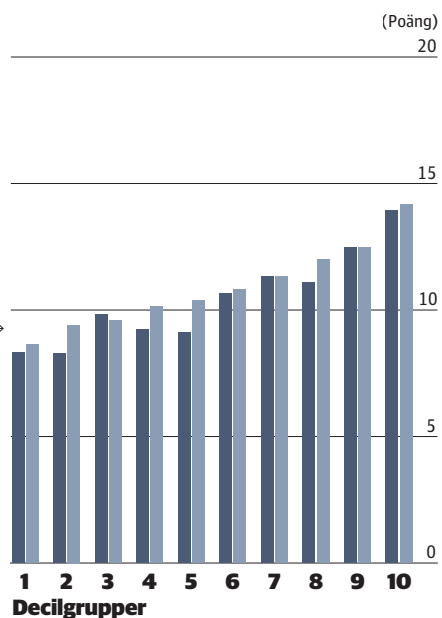

Provresultat i grundskolor i ämnet MATEMATIK

Genomsnittlig betygs-poäng i matematik årskurs nio i olika decilgrupper baserade på socioekonomiska aspekter

Källa: DN:s bearbetning av data från Skolverkets skolregister.

● Friskolor ● Kommunala skolor

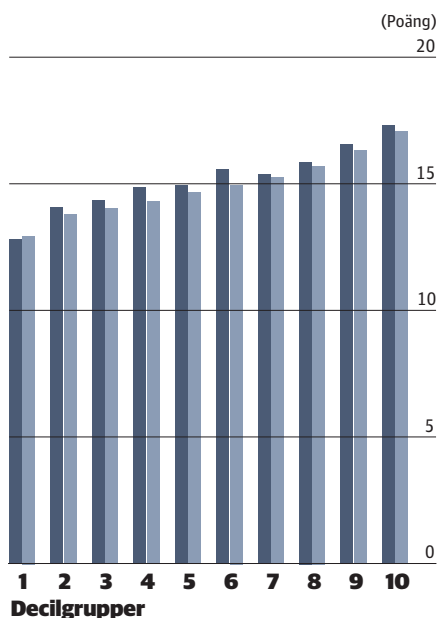

Provresultat i grundskolor i ämnet ENGELSKA

Genomsnittlig betygs-poäng i engelska årskurs nio i olika decilgrupper baserade på socioekonomiska aspekter

Källa: DN:s bearbetning av data från Skolverkets skolregister.

● Friskolor ● Kommunala skolor

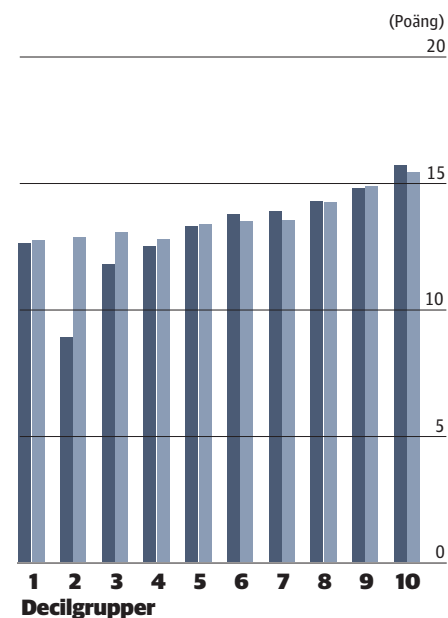

Provresultat i grundskolor i ämnet SVENSKA

Genomsnittlig betygs-poäng i svenska årskurs nio i olika decilgrupper baserade på socioekonomiska aspekter

Källa: DN:s bearbetning av data från Skolverkets skolregister.

● Friskolor ● Kommunala skolor

Val 2018.

Jämförelsen är dock lite orättvis eftersom det är ovanligare med friskolor i socioekonomiskt utsatta områden.

Skolor i dessa områden har generellt högre lärartäthet då kommunerna i regel viktat skolpengen efter socioekonomiska faktorer.

Skillnaderna i lärartäthet blir små om hänsyn tas till geografiskt område, årskurs, skolans storlek och dess elevunderlag.

Även i gymnasieskolan är lärartätheten lägre i friskolorna (14,1 elever per lärare) än i de kommunala skolorna (11,1 elever per lärare).

Betygsinflation är ytterligare en aspekt som ofta diskuteras i skoldebatten. Är den vanligare i friskolor än kommunala skolor? Ett sätt att svara på frågan är att jämföra resultaten på nationella prov och slutbetyg. Om många elever på en skola får bättre slutbetyg än resultaten på de nationella proven kan det vara ett tecken på "glädjebetyg".

Så hur ser det ut? Graferna här intill visar andelen som får högre slutbetyg än resultaten på de nationella proven i grundskolan i tre ämnen: svenska, engelska och matematik.

För varje betyg på de nationella proven visas hur stor andel av eleverna som fått högre slutbetyg.

● I ämnet svenska är det vanligare i friskolor än i kommunala skolor att elever med låga betyg på de nationella proven höjer sina slutbetyg i förhållande till dessa.

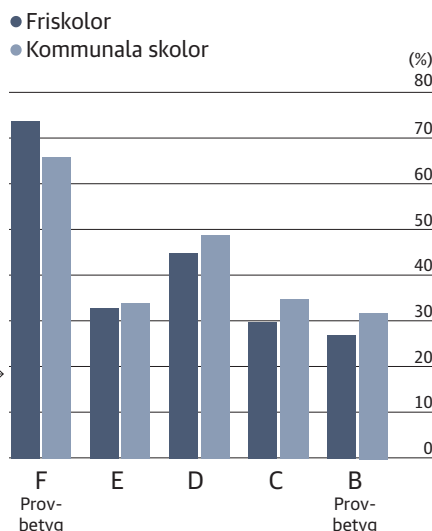
● I ämnet matematik får elever med det lägsta provbetyget, F, oftare högre slutbetyg i friskolor än i kommunala skolor. För elever med betygen B, C och D gäller det omvända.

● I ämnet engelska höjer elever i friskolor

Indikationer på betygsinflation i grundskolan: MATEMATIK

Andel elever i årskurs nio i matematik som får högre slutbetyg än betyg på nationella prov (procent).

Källa: SCB, DN:s specialbeställning av data
Fotnot: DN redovisar diagrammen betygssteg för betygssteg eftersom en totalredovisning skulle bli missvisande. Kommunala skolor har större andel socioekonomiskt svaga elever. Ett högsta betyg kan per definition inte höjas. Provbetyg A tas därför inte med i diagrammet eftersom elever inte kan få högre betyg än så.

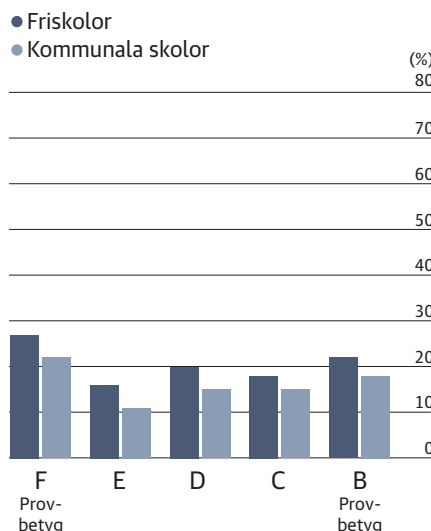
oftare än elever i kommunala skolor sina slutbetyg i förhållande till betygen på de nationella proven.

Friskolor avviker ännu mer i ämnen som inte har några nationella prov, till exempel musik och hemkunskap. Det visar en studie av professor Jonas Vlachos vid Stockholms universitet och Institutet för

Indikationer på betygsinflation i grundskolan: ENGELSKA

Andel elever i årskurs nio i engelska som får högre slutbetyg än betyg på nationella prov (procent).

Källa: SCB, DN:s specialbeställning av data
Fotnot: DN redovisar diagrammen betygssteg för betygssteg eftersom en totalredovisning skulle bli missvisande. Kommunala skolor har större andel socioekonomiskt svaga elever. Ett högsta betyg kan per definition inte höjas. Provbetyg A tas därför inte med i diagrammet eftersom elever inte kan få högre betyg än så.

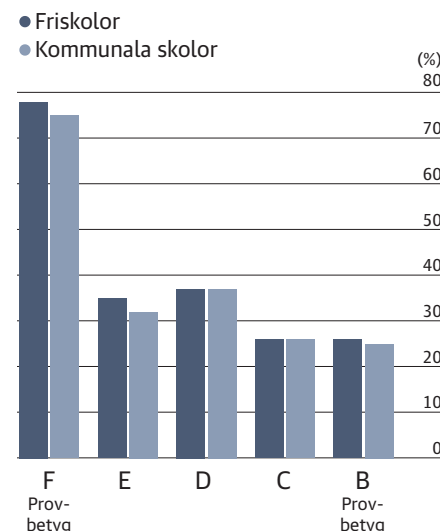
näringslivsforskning som har jämfört slutbetygen i *samtliga* ämnen med resultaten på vissa nationella delprov. Alla friskolor, särskilt de tre största koncernerna, satte genomgående högre betyg än kommunala skolor efter att hänsyn tagits till resultaten på de nationella proven.

Det är svårt att hitta objektiva mått på kunskap. Det är förstås inte alltid önskvärt

Indikationer på betygsinflation i grundskolan: SVENSKA

Andel elever i årskurs nio i svenska som får högre slutbetyg än betyg på nationella prov (procent).

Källa: SCB, DN:s specialbeställning av data
Fotnot: DN redovisar diagrammen betygssteg för betygssteg eftersom en totalredovisning skulle bli missvisande. Kommunala skolor har större andel socioekonomiskt svaga elever. Ett högsta betyg kan per definition inte höjas. Provbetyg A tas därför inte med i diagrammet eftersom elever inte kan få högre betyg än så.

att slutbetyget ska vara detsamma som betyget på de nationella proven.

Det kan i vissa fall tvärtom vara önskvärt att läraren sätter ett annat betyg om de nationella proven inte ger en rättvisande bild av eleven.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Nu läser alla unga väljare DN gratis.

Alla som är mellan 18 och 25 år läser **DN digitalt gratis** fram till 15 september 2018.

Med DN får du journalistik som fördjupar, kommenterar och sätter samhällsfrågorna i perspektiv. Nu under valåret satsar vi bland annat extra på faktagranskning av nyheter och politiska utspel.

Håll dig valinformerad. Börja läsa i dag på dn.se/ungdom.
Prenumerationen avslutas automatiskt.

Val 2018.

Fakta i frågan:

Är det ordning och reda i skolan?

Drygt sex av tio högstadieläver anser sig ha studiero på lektionerna. Det visar Skolinspektionens elevenkät. Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.

Svaret i korthet

1 Det är svårt att objektivt besvara frågan eftersom det ytterst handlar om elevers och skolanställdas subjektiva bedömningar.

2 SCB:s enkät till skolbarn visar att 58 procent av 12-15-åringarna respektive 64 procent av 16-18-åringarna "för det mesta" anser sig ha arbetsro på lektionerna.

3 Skolinspektionens enkät till skolelever visar att 62 procent av eleverna i årskurs nio svarar "stämmer helt och hållet" eller "stämmer ganska bra" på påståendet "Jag har studiero på lektionerna". Ungefär en tredjedel svarar "stämmer ganska dåligt" eller "stämmer inte alls".

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Enligt skollagen har alla elever rätt till trygghet och studiero i skolan. Faktorerna är viktiga för en lyckad undervisning. Efter det rekordlåga resultatet i 2012 års Pisa-mätning, som mäter 15-åringars kunskaper i tre skolämnen, beställde den dåvarande regeringen en snabbanalys av den internationella organisationen OECD. Andreas Schleicher, chef för Pisa, lyfte just studiero som en av de viktigaste frågorna som Sverige behöver ta tag i.

Så hur är det ställt med ordning och reda i klassrummen? Och har det skett förändringar? Frågorna är svåra att besvara eftersom det saknas bra dataunderlag.

En metod är enkätundersökningar men enkätsvaren återspeglar subjektiva bedömningar. De kan vara svåra att tolka eftersom jämförelsenormer kan skilja sig åt, i synnerhet om vi vill jämföra utveckling över tid. Vad lägger man till exempel i begreppet "studiero"?

En tillgänglig enkätstudie är SCB:s rapportserie "Undersökningarna om barns levnadsvillkor" där ett urval av barn i befolkningen får svara på frågor om allt från alkoholvanor till fritidsaktiviteter. Den senaste undersökningen avsåg åren 2016-2017. En av frågorna handlar om studiero i skolan: "Hur ofta tycker du att du har arbetsro på lektionerna?". Svartalternativen är "För det mesta", "Ibland", "Sällan" och "Vet ej".

● 58 procent av 12-15-åringarna respektive 64 procent av 16-18-åringarna svarar att de "för det mesta" har arbetsro på lektionerna.

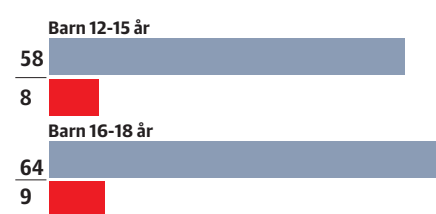
● 8 procent av 12-15-åringarna respektive 9 procent av 16-18-åringarna svarar att de "sällan" har arbetsro på lektionerna.

Arbetsro i skolan, enligt SCB-mätning

Andel i procent som har svarat "För det mesta" eller "Sällan" på frågan "Hur ofta tycker du att du har arbetsro på lektionerna?" (år 2016-2017).

Källa: SCB. Statistiken bygger på en enkät som besvarats av 1 167 barn.

Svar: ■ "För det mesta" ■ "Sällan"

Vi vet tyvärr inte hur många barn som svarat "Ibland" eller "Vet ej" eftersom SCB inte redovisar dessa svartalternativ i sin statistikdatabas. Det är en brist. Med andra ord kan det vara upp till över 40 procent av 12-15-åringarna som i praktiken har problem med studiero. SCB:s undersökning har ett bortfall på så mycket som cirka 70 procent (först ingår vuxna i en stor befolkningsstudie och sedan tillfrågas barnen). Resultaten bör därför tolkas med försiktighet.

Det finns inga jämförelser över tid eftersom det är första gången frågan ställs av SCB.

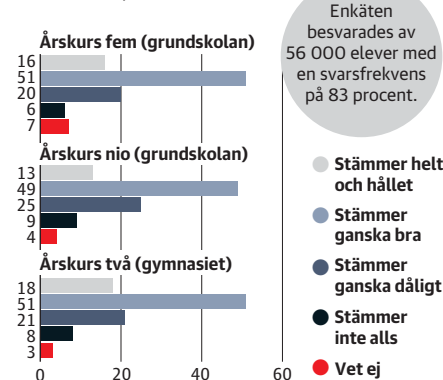
En annan datakälla är de årliga enkäter som Skolinspektionen skickar ut till elever, vårdnadshavare och skolpersonal. Enkä-

terna riktar sig till grundskoleelever i årskurserna fem och nio samt gymnasieelever i årskurs två. Beroende på årskurs tycker mellan sex och sju av tio elever att påståendet "Jag har studiero på lektionerna" stämmer helt och hållet eller ganska bra. Det handlar om 67 procent av eleverna i årskurs fem, 62 procent av eleverna i årskurs nio och 68 procent av eleverna i årskurs två på gymnasiet:

Arbetsro i skolan, enligt mätning från Skolinspektionen

Svarsfördelning på påståendet "Jag har studiero på lektionerna" (vt 2018)

Källa: Skolinspektionens skolenkät.

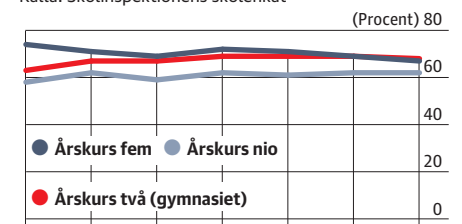
Enkäten visar, precis som i SCB-undersökningen, att det tycks finnas ett omfattande problem med studiero på lektionerna. Ungefär en tredjedel inom respektive årskurs tycker att påståendet "stämmer ganska dåligt" eller "stämmer inte alls".

Skolinspektionens mätningar sträcker sig tillbaka till 2012. Resultatet är i stort sett detsamma över tid, förutom i årskurs fem där utvecklingen är svagt negativ:

Arbetsro i skolan - utveckling över tid

Andel i procent som svarar "Stämmer helt och hållet" eller "Stämmer ganska bra" på påståendet "Jag har studiero på lektionerna"

Källa: Skolinspektionens skolenkät

Skolinspektionen genomför enkätstudier även till skolpersonal. Dessa får svara ett antal frågor om skolsituationen. Det påstående som man får ta ställning till är "Att upprätthålla ordningen i klassrummet tar upp en stor del av min undervisningstid". 33 procent av grundskolepersonalen svarade vårterminen 2018 att det "stämmer helt" eller "stämmer ganska bra". I gymnasieskolan var motsvarande andel 22 procent.

Allvarliga händelser som sker i skolan och som orsakas av hot och våld ska enligt lag anmälas till Arbetsmiljöverket. Sådana anmälningar har ökat kraftigt de senaste åren, enligt data som DN har specialbeställt. År 2012 anmäldes 327 fall rörande grundskolan. År 2017 anmäldes 597 fall. Vad denna ökning beror på, till exempel om förändrad anmälningsbenägenhet spelar in, är svårt att säga.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Val 2018.

Fakta i frågan: Har skolan fått mer resurser?

Skolan har fått alltmer pengar. Trots detta har lärartätheten inte ökat i grundskolan. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Ar 2016 kostade den svenska grundskolan 104 miljarder kronor. Det motsvarar 103 600 kronor per elev. Gymnasieskolan kostade 39 miljarder kronor. Det är 116 500 kronor per elev, alltså något mer.

Över hälften av kostnaderna avser undervisningen. I den kostnadskategorin ingår löner till skolpersonalen:

Fördelning av medel

Kostnad för grund- respektive gymnasieskolan per elev år 2016, fördelad per kostnadstyp.

Källa: Skolverket

● Grundskolan ● Gymnasieskolan

Lokaler och inventarier

18 100
21 600

Undervisning

56 500
59 300

Skolmältider

6 200
5 400

Lärverktyg, utrustning, skolbibliotek

4 700
9 700

Elevhälsa

2 950
2 610

Övrigt

15 000
17 600

Fotnot: I kategorin "Övrigt" ingår till exempel kostnad för SYV-verksamhet, administration och kompetensutveckling.

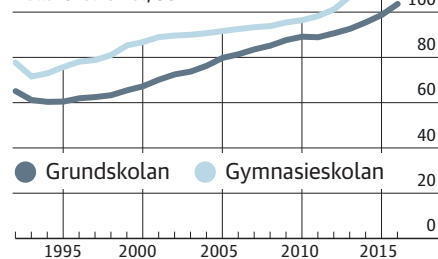
Den genomsnittliga kostnaden per elev är högre nu än tidigare. Mellan 1992 och 2016 ökade denna kostnad (när den justeras för förändringen i konsumentprisindex) med 59 procent i grundskolan och 50 procent i gymnasieskolan:

Kostnad per elev - justerad med konsumentprisindex

Kostnad per elev - justerad med konsumentprisindex

Kostnad för grund- respektive gymnasieskolan per elev, i 2016 års prisnivå enligt SCB:s konsumentprisindex. (Kronor, tusental).

Källa: Skolverket, SCB

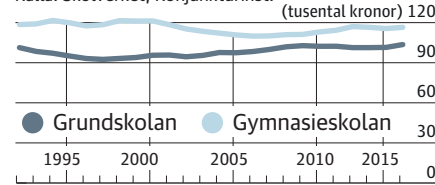
Kostnaderna i ovanstående graf är justerade för den allmänna prisökningen i samhället enligt konsumentprisindex. Det är den metod som oftast används för att ta hänsyn till inflationen när man vill jämföra utgifter eller inkomster mellan olika år.

Det kan emellertid vara missvisande att göra sådana omräkningar med hjälp av konsumentprisindex om pris- och kostnadsförändringarna på ett visst område avviker mycket från den allmänna konsumentprisutvecklingen. Så är fallet just för skolan därför att en mycket stor del av dess utgifter är löner. Lönerna ökar generellt mer än priserna. Det gör att ovanstående graf överdriver skolans resursförstärkning.

Så finns det andra sätt att räkna? Ett sätt är att justera kostnaderna med ett annat index. DN har använt ett index för pris- och löneutvecklingen i hela kommunsektorn eftersom lönerna där, precis som på skolorna, utgör en stor del av kostnaderna. Om vi gör detta har kostnaden per elev utvecklats på ett annat sätt:

Kostnad per elev - justerad med ett pris- och löneindex för kommunal konsumtion

Kostnad för grund- och gymnasieskolan per elev med pris- och lönenivå 2016 enligt ett index som speglar pris- och löneutvecklingen för kommunal konsumtion. Källa: Skolverket, Konjunkturinstitutet.

Fotnot: Kostnaderna i grafen har räknats upp med den så kallade deflatorn för kommunal konsumtion. Den ger en bild av pris- och löneutvecklingen i denna verksamhet. Data kommer från Konjunkturinstitutet.

I diagrammet ovan framträder en annan bild:

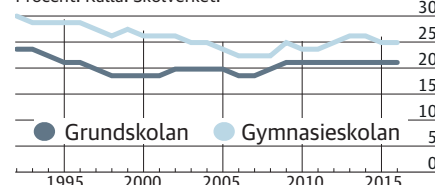
● **Kostnaden per elev i grundskolan** ökade mellan 1998 och 2010. Sedan minskade den marginellt fram till 2015. År 2016 ökade den något igen.

● **Kostnaden per elev i gymnasieskolan** minskade mellan 2001 och 2007. Därefter ökade den fram till 2013. Nivån har sedan legat i stort sett oförändrad.

En tredje metod är att ställa kostnaden per elev i skolan i relation till BNP per capita. En sådan beräkning visar att kostnaden per elev i förhållande till BNP per capita har ökat något i både grund- och gymnasieskolan sedan 2007:

Kostnad per elev som andel av BNP per capita

Procent. Källa: Skolverket.

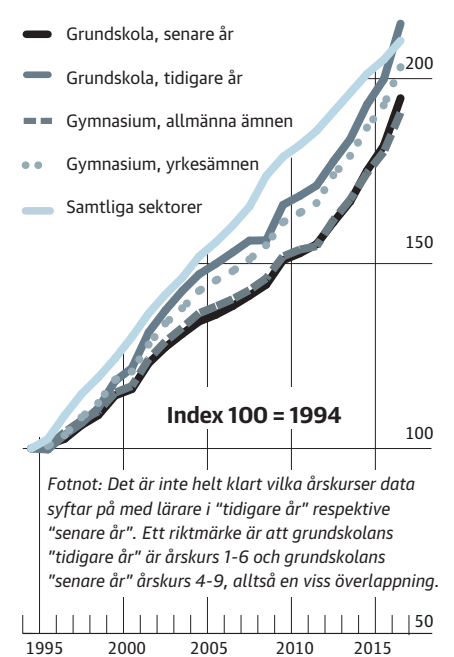

De olika metoderna ger olika bilder av satsningarna på skolan, i synnerhet mellan åren 1992 och 2006. Jämförelsen med BNP per capita visar till skillnad från de andra graferna på en kraftig minskning under perioden.

Av betydelse i sammanhanget är att lönerna långsiktigt ökat långsammare för lärare än för de flesta andra yrkesgrupper. Mellan 1994 och 2016 ökade en högstadielärares lön med 95 procent. Det kan jämföras med 110 procent ökning för en löntagare i genomsnitt. Särskilt tydlig var eftersläpningen av lärarnas löner fram till 2011.

Lärarlönernas utveckling

Genomsnittlig månadslön för ett urval av lärargrupper, jämfört med månadslön för en löntagare i genomsnitt. Källa: SCB

Fotnot: Det är inte helt klart vilka årskurser data syftar på med lärare i "tidigare år" respektive "senare år". Ett riktmerke är att grundskolans "tidigare år" är årskurs 1-6 och grundskolans "senare år" årskurs 4-9, alltså en viss överlappning.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Svaret i korthet

- 1** Sedan 2007 har grund- och gymnasieskolan fått mer pengar när man justerar för inflation. Kostnaden per elev har också ökat i förhållande till BNP per capita.
- 2** Lärartätheten har varit i stort sett oförändrad i grundskolan men har ökat något i gymnasieskolan. Det tyder på att de ökade anslagen i huvudsak har gått till höjda lärarlöner.
- 3** Det är stora skillnader mellan hur mycket olika kommuner lägger på skolan. Det finns däremot inget samband mellan elevernas betyg och de resurser som kommunerna satsar.

Men sedan 2013 har lärarlönerna ökat i betydligt snabbare takt än den allmänna lönenivån på arbetsmarknaden. En högstadielärare har ökat sin lön i genomsnitt med 4,8 procent per år – löntagarna i allmänhet med 2,4 procent per år. Det är därför rimligt att anta att en stor del av de senaste årens medelstillskott i skolan har gått till ökade lärarlöner.

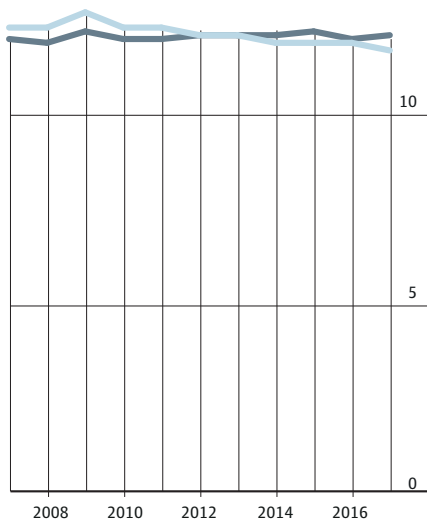
Under samma period har nämligen lärartätheten legat i stort sett oförändrad i grundskolan. I gymnasieskolan har den förbättrats något – från 12,7 elever per lärare år 2009 till 11,7 år 2017:

Lärartäthet

Antal elever per lärare i grund- respektive gymnasieskolan.

Källa: Skolverket

● Grundskolan ● Gymnasieskolan

Det är emellertid inte så enkelt som att oförändrad lärartäthet innebär oförändrad undervisningskvalitet. Den beror

förstås också på effektiviteten i undervisningen. På sikt kan högre löner för lärare i förhållande till andra grupper antas leda till att mer kvalificerade personer väljer lärarbanan, vilket bör öka undervisningens kvalitet och förbättra elevernas prestationer.

Det är stora skillnader mellan olika kommuner, både i fråga om lärartäthet och i fråga om kostnader för skolan per elev. I Pajala kostade grundskolan 159 700 kronor per elev, i Hallsberg 86 900 per elev.

Så har resurserna någon betydelse? Det finns inget samband mellan hur mycket pengar som en kommun i genomsnitt lägger per elev och niondeklassarnas slutbetyg. Grafen här bredvid visar de båda värdena som ett spridningsdiagram där betygen är justerade för socioekonomiska aspekter.

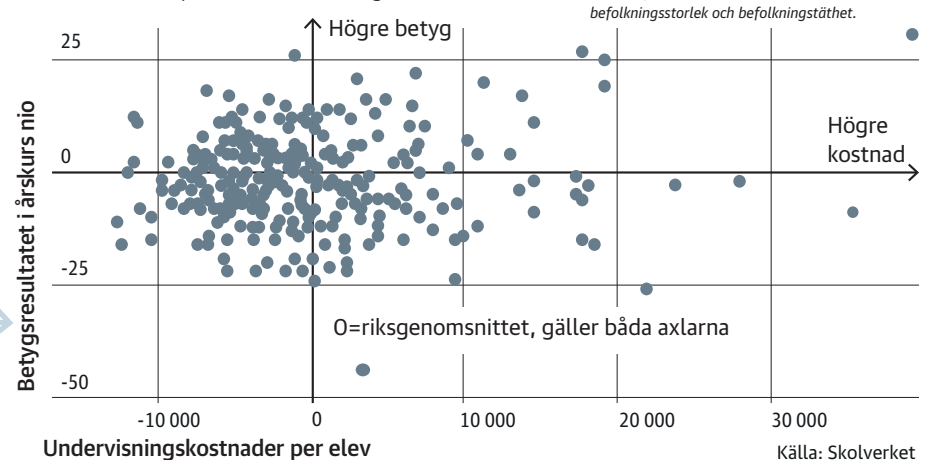
Sverige ligger över genomsnittet jämfört med de andra rika länder som ingår i samarbetsorganisationen OECD om vi mäter andel av BNP som satsas på grundskolan. Det finns emellertid inte något samband mellan hur stor andel av BNP ett land lägger på grundskolan och elevernas prestationer. Grafen visar hur stor andel av BNP som läggs på grundskolan i olika OECD-länder, och dessas Pisa-poäng i matematik. Pisa mäter niondeklassares kunskapsresultat i olika länder.

Bilden är emellertid motstridig. Det finns internationell forskning som visar att de resurser som satsas på skolan visst har betydelse. Exempelvis visade en studie vid University of California år 2016 att ökade medel till skolor i USA förbättrade elevernas prestationer.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Utbildningskostnad per elev

Den horisontella axeln visar hur mycket kostnaden per elev i olika kommuner avviker från riksgenomsnittet. Den vertikala axeln visar hur mycket betygsresultatet i årskurs nio justerat för socioekonomiska aspekter avviker från riksgenomsnittet.

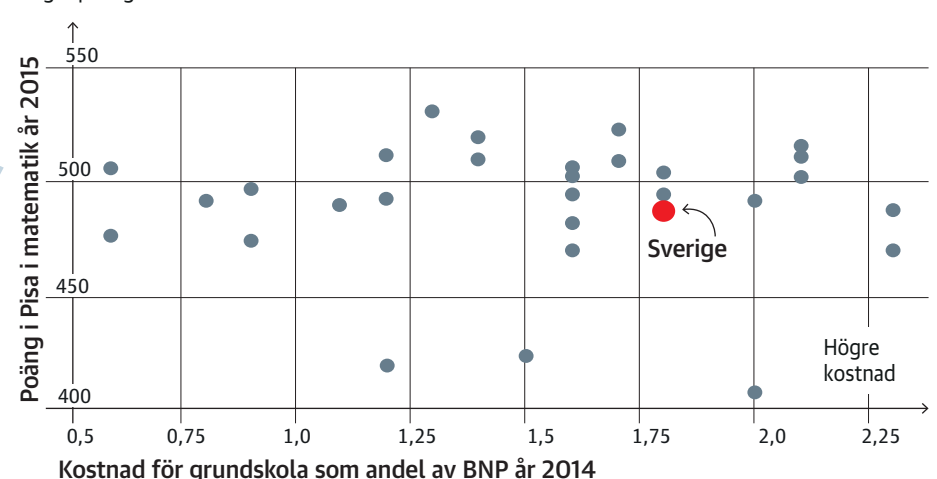
Fotnot: Betygsvärdena anger den genomsnittliga avvikelser från riksgenomsnittet i en kommun sedan hänsyn tagits till skillnader i socioekonomiska faktorer som till exempel föräldrars utbildningsnivå och inhemsk eller utländsk bakgrund. Utbildningskostnaden per elev är den genomsnittliga avvikelser från riksgenomsnittet efter att vi har justerat för befolkningsstorlek och befolkningstäthet.

Samband: Utgifter för grundskola och Pisa-poäng

Poäng i Pisa i matematik år 2015 och kostnad för grundskola som andel av BNP år 2014.

Källa: OECD

Högre poäng

Fakta i frågan: Hur stor är invandringen?

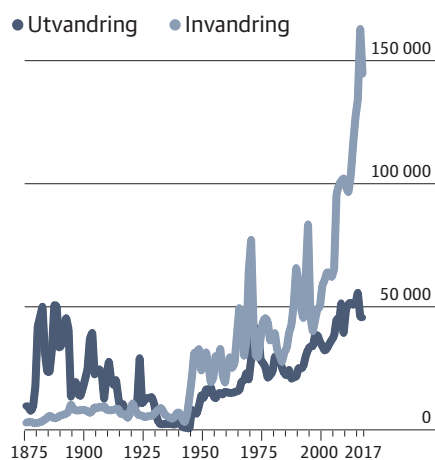
Invandringen till Sverige ligger på en historiskt hög nivå. Nästan en femtedel av Sveriges befolkning är född i ett annat land. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Förra året invandrade 144 000 personer till Sverige, den näst högsta noteringen någonsin. Endast 2016 var invandringen större: 163 000 personer. Med invandring avses personer som har flyttat till Sverige från ett annat land. En individ räknas som invandrare först när hen (till exempel en asylsökande) fått ett uppehållstillstånd och därmed kan bli folkbokförd i Sverige. Det gäller dock inte för personer från EU, Norge, Island och Liechtenstein som är undantagna och får folkbokföra sig fritt. De räknas då som invandrare direkt.

Aldrig tidigare har så många personer invandrat till Sverige som under de senaste åren. Inte ens under Balkankriget på 1990-talet kom fler hit:

Invandring och utvandring

Invandring och utvandring 1875-2017

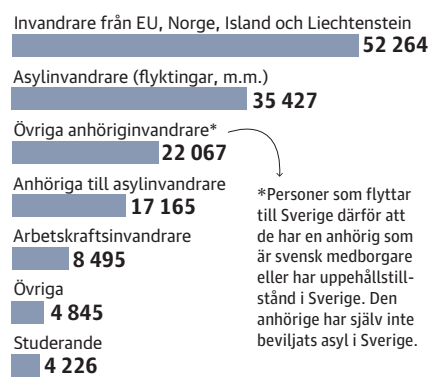

Ökad invandring leder normalt också till en större utvandring eftersom en del personer brukar flytta tillbaka till sina hemländer.

Drygt en tredjedel av fjolårets invandring bestod av personer från EU, Norge, Island och Liechtenstein. De behöver alltså inte ha uppehållstillstånd för att få flytta hit. Övriga invandrare är till största delen personer som beviljats skydd, och anhäng-
invandrare.

Invandringen 2017 efter grund för inflyttning

Grund för bosättning

Det kan vara bra att ha koll på några begrepp:

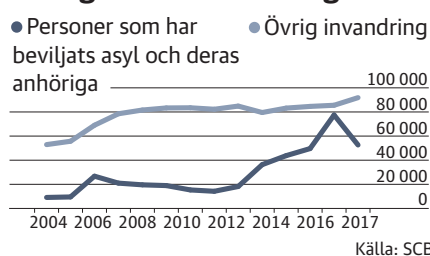
● **Upphållstillstånd:** Tillstånd som krävs för att få bosätta sig i Sverige. Medborgare i EU, Norge, Island och Liechtenstein är undantagna från denna regel. Personer från andra länder behöver ansöka om uppehållstillstånd, till exempel arbetskraftsinvandrare eller personer som söker skydd.

● **Asylsökande:** Person som har flytt från ett land för att söka skydd i Sverige, till exempel en flykting.

● **Person som beviljats asyl:** Person som har sökt asyl och fått det beviljat. Det är först när en asylsökande beviljats asyl och blir folkbokförd som denne räknas som invandrad. Cirka 40 procent av dem som sökte asyl i fjol beviljades det.

Invandringen av personer som har beviljats asyl (däribland flyktingar) och deras anhängiga har vuxit över tid, men den är ändå mindre än den övriga invandringen:

Invandringen 2004-2017 efter grund för bosättning

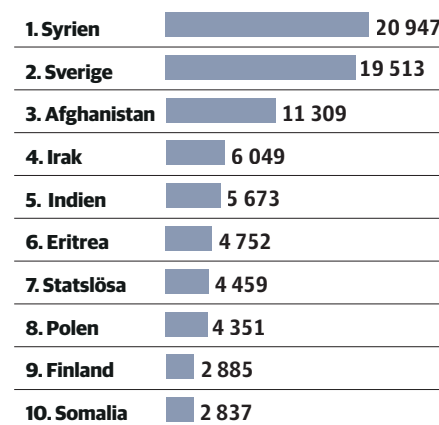

Kanske inte så överraskande var Syrien det land som flest kom från i fjol. Cirka 20 000 personer var svenska medborgare som tidigare bott utomlands och som flyttade hem.

Andra stora ursprungsländer är Afghanistan, Irak och Indien. För det sistnämnda landet rör det sig främst om arbetskraftsinvandrare och gäststuderande:

Vanligaste ursprungsländerna

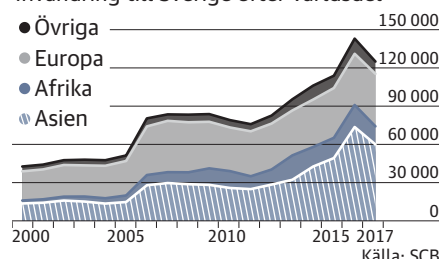
Topp tio - invandring efter medborgarskapsland år 2017

En allt större andel av invandrarna kommer från Asien och Afrika:

Invandring efter världsdel

Invandring till Sverige efter världsdel

År 2016 var Sverige det EU-land som beviljade flest uppehållstillstånd till asylsökande i förhållande till befolkningen. Hur situationen såg ut 2017 har inte rapporterats än av den europeiska statistikmyndigheten Eurostat.

Sommaren 2016 skärptes de svenska reglerna genom en treårig lag som numera

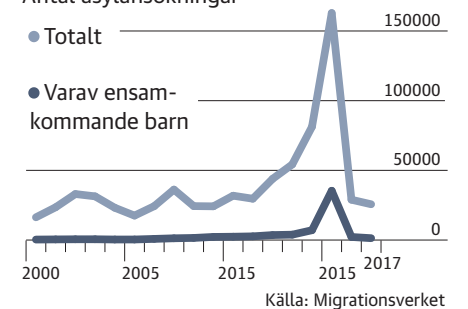
ger skyddsbehövande tillfälliga uppehållstillstånd i stället för permanenta (kvotflyktingar, det vill säga personer som blir utvalda av FN:s flyktingorgan UNHCR, är undantagna). Regeringens syfte har varit att kraftigt minska flyktinginvandringen till Sverige. Dessutom återinfördes gränskontroller och EU gjorde upp med Turkiet om att stoppa flyktingströmmarna.

Att invandringen av personer som har beviljats asyl fortfarande är så stor beror bland annat på att handläggningen av asylärendena från flyktingkrisen 2015 har tagit lång tid. En del av dem som sökte asyl hösten 2015 fick uppehållstillstånd år 2017. Det är först när en person får sitt uppehållstillstånd som hen räknas som invandrad i statistiken.

Om vi i stället analyserar hur utvecklingen ser ut i det tidiga skedet av processen – när människor söker asyl – så blir bilden en annan. Det var betydligt färre som sökte asyl i fjol än de närmast föregående åren.

Asylsökanden

Antal asylsökningar

I år räknar Migrationsverket med att antalet asylsökande minskar ytterligare.

Även antalet ensamkommande barn som kommer till Sverige har minskat sedan rekordåret 2015.

Sverige var tidigare det EU-land som har flest asylsökande i förhållande till befolkningen. I fjol låg Sverige på plats sju i EU.

Det finns flera faktorer som påverkar hur många invandrare som kommer till Sverige. Några exempel är krig och oroligheter i andra delar av världen, arbetsmarknadsläget i Sverige och den statliga regleringen av invandringen.

Väntsalen för asylsökanden på Migrationsverket i Solna.

Foto: Marcus Ericsson/TT

Svaret i korthet

1 Mellan 2000 och 2017 har andelen utrikesfödda i Sverige ökat från 11 till 19 procent. Invandringen har de senaste åren legat på en historiskt hög nivå.

2 Asylinvandringen bestod förra året av 35 000 personer. Samtidigt har regeringens skärpta asylregler lett till att färre personer nu söker skydd.

3 Syrien är det vanligaste ursprungslandet. Många därifrån är lågutbildade – 44 procent av de syrier som befinner sig i etableringsprogrammet har utbildning högst motsvarande svensk grundskola.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

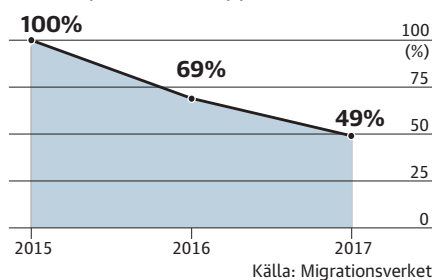
Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Efter lagskärpningarna år 2016 har andelen som fått permanenta uppehållstillstånd bland dem som beviljats asyl minskat kraftigt. En högre andel får i stället tillfälliga tillstånd.

Permanent uppehållstillstånd

Andel av personer som beviljats asyl som får permanenta uppehållstillstånd

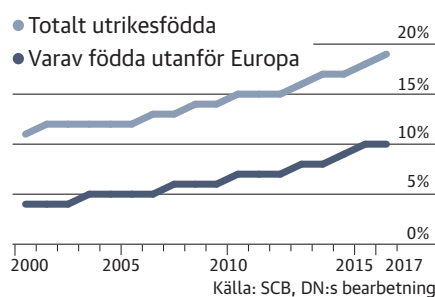

Sedan 2000 har 1 756 000 personer invandrat till Sverige. Under samma period utvandrade 785 000 personer, vilket ger en nettovandring på 971 000 personer.

På 17 år – mellan 2000 och 2017 – har andelen utrikesfödda i Sverige ökat från 11 till 19 procent, det vill säga med 8 procentenheter. Största delen av ökningen – 6 procentenheter – består av personer födda utanför Europa, som ökat från 4 till 10 procent.

Utrikesfödda

Andel utrikesfödda i Sverige

De senaste fem åren har den svenska befolkningsökningen varit unik. Det har varit fler som invandrat än som fötts, vilket aldrig tidigare har hänt.

Här är de vanligaste födelseländerna bland den utrikesfödda befolkningen:

Vanligaste ursprungsländerna

Utrikesfödda efter födelseland (2017)

1 Syrien	172 258
2 Finland	150 877
3 Irak	140 830
4 Polen	91 180
5 Iran	74 096
6 Somalia	66 369
7 Jugoslavien	65 877
8 Bosnien och Hercegovina	58 880
9 Tyskland	50 863
10 Turkiet	48 299

Källa: SCB

Sverige avviker i ett EU-perspektiv med en förhållandevis hög andel av befolkningen som är född i ett land utanför EU:

Utrikesfödda i EU

Topp tio i EU - andel av befolkningen som är födda utanför EU (procent)

1 Estland	13%
2 Sverige	12%
3 Lettland	11%
4 Kroatien	11%
5 Luxemburg	11%
6 Österrike	10%
7 Nederländerna	9%
8 Frankrike	9%
9 Belgien	9%
10 Tyskland	9%
EU-genomsnitt	7%

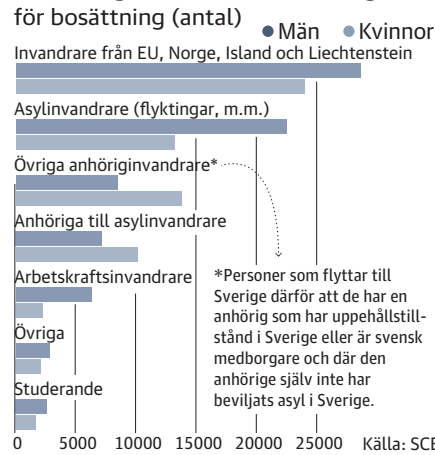
Källa: Eurostat

Ovanstående diagram visar andelen som är födda utanför EU. Att Estland, Lettland och Kroatien ligger så högt beror inte på någon hög utomeuropeisk flyktinginvandring utan på att många är födda i grannländer som ligger i Europa men inte i EU. För Estland och Lettlands del handlar det om Ryssland och för Kroatiens del om andra delar av gamla Jugoslavien. Det saknas europeisk statistik över utrikesfödda fördelat per världsdel.

Fjölårets invandring i Sverige hade en slagsida när det gäller kön. Drygt sex av tio personer som beviljades asyl var män. En liknande slagsida finns även bland arbetskraftsinvandrare. Samtidigt är det fler av anhöriginvandrarna som är kvinnor än män:

Könsskillnader

Invandringen 2017 efter kön och grund för bosättning (antal)

Vilken utbildning har de nyanlända? Det är svårt att svara på eftersom statistiken bygger på brevenkäter som SCB skickar ut till utrikesfödda. Siffrorna släpar därför efter och bortfallet är stort. Det är inte meningsfullt att analysera senare siffror än för 2014 eftersom det tar lång tid att få in svar. Av dem som invandrade år 2014 var 35 procent i gruppen 25–64 år högutbildade (tre år eller mer på en eftergymnasial utbildning eller forskarutbildning). Siffran är lägre bland personer födda i Sverige i samma åldersgrupp: 26 procent.

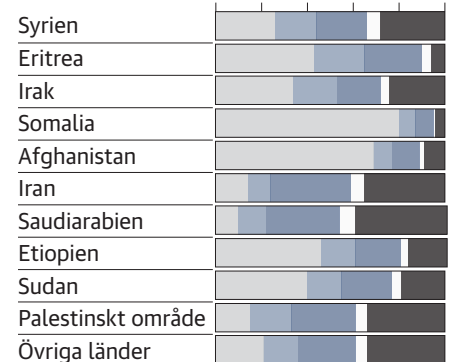
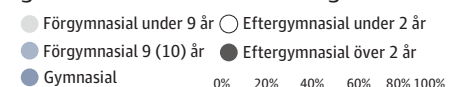
Å andra sidan var samtidigt en stor andel av dem som invandrade år 2014 lågutbildade. Ungefär en fjärdedel hade utbildning motsvarande högst grundskola. Andelen är mer än dubbelt så stor som för svenskfödda.

En annan metod för att analysera utbildningsnivån är genom data från Arbetsförmedlingen. Denna statistik är färskare, men alla invandrare ingår inte i dataunderlaget. Statistiken gäller de personer som ingår i Arbetsförmedlingens etablerings-

program. För att en nyanländ i Sverige ska få etableringsersättning (308 kronor per dag) krävs att hen deltar i etableringsprogrammet (gäller för flyktingar, skyddsbehövande och deras anhöriga). Det är genom detta program som de till exempel börjar läsa SFI, Svenska för invandrare. Arbetsförmedlingen registrerar uppgifter om personernas utbildningsbakgrund i sitt datorsystem. Så här ser statistiken ut för de nyanlända som deltog i etableringsprogrammet år 2017 – land för land:

Utbildningsnivå

Andel som var inskrivna i etableringsprogrammet hos Arbetsförmedlingen år 2017

Andelen högutbildade (eftergymnasial utbildning som är längre än två år samt forskarutbildningar) är högst bland invandrare från Saudi arabien och Iran. Av de invandrade syrierna har 44 procent utbildning motsvarande högst grundskola. Andelen högutbildade är 28 procent.

Ytterligare data finns från den så kallade PIAAC-studien, en mätning av den vuxna befolkningens färdigheter i olika länder som görs av den internationella samarbetsorganisationen OECD. De tyder dessutom på att invandrare från Afrika och Mellanöstern har betydligt sämre färdigheter i till exempel matematik än svenskfödda på samma formella utbildningsnivå.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Val 2018.

Fakta i frågan:

Hur många asylsökande som fått avslag stannar ändå i landet?

År 2016 fick 27 356 asylsökande beslut om att lämna Sverige. Hur många av dem har lämnat landet? **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Svaret i korthet

- 1 Av de 27 356 asylsökande som fick ett avslag som vunnit laga kraft år 2016 kan i dag 60 procent bekräftas som utresta från Sverige.
- 2 13 510 personer av dessa har självmant lämnat landet. Det innebär att personerna har accepterat avslagsbeslutet och samarbetat för att återvända. 2 373 personer har lämnat Sverige efter att ärendet har överlämnats till polisen.
- 3 Det är svårt att med säkerhet säga hur många som befinner sig gömda i Sverige. Det kan vara så att personer har lämnat landet utan att utresan har registrerats.

De senaste fem åren har fler än någonsin tidigare ansökt om skydd i Sverige.

Att söka asyl är en mänsklig rättighet enligt internationella överenskommelser. Prövningen bygger på vilket skyddsbehov personen anses ha, kriterier som satts upp i lagstiftningen. Mellan 16 och 41 procent, beroende på år, har fått avslag på sin asylansökan.

De som får avslag har två val: acceptera beslutet och lämna landet eller överklaga till domstol. Ändringsfrekvensen i domstol ligger på 5 till 8 procent.

När ett beslut väl har börjat gälla och inte längre går att överklaga måste den asylsökande lämna Sverige. Det kallas för att beslutet har vunnit laga kraft. Migrationsverket inleder då ett "återvändandeärende".

År 2016 fick 27 356 asylsökande ett beslut om att lämna Sverige, det vill säga ett avslagsbeslut som vunnit laga kraft antingen via Migrationsverket eller migrationsdomstolarna.

Så hur många stannar ändå i landet? Det är naturligtvis omöjligt att med säkerhet säga hur stor andel som, i strid med lagen, gömmer sig i Sverige. Men det finns ändå flera sätt att kartlägga hur många som med säkerhet har lämnat.

DN:s granskning bygger på data från Migrationsverkets ärendehanteringssystem. Låt oss steg för steg undersöka vad som har hänt med de 27 356 personerna som fick slutgiltigt besked om att lämna Sverige år 2016.

13 510 har självmant lämnat landet

Av de 27 356 personer som skulle lämna Sverige har knappt hälften – 13 510 personer – självmant lämnat landet. Dessa personer har bekräftats som utresta vid den svenska gränsen av antingen flygplatspersonal eller Migrationsverkets egna medarbetare. Att återvända självmant innebär att personen har accepterat avslagsbeslutet och samarbetat för att återvända.

Det är i första hand den asylsökande själv som ska betala sin hemresa men om personen inte har egna tillgångar kan Migrationsverket bekosta resan.

2 373 har rest ut efter att polisens gränskontroll övertagit ärendet

Migrationsverket överlämnar utvisningsärenden till Polismyndigheten om det bedöms att tvång behövs för att verkställa beslutet eller om personen som fått utvisningsbeslutet har försvunnit.

Av de 27 356 personer som år 2016 fick ett beslut om att lämna Sverige har 7 768 ärenden, det vill säga drygt 28 procent, lämnats över till polisen. Av dem har Polismyndigheten kunnat bekräfta att 2 373 har lämnat Sverige. Det utgör endast drygt 30 procent av ärendena som lämnats till polisen.

Bekräftelsen sker antingen genom att polisen har verkställt beslutet eller genom att den asylsökande har påträffats av myndigheter i andra EU-länder.

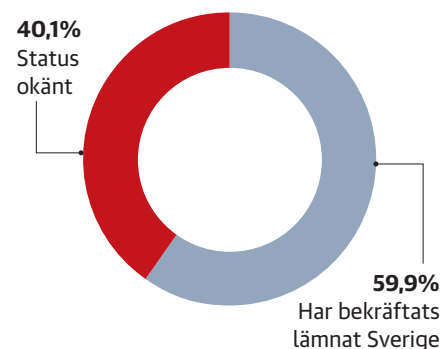
Ytterligare 512 har bekräftats som utresta

Ytterligare 512 personer har bekräftats som utresta av Migrationsverket av andra skäl än ovan.

Sammanfattningsvis har 16 395 personer bekräftats som utresta. Det är 60 procent av de 27 356 som fick avslag.

27 356 fick avslag 2016 – så många har lämnat landet

Källa: Migrationsverkets ärendehanteringssystem.

Vad som hänt med de resterande 40 procenten är svårt att säga. En del lever troligtvis gömda i Sverige. Andra kan ha lämnat Sverige utan att utresan har registrerats av svenska myndigheter. Polisens bedömning är att det finns ett omfattande skuggsamhälle i Sverige och att allt fler lever som gömda. Men det ligger i sakens natur att det inte går att säkert veta hur många personer det handlar om.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data.

På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

**Miss inte
Viktors
uppesittarkväll**

8 sep kl. 21.30-23.00
på DN.se

Viktors val

Sveriges ledande samhällsmagasin

Vad svarar en miljöpartist om man frågar vad klockan är?
Kan man både ha kakan, äta den och ta avstånd från den – samtidigt?
Och vad är riksdagsvalet egentligen en folkomröstning om?

Svaren får du i "Viktors val". Följ svensk politik ur Viktor Barth-Krons perspektiv och se alla filmer på dn.se/om/viktors-val

**DAGENS
NYHETER.**

Fakta i frågan: Löser polisen färre brott?

Polisens brottsuppklaring har försämrats de senaste åren. Till exempel minskade personuppklaringsprocenten för bostadsinbrott från 4,4 till 2,8 procent mellan 2004 och 2017. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Att lösa brott är ett av polisens viktigaste uppdrag. De senaste åren har polisväsendet genomfört sin största omorganisation sedan förstatligandet 1965. I januari 2015 blev 23 myndigheter en, med ett tydligt mål: att bli effektivare och komma närmare medborgarna.

Så har brottsuppklaringen förbättrats? Först behöver vi ställa en grundläggande fråga: vad är egentligen "ett uppklat brott"? Låt oss ta några exempel: Om polisen lämnar över en färdig brottsutredning till åklagare med misstänkta och allt – innebär det att brottet har klarats upp? Eller krävs det att åtal väcks? Vad händer om åtalet i sin tur leder till en friande dom? Är brottet ändå uppklat?

Och ytterligare en dimension: Hur gör vi med brott som inte ens går att pröva juridiskt, till exempel om den misstänkte inte är straffmyndig eller om den misstänkte har hunnit avlida?

En brottsutredning inleds alltid med en polisanmälan. När ärendet sedan avslutas kallas det i kriminalstatistiken för "handlagt". Det gäller oavsett om det blir åtal eller om ärendet läggs ner. Alla polisanmälningar blir alltså förr eller senare handlagda.

Förra året handlade, det vill säga avslutade, polis, åklagare och andra utredande myndigheter 1521 000 anmälningar.

- Av dem avskrevs nästan hälften direkt, omkring 752 000 stycken. Det betyder att det inte ens inleddes någon utredning.

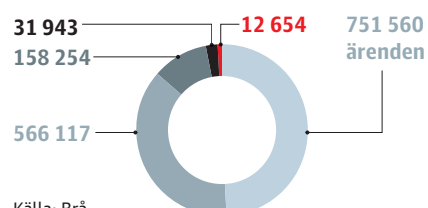
- Cirka 769 000 polisanmälningar färdigutreddes. Av dessa lades 566 000 ner. Övriga 203 000 avslutades genom att åklagare fattade beslut om att väcka åtal, utfärda strafföreläggande (böter) eller

meddela åtalsunderlåtelse (person slipper straff men brottet tas med i belastningsregistret). I dessa fall talar man om personuppklaring.

1,5 miljoner polisanmälningar

Så gick det för samtliga ärenden som polis, åklagare och annan utredande myndighet handlade (avslutade) år 2017.

- Utreddes aldrig ("direktavskrevs")
- Utreddes, men ärendet avslutades utan lagföring
- Personuppklat: Åtal väcktes
- Personuppklat: Strafföreläggande utfärdades
- Personuppklat: Åtalsunderlåtelse meddelades

Källa: Brå.

Fotnot: Polisanmälningar som läggs ner på grund av att den misstänkte inte är straffmyndig eller har avlidit hamnar i någon av kategorierna "Utreddes aldrig" eller "Utreddes, men ärendet avslutades utan lagföring".

Personuppklaringsprocenten definieras som den andel av de handlagda (avslutade) anmälningarna under ett år som personuppklatades, det vill säga ledde till åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse. Personuppklaringsprocenten förra året var 13 procent (203 000 dividerat med 1521 000). Denna procentsats är ett mått som ofta används av forskare för att bedöma polisens effektivitet. Även om personen senare frias av domstol räknas brottet som personuppklat.

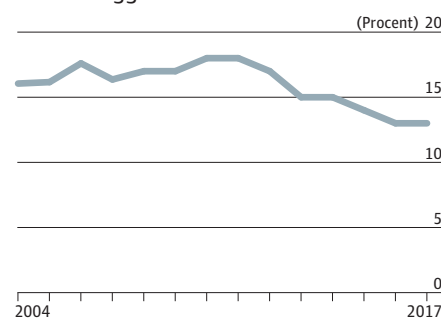
Även längden på handläggningstider har betydelse för effektiviteten i polisens arbete, utan att det syns i personuppklaringsstatistiken som alltså endast bygger

på handlagda ärenden. Antalet ärenden som legat öppna i mer än ett år ökade från 18 700 till 24 900 mellan 2015 och 2017. Dessa oavslutade ärenden syns i personuppklaringsstatistiken först senare år när de är färdiga.

År 2010 var personuppklaringsprocenten 18 procent. Andelen har alltså minskat över tid. Mellan 2016 och 2017 var nivån i stort sett oförändrad:

Personuppklaringsprocenten

Andel polisanmälningar som leder till åtal, strafföreläggande och åtalsunderlåtelse.

2004

Källa: Brå.

Fotnot: Brås sammanställda tidsserie sträcker sig tillbaka till 2004. År 2014 ändrades definitionen av personuppklaringsprocenten. Brå bedömer att detta haft enbart liten betydelse för jämförbarheten.

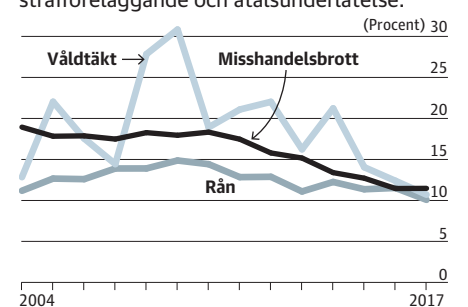
Hur stor andel av åtalen som leder till fällande domar finns det tyvärr inga data på.

Personuppklaringsprocenten skiljer sig mycket åt mellan olika brottstyper. Till exempel har narkotikabrott en uppklat på 50 procent, medan cykelstölder har en uppklat på 0,3 procent.

Uppklaringen har minskat inom de flesta brottstyper. Följande graf visar utvecklingen för ett urval av våldsbrott. Våldtäkt utmärker sig särskilt. År 2008 var personuppklaringsprocenten 28 procent. År 2017 var den 11 procent:

Personuppklaringsprocent för våldsbrott

Andel polisanmälningar som leder till åtal, strafföreläggande och åtalsunderlåtelse.

2004

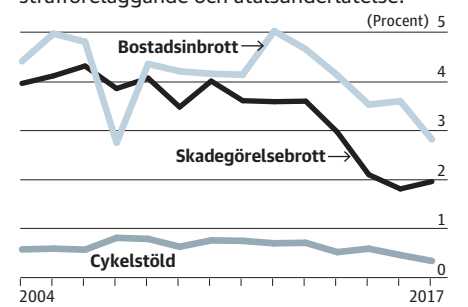
Källa: Brå.

Samtidigt som uppklaten försämrades har den juridiska definitionen av en våldtäkt utvidgats, men det är oklart om detta haft någon effekt på personuppklaringsprocenten.

Uppklaringen av stöld- och skadegörelsebrott följer liknande mönster som våldsbrotten. Mellan 2004 och 2017 minskade personuppklaringsprocenten för bostadsinbrott från 4,4 till 2,8 procent:

Personuppklaringsprocent för stöld- och skadegörelsebrott

Andel polisanmälningar som leder till åtal, strafföreläggande och åtalsunderlåtelse.

2004

Källa: Brå.

Foto: Henrik Montgomery/TT

Svaret i korthet

- 1 År 2010 var personupplklaringsprocenten (ärenden som leder till åtal, straff-föreläggande eller åtalsunderlåtelse som andel av polisanmälningarna) 18 procent. År 2017 var den 13 procent.
- 2 Flera brottskategorier utmärker sig med kraftiga försämringar. Ett exempel är bostadsinbrott där personupplklaringsprocenten sjönk från 4,4 till 2,8 procent mellan 2004 och 2017.
- 3 Upplklaringsprocenten har försämrats samtidigt som antalet poliser i förhållande till befolkningen minskat.

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data.

På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

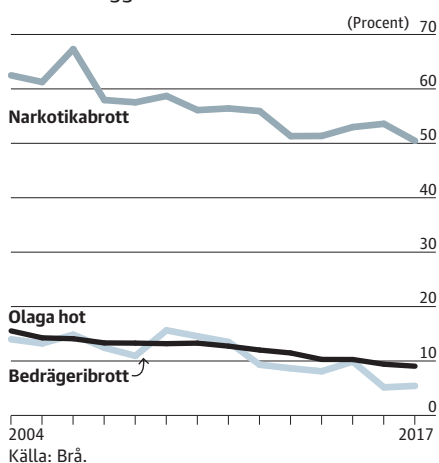
DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Nedanstående graf visar ett urval av några övriga brottstyper:

Personupplklaringsprocent för några övriga brott

Andel polisanmälningar som leder till åtal, strafföreläggande och åtalsunderlåtelse.

Upplklaringsprocenten skiljer sig alltså åt mellan olika typer av brott. Det är därför missvisande att enbart studera totalsiffran eftersom den påverkas av sammansättningen av den anmälda brottsligheten. Låt oss ta ett exempel:

Personupplklaringsprocenten för bostadsinbrott är 3 procent. För rattfylleri-brott är den 77 procent. Det senare brottet är per automatik lättare att klara upp eftersom de flesta ärenden initieras genom polisens trafikkontroller. Brottslingen är så att säga "redan fast". Anta att antalet rattfyllerianmälningar ökar kraftigt samtidigt som bostadsinbrotten minskar. Det skulle ha en positiv effekt även på den totala brottsupplklaringsprocenten även om upplklaringsprocenten är oförändrad för var och en av de två brottstyperna. Det är

därför viktigt att analysera utvecklingen brott för brott, precis som vi gjort i ovanstående grafer.

Grafen här intill är ett spridningsdiagram över personupplklaringsprocenten 2017 för respektive brottskategori och hur mycket anmälningarna har ökat eller minskat i antal åren 2014–2017.

Tre brott sticker ut i grafen:

- **Bedrägeribrott**, som har **låg** upplklärung (5 procent), har **ökat** med 57 000 polisanmälningar.
- **Skadegörelsebrott**, som har **låg** upplklärung (2 procent), har **ökat** med 30 000 polisanmälningar.
- **Brottstypen "Övrig stöld och snatteri"** har **låg** upplklärung (9 procent) och har **minskat** med 44 000 polisanmälningar.

Bedrägeri- och skadegörelsebrott ökade med sammanlagt 87 000 polisanmälningar. Det innebär alltså att två brottskategorier med mycket låg upplklärung ökar, samtidigt som en brottskategori med låg upplklärung (men inte lika låg som de övriga) minskar. Nettoeffekten blir att den totala personupplklaringsprocenten har dragits ner.

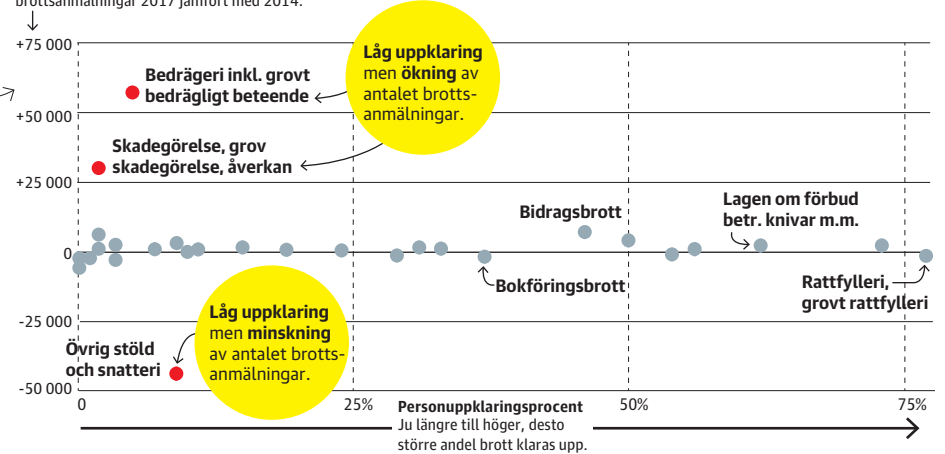
Det finns även en rad andra underliggande faktorer som kan ha förändrats och som påverkar sammansättningen av brottslighet och därmed svårighetsgraden att klara upp dem. Brottslighet kan ändra karaktär, till exempel flytta in i den digitala världen där det är svårare att hitta gärningspersoner.

De svenska upplklaringsprocenterna går tyvärr inte att jämföra med andra länders eftersom kriminalstatistiken i respektive land fungerar på olika sätt. I huvudsak är det definitionen av när ett brott anses upp-

Upplklärung och anmälningsutveckling

Personupplklaringsprocenten (horisontella axeln) år 2017 och förändring av antal handlagda brottsanmälningar mellan 2014 och 2017 (vertikala axeln) i olika brottskategorier.

Förändring av antal handlagda (avslutade) brottsanmälningar 2017 jämfört med 2014.

klarar som skiljer sig åt. Men det kan också finnas skillnader i synen på mindre grov vardagsbrottslighet (såsom cykelstölder) där vissa länders försäkringsbolag kan ha polisanmälan som krav för att få ut ersättning. Ytterligare en skillnad är att lagstiftningen varierar mellan olika länder, till exempel avseende vad som är kriminaliserat.

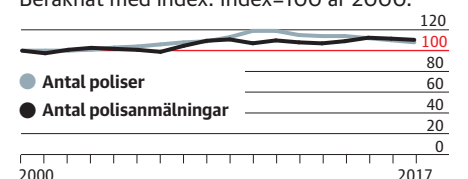
Brottsupplklaringsprocenten kan aldrig bli 100 procent även om det kanske låter önskvärt. En del polisanmälningar kanske inte ens är brott och den misstänkte kan som tidigare nämnts vara minderårig eller ha hunnit avlida. En del brott anmäls först efter flera år och kan således ha hunnit preskriberas.

Det går inte att med säkerhet svara på varför brottsupplklaringsprocenten i Sverige minskat över tid. En trolig förklaring är minskade personalresurser. Antalet poliser i

förhållande till befolkningen har minskat sedan 2011 samtidigt som antalet polisanmälningar har ökat något:

Polisanmälningar och poliser

Antal polisanmälningar per 100 000 invånare och antal poliser per 100 000 invånare. Beräknat med index. Index=100 år 2000.

Fotnot: Statistiken är beräknad med index. Det betyder att diagrammet bara visar hur utvecklingen skiljer sig åt för de två grupperna men inte hur nivåerna skiljer sig åt.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Val 2018.

Fakta i frågan:

Har antalet poliser ökat?

Polistätheten i Sverige är nu den lägsta på tio år. Avhoppet från polisyrket fortsätter att öka. Samtidigt har utbildningsplatserna byggts ut, vilket på sikt kan leda till att polisstyrkan återigen växer. **DN:s Kristoffer Örstadius granskar väljarnas viktigaste frågor.**

Om

/Fakta i frågan

Fram till valet granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen. Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data.

På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Svaret i korthet **1** Antalet poliser i förhållande till befolkningen har minskat i Sverige sedan 2010.

2 Samtidigt har antalet civilanställda ökat. Denna personalgrupp kan numera få ansvara för vissa arbetsuppgifter som tidigare endast utfördes av poliser.

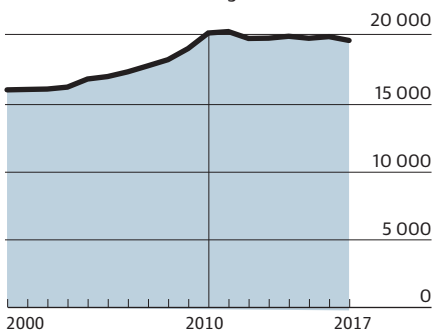
3 Avhoppet från polisyrket fortsatte att öka under förra året. Tre procent av poliserna under 63 år slutade.

Sommaren 2010 fick Sverige sin 20 000:e polis. Det var följden av en historisk satsning på ökade resurser genom fler utbildningsplatser. På fyra år, mellan 2006 och 2010, blev antalet poliser nästan 3 000 fler.

Sedan dess har polisstyrkan varit i stort sett oförändrad:

Antal poliser i Sverige (i december månad)

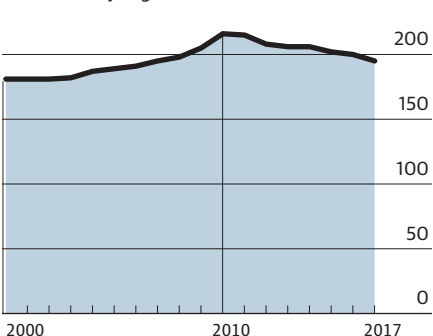
Källa: Polisens årsredovisningar

Ovanstående diagram tar inte hänsyn till att befolkningen i Sverige har ökat under perioden. Justerar vi för befolkningstillväxten har polisstyrkan minskat de senaste åren:

Antal poliser i Sverige per 100 000 invånare (december)

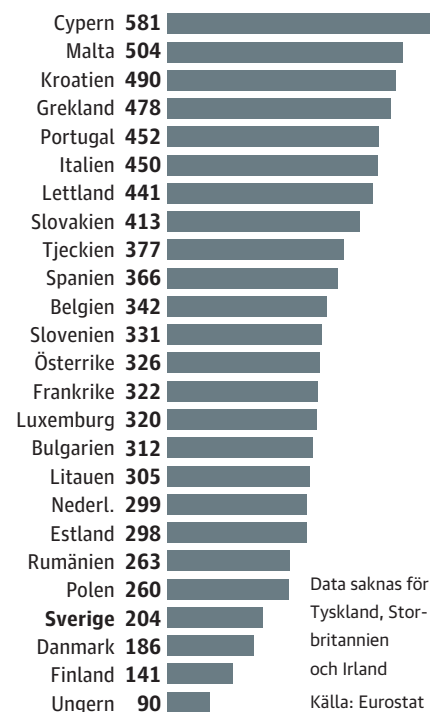
Källa: Polismyndigheten och SCB

Polistätheten är nu den lägsta på tio år. År 2017 hade Sverige 195 poliser per hundra tusen invånare. Det är på ungefär samma nivå som 2006–2007 när den dåvarande regeringens satsning på fler poliser inleddes.

Hur står sig siffrorna jämfört med andra länder? Sverige avviker i ett europeiskt perspektiv och har lägre polistäthet än de flesta andra länder:

Antal poliser per 100 000 invånare i olika EU-länder år 2015

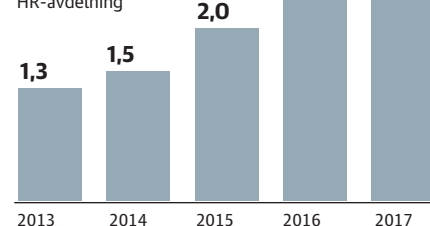
Diagrammet bygger på officiell statistik från EU:s statistikmyndighet Eurostat. Jämförelsen riskerar dock att ge en delvis missvisande bild. Polisens uppdrag skiljer sig nämligen åt mellan länderna, vilket skulle kunna få Sveriges siffror att se sämre ut än vad de är. Ett exempel är arbetsuppgiften som ordningsvakt, som i flera andra länder utförs av poliser.

De senaste åren har allt fler poliser, i synnerhet unga, lämnat in polisbrickan. Förra året slutade 545 poliser under 63 år. Det motsvarar nästan tre procent av alla poliser i den åldersgruppen:

Andel poliser under 63 år som slutat

(procent)

Källa: Polismyndighetens HR-avdelning

Polisen har samtidigt genom riktade insatser lyckats återanställa en del av dem som har slutat. År 2017 rekryterades 100 poliser som tidigare har slutat. Enbart under januari och februari i år återanställdes 45 poliser.

Vilken betydelse har egentligen antalet poliser? År 2013 utvärderade Brottsförebyggande rådet (Brå) satsningen på fler poliser mellan 2006 och 2010. Regeringen hade i huvudsak två syften med sin reform: ökad synlighet och ökad brottsupplösning. Det här är vad Brå kom fram till:

- Andelen brott som klaras upp var, trots resursförstärkningen, oförändrad.

- Antalet resurstimmar ökade i både inre och yttre tjänst, men resurserna gick framför allt till olika former av specialisttjänster och särskilda satsningar. Antalet personer som arbetade med traditionellt polisarbete, till exempel poliser som åker ut till en brottsplats för att ta upp uppgifter av betydelse för brottsupplösning, ökade inte nämnvärt.

- Handläggningstiderna blev något kortare.

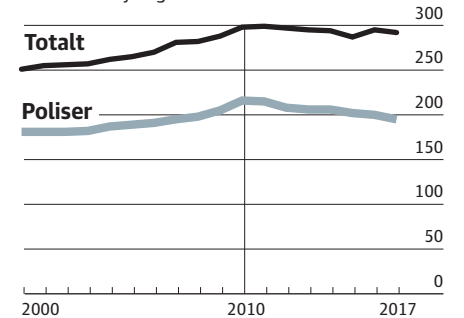
- Många av de nya poliserna var unga och i högre utsträckning föräldralediga, vabade eller arbetade deltid. Den egentliga ökningen av antalet poliser var därför inte så stor som man kan tro.

Polistätheten har alltså minskat i Sverige sedan 2010, men bilden bör kompletteras för att vara rättvisande. Inom polisorganisationen arbetar nämligen inte enbart poliser utan även civilanställda, en personalgrupp som har vuxit i storlek. De senaste tre åren har antalet civilanställda ökat med 1200 personer. Enligt Polismyndigheten har förstärkningen av dem skett framför allt inom gränspolis och utredningsverksamheten. Även civilanställda jobbar i viss utsträckning med brottsutredningar, men eftersom de inte har polisutbildning räknas de inte som poliser i statistiken. En ändring i polisförordningen innebär dessutom att de civila utredarna nu kan vara förundersökningsledare. Om vi inkluderar både civilanställda och poliser i statistiken har personaltätheten de senaste sju åren varit i stort sett oförändrad:

Antal anställda inom hela polisen per 100 000 invånare

(poliser+civilanställda)

Källa: Polismyndigheten och SCB

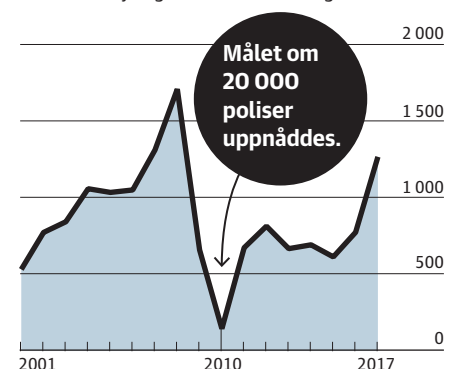
Polisutbildningen har byggts ut med fler platser. Under 2017 utökades antalet platser från 850 till 1600. Förra året antogs 1265 personer, det högsta antalet sedan 2008. Men många platser står alltså ändå tomma.

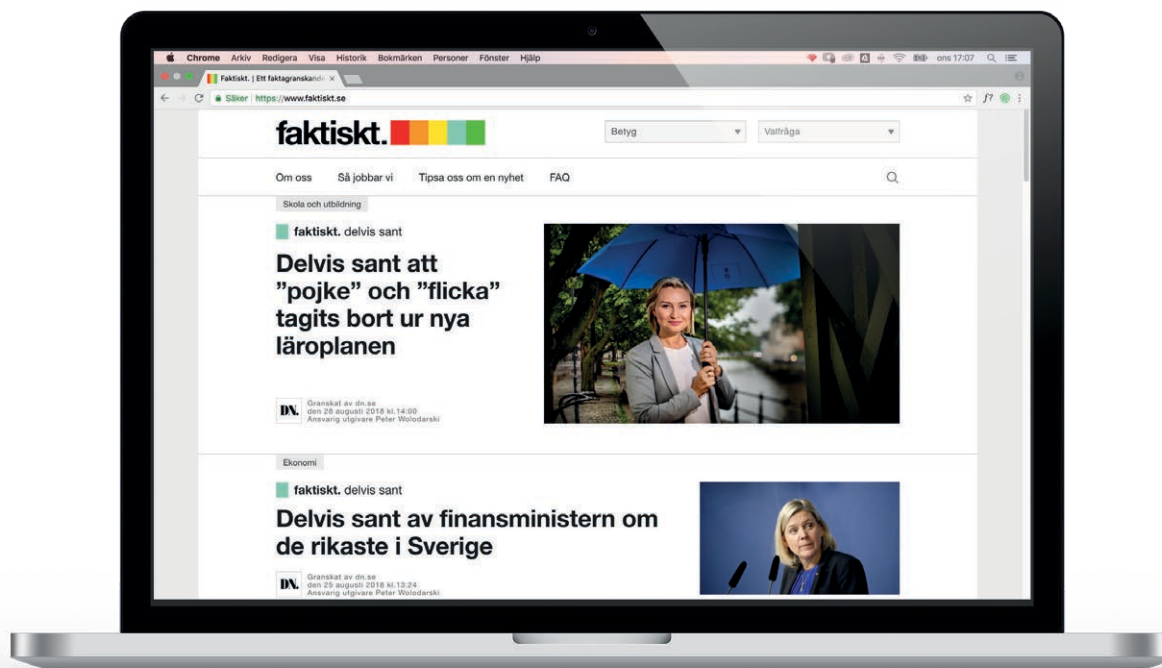
Merparten av de cirka 14 000 personer som årligen söker sig till polisutbildningen drar antingen tillbaka sin ansökan eller klarar inte antagningskraven.

Antagningsprocessen består av flera tester. År 2014 gjordes systemet om, bland annat genom att en godkändgräns infördes på begävningsstestet. Den sattes till en fyra på en niogradig skala. År 2016 sänktes gränsen till en trea ("normalbegävnings"). Trots detta fylls inte alla platser. Det visar att antalet som antas till polisutbildningen inte bara är en fråga om hur utbildningen dimensioneras. Det gäller också att få tillräckligt många sökande med rätt kvalifikation. Dessutom ska tillräckligt många klara sig igenom utbildningen.

Antagna till polisutbildningen

Källa: Polismyndighetens årsredovisningar

DN faktakollar valrörelsen.

Dagens Nyheters valbevakning fokuserar på fakta, inte bara i artikelserien Fakta i frågan, utan även med faktakollar av politiker-påståenden och inlägg som får stor spridning på sociala medier.

På **faktiskt.se** hittar du samtliga faktakollar från DN och våra samarbetspartners, med länkar till alla källor.

Se de senaste faktakollarna på **faktiskt.se**

**DAGENS
NYHETER.**

Fakta i frågan:

Har läget i utsatta bostadsområden blivit sämre?

Utvecklingen i landets mest utsatta bostadsområden är inte bara nattsvart. Allt fler har jobb och allt färre lever på bidrag, stick i stäv med den bild som ofta utmålas. Däremot ökar dödsskjutningarna och polisen är bekymrad över gängkriminaliteten. **DN:s Kristoffer Örstadius granskar väljarnas viktigaste frågor.**

Området Herrgården i Malmöstadsdelen Rosengård.

Foto: Johan Nilsson/TT

Svaret i korthet

1 Allt fler har jobb och färre lever på försörjningsstöd i flera av landets mest utsatta bostadsområden. I 9 av de 15 så kallade urbana utvecklingsområdena har andelen som förvärvsarbetar ökat både på lång och kort sikt.

2 I Herrgården, som ligger i Rosengård i Malmö, har andelen som har jobb ökat från 11 procent år 2000 till 28 procent år 2016.

3 Samtidigt ökar dödsskjutningarna. Däremot finns det inga tecken på att den övriga brottsligheten i områdena har ökat.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Dödsskjutningar, utanförskap och social oro dominerar ofta medierapporteringen om Rinkeby i Stockholm, Bergsjön i Göteborg och Rosengård i Malmö. Flera allvarliga våldsbrott har uppmärksammats det senaste året.

Men det finns också en annan utveckling i landets mest utsatta bostadsområden. Flera parametrar pekar åt rätt håll.

Innan vi analyserar situationen behöver vi först bestämma oss för en övergripande fråga: vad är ett "utsatt bostadsområde"? En vanlig metod, och den som DN har använt, är att utgå från de så kallade Urban 15-områdena, femton platser i Sverige som omfattas av regeringens urbana utvecklingsarbete. Dessa bedöms som särskilt socioekonomiskt utsatta. Här ingår bland annat Rinkeby (Stockholm), Tensta (Stockholm), Bergsjön (Göteborg) och Ronna (Södertälje). En fördel med att mäta Urban 15-områdena är att Statistiska centralbyrån, SCB, sedan många år publicerar detaljerad statistik på sin hemsida om utvecklingen, område för område.

I flera av Urban 15-områdena är andelen förvärvsarbetande i befolkningen, gruppen 20–64 år, nu den högsta som har uppmätts sedan SCB började sina mätningar för knappt 20 år sedan.

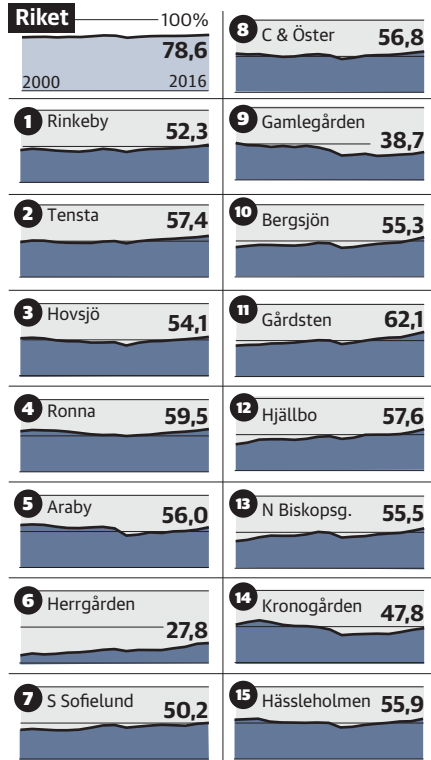
Andelen är förvisso fortfarande jämförelsevis mycket låg, lägre än riksgenomsnittet, men utvecklingen pekar ändå åt rätt håll. Förändringen har på flera håll varit kraftig. Så är fallet i exempelvis Rinkeby. År 2000 hade 45 procent av befolkningen i arbetsför ålder jobb. År 2016 hade det ökat till 52 procent. I nio av de 15 områdena har andelen som förvärvsarbetar ökat både på lång och kort sikt. I fem stadsdelar (Ronna och Hovsjö i Södertälje, Kronogården i Trollhättan, Araby i Växjö och Hässleholmen i Borås) finns ingen tydlig trend.

I en stadsdel, Gamlegården i Kristianstad, har situationen försämrats:

Andel förvärvsarbetande

i befolkningen 20–64 år.

Källa: SCB

Särskilt positiv har utvecklingen varit i Herrgården i Malmö, som ligger i stadsdelen Rosengård. Där var andelen förvärvsarbetande endast 11 procent år 2000, jämfört med 28 procent år 2016. Andelen är fortfarande mycket liten, men förbättringen är ändå tydlig.

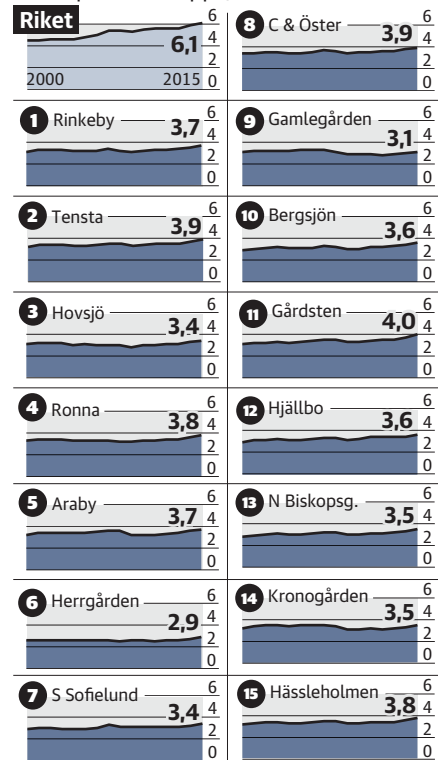
Nyckeltalet som DN använder, "förvärvsarbetande", mäter andelen av befolkningen i arbetsför ålder, 20–64 år, som har jobb. Metoden bygger på en registerkörning av inkomstdata som SCB genomför. Den är etablerad och används internationellt, men tröskeln för att räknas som förvärvsarbetande är mycket låg. Måttet tar inte hänsyn till det faktum att utrikesfödda

är betydligt större utsträckning än inrikesfödda arbetar deltid och har visstidsanställningar. Att en person har jobb behöver alltså inte betyda att han eller hon har en stark anknytning till arbetsmarknaden. En bra sak med måttet "förvärvsarbetande" är å andra sidan att det inte har förändrats över tid, vilket är en styrka i jämförelser. Det bör också nämnas att merparten av de nyanlända som kom hösten 2015 inte ingår i statistiken eftersom de fick uppehållstillstånd först 2017.

För att komplettera bilden har DN även studerat hur den genomsnittliga disponibla inkomsten har förändrats i områdena. Även här är utvecklingen, som justeras för inflation, positiv – både i de utsatta områdena och i riket:

Genomsnittlig disponibel inkomst i befolkningen

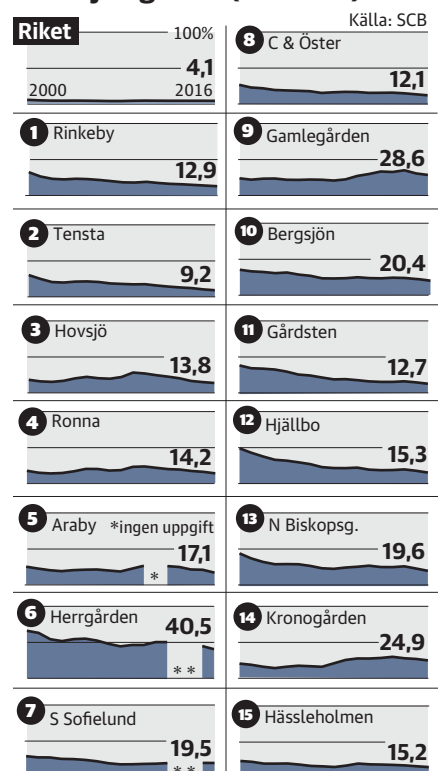
Antal prisbasbelopp*, 20–64 år.

*Prisbasbeloppet räknas ut av SCB för att spegla och justera för inflationen i samhället. Ett prisbasbelopp beräknades 2015 till 44 500 kronor.

Dessutom pekar flera andra faktorer på att arbetsmarknadssituationen har förbättrats. Den här grafen visar hur stor andel av invånarna som har försörjningsstöd (socialbidrag). I 9 av 15 områden är trenden tydlig: andelen invånare med försörjningsstöd sjunker:

Andel personer med försörjningsstöd (20–64 år)

Ett annat sätt att mäta situationen i ett område är att visa hur stor andel av befolkningen som varken jobbar eller pluggar – ett mått på utanförskapet. Denna andel sjunker i merparten av områdena, både för

för ungdomar (20–25 år) och för samtliga vuxna i arbetsför ålder (20–64 år).

Att jämföra utvecklingen i stadsdelar är komplext. Områdena kan ha en hög omsättning av invånare, det vill säga att många flyttar in och ut. Dessutom kan demografin ha förändrats över tid, till exempel med avseende på åldersstruktur eller invånarnas födelseort.

Det finns ytterligare en indelning av förorter i Sverige, så kallade Lua-områden, som bygger på 23 stadsdelar i kommuner som har ingått lokala utvecklingsavtal med regeringen. Här ser utvecklingen ut ungefär som i Urban 15-områdena.

Sammanfattningsvis är alltså läget på arbetsmarknaden mycket besvärligt i de utsatta bostadsområdena. Men utvecklingen går i många fall åt rätt håll. Vad det beror på är svårt att säga, men arbetsmarknaden har generellt varit stark i Sverige de senaste åren. Andelen som förvärvsarbetar har ökat över tid, både bland inrikes- och utrikesfödda. Situationen är alltså inte unik i just de här utsatta områdena. En bättre konjunktur innebär alltid också en större förbättring av sysselsättningen för utsatta grupper än för mer väletablerade grupper, eftersom det i det senare fallet inte finns så stor förbättringspotential.

Den sociala oron är betydligt svårare att mäta. Det vore önskvärt att analysera hur utvecklingen har sett ut när det gäller välmående, folkhälsa och boendemiljö – men det är svårt att ta fram sådana mått. Ohälsotale, det vill säga ett mått på antalet utbetalda dagar med sjukpenning, har minskat i tio av 15 områden. Andelen vuxna barn (21–24 år) som bor kvar hos minst en förälder har ökat i samtliga områden. När det gäller gymnasiebehörighet bland unga finns ingen entydig trend, varken positiv eller negativ. Ett annat mått som SCB har valdeltagandet, ett tecken på delaktigheten i samhället. Inte heller här finns någon entydig trend, varken positiv eller negativ.

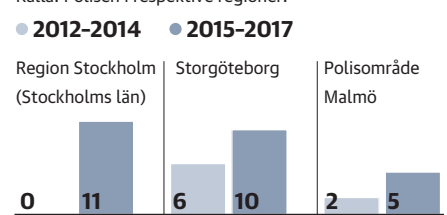
Polisen har uttryckt stor oro över brottsligheten i landets utsatta bostadsområden. Det handlar om grov brottslighet – om sprängningar, mord, skottlossningar och gängkriminalitet. I juni 2017 presenterade Polismyndigheten en lista över 61 utsatta områden. Av dessa betraktas 23 som "särskilt utsatta". Det är en annan kategorisering än Urban 15-områdena.

De 23 områdena kännetecknas, enligt polisen, av parallella samhällsstrukturer, en obenägenhet hos befolkningen att delta i rättsprocesser och svårigheter för polisen att fullfölja sitt uppdrag.

Polisen bedömer att läget har försämrats, men det finns ingen sammanställd aktuell statistik över brottsutvecklingen på just dessa platser. För att få en bild av den grova brottsligheten har DN med hjälp av Polisen tagit fram siffror över döds-skjutningar i de särskilt utsatta områdena i storstäderna. Antalet fall har ökat i de tre storstäderna när vi jämför perioderna 2012–2014 och 2015–2017:

Dödsskjutningarna

Källa: Polisen i respektive regioner.

Enligt Brottsförebyggande rådet (Brå) beror de många döds-skjutningarna på ett allt hårdare klimat i den kriminella miljön. Många av konflikterna som leder till skjutningar handlar om upplevda kränkningar mellan olika gäng.

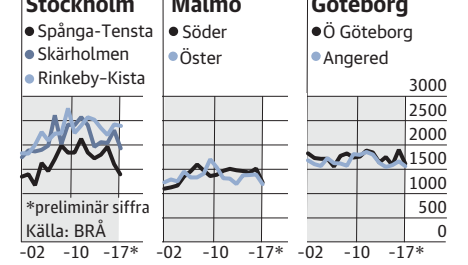
Brå publicerade förut statistik över brottsanmälningar och utsattheten för brott i Urban 15-områdena, men slutade med det för några år sedan.

En metod för att ändå få en uppfattning om utvecklingen är att utgå från storstädernas stadsdelsområden för vilka det finns bra data. Denna indelning täcker en större

geografisk yta, vilket är en nackdel i jämförelsen. I stadsdelen Spånga-Tensta i Stockholm ingår till exempel, förutom Tensta, även villaområdena i Sundby och Solhem:

Anmälda våldsbrott i sju stadsdelar

(per 100 000 invånare), 2002-2017

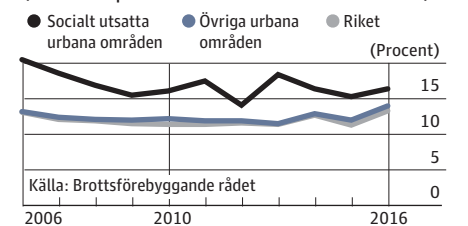

Polisanmälningar behöver inte heller nödvändigtvis spegla den verkliga brottsutvecklingen i ett område. En förändring skulle till exempel helt eller delvis kunna bero på förändrad anmälningsbenägenhet. Ett annat sätt att mäta brottsutvecklingen är genom stora enkätstudier. Sedan 2006 genomför Brottsförebyggande rådet årliga mätningar, Nationella trygghetsundersökningen. Drygt 12 000 personer i Sverige får svara på frågor om huruvida de har blivit utsatta för brott. I juni 2017 gjorde Brå en särskild analys av hur utvecklingen har sett ut i socialt utsatta områden i urban miljö. Utredarna utgick från 386 områden över hela landet, en indelning som bygger på en sammanvägning av socioekonomiska faktorer.

Andelen som utsätts för brott är större i de socialt utsatta områdena än andra urbana områden. Till skillnad från övriga platser finns däremot tecken på förbättringar, både när det gäller de brott som kategoriseras som "brott mot enskild person" (våldsbrott, sexualbrott, och så vidare) och "egendomsbrott" (inbrott, stöld, och så vidare):

Brott mot enskild person

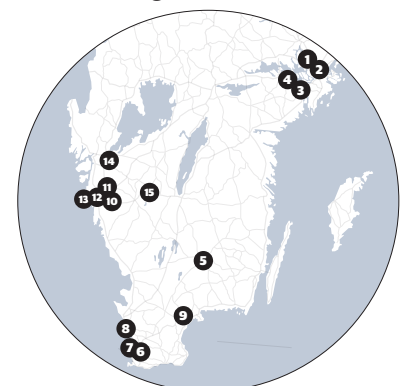
Andel som uppger att de utsatts för brott mot enskild person det senaste året (till exempel våldsbrott eller sexualbrott)

Förtroendet för polisen och det övriga rättsväsendet har dessutom ökat. Undersökningen visar samtidigt att otryggheten – oron för att utsättas för brott – i de socialt utsatta områdena ligger på en konstant hög nivå, i synnerhet bland kvinnor.

Kristoffer Örstadius

kristoffer.orstadius@dn.se

- 1 Rinkeby (Stockholm)
- 2 Tensta (Stockholm)
- 3 Hovsjö (Södertälje)
- 4 Ronna (Södertälje)
- 5 Araby (Växjö)
- 6 Herrgården (Malmö)
- 7 Södra Sofielund (Malmö)
- 8 Centrum o Öster (Landskrona)
- 9 Gamlegården (Kristianstad)
- 10 Bergsjön (Göteborg)
- 11 Gårdsten (Göteborg)
- 12 Hjällbo (Göteborg)
- 13 N:a Biskopsgården (Göteborg)
- 14 Kronogården (Trollhättan)
- 15 Hässleholmen (Borås)

Val 2018.

Fakta i frågan: Finns det några no-go-zoner i Sverige?

Polisen betraktar 23 områden i Sverige som särskilt utsatta, däribland Rinkeby i Stockholm och Bergsjön i Göteborg. Men är situationen så allvarlig att de är för farliga att beträda? Är områdena "no go" för olika samhällsaktörer? **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Det finns ingen klar definition på vad en *no-go-zon* är. Såvitt DN har kunnat reda ut härstammar begreppet från den amerikanska militären som använt det som slang på ett område som kontrolleras av rebeller.

I Sverige har en del debattörer använt termen som en beskrivning av de områden i stadsmiljöer som polisen betraktar som särskilt utsatta för våld och kriminalitet, till exempel Rosengård i Malmö och Rinkeby i Stockholm.

No-go-zon är inget begrepp som används av vare sig polisen eller andra svenska myndigheter.

Termen kan förmodligen tolkas på många olika sätt, men en gemensam nämnare bör rimligtvis vara platser som kan anses vara så farliga att beträda – "no go" – att besökare löper stor risk att utsättas för våld.

Så finns det områden i Sverige dit räddningstjänst, ambulans, brevbärare, p-vakter, lokaltrafik och andra samhällsfunktioner inte åker? För att reda ut hur situationen ser ut har DN begärt ut data om incidenter och kartlagt hur olika samhällsaktörer agerar.

I juni 2017 presenterade Polismyndigheten en omfattande kartläggning om läget i utsatta stadsområden. Rapporten, "Utsatta områden – Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen", sammanställdes av underrättelseenheten vid polisens nationella operativa avdelning (Noa).

Polisen klassificerade 61 stadsdelar som utsatta. Över 5 000 kriminella aktörer uppdelade på 200 nätverk verkar i dessa områden. 23 av områdena bedömdes vara "särskilt utsatta":

Särskilt utsatta områden, enligt polisen

Källa: Polismyndigheten

Region Sthlm

- 1 Alby Botkyrka
- 2 Fittja/Botkyrka
- 3 Hallunda/Norsborg/Botkyrka
- 4 Husby
- 5 Rinkeby/Tensta
- 6 Ronna/Geneta/Lina (Södertälje)

Region väst

- 7 Bergsjön
- 8 Biskopsgården
- 9 Gårdsten
- 10 Hammarkullen
- 11 Hjällbo
- 12 Lövgärdet
- 13 Tynnered/Grevgården/Opaltorget
- 14 Hässleholmen/Hulta (Borås)
- 15 Norrby (Borås)

Region syd

- 16 Rosengård söder om Amiralsgatan (Malmö)
- 17 Södra Sofielund (Malmö)
- 18 Nydala/Hermodsdal/Lindängen
- 19 Araby (Växjö)
- 20 Karlslund (Landskrona)

Region öst

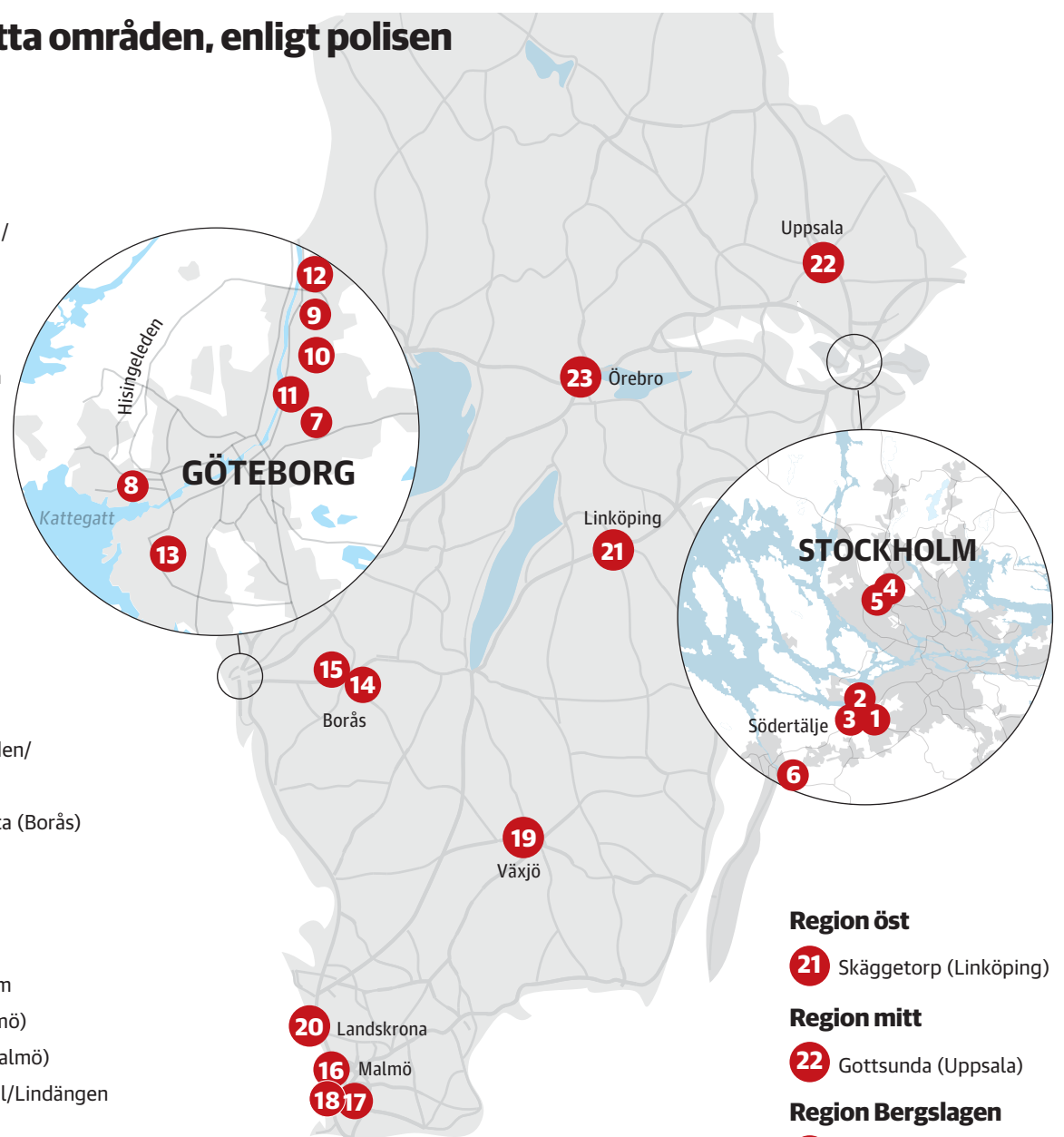
- 21 Skäggetorp (Linköping)

Region mitt

- 22 Gottsunda (Uppsala)

Region Bergslagen

- 23 Vivalla (Örebro)

Det är ovanligt att polisen utsätts för stenkastning och andra angrepp i utsatta områden, som här i Rosengård i Malmö.

Foto: Emil Langvad/TT

Svaret i korthet

1 Polismyndigheten betraktar 61 områden i Sverige som "utsatta", varav 23 som "särskilt utsatta". DN har ställt frågor till räddningstjänster och ambulansverksamheter som arbetar i de särskilt

utsatta områdena. Inte någon uppger sig behöva regelbunden poliseskort till de aktuella stadsdelarna. Hotfulla situationer kan förekomma, men personalen kan fullgöra sina samhällsuppdrag.

2 Av de 419 allvarliga händelser om hot och våld som anmäldes av blåljusverksamheterna mellan 1 januari 2017 och 31 maj 2018 inträffade 6,4 procent i särskilt utsatta områden.

3 Andelen som uppger sig ha blivit utsatta för våldsbrott är högre i de 61 utsatta områdena än andra stadsområden. Men andelen minskar enligt ny statistik.

Enligt Polismyndigheten kännetecknas de särskilt utsatta områdena av en social problematik och kriminell närvaro som lett till "en utbredd obenägenhet att delta i rättsprocessen och svårigheter för polisen att fullgöra sitt uppdrag". Läget anses vara akut.

Så är situationen i dessa 23 områden så allvarlig att de är för farliga att beträda? Är de "no go" för olika samhällsaktörer? Låt oss börja med ambulans och räddningstjänst:

1 Ambulans och räddningstjänst

DN har ställt frågor till samtliga räddningstjänster och ambulansverksamheter som arbetar i de 23 särskilt utsatta områdena. Det handlar om 20 aktörer, varav 19 har svarat på DN:s frågor.

Ingen av dem behöver regelbunden poliseskort för att åka in i områdena. Det förekommer ibland hotfulla situationer mot anställda, men de är enligt DN:s enkät inte kopplade till specifika områden. Flera av aktörerna riktar kritik mot medierapporteringen som de anser ger en överdriven bild av hur utsatta områdena är:

"Från och till figurerar det fortfarande hos allmänheten och hos media att vi fick stenar kastade på oss i samband med en vindsbrand, men den händelsen skedde för snart tio år sedan och var nog mer riktad mot polisen än mot oss. Vi har aldrig känt behov av att ha poliseskort vid larm eller andra tillfällen som vi är i området", skriver André Bengtsson, ställföreträdande räddningsschef, Landskrona räddningstjänst.

I flera av områdena händer det då och då att personal utsätts för stenkastning och andra våldsamma incidenter. I DN:s enkät beskriver aktörerna samtidigt situationen som allt lugnare – och att antalet allvarliga fall är ganska lågt. Några exempel ur svaren:

Malmö: "Det är en relativt lugn situation i Malmös utsatta områden. Det är en låg nivå

av tillbud avseende hot och våld mot vår personal. Särskilt positiv utveckling har det varit avseende både bränder samt hot och våldssituationer mot vår personal i det efterfrågade området i södra Rosengård", skriver Anna Abrahamsson, kommunikationschef vid Räddningstjänsten Syd.

Örebro: "Bostadsbränder, bilbränder och skadegörelse har minskat och många goda krafter verkar för att tvätta bort den negativa stämpeln som finns på några 'utsatta' områden. Nerikes brandkår har endast vid ett enda tillfälle blivit utsatt för stenkastning. Den stenkastningen var inte på något sätt organiserad utan genomfördes av pojkar i yngre tonåren på eftermiddagen efter skolan. Det var mer ett 'pojkestreck'", skriver Anders Larsson, vice brandchef vid Nerikes brandkår

Växjö: "För närvarande är situationen ur vårt perspektiv ganska lugn. Under 2018 har jag ingen rapport om hot och våld i Arabyområdet. Under 2017 skrev jag en tjänsteföreskrift att ambulans inte fick åka in i området utan att polis var närvarande. Detta gäller inte längre", skriver Stefan Engdahl, verksamhetschef vid ambulansverksamheten i Kronoberg.

Stockholm: "Framför allt är det stationen i Kista som har att hantera en särskild situation kopplad till risk för hot och våld. De situationer man kan möta är primärt kanske inte riktade mot oss inom räddningstjänsten, men vi kan hamna i kläm. Polisen, vars jobb det är att avbryta brott, är naturligtvis mer utsatt", skriver Veronica Sandström, kommunikationschef vid Storstockholms brandförsvaret och fortsätter: "Det finns inga 'no-go-zones'. Vi kommer när det brinner".

I flera områden, bland annat i Stockholm och Göteborg, förekommer det enstaka tillfällen då polisen behöver följa med ambulans och räddningstjänst ut på larm. Bedömningen utgår dock inte från specifika områden, utan det som spelar roll är snarare vad det är för typ av händelse. Det

kan alltså lika gärna röra sig om en hotfull situation i Rinkeby som en utanför en krog på Östermalm i centrala Stockholm.

2 Polisen

Det finns inte något område i Sverige dit polisen inte åker ut på larm.

Polismyndigheten uppger för DN att antalet allvarliga incidenter mot poliser i de särskilt utsatta områdena är lågt. I flera områden har betydande förbättringar skett, även om situationen fortfarande är bekymmersam.

Stockholm: "Det har blivit en enorm skillnad på två år framför allt i lokalpolisområdet Rinkeby. 2016 var det i genomsnitt stenkastning mot/på polis var tredje dag. Det är i stort sett borta i dag och har så varit sedan februari 2017. Jag tror att mediebilderna, men även bilden internt hos oss, kan ligga kvar från 2016", skriver Gunnar Appelgren, samordnare för projekt Mareld vid Region Stockholm på Polismyndigheten.

Malmö: "Det är inte alls lika vanligt att polisen utsätts för angrepp. Det finns inga no-go-zoner. Själv går jag runt ensam utan att känna mig otrygg. Situationen i Seved i Malmö har blivit betydligt bättre de senaste åren. Antalet aktiva individer i kriminella nätverk har reducerats. Den öppna narkotikahandeln har förvisso inte lämnat området helt, men den är inte alls lika tydlig", säger Jonatan Örstrand, kommunpolis i Malmö.

DN får liknande svar av polisen i andra särskilt utsatta områden. I **Uppsala** uppger dock lokalpolisområdeschefen Jale Poljarevius att situationen har förvärrats:

"Det är ett tuffare klimat både för oss och för de boende i området. Vi har problem med ett flertal kriminella gäng i det aktuella området", skriver han. Men han tillägger: "Vi kan fullgöra vårt uppdrag".

3 Brevbärare

Posten är en annan viktig samhälls-

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data.

På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De fiktogranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

funktion. Postnord har ett lagreglerat uppdrag att dela ut post i hela landet.

Enligt Alexis Larsson, chef för säkerhet och reklamationer på Postnord, förekommer hotfulla situationer mot brevbearare. Det finns dock för närvarande inget område i Sverige där Postnord inte delar ut post. Utdelningsstopp kan ibland ske tillfälligt, några dagar, av säkerhetsskäl. Det kan ske var som helst i landet men är oftast kopplat till storstädernas förorter.

I området Seved i Malmö finns vissa ställen dit Postnord inte kör paket. Utdelningen av vanliga brev påverkas dock inte av detta.

4 P-vakter

DN har frågat de fem största aktörerna på marknaden med p-vakter. Enbart två har svarat (Apoca och Q-park). I Göteborg finns det "från tid till annan" områden som bolaget Q-park undviker. Annars finns det inga områden dit dessa två bolag inte åker. Men vakterna åker ibland två och två.

5 Lokaltrafik

DN har ställt frågor till de sju lands- och regioner som ansvarar för kollektivtrafiken i landets särskilt utsatta områden. Ingen av dem har tvingats att permanent ställa in lokaltrafiken i specifika områden. I några fall har enstaka avgångar ställts in, till exempel sedan det skett stenkastning.

Några exempel på svar: **Stockholms län:** "Det korta svaret är nej. Det lite längre svaret är att det är synnerligen sällsynt med permanenta omläggningar och/eller permanent inställd trafik. Det kan förekomma, och förekommer, isolerade händelser av varierande karaktär (till exempel stenkastning). Vid sådana omständigheter kan tillfälliga omläggningar under en tid tillämpas, för att därefter återgå till gängse trafikrutten så snart som saken möjliggör återgången."

Val 2018.

Skåne län: "Permanent linjeändring till följd av hot och våld har inte hänt hos Skånetrafiken sedan 2004."

Uppsala län: "I Uppsala har vi inte gjort några permanenta förändringar. Men vi har byggt upp rutiner tillsammans med trafikföretagen för hur vi gör akuta förändringar när polisen rekommenderar att tillfälligt dra in busstrafiken i ett område där situationen bedöms vara osäker."

Örebro län: "Ja, det har förekommit vid några tillfällen på en av våra busslinjer att bussen tagit en annan färdväg kvällstid på grund av risk för skadegörelse av buss samt hot/våld."

Det finns naturligtvis fler samhällsaktörer än ovanstående fem kategorier. Svaren från dessa ger ändå en indikation på hur situationen ser ut.

Polisen har sedan juni 2017 inte uppdaterat lägesbilden utan betraktar fortfarande de särskilt utsatta områdena som just särskilt utsatta. Nästa år planerar Polismyndigheten en ny översyn.

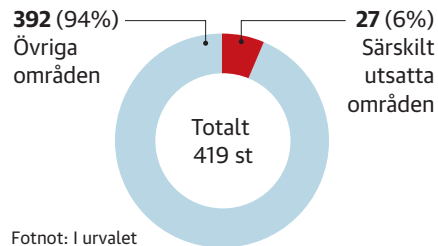
Det är samtidigt svårt att hitta data som beskriver situationen i områdena. En källa som skulle kunna användas är statistik från Arbetsmiljöverket.

Enligt arbetsmiljölagen är en arbetsgivare skyldig att anmäla allvarliga händelser till Arbetsmiljöverket. Det handlar om fall som lett till dödsfall, svårare personskada, skada som drabbat flera arbetstagare samtidigt eller tillbud som inneburit "allvarlig fara för liv och hälsa". Mellan 1 januari 2017 och 31 maj 2018 anmäldes i landet 419 sådana händelser som rör hot och våld av arbetsgivare som verkar inom blåljusorganisationer. 27 händelser (6 procent), kopplas till särskilt utsatta områden, visar DN:s genomgång av samtliga anmälningar.

Allvarliga händelser i arbetsmiljön

Andel allvarliga händelser (enligt arbetsmiljölagen 3 kapitel, §3a) som har anmälts under perioden 2017-01-01 till 2018-05-31, fördelat per område. Urvalet avser blåljusorganisationer.

Källa: DN:s genomgång av anmälningar från Arbetsmiljöverket.

Fotnot: I urvalet ingår enbart anmälningar där händelserna orsakas av "hot och våld". Ett problem med ovanstående jämförelse är att personal som arbetar i de särskilt utsatta områden skulle kunna ha en annan toleransnivå än personal i andra områden och att man därmed har en annan "toleransgräns" för vad som betraktas som en allvarlig händelse. Det finns ingen uppgift om hur stor andel av befolkningen som bor i dessa områden, vilket annars hade varit värdefullt för att sätta siffrorna i ett sammanhang.

DN:s genomgång visar alltså att samhällsaktörer överlag kan fullgöra sina uppdrag i de särskilt utsatta områdena, de som ofta beskrivs som "no go". Men hur ser situationen ut för besökare och boende?

De senaste åren har flera allvarliga våldsbrott uppmärksammats i stadsdelarna, framför allt dödsfall. Det är svårt att svara på hur stor sannolikheten är att drabbas av sådana incidenter vid besök i områdena. Det finns inte heller någon samlad statistik över brottsutvecklingen eller antal uttryckningar, område för område. Ett sätt att få en bild av situationen är att analysera data från Brottsförebyggande

rådets årliga offerundersökning, den nationella trygghetsundersökningen (NTU). Det är en enkätstudie som genomförs årligen sedan 2006. Ett urval av befolkningen, cirka 12000 personer, får svara på frågor om utsatthet för brott. Undersökningen är för liten för att kunna brytas ner på stadsdelsnivå, men genom att slå ihop flera undersökningar (2006–2011 respektive 2012–2017) och dessutom slå ihop samtliga utsatta stadsområden går det att få en unik lägesbild.

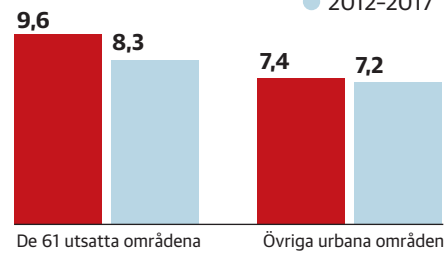
En sådan bearbetning av data presenterades av Brottsförebyggande rådet i mars. Analysen bygger på samtliga 61 områden som polisen betecknar som utsatta, det vill säga inte enbart de 23 som bedöms som särskilt utsatta.

Andelen som uppger sig ha blivit utsatta för våldsbrott är högre bland boende i de 61 utsatta områdena än i andra stadsområden. Under 2012–2017 uppgav 8,3 procent av personerna i de utsatta områdena att de drabbats av våldsbrott, jämfört med 9,6 procent under 2006–2011. I övriga urbana områden var det 7,2 procent år 2012–2017 och 7,4 procent år 2006–2011.

Våldsbrott

Andel som uppger att de utsatts för våldsbrott (procent).

Källa: Brottsförebyggande rådet

Våldsbrottslighet är en bred kategori och kan innefatta allt från mordförsök till ringa misshandel. Dödsfall har ökat kraftigt under motsvarande period.

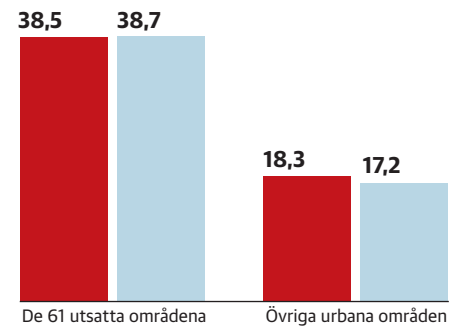
En hög andel, cirka 39 procent, av boende i de utsatta områdena uppger att de känner sig otrygga i vardagen. Otryggheten har inte minskat över tid. I övriga urbana områden är otryggheten 17 procent.

Otrygghet

Andel som känner sig otrygga (procent).

Källa: Brottsförebyggande rådet

● 2006-2011 ● 2012-2017

Varför skillnaden i otryggheten är så mycket högre än skillnaden i utsatthet för brott är svårt att säga. En trolig förklaring är att det har varit stor uppmärksamhet om allvarliga våldsbrott, inte minst skjutningar, vilket ökar rädslan. Enligt Brottsförebyggande rådets rapport gör många boende stora anpassningar i sin vardag på grund av rädsla för att utsättas för våld, till exempel genom att undvika vissa platser eller personer.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

STUDIO DN.

Lyssna på Studio DN.

Dyk djupt i veckans viktigaste ämnen med Dagens Nyheters Johan Hilton, Hanna Fahl, Johar Bendjelloul och Karin Eriksson. Bland annat kan du höra nya och djuplodande intervjuer med alla riksdagspartiernas partiledare.

Du hittar podden via www.radioplay.se och i apparna RadioPlay och Podcaster. Alla avsnitt finns också på dn.se/om/dn-podcast

DN.

Släpps natten
till den
10 september

Läs e-DN efter valet

Under valnatten publicerar vi en extrautgåva av e-DN, med alla valresultat, analyser och massor av grafik. Följ även valdramatiken på DN.se hela kvällen den 9 september. Bland annat kommer du att kunna se valresultatet just där du bor genom att söka på kommun, postort eller postnummer eller klicka i vår interaktiva karta.

Mer DN – med våra digitala tjänster.

**DAGENS
NYHETER.**

Val 2018.

Fakta i frågan: Har våldet ökat?

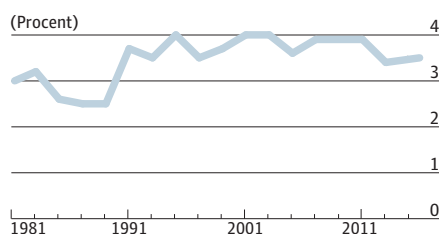
Våldet i Sverige har minskat över tid. De senaste åren har däremot det dödliga våldet ökat. Det kopplas till växande konflikter i den kriminella miljön. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Det finns flera olika sätt att analysera våldsbrottsligheten. En metod är offerstudier, undersökningar där ett urval av befolkningen får svara på om de har utsatts för brott. I Sverige finns två stora studier som innehåller sådana data: Nationella trygghetsundersökningen från Brottsförebyggande rådet (Brå) och Statistiska centralbyråns (SCB) undersökningar om befolkningens levnadsvillkor.

I den senare finns en tidsserie som sträcker sig tillbaka till 1980-talet. Båda undersökningarna visar ungefär detsamma: att omfattningen i stort sett har varit oförändrad det senaste decenniet:

Utsatthet för våldsbrott (SCB)

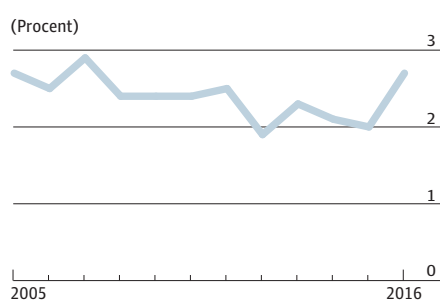
Andel av befolkningen som uppger sig ha blivit utsatt för våld det senaste året.

Källa: SCB. De flesta SCB-studierna avser två undersökningsår, till exempel 1996-1997. DN har då angett det senaste året i grafen. År 2006 bytte SCB metod från besöksintervjuer till telefonintervjuer.

Utsatthet för misshandel (Brå)

Andel av befolkningen som uppger sig ha blivit utsatt för misshandel det senaste året.

Källa: Brå (Brottsförebyggande rådet).

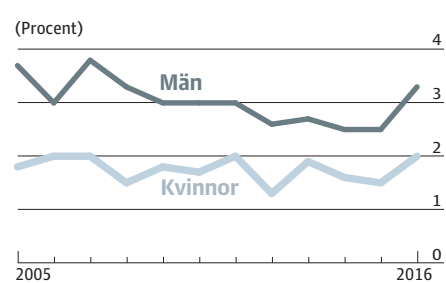
I Brås senaste studie – med data från 2016 – uppgav 2,7 procent av befolkningen i åldersgruppen 16-79 år att de hade blivit

utsatta för misshandel under det senaste året. Det är en ökning jämfört med 2015, men ungefär samma nivå som år 2007.

Män utsätts för misshandelsbrott oftare än kvinnor:

Utsatthet för misshandel - män jämfört med kvinnor

Andel av befolkningen som uppger sig ha blivit utsatt för misshandel det senaste året.

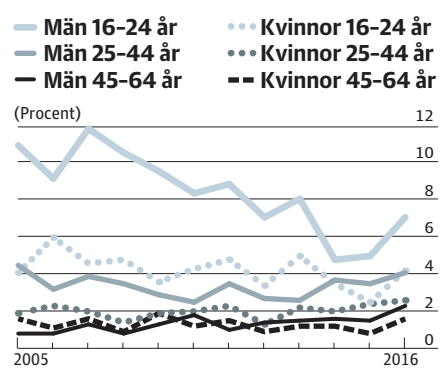
Källa: Brås nationella trygghetsundersökning.

Andelen kvinnor som uppger att de utsatts för misshandel har varit i stort sett oförändrad sedan 2005. För män är den långsiktiga trenden sedan 2007 att våldet minskar. År 2016 skedde dock en ökning för båda grupperna.

Unga män, 16-24 år, är den grupp som är mest utsatt för misshandelsbrott. Andelen som drabbas har emellertid minskat kraftigt sedan 2005, med undantag av en ökning 2016:

Utsatthet för misshandel - unga jämfört med vuxna

Andel av befolkningen som uppger sig ha blivit utsatt för misshandel det senaste året.

Källa: Brås nationella trygghetsundersökning.

Den långsiktiga minskningen av andelen män som utsätts för misshandelsbrott hänger troligtvis ihop med minskad alkoholkonsumtion. Det finns ett starkt samband mellan alkoholkonsumtion och våldsbrott. Under perioden har berusningsdrickandet minskat såväl i årskurs nio som i årskurs två på gymnasiet.

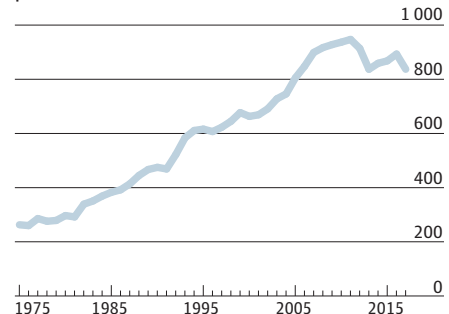
Det finns troligen ett visst mörkertal i statistiken, inte minst för kvinnor som utsätts för våld i sina relationer. Undersökningen bygger nämligen på att offren själva berättar om sina upplevelser.

Brottsförebyggande rådets data visar dessutom att endast en tredjedel av misshandelsbrotten år 2016 anmäldes till polisen. Den kunskapen har stor betydelse om vi analyserar polisens anmälningsstatistik.

Antalet polisanmälda misshandelsbrott i förhållande till befolkningen ökade med 260 procent mellan 1975 och 2011. Därefter bröts trenden och anmälningarna minskade med 12 procent mellan 2011 och 2017:

Polisanmälda misshandelsbrott

Antal polisanmälda misshandelsbrott per 100 000 invånare.

Källa: Brå.

Anmälningsstatistiken och offerstudierna ger alltså motstridiga bilder. Så vilken statistik ska man tro på? Forskning på området visar att det finns flera problem med anmälningsstatistiken och att offerstudierna är betydligt mer rättvisande.

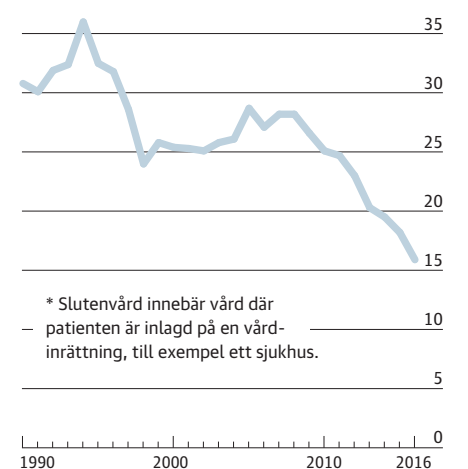
Den kraftiga ökningen i antalet anmälda brott sedan 1970-talet tycks främst bero på nya arbetssätt och rutiner inom polisen samt en allmänt ökad uppmärksamhet på, och minskad tolerans för, våldsbrott.

En tredje metod för att analysera våldet är genom data från sjukvården. Om våldsbrotten ökar i samhället borde det rimligen märkas i patientinflödet.

Sedan 2008 har antalet patienter som vårdas i slutenvården efter övergrepp minskat med 44 procent enligt data som DN har specialbeställt från Socialstyrelsens patientregister:

Sjukhusvård efter övergrepp

Antal patienter per 100 000 invånare som har vårdats inom slutenvården* på grund av övergrepp (se fotnot).

Källa: Socialstyrelsens patientregister genom Stockholms universitet.

Fotnot: Datakörningen bygger på orsakskod "X85-Y09 Övergrepp av annan person" i patientregistret. DN har fått underlaget av professor Felipe Estrada vid Kriminologiska institutionen på Stockholms universitet. Han har även hjälpt till med faktagranskning av artikeln.

Antalet vårdtillfällen i förhållande till befolkningen har minskat generellt inom slutenvården på grund av minskade vårdplatser. Denna förändring kan dock inte förklara hela nedgången av antalet patienter som vårdas på grund av övergrepp. Mellan 2008 och 2016 minskade antalet vårdtillfällen per 100 000 invånare i slutenvården som helhet med 8 procent. Antal patienter som vårdats efter övergrepp minskade samtidigt med 44 procent. Nedgången syns även om vi inkluderar den specialiserade öppenvården, men den tidsserien sträcker sig inte längre tillbaka än 2008. I den specialiserade öppenvården som helhet har antalet vårdtillfällen per invånare tvärtom ökat över tid varför minskningen av övergrepp inte kan förklaras av det.

Foto: Johan Nilsson/TT

Svaret i korthet

- 1** Andelen personer som uppger att de har utsatts för misshandelsbrott har legat på ungefär samma nivå de senaste tio åren.
- 2** Det dödliga våldet har ökat sedan 2014, men är lägre än 1990-talets toppnoteringar per capita.
- 3** Ökningen av det dödliga våldet kopplas till konflikter i den kriminella miljön.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen. Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

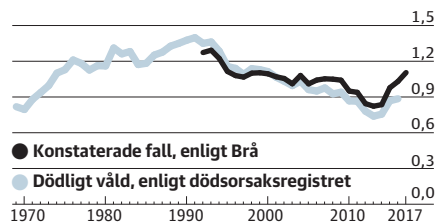
dn.se/om/fakta-i-fragan

Sedan 2014 har det dödliga våldet, alltså mord och dråp, ökat i Sverige. Det sker efter en lång tids minskning. Antalet fall i förhållande till befolkningen ligger ändå lägre nu än på 1990-talet.

Det finns två tidsserier som visar det dödliga våldet – dödsorsaksregistret (1969–2016) och Brottsförebyggande rådets statistik över konstaterade fall (1990–2017):

Mord och dråp

Antal fall av dödligt våld per 100 000 invånare (treårsmedelvärden).

Källa: Brottsförebyggande rådet och Socialstyrelsen, genom Stockholms universitet. DN har fått underlaget av professor Felipe Estrada vid Kriminologiska institutionen på Stockholms universitet.

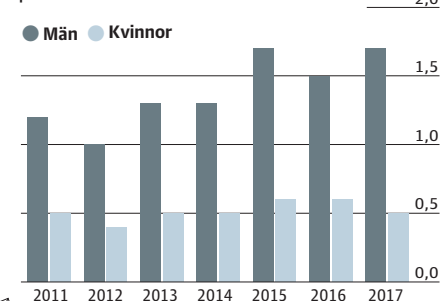
Under 2017 kunde 16 fall av dödligt våld kopplas till sex händelser med flera dödsoffer, däribland terrorattacken på Drottninggatan i Stockholm där fem personer dog.

Konflikter i den kriminella miljön har ökat de senaste åren enligt både Brottsförebyggande rådet och Polismyndigheten. Det tros ligga bakom de senaste årens ökning av det dödliga våldet. Dödligt våld inom familjen eller som spontanbråk efter dispyter har inte ökat, enligt Brå.

Det är främst män som faller offer för detta våld – och det är dessutom endast bland männen vi sedan 2012 ser en ökning:

Mord och dråp - män och kvinnor

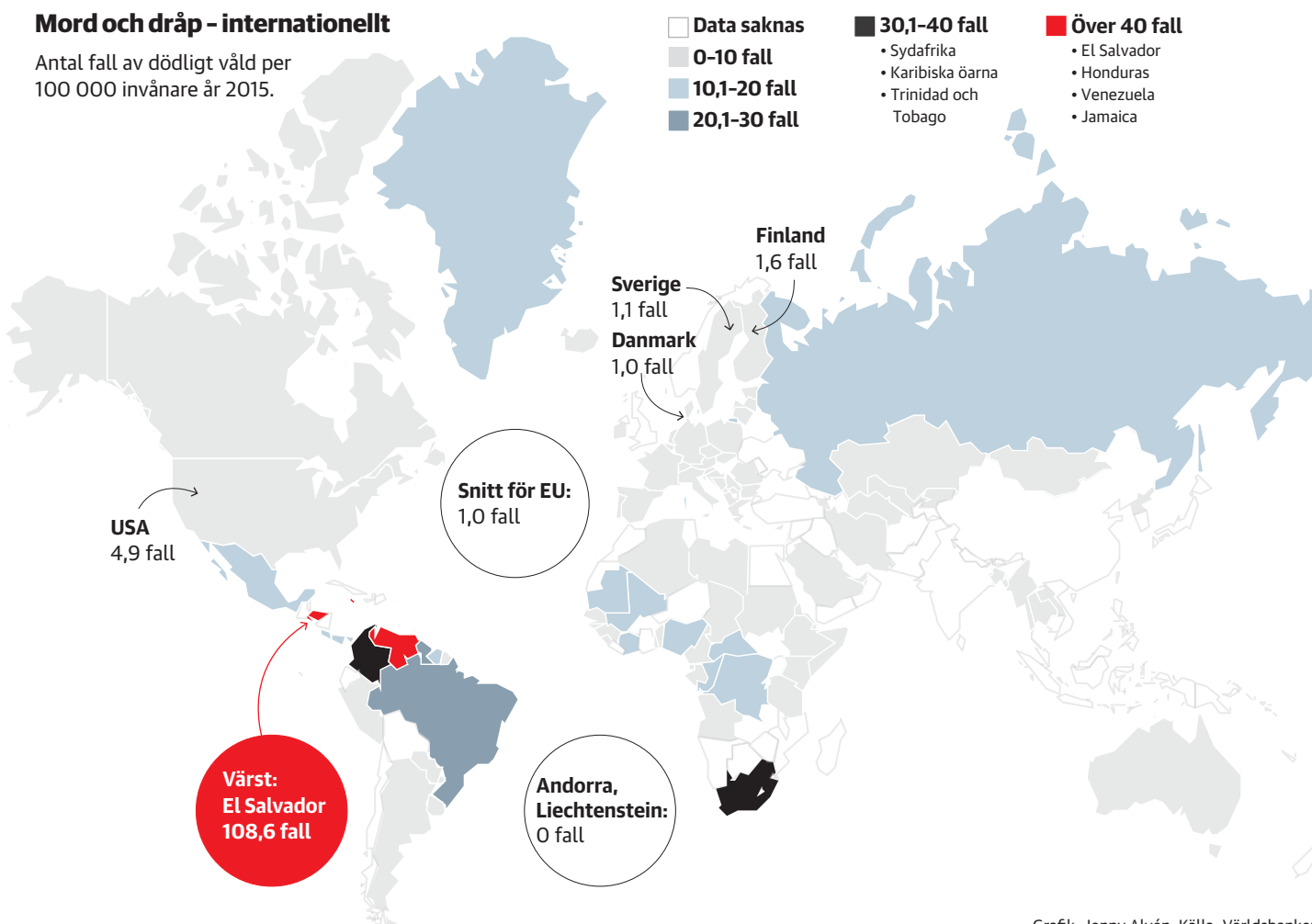
Antal konstaterade fall av dödligt våld per 100 000 invånare.

Källa: Brå.

Mord och dråp - internationellt

Antal fall av dödligt våld per 100 000 invånare år 2015.

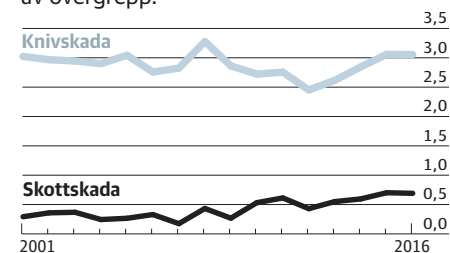

I ett internationellt perspektiv avviker inte Sveriges statistik när det gäller dödligt våld. Tvärtom ligger Sveriges cirka 1,1 fall per 100 000 invånare och är i nivå med jämförbara länder:

Det dödliga skjutvapenvåldet har ökat de senaste åren. Även antalet personer som skadas av sådant våld har ökat. Det syns tydligt i sjukvårdsdata om vi jämför antalet patienter som vårdas inom slutenvården på grund av övergrepp:

Skott- och knivskador, enligt sjukhusdata

Antal patienter per 100 000 invånare som har vårdats inom slutenvården på grund av övergrepp.

Källa: Socialstyrelsens patientregister.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Grafik: Jenny Alvéen Källa: Världsbanken

Val 2018.

Fakta i frågan: Har våldtäkterna ökat?

Det mesta talar för att antalet våldtäkter inte har ökat dramatiskt i Sverige. Men det är svårt att dra säkra slutsatser eftersom definitionen av brottet ändrats flera gånger, liksom hur man gör statistik. Det här är vad vi vet och inte vet. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Förra året polisanmälades 7000 fullbordade våldtäkter. Det är betydligt fler än åren dessförinnan – en ökning med 315 procent sedan år 2000. Tar vi hänsyn till befolkningsutvecklingen är ökningen 263 procent. Mellan 2010 och 2016 har nivån dock varit ganska stabil. År 2017 ökade den något.

Utvecklingen är dock mycket svår att analysera eftersom definitionen av en våldtäkt har vidgats genom lagändringar. Till exempel klassificeras andra sexuella övergrepp än påtvingat samlag numera i vissa fall som våldtäkt.

Den kraftiga ökningen i föregående diagram sammanfaller med flera viktiga lagändringar. Det har stor betydelse för tolkningen av statistiken:

● **År 1984** blev begreppet våldtäkt könsneutralt. Män kan också bli utsatta för våldtäkt, och kvinnor kan åtalas som gärningspersoner.

● **År 1998** ändrades lagen så att även annat sexuellt övergrepp än påtvingat samlag kan klassas som en våldtäkt. Det handlar om fall där handlingen kan anses vara så kränkande att den är "jämförlig med påtvingat samlag".

● **År 2005** ändrades lagen så att sexuellt övergrepp på ett offer som på egen hand har druckit sig kraftigt berusad räknas som våldtäkt. I den tidigare lagstiftningen räknades

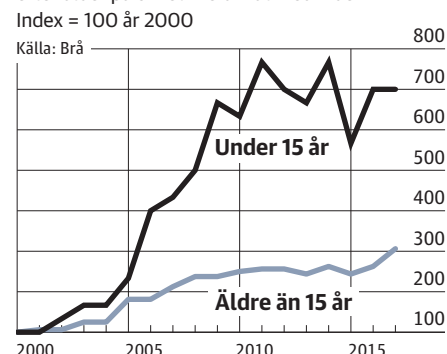
det som våldtäkt enbart om gärningspersonen hade drogat eller tvingat i offret alkohol. Dessutom ändrades lagen så att sexuella handlingar med barn utan våldsinslag räknas som våldtäkt och inte längre som sexuellt utnyttjande av underårig.

● **År 2013** ändrades definitionen igen. Påtvingat samlag räknas nu som våldtäkt även i de fall där offret reagerar med passivitet. Begreppet "hjälpplöst tillstånd" i lagen ersattes av begreppet "särskilt utsatt situation".

Effekten av lagändringen blir särskilt tydlig om vi jämför utvecklingen av antalet våldtäktsanmälningar baserat på offrets ålder. Sedan 2005, när sexuella handlingar mot barn utan våldsinslag räknas som våldtäkt, har anmälningar där offret är under 15 år ökat mycket mer än för personer över 15 år. Antalet våldtäkter mot barn är dock lågt (2100 anmälningar) i förhållande till antalet våldtäkter mot vuxna (4900 anmälningar).

Våldtäktsanmälningar gällande barn respektive vuxna

Antal våldtäktsanmälningar per 100 000 invånare efter ålder på offret. Beräknat med index. Index = 100 år 2000

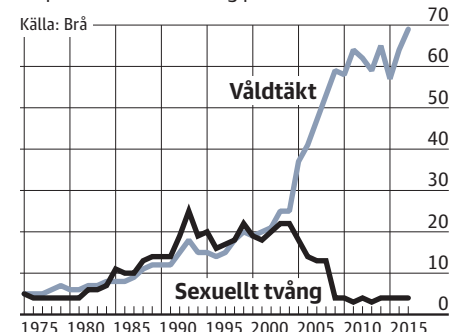

Fotnot: Statistiken är beräknat med index. Det betyder att diagrammet bara visar hur utvecklingen skiljer sig åt för de två grupperna men inte hur nivåerna skiljer sig åt.

En del brott som numera räknas som våldtäkt klassificerades tidigare som sexuellt tvång. Det är tydligt i anmälningsstatistiken att det finns "överflyttningseffekter" mellan olika kategorier sexualbrott, eftersom antalet anmälda våldtäkter ökade kraftigt samtidigt som antalet anmälda fall av sexuellt tvång gick ner i samband med förändringen av lagstiftningen år 2005:

Anmälda våldtäkter och sexuellt tvång

Antal polisanmälda fullbordade våldtäkter respektive sexuellt tvång per 100 000 invånare.

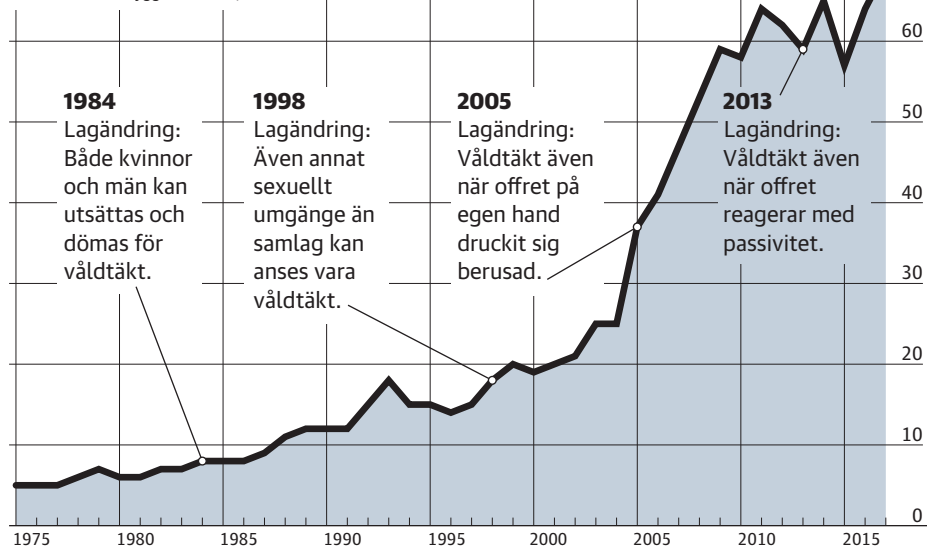
Det är oklart om minskningen av antalet anmälningar rörande sexuellt tvång motsvarar hela ökningen av de anmälda våldtäkterna. Det skulle alltså ändå kunna vara så att anmälningsökningen till viss del kan förklaras av att antalet våldtäkter verkligen har blivit fler. En förklaring som ibland lyfts fram är att anmälningsbenägenheten har ökat, men DN har inte hittat några data som belyser det påståendet.

För att analysera utvecklingen av våldtäkterna behöver vi hitta alternativa statistikkällor. Det finns två ofta använda sådana – data från sjukvården och enkätundersökningar till allmänheten. Den

Anmälda våldtäkter

Antal polisanmälda fullbordade våldtäkter per 100 000 invånare.

Källa: Brottsförebyggande rådet, Brå

1984
Lagändring: Både kvinnor och män kan utsättas och dömas för våldtäkt.

1998
Lagändring: Även annat sexuellt umgänge än samlag kan anses vara våldtäkt.

2005
Lagändring: Våldtäkt även när offret på egen hand druckit sig berusad.

2013
Lagändring: Våldtäkt även när offret reagerar med passivitet.

I polisanmälningar skiljs det på våldtäkter som sker inom- eller utomhus. Det vanligaste är inomhusvåldtäkter, den typiska brottsplatsen är alltså inte en mörk park.

Foto: Johan Nilsson/TT

Svaret i korthet

1 Antalet polisanmälda våldtäkter har ökat, men ökningen beror sannolikt till stor del på att lagstiftningen har ändrats. Definitionen av våldtäkt har breddats.

2 Data från sjukvården tyder på att antalet våldtäkter har varit i stort sett oförändrat över tid. Mellan 2015 och 2017 ökade dock antalet patienter som vårdades på sjukhusen i Stockholm, Göteborg och Malmö efter sexuella övergrepp.

3 Andelen som uppger att de har blivit utsatta för sexualbrott, alltså en bredare brottskategori, har mer än fördubblats mellan 2014 och 2016.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

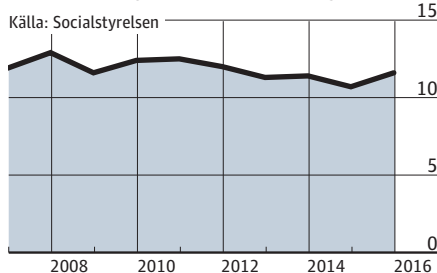
Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

förstnämnda källan täcker de våldtäkter som är så allvarliga att offret tvingats söka vård. DN har specialbeställt data från Socialstyrelsens patientregister. Dessa visar på en svag minskning över tid.

Våldtäktsoffer i sjukvårdsdata

Antal personer per 100 000 invånare som vårdats i sluten- och/eller specialiserad öppenvård på grund av sexuellt övergrepp.

Fotnot: Siffrorna bygger på datakörning i patientregistret över personer som vårdats med skadediagnos T742 ("sexuellt övergrepp") med någon av följande orsakskoder Y05 ("sexuellt övergrepp av obevågad person"), Y071C ("misshandel av förälder") och Y078C ("misshandel av annan person").

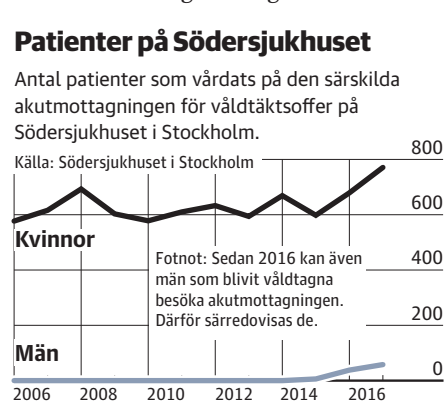
Det finns en viss osäkerhet angående kvaliteten på sjukhusdata eftersom det inte är säkert att samma registreringsrutiner har använts över tid. Av samma skäl är det tyvärr inte meningsfullt att analysera data äldre än 2007.

Socialstyrelsen saknar siffror från förra året. För att få en bild av hur situationen var i fjol har DN beställt kompletterande statistik från tre landsting:

● **På Södersjukhuset i Stockholm**, som har en särskild akutmottagning för våldtagna, har antalet kvinnliga patienter varit i stort sett oförändrat mellan 2006 och 2015. Mellan 2015 och 2017 ökade de med 29 procent.

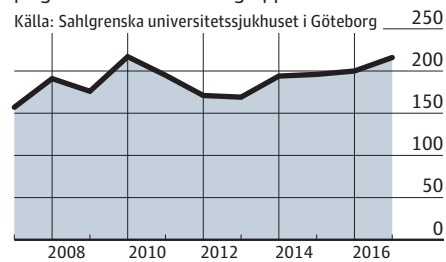
● **På kvinnokliniken vid Skånes universitetssjukhus i Malmö och Lund** finns inte data äldre än 2014. Mellan 2014 och 2017 ökade antalet patienter med 24 procent. Enligt verksamhetschefen vid kvinnokliniken kan en stor del av ökningen förklaras av förändrade registreringsrutiner.

● **På Södersjukhuset** i Stockholm. Antal patienter som vårdats på den särskilda akutmottagningen för våldtäktsoffer på Södersjukhuset i Stockholm.

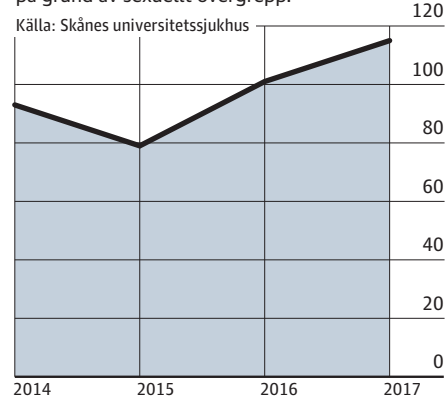
Patienter på Sahlgrenska

Antal sökande patienter till gynakuten på Sahlgrenska universitetssjukhuset i Göteborg, på grund av sexuellt övergrepp.

Patienter på Skånes universitetssjukhus

Antal sökande patienter till kvinnosjukvården på Skånes universitetssjukhus (Malmö och Lund), på grund av sexuellt övergrepp.

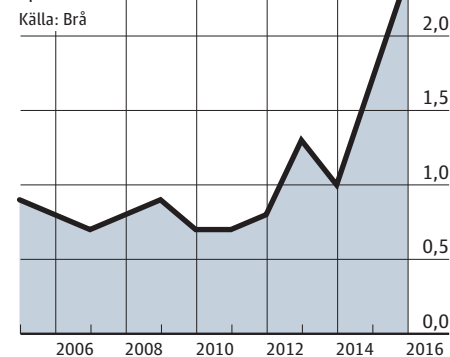
Ovanstående tre diagram tar inte hänsyn till befolkningsökningen som har varit kraftig i storstäderna. En del av förklaringen till förändringen ligger alltså sannolikt där. Precis som med statistiken från Socialstyrelsen finns en viss osäkerhet med siffrorna, främst avseende registreringsrutiner.

Ett annat sätt att analysera brottsutvecklingen är genom data från den Nationella trygghetsundersökningen. Det är en enkätstudie som Brottsförebyggande rådet (Brå) har genomfört årligen sedan 2006. Ett urval av befolkningen, cirka 12 000 personer får svara på frågor om sin utsatthet för brott.

Brå ställer ingen fråga specifikt om våldtäkter, utan om sexualbrott i stort. Andelen som uppger sig ha blivit utsatt för sexualbrott ökade från 1,0 till 2,4 procent mellan 2014 och 2017:

Utsatthet för sexualbrott

Andelen som uppger sig ha blivit utsatt för sexualbrott under det senaste året, i procent.

Det är en oroväckande utveckling. Regeringen gav i januari Brottsförebyggande rådet i uppdrag att utreda varför sexualbrotten ökar så mycket. Uppdraget ska redovisas senast i maj 2019. Det är samtidigt viktigt att påpeka att ovanstående graf handlar om sexualbrott i stort, det vill säga brott som rymmer flera olika rubriceringar av varierande allvarlighetsgrad, alltifrån våldtäkter till blottning.

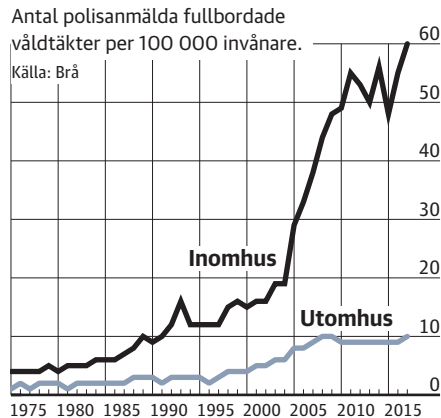
Sexualbrotten hör till de mest integritetskränkande brotten. Det är därför troligt att det samtidigt finns ett stort mörkertal. Av dem som år 2016 uppgav att de hade utsatts för ett sexualbrott hade 11 procent polisanmält händelsen. Det är betydligt lägre än för andra kategorier av brott. Som jämförelse polisanmälades 31 procent av misshandelsfallen och 50 procent av be drägeribrotten.

Hur vanligt är det med överfallsvåldtäkter respektive gruppvåldtäkter? Dessa våldtäktstyper är inte juridiska begrepp som följs upp i officiell statis-

Val 2018.

tik. I polisanmälningarna skiljer man dock mellan våldtäkter som begås inomhus respektive utomhus. Det är betydligt vanligare med inomhus- än utomhusvåldtäkter. Den typiska våldtäkten sker alltså inte i en mörk park:

Anmälda våldtäkter - inomhus respektive utomhus

Ökningen år 2005 sammanfaller, som tidigare nämnts, med att lagen ändrades så att ett sexuellt övergrepp på ett offer som på egen hand har druckit sig kraftigt berusad räknas som våldtäkt. En specialstudie som Brottsförebyggande rådet gjorde år 2008 av en stor mängd våldtäktsanmälningar visade att offret i nästan var fjärde våldtäkt var försatt i någon form av så kallat hjälplöst tillstånd, till exempel kraftig berusning, sömn eller medvetlöshet. Det är alltså troligt att den förändrade lagstiftningen haft mycket stor betydelse för anmälningsökningen.

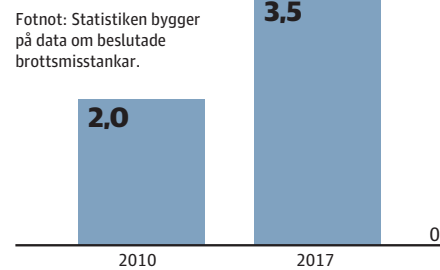
Hur är det med gruppvåldtäkter då? DN har kartlagt samtliga våldtäktsåtal från 2010 och 2017. Andelen åtal med två eller flera gärningsmän har ökat från cirka 2 till

3,5 procent av våldtäktsåtalen. Men osäkerheten i siffrorna är stor eftersom det rör sig om mycket få fall i förhållande till samtliga våldtäkter. Det är därmed svårt att dra säkra slutsatser.

Gruppvåldtäkter

Andel av åtalen rörande våldtäkt med två eller flera gärningsmän (procent)

Källa: DN:s genomgång av samtliga åtal rörande våldtäkter år 2010 respektive 2017

Är våldtäkter vanligare i Sverige än i våra grannländer? Frågan är omöjlig att svara på eftersom lagstiftningen ser så olika ut. Sverige hör till de länder i Europa som har flest anmälda våldtäkter per invånare, men det är inte samma sak som att Sverige är ett "våldtäktsland". En viktig förklaring till skillnaderna är att definitionen av våldtäkt skiljer sig kraftigt åt. Till skillnad från andra länder kan en gärningsman i Sverige exempelvis dömas för våldtäkt även utan att det skett ett påtvingat samlag. Nyligen dömdes en man i Sverige till fängelse för våldtäkt som begåtts på internet, utan fysisk beröring. Flera andra länder har också en annan syn på sexuella övergrepp, till exempel om de sker i samband med att offret är berusat eller inom äktenskapet.

De senaste åren har det spridits en bild av att Sveriges många våldtäktsanmälningar hänger ihop med vår stora flykting-

invandring. Inte minst blev statistiken ett slagträ i den ungerska valrörelsen. Premiärminister Viktor Orbán utmålade den svenska migrationspolitiken som ett avskräckande exempel eftersom den enligt honom lett till att våldtäkter numera är vardag i Sverige.

Invandringen har ökat kraftigt i Sverige de senaste åren. Andelen utrikesfödda i befolkningen är bland de högsta i Europa. Enligt en studie från Brottsförebyggande rådet från 2005 är utrikesfödda kraftigt överrepresenterade när det gäller begångna våldtäkter, även när hänsyn tas till socioekonomiska faktorer. En ökad invandring skulle därför teoretiskt kunna leda till fler våldtäktsfall. Men det finns inget starkt samband mellan antalet polisanmälda våldtäkter i Europa och invandringen till respektive land. Till exempel var andelen utrikesfödda år 2015 större i Danmark (11 procent) än i Finland (6 procent), samti-

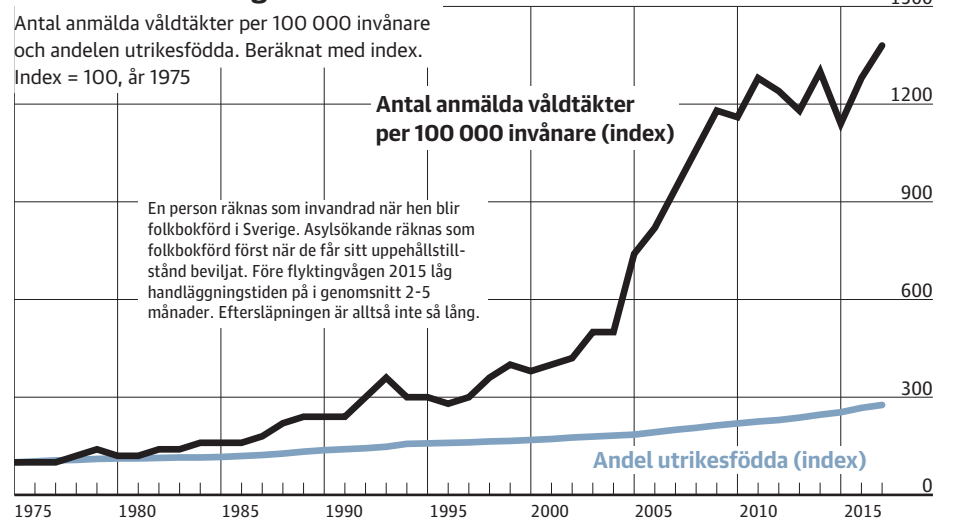
digt som våldtäktsanmälningarna tvärtom var något fler i Finland (19,2 per 100 000 invånare) än i Danmark (18,6 per 100 000 invånare).

I Sverige ökade invandringen som mest mellan 2010 och 2016. Under samma period var antalet våldtäktsanmälningar ganska oförändrat.

Sammanfattningsvis är det svårt att säga huruvida våldtäkterna i Sverige har ökat eller minskat. En del våldtäkter kommer sannolikt aldrig vara sig till rättsväsendets kännedom eller rapporteras i offerundersökningar. Det gör att vi inte vet det faktiska antalet brott som sker och därmed inte heller utvecklingen över tid. Det mesta tyder dock på att våldtäkterna åtminstone inte har ökat så kraftigt som statistiken över anmälda våldtäkter visar.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Våldtäktsanmälningar och andel utrikesfödda

Svårt att välja? Testa Valkompassen.

Anges vad du tycker om **30 sakpolitiska påståenden** och se åt vilket håll dina partisympatier lutar.

Testa på dn.se/valkompassen2018

Valkompassen är framtagen av TT Nyhetsbyrån tillsammans med politikjournalisten Christer Isaksson och Tommy Möller, professor i statsvetenskap.

DN.

Nu läser alla unga väljare DN gratis.

Alla som är mellan 18 och 25 år läser **DN digitalt gratis** fram till 15 september 2018.

Med DN får du journalistik som fördjupar, kommenterar och sätter samhällsfrågorna i perspektiv. Nu under valåret satsar vi bland annat extra på faktagranskning av nyheter och politiska utspel.

Håll dig valinformerad. Börja läsa i dag på **dn.se/ungdom**.
Prenumerationen avslutas automatiskt.

**DAGENS
NYHETER.**

Fakta i frågan: Är utrikesfödda överrepresenterade i brottsstatistiken?

Utrikesfödda är överrepresenterade i kriminalstatistiken, särskilt vad gäller den grova brottsligheten. Det visar en kartläggning som DN har gjort. Det är dock mycket små andelar av såväl utrikes- som inrikesfödda som förekommer i brottsstatistiken. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

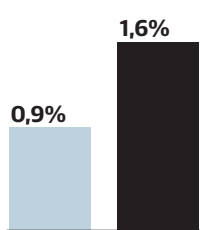
Dagens Nyheter kan i dag presentera en undersökning om utrikesföddas överrepresentation i kriminalstatistiken. Senaste gången en liknande kartläggning gjordes var för tolv år sedan av Brottförebyggande rådet (Brå). Den baserade sig på data om personer som misstänktes för brott åren 1997 till 2001.

DN:s undersökning bygger på samtliga åtal, strafförelägganden (böter och/eller villkorlig dom) och åtalsunderlåtelse (en person slipper straff men brottet tas med i belastningsregistret) från 2017. Det handlar om 65 000 personer och 131 000 brott. Vissa brott mot fordonsförordningen är exkluderade, till exempel hastighetsböter och bilbältesförseelser.

Granskningen visar att det finns en tydlig överrepresentation för utrikesfödda om vi jämför med inrikesfödda. Det är dock en mycket liten andel inom respektive befolkningsgrupp som över huvud taget förekommer i brottsstatistiken: 0,9 procent av inrikesfödda och 1,6 procent av utrikesfödda:

Förekomst av inrikes- respektive utrikesfödda i brottsstatistiken

Andel av gruppen inrikesfödda respektive utrikesfödda som år 2017 åtalades, fick strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse minst en gång (procent).

Källa: DN:s kartläggning
Fotnot: Urvalet är begränsat till åldersgruppen 15-64 år. Vissa brott mot fordonsförordningen är exkluderade, till exempel hastighetsböter och bilbältesförseelser.

I datakörningen räknas varje person bara en gång, vilket betyder att en person som åtalats flera gånger under samma år räknas som en observation.

Skillnaden mellan grupperna innebär att överrepresentationen bland utrikesfödda är 1,8 (1,6 dividerat med 0,9). Med andra ord är andelen utrikesfödda som förekommer i brottsstatistiken 1,8 gånger högre än andelen inrikesfödda.

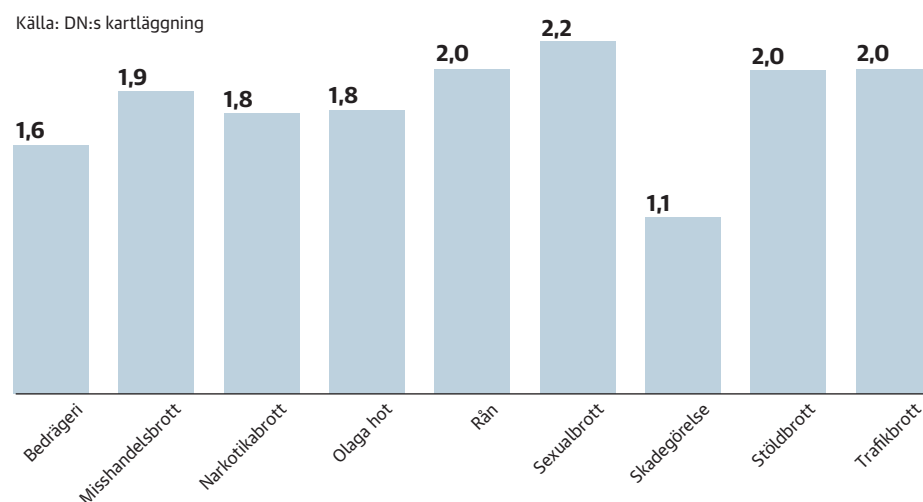
DN:s kartläggning är begränsad till åldersgruppen 15-64 år eftersom 65-plus-sare inte är så brottsaktiva. Precis som i Brås studie rör det sig enbart om personer som är folkbokförda. **Högst är överrepresentationen för sexualbrott (2,2), rån (2,0), stöldbrott (2,0) och trafikbrott (2,0). Lägst är den för skadegörelsebrott (1,1):**

Överrepresentation av utrikesfödda i olika brottskategorier

Överrepresentation i nio av de vanligaste brottskategorierna.

Utträningen görs genom att dividera andelen utrikesfödda som förekommer i brottsstatistiken med andelen inrikesfödda som förekommer i brottsstatistiken. En överrepresentation på 2,2 betyder således att andelen utrikesfödda som förekommer i brottsstatistiken är 2,2 gånger högre än andelen inrikesfödda.

Källa: DN:s kartläggning

Respektive kategori innehåller ett brett spektrum av brottsrubriceringar. Till exempel består sexualbrotten av alltifrån grova våldtäkter mot barn till försök till köp av sexuella tjänster.

Dataunderlaget är inte tillräckligt stort för att bryta ut och presentera varje enskild brottsrubricering i de olika kategorierna.

DN:s resultat ligger i linje med de flesta nutida svenska och internationella undersökningar. En av dessa är Brås senaste studie från 2005 som också visar på en tydlig överrepresentation bland utrikesfödda. Det går dock inte att på ett rättvisande sätt jämföra DN:s och Brås siffror eftersom undersökningsmetoderna skiljer sig åt. Den största skillnaden är urvalet:

● Brå utgår från personer som var skäligen misstänkta för brott, det vill säga ännu inte vare sig åtalade eller dömda.

● DN utgår från personer som fått beslut av åklagare om åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse.

Det finns både för- och nackdelar med respektive metod. En nackdel med DN:s urval är att vi inte vet när brottet begicks. Ett åtal från 2017 kan ha begåtts flera år tidigare. En nackdel med Brås urval är att det sker i ett tidigare steg i rättskedjan vilket innebär större osäkerhet om huruvida personen verkligen är skyldig för brott.

DN:s undersökning bygger på offentliga uppgifter från Åklagarmyndigheten som har matchats med data från folkbokföringsregistret.

En annan skillnad är att Brå jämför brottsligheten i olika grupper som har utländsk bakgrund med personer som är födda i Sverige av två inrikesfödda föräldrar. DN jämför utrikesfödda med inrikesfödda oavsett var deras föräldrar är födda.

Överrepresentation, enligt Brås studie från 2005

Överrepresentation för olika grupper (1997-2001) jämfört med inrikesfödda med båda föräldrarna födda i Sverige.

Källa: Brottförebyggande rådet, 2005

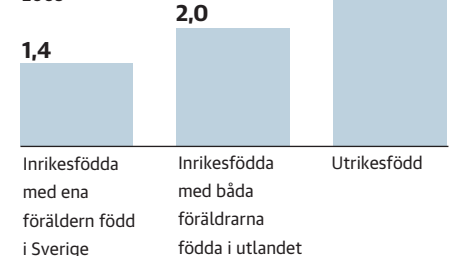

Foto: Pontus Lundahl/TT

Svaret i korthet

1 Mycket små andelar av såväl utrikesfödda som inrikesfödda förekommer i brottsstatistiken: 0,9 procent av inrikesfödda och 1,6 procent av utrikesfödda. Det innebär att brottsligheten är 1,8 gånger högre bland utrikes- än inrikesfödda.

2 Brottsligheten är generellt högre bland män än bland kvinnor, bland unga än bland äldre samt bland låginkomst- än höginkomsttagare. Skillnaderna mellan dessa grupper är större än skillnaden mellan in- och utrikesfödda.

3 Enligt kriminalforskningen är den viktigaste förklaringen till att utrikesfödda är överrepresenterade i brottsstatistiken att de i genomsnitt lever under sämre socioekonomiska förhållanden än inrikesfödda.

Om /Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data.

På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Enligt Brå var andelen av inrikesfödda med en utrikesfödd förälder i brottsstatistiken 1,4 gånger högre än andelen av inrikesfödda med båda föräldrarna födda i Sverige. I DN:s undersökning räknas båda grupperna som inrikesfödda. Detta är en trolig delförklaring till att DN:s siffror är lägre än Brås.

Ytterligare en skillnad mellan DN:s och Brås undersökningar är att den senare bygger på data för flera år, vilket möjliggör säkrare slutsatser. Det vore önskvärt med fler år även i DN:s kartläggning, men bearbetningen skulle ha varit för tidskrävande eftersom alla uppgifter från myndigheterna har lämnats ut i pappersform.

Som fördjupning har DN även analyserat hur överrepresentationen ser ut för de allra grövsta brotten. Vi har slagit ihop några av de grövsta brottsrubriceringarna: *grov misshandel, grovt rån, terroristbrott, våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, mord/dråp* (inklusive medhjälp, anstiftan och förberedelse till nämnda brott). För dessa brott är överrepresentationen 2,1 gånger bland utrikesfödda.

Så är överrepresentationen för utrikesfödda i förhållande till inrikesfödda stor eller liten? Brottsligheten mellan olika grupper skiljer sig mer om man i stället delar upp befolkningen efter inkomst, kön eller ålder. Störst är skillnaden mellan låginkomsttagare och höginkomsttagare enligt DN:s undersökning över 2017 års brottslingar:

● Utrikesföddas överrepresentation i förhållande till inrikesfödda är 1,8.

● Låginkomsttagares överrepresentation i förhållande till höginkomsttagare är hela 11,0.

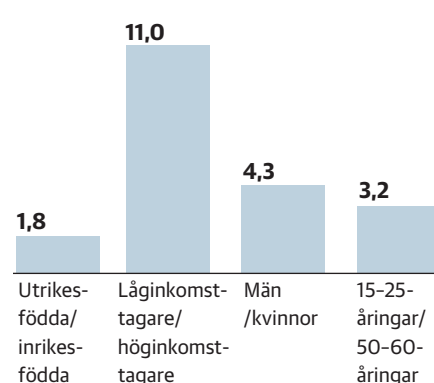
● Mäns överrepresentation i förhållande till kvinnor är 4,3.

● 15–24-åringars överrepresentation i förhållande till 50–60-åringar är 3,2.

Överrepresentation olika grupper

Överrepresentation mellan olika befolkningsgrupper.

Källa: DN:s kartläggning

Utrikesfödda är inte någon homogen grupp. Den består av alltifrån arbetskraftsinvandrare till personer som har beviljats skydd från länder med krig och förföljelse. Arbetslösheten bland utrikesfödda som helhet är väsentligt högre än bland inrikesfödda, men det finns stora variationer inom gruppen. Efter åtta år i Sverige är mindre än hälften av flyktingarna som mottogs 2008 etablerade på arbetsmarknaden. En femtedel har långvarigt försörjningsstöd.

Utrikesfödda avviker också med i genomsnitt lägre inkomster, mindre utbildning, sämre hälsa och mer trångboddhet. Detta är faktorer vilka inom kriminalforskningen ses som riskfaktorer för att bli brottsaktiv. En av orsakerna till överrepresentationen anses vara just att utrikesfödda i genom-

snitt lever under sämre socioekonomiska förhållanden än inrikesfödda.

Andelarna av män och unga är vidare högre bland utrikes- än inrikesfödda. Dessa skillnader påverkar också överrepresentationen.

Brås studie från 2005 tog genom en statistisk metod som kallas för standardisering, hänsyn till en rad socioekonomiska bakgrundsvariabler (kön, ålder, utbildning och förvärvsinkomst). Med detta sätt att räkna blev överrepresentationen något mindre: 2,1 i stället för 2,5. Den minskade alltså men fanns fortfarande kvar.

Att beakta socioekonomiska faktorer är emellertid svårt. Ett exempel: En person som suttit i fängelse har per automatik låg, om ens någon, inkomst under fängelse-tiden. Så vad är hönan och vad är ägget? Är det den låga förvärvsinkomsten som fått personen att begå brott? Eller är det brottsbelastningen som gjort att hen fått en låg förvärvsinkomst?

Brås studie utgick från förvärvsinkomsten år 2001 för personer som misstänktes för brott 1997–2001. Det är kanske mer troligt att en persons inträde i kriminalitet påverkas av livshändelser som skett flera år tidigare, till exempel trasslig barndom eller avsaknad av gymnasiebehörighet efter grundskolan. Med en sådan argumentation vore det mer rimligt att jämföra förvärvsinkomsten flera år tidigare.

Sedan 1970-talet har minst 22 svenska studier publicerats om utrikesföddas överrepresentation i brott jämfört med inrikesfödda. Att det finns en överrepresentation är väl belagt, men få studier har undersökt varför skillnaden finns. En sådan publicerades 2013 i tidskriften *British Journal of Criminology*, baserad på svenska data.

Den visade att överrepresentationen hos utrikesfödda i huvudsak kan förklaras med att en större andel av dessa än av inrikesfödda har vuxit upp i familjer med sämre socioekonomiska förhållanden samt i segregerade områden. Det kan tolkas som att det inte är någon större skillnad i benägenheten att begå brott mellan en invandrare med samma socioekonomiska status som en inrikesfödd. Men samtidigt har invandringen inneburit att vi fått fler som lever under sämre socioekonomiska förhållanden och därför begår fler brott.

Det finns även internationell forskning om utrikesföddas överrepresentation i brott. Det är dock svårt att direkt jämföra dessa med de svenska siffrorna på grund av skillnader i undersökningsmetodik.

Utrikesfödda är, precis som ordet beskriver, personer som är födda utomlands. I Brås rapport från 2005 tog man även hänsyn till hur länge en person har befunnit sig i landet. Brå fann då att ju längre vistelse-tiden var, desto mindre är överrepresentationen. Likaså var överrepresentationen mindre för utrikesföddas barn än för dem som var födda utomlands.

Enligt Brå fanns även stora skillnader mellan olika födelseländer. Störst var överrepresentationen bland personer födda i Västasien och i vad som myndigheten beskriver som "övriga Afrika".

DN:s kartläggning visar att merparten av brotten, 63 procent, begås av inrikesfödda. Utrikesföddas andel är 29 procent. Restande 8 procent är personer som saknar personnummer, exempelvis personer som tillfälligt befunnit sig i landet eller asylsökande.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Fakta i frågan: Går det svenska klimatarbetet åt rätt håll?

Klimatpolitikens mål är att Sveriges utsläpp ska vara noll år 2045. Men mycket talar för att det inte lyckas. Dessutom ökar flygresandet till utlandet kraftigt – 243 procent sedan 1990 mätt i antal resande. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Foto: Stig-Åke Jönsson/TT

Svaret i korthet

- 1 Utsläppen av växthusgaser har minskat över tid i Sverige, men det finns tecken på att utvecklingen har stagnerat inom vissa områden de senaste åren.
- 2 Målet är att Sveriges nettoutsläpp ska vara noll år 2045. Det är osannolikt att det nås om inte kraftfulla åtgärder vidtas.
- 3 Svenskarnas flygresande har ökat kraftigt. Sedan 1990 har resandet med utrikesflyg, mätt som antal passagerare, ökat med 243 procent.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Människan har sedan industrialiseringen inleddes släppt ut allt mer växthusgaser. Den sammanlagda halten i atmosfären är i dag cirka 470 miljondelar koldioxidkvalen-ter. Koldioxidkvalen-ter är ett mått på utsläpp av växthusgaser som tar hänsyn till att olika gaser (metan, koldioxid och så vidare) bidrar olika mycket till växthuseffekten och den globala uppvärmningen.

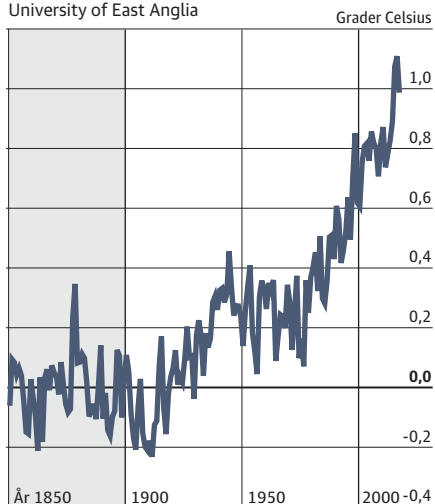
Halten av koldioxid, som är den mest betydelsefulla av de växthusgaser människan släpper ut, är högre än på minst 800 000 år.

Utsläppen har varit den främsta anledningen till uppvärmningen av jorden. Den globala medeltemperaturen har det senaste decenniet varit ungefär en grad högre än under 1800-talets andra hälft.

Medeltemperatur

Antal grader som den globala genomsnittliga yttemperaturen avviker jämfört från medelvärdet 1850-1900

Källa: Climatic Research Unit, University of East Anglia

Förutom högre medeltemperatur har klimatet blivit blötare. Det gäller även i Sverige.

Koldioxidutsläppen har bland annat lett till smältande glaciärer, stigande havsnivåer och försurning av världshaven.

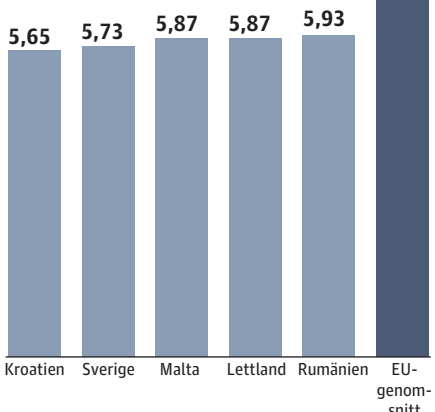
Sveriges utsläpp av växthusgaser är bland de lägsta inom EU. Det gäller oavsett om vi räknar utsläpp per person eller utsläpp som andel av BNP.

Utsläpp per capita

Länder i EU med lägst utsläpp av växthusgaser per capita.

(antal kilogram koldioxidkvalen-ter)

Källa: Eurostat

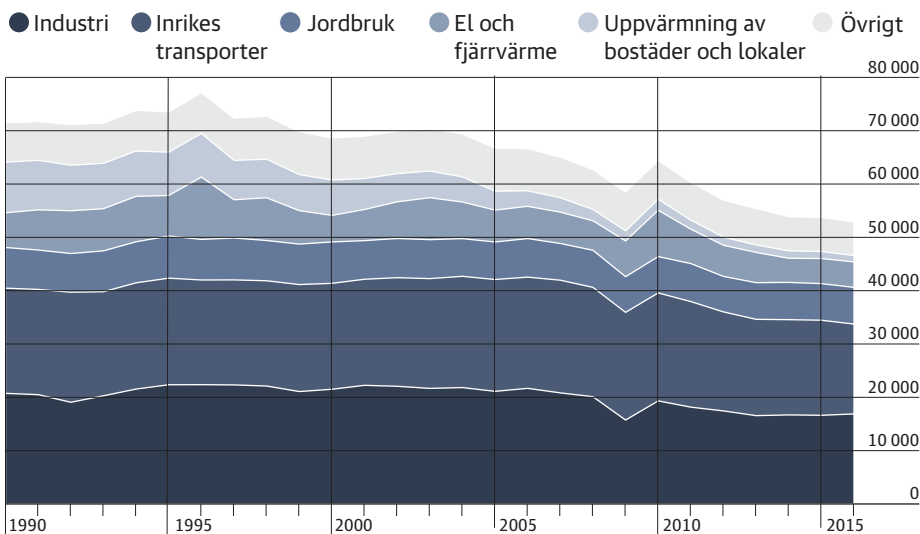
En viktig orsak till Sveriges relativt låga utsläpp är att den svenska elproduktionen nästan inte alls använder sig av fossila bränslen. Samtidigt är Sverige ett av länderna med högst användning av biobränslen.

År 2016 uppgick Sveriges utsläpp av växthusgaser till knappt 53 miljoner ton koldioxidkvalen-ter enligt Naturvårdsverket. Utsläppen har minskat med 26 procent i Sverige sedan 1990:

Utsläpp av växthusgaser per sektor

Antal tusen ton koldioxidkvalen-ter som släpps ut inom Sverige.

Källa: Naturvårdsverket

Det största bidraget till utsläppsminskningarna kommer från mindre utsläpp från uppvärmning av bostäder och lokaler. Det beror framför allt på utbyggnaden av fjärrvärmenäten och den minskade användningen av oljeeldade värmepannor.

Riksdagen har satt upp ett mål om att Sverige inte ska ha något nettoutsläpp alls av växthusgaser till 2045. Även om utsläppen har minskat sedan 1990 är det väldigt långt till målet.

Ovanstående diagram bygger på den officiella utsläppsstatistiken från Naturvårdsverket. Den mäter utsläppen som sker inom Sveriges gränser. En konsekvens är att det ser bättre ut i siffrorna om vi flyger till Thailand än om vi åker buss mellan Linköping och Motala. Statistikens konstruktion bygger på internationella överenskommelser om att utsläppen räknas där de uppstår. Motivet är att utsläppen inom ett land går att kontrollera. Metoden används för att följa upp klimatmålen som satts upp inom FN, EU och nationellt för Sverige. Vi ska strax återkomma till andra sätt att mäta som kompletterar bilden.

De fyra största utsläppskällorna inom Sverige är industri, inrikes transporter, jordbruk samt el och fjärrvärme. Utsläppen från uppvärmning av bostäder och lokaler kommer först på plats tio.

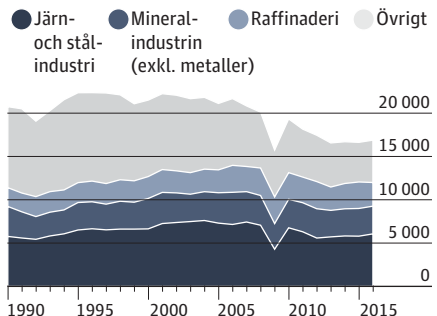
1 Industrin

Industrin stod för närmare en tredjedel av Sveriges totala utsläpp år 2016. Utsläppen har minskat sedan 1990-talet. Det beror i huvudsak på att industriproduktionen bara delvis har återhämtat sig från det kraftiga fallet under finanskrisen 2008-2009 och på att fossila bränslen inte längre används i lika stor utsträckning som tidigare.

Industrins utsläpp av växthusgaser

Antal tusen ton koldioxidkvalen-ter som släpps ut inom Sverige.

Källa: Naturvårdsverket

Sedan 2012 har utsläppen ökat svagt. Vad det beror på är svårt att säga, men en trolig förklaring är att Sverige har befunnit sig i en konjunkturuppgång med ökande industriproduktion.

2 Inrikes transporter

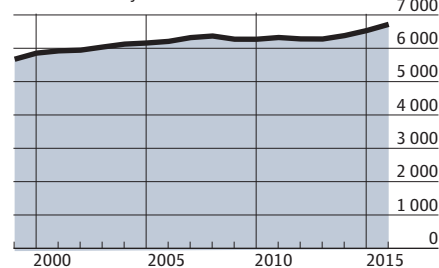
Inrikes transporter står för ungefär lika stor andel av de svenska utsläppen som industrin, ungefär

en tredjedel. Den största källan är personbilstrafiken, som svarar för cirka 60 procent av utsläppen från inrikes transporter. Trots att trafiken har ökat så har utsläppen minskat:

Körsträcka personbilar

Antal miljoner mil som svenskregistrerade personbilar kör.

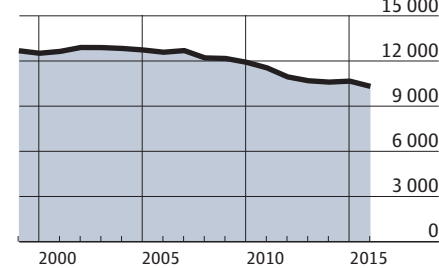
Källa: Trafikanalys

Utsläpp personbilar

Antal tusen ton koldioxidkvalen-ter som släpps ut inom Sverige.

Källa: SCB

Utvecklingen beror främst på ökad användning av biobränslen, att de nya bilarna är mer bränslesnåla och att diesel har blivit ett allt vanligare drivmedel. Det har dock lett till en målkonflikt. Dieslbilar är visserligen något bättre för klimatet än bensinbilar, men de medför också sämre lokal luftkvalitet. De genererar bland annat kväveoxider som är giftiga för hälsan, vilket är bakgrunden till att regeringen vill ge kommunerna möjlighet att införa miljözoner. Förslaget handlar om att begränsa trafiken för vissa fordon.

Sedan 2010 har utsläppen från tunga lastbilar minskat, mycket tack vare ökad användning av biodiesel.

Sveriges målsättning är att utsläppen från inrikes transporter, exklusive flyg, ska minska med minst 70 procent till år 2030. Utsläppen behöver i så fall minska med minst 7 procent per år under de kommande tolv åren. Som jämförelse minskade utsläppen med 3 procent mellan 2015 och 2016. För att nå dit behöver alltså andelen förnybara bränslen öka kraftigt och resandet minska.

Försäljningen av elbilar har inte tagit fart i Sverige. Förra året fanns 11 000 elbilar i Sverige, vilket motsvarar drygt 0,2 procent av personbilflottan. I Norge har statliga subventioner och satsningar på laddningsstationer bidragit till att andelen år 2016 låg på 3,6 procent. Å andra sidan visar studier att tillverkningen av litiumjonbatterier till

elbilar i sig släpper ut en hel del koldioxid, vilket innebär att det krävs fortsatt teknikutveckling om inte klimatnyttan ska förtas.

Inrikesflyg står för en liten del av utsläppen i Sverige, men har ökat något sedan 2010.

3 Jordbruket

Utsläppen från jordbruket kommer framför allt från två källor: den metangas som uppstår när kor och andra idisslare rapar samt från jordbruksmarken. Utvecklingen är både positiv och negativ:

- Utsläppen från mjölkkor har minskat, trots att mjölkproduktionen ökat i Sverige. Det beror på att produktionen har blivit effektivare och antalet kor därmed färre. En mjölkko ger i dag i genomsnitt 45 procent mer mjölk än på 1990-talet.

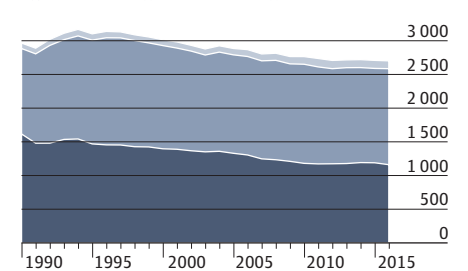
- Utsläppen från nötkreatur för köttproduktion har varit i stort sett oförändrade de senaste åren. Samtidigt har antalet får och getter – som också släpper ut metangas – blivit fler.

Utsläpp från kor, får och getter

Antal tusen ton koldioxidkvalen-ter som släpps ut inom Sverige.

Källa: Naturvårdsverket

● Mjölkkor ● Nötkreatur ● Får och getter

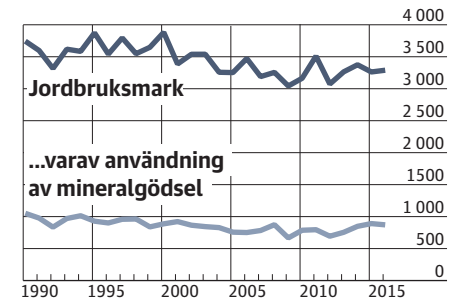

Utsläppen från jordbruksmark har varit i stort sett oförändrade de senaste tio åren:

Utsläpp från jordbruksmark

Antal tusen ton koldioxidkvalen-ter som släpps ut inom Sverige.

Källa: SCB

Värt att notera är att utsläppen från mineralgödsel ökade med en fjärdedel mellan 2012 och 2015 på grund av ökad användning av kvävegödselmedel. Det är oklart vad det beror på, men vändningen sammanfaller med att skatten på handelsgödsel togs bort år 2010.

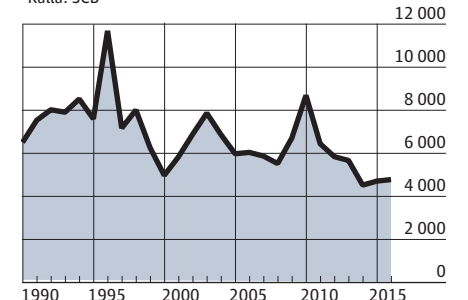
4 El/fjärrvärme

Utsläppen från el- och fjärrvärme är låga i Sverige jämfört med i många andra länder. Utvecklingen de senaste åren varierar en del beroende på hur kalla vintrarna har varit:

Utsläpp från el

Antal tusen ton koldioxidkvalen-ter som släpps ut inom Sverige.

Källa: SCB

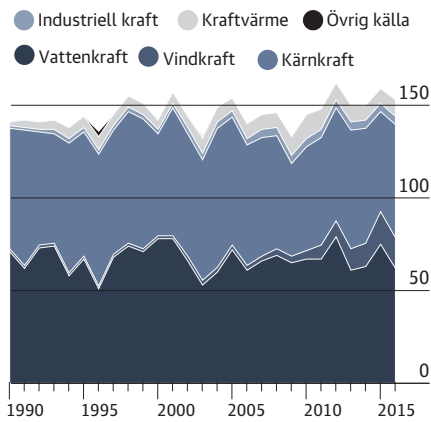

Produktionen består till stor del av vattenkraft och kärnkraft:

Elproduktion

Elproduktion per kraftslag i TWh 1990-2016.

Källa: Energimyndigheten

Den officiella statistiken över svenska utsläpp sträcker sig fram till 2016. Det finns även kvartalsstatistik till och med kvartal tre år 2017. Den visar att utsläppen under januari-september 2017 låg på ungefär samma nivå som året dessförinnan. Det kan tyda på att utsläppen har stagnerat. Dessa data har dock hög osäkerhet.

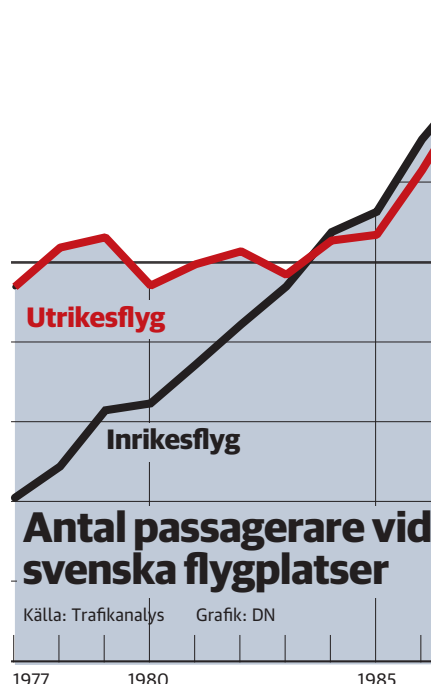
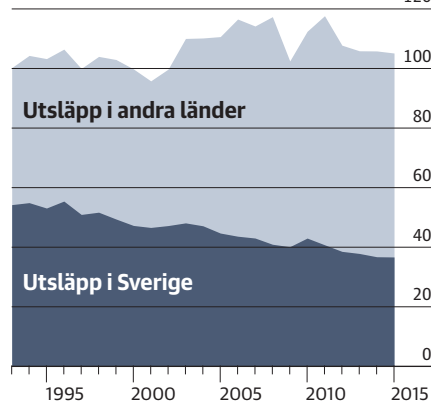
Den långsiktiga trenden är alltså att utsläppen av växthusgaser inom Sveriges gränser har minskat. Men samtidigt tillgodoses en stor andel av Sveriges konsumtion av import. När de varor som vi importerar tillverkas i andra länder leder detta till utsläpp där men som har förorsakats av vår konsumtion. Naturvårdsverket och SCB har därför skapat en beräkningsmodell, "konsumtionsbaserade utsläpp av växthusgaser", som även tar hänsyn till de utsläpp som vår import av till exempel livsmedel och vårt resande utomlands förorsakar. Den mäter helt enkelt efter hur mycket utsläpp som vår konsumtion orsakar, oberoende av var varor och tjänster produceras.

Sveriges konsumtionsbaserade utsläpp har inte minskat över tid. Bilden av utsläppen blir alltså för ljus om vi enbart analyserar utsläppen i Sverige:

Konsumtionsbaserade utsläpp

Antal miljoner ton koldioxidekvivalenter som orsakats av vår svenska konsumtion.

Källa: Naturvårdsverket

Enligt det så kallade generationsmålet ska miljöpolitiken till nästa generation "lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser". För att nå det behöver de globala utsläppen ner till så långt under två ton koldioxidekvivalenter per person och år som möjligt till 2050.

Som jämförelse motsvarade år 2015 Sveriges konsumtionsbaserade utsläpp av växthusgaser cirka elva ton per person och år.

Svenskarnas internationella flygresor uppskattades år 2014 till cirka 11 miljoner ton koldioxidekvivalenter. Svenskarna flyger i allt större utsträckning internationellt.

Även om utsläppen inom flera sektorer minskar är bilden ändå sammantaget dystert. Riksdagen har satt upp ett mål om att Sverige inte ska ha något nettoutsläpp alls av växthusgaser till 2045 inom landet. Med nettoutsläpp menas att man räknar bort den koldioxid som tas upp av naturen. Träd absorberar koldioxid i fotosyntesen. Skogsplantering ökar absorptionen liksom eventuell koldioxidlagring om sådan skulle komma till stånd.

Med tanke på att utvecklingen över lag går åt rätt håll men alldeles för sakta så krävs det kraftfulla åtgärder för att klimatmålen ska nås.

Så vad har gjorts? Här är några exempel:

- **I sommar införs** bonus-malus, ett system som ger subvention till fordon med låga utsläpp av koldioxid och högre skatt till fordon med höga utsläpp.
- **I sommar införs** också en ny lag om så kallad reduktionsplikt för att öka användningen av biodrivmedel. Det är ett långsiktigt styrmedel som stegvis ska tvinga fram alltmer drivmedel med minskad klimatpåverkan.
- **I april infördes** en punktskatt på flygresor. För långresor stiger kostnaden med 400 kronor per biljett. Tanken är att ett högre biljettpris ska leda till minskat flygresande och därmed även till minskade utsläpp.
- **Från och med i år införs** ett nytt stöd till industrin, "industristödet". 300 miljoner kronor om året har avsatts för att stödja industrins arbete med att minska utsläppen av växthusgaser.

Naturvårdsverkets bedömning är att klimatmålen inte kan nås med vare sig befintliga eller beslutade styrmedel och åtgärder. Myndigheten räknar dock med att utsläppsminskningen kommer att ta ytterligare fart.

Det finns en diskussion om att många av de styrmedel som används är ineffektiva därför att de inriktas på specifika typer av utsläpp, till exempel från bilar, som inte nödvändigtvis behöver vara de billigaste och mest effektiva att reducera. Enligt Konjunkturinstitutet skulle en enhetlig koldioxidskatt som ger alla samma marginalkostnad teoretiskt vara en mer effektiv metod eftersom den då ger incitament till utsläppsminskningar där de är billigast att göra.

Kristoffer Örstadius

kristoffer.orstadius@dn.se

243%
har svenskarnas
resande med
utrikesflyg ökat med
sedan 1990.

Du har ju redan förstått...

... att med DN får du journalistik som fördjupar och sätter samhällsfrågorna i perspektiv. Men kanske känner du som trogen DN-läsare fler som skulle uppskatta tidningen?

Tipsa dina vänner – nu kan de prova DN.se gratis fram till valet.
Läs mer på dn.se/snartval

**DAGENS
NYHETER.**

Val 2018.

Fakta i frågan:

Hur mår Östersjön?

Döda bottenar har blivit ett allt större problem i Östersjön de senaste decennierna. Det beror delvis på övergödningen. Men det finns flera tecken på att situationen i havet håller på att förbättras. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Foto: Martina Holmberg/TT

Svaret i korthet

- 1 Omkring en femtedel av bottenarna i vad som brukar kallas Egentliga Östersjön är döda på grund av helt syrefria förhållanden. Det är en yta större än hela Danmark.
- 2 Övergödning och överfiske är omfattande problem i Östersjön. Tillförseln av näringsämnen kväve och fosfor har dock minskat kraftigt de senaste 30 åren.
- 3 Flera miljögifter, till exempel PCB som finns i strömming, har minskat de senaste årtiondena sedan åtgärder har satts in.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårddköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Östersjön är ett av världens mest förorenade hav. Mycket beror på dess geografiska läge som gör det särskilt utsatt. Östersjön är omsluten av tätbefolkade områden och har dessutom enbart smala sund (Öresund och Bälten) som förbindelse till världshaven. Föroreningar och näringsämnen stannar därför kvar i ekosystemet under lång tid. Vattenmassan blandas aldrig riktigt om. Eftersom passagen vid Öresund och Bälten är så grund och smal tar det mer än 30 år för allt vatten i Östersjön att bytas ut.

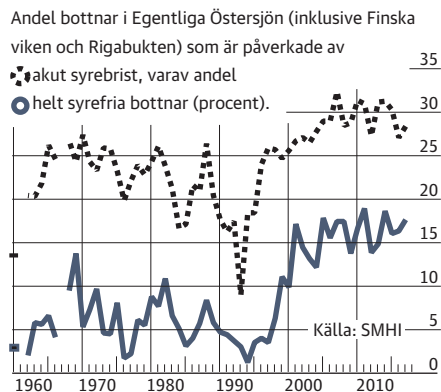
Östersjön brukar delas in i flera områden: Egentliga Östersjön (med Finska viken och Rigabukten), Bottenhavet och Bottenviken. Ibland räknas även Öresund och Kattegatt in.

Döda botten är ett omfattande problem i Östersjön. Omkring 28 procent av bottenarna i Egentliga Östersjön lider av akut syrebrist. En stor del av dessa är döda på grund av helt syrefria förhållanden. De döda bottenarna motsvarar 18 procent av Egentliga Östersjön, vilket utgör en yta större än hela Danmark.

På en död botten trivs enbart vissa bakterier. Varken växter, fiskar eller andra djur kan leva. Även bottenar med akut syrebrist är "nästan döda". Ett fåtal arter kan överleva där under en begränsad period.

Utbredningen av döda bottenar i Egentliga Östersjön har tredubblats under 2000-talet jämfört med 1990-talet:

Döda bottenar - utveckling över tid

Den samlade vattenvolymen som är dåligt syresatt har ökat ännu mer. Problemen med syrebrist gäller nämligen inte bara bottenarna utan hela vattenmassan upp till det så kallade saltvattensprångskiktet på cirka 70 meters djup, som avgränsar det salta djupvattnet från det mindre salta ytvattnet. Alla djupare områden i centrala Östersjön är nu fyllda med dåligt syresatt vatten.

Varför är en så stor del av bottenarna i Östersjön döda? Föroreningar och näringsämnen stannar kvar i havet under lång tid, vilket i stor utsträckning beror på Östersjöns utsatta läge med enbart smala passager till världshaven. Problemen har dessutom förvärrats av övergödningen, alltså att det under lång tid tillförts för mycket näringsämnen till vattnet. Näringsämnen bidrar till en hög produktion av bland annat växtplankton. När dessa alger dör och når botten bryts de ner. Vid nedbrytningen går det åt syre. Det leder i sin tur till syrebrist i bottenvattnet.

Tillförseln av näringsämnen kväve och fosfor har ökat i takt med ett allt intensivare jordbruk, mer vattenburet avlopp, ökad biltrafik och större industriutsläpp. I dag är i stort sett hela Östersjön klassad som övergödd. De senaste 100 åren har den mängd kväve som Östersjön tar emot årligen mer än fördubblats. Mängden fosfor har tredubblats.

Förutom döda bottenar orsakar övergödningen algbloomingar, grumligt vatten och försämrade livsmiljöer både längs kusten och i öppet hav. Det ger allvarliga konsekvenser för havets ekosystem. En del arter, som fintrådiga alger, växtplankton,

blåmusslor och vissa mikroorganismer, drar nytta av det ökade tillflödet av näring medan arter som blåstång, andra fleråriga alger och många fiskar får svårare att konkurrera och därför minskar i omfattning eller helt slås ut.

Floderna Oder och Vistula, som rinner genom Polen, står för den enskilt största tillförseln av näringsämnen till Östersjön. Cirka 13 procent av kvävetillförseln och 10 procent av fosfortillförseln kommer enligt data från åren 2012–2014 från Sverige:

Tillförsel per land

Tillförsel till Östersjön per land åren 2012–2014 (procent).

Källa: Helsingforskonventionen

Kväve

Land	Andel
Polen	21
Övrigt	15
Sverige	13
Ryssland	12
Finland	10
Tyskland	7
Danmark	7
Lettland	6
Litauen	6
Estland	3

Fosfor

Land	Andel
Polen	34
Ryssland	14
Övrigt	13
Finland	11
Sverige	10
Danmark	6
Lettland	4
Litauen	4
Tyskland	2
Estland	2

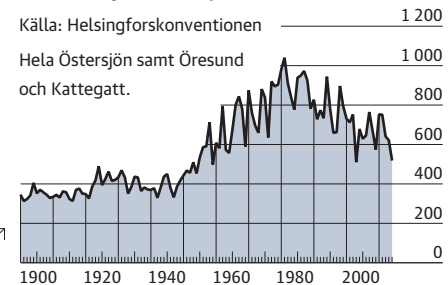
I ovanstående grafer från Helsingforskonventionen ingår hela Östersjön, samt Öresund och Kattegatt. I kategorin "Övrigt" ingår tillförsel via exempelvis vattendrag i Ukraina och Belarus. Ländernas utsläpp belastar Östersjön, även om de inte gränsar direkt mot havet.

Polackerna utgör dock hälften av alla människor inom Östersjöns avrinningsområde och där finns en mycket stor andel av jordbruksmarken. Räknat per person släpper Polen ut mindre näringsämnen än både Sverige och Danmark.

Många åtgärder har vidtagits. De senaste decennierna har tillförseln av kväve och fosfor minskat, ett resultat av förbättringar inom exempelvis avloppsrening, industri, skogsbruk och jordbruk.

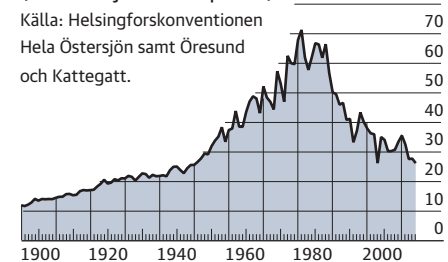
Kväve till Östersjön

Tillförsel av kväve till Östersjön (antal miljoner ton per år).

Fosfor till Östersjön

Tillförsel av fosfor till Östersjön (antal miljoner ton per år)

Trots att näringstillförseln har minskat har problemen med övergödning inte försvunnit. Det beror på att en stor mängd kväve och fosfor redan finns i havet, bundet i såväl organismer som i bottensediment.

Det finns dock flera tecken på att de senaste decennierna åtgärder faktiskt har gett effekt, särskilt i många kustområden. Vattenkvaliteten i Stockholms inner-skärgård är bättre i dag än på många

Val 2018.

år. Fosfor ansamlades under 1900-talet på havsbottnarna i huvudstadens närhet. Ny forskning från Stockholms universitet visar att dessa fosforlager inte längre påverkar innerskärgården. Även i de östra delarna av Finska viken och i Öresund har problemen med övergödning minskat de senaste åren.

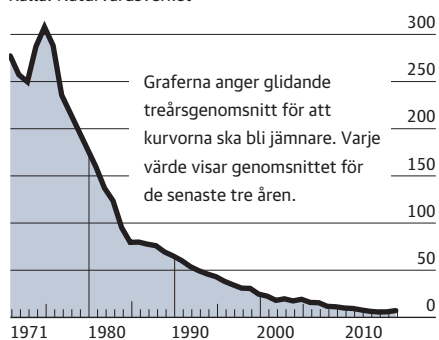
Miljögifter har under lång tid varit ett stort problem i Östersjön. Genom provtagning på fisk, blåmusslor och sillgrissleägg kan förekomsten av metaller och organiska miljögifter i vattenmiljön följas. Flera miljögifter har minskat kraftigt de senaste årtiondena sedan åtgärder har satts in. Många nya ämnen har dock tillkommit, men än så länge vet forskarna inte i vilken utsträckning de påverkar miljön.

Ett exempel är den hälsoskadliga industrikemikalien PCB. Sedan användningen förbjöds i Sverige 1978 har halterna av PCB minskat i miljön. Fortfarande är dock halterna av exempelvis PCB och dioxiner märkbart högre i Östersjön än i Nordsjön.

PCB i sillgrissleägg

PCB i sillgrissleägg från Stora Karlsö (mikrogram per gram fett).

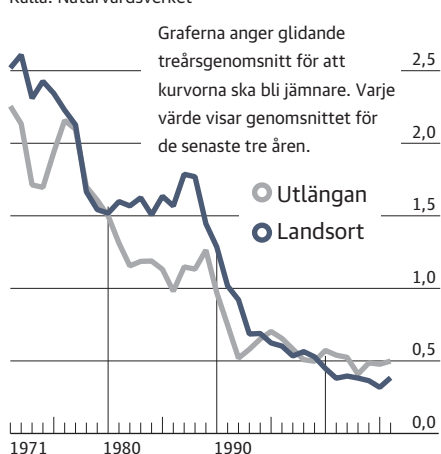
Källa: Naturvårdsverket

PCB i sill/strömning

PCB i muskel från sill/strömning (mikrogram per gram fett) vid Landsort utanför Nynäshamn och vid Utlängan utanför Karlskrona.

Källa: Naturvårdsverket

Sedan DDT (ett insektsgift) och PCB förbjöds har antalet havsörnar och sälar, som båda äter mycket fisk, ökat betydligt. Båda arterna fick stora problem med fortplantningen på grund av dessa miljögifter.

Livsmedelsverket har därför särskilda kostråd för fisk från bland annat Östersjön. Barn, unga kvinnor som någon gång vill ha barn samt kvinnor som är gravida eller ammar bör inte äta fet fisk från Östersjön (till exempel strömning/sill, lax och ål) mer än högst två tre gånger per år.

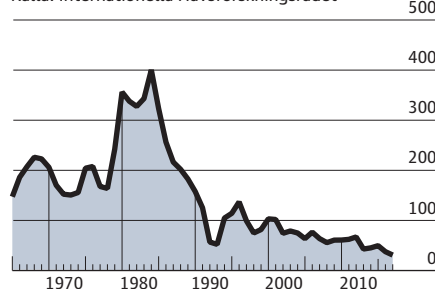
Bestånden av flera fiskarter har minskat dramatiskt i Östersjön under de senaste hundra åren. Utarmningen beror i stor utsträckning på överfiske.

Fångsten av torsk i Östersjöns största torskbestånd, det östra, var förra året rekordlåg:

Torskens utveckling

Fångst av torsk i Östersjöns största torskbestånd, det östra beståndet (öster om Bornholm). Antal tusen ton.

Källa: Internationella Havsforskningsrådet

Torsken i Östersjön befinner sig i ett oroadt tillstånd. Det finns i dagsläget nästan inga större torskar kvar. Så gott som all torsk är under 38 centimeter lång och de är magra samt i allmänt dålig kondition.

Torskens negativa utveckling beror inte enbart på överfiske. För att kunna reproducera sig är torsken beroende av tillräckligt salta och syresatta djupvatten. Den utbredda syrebristen i Östersjön leder till krympande lekområden och sämre tillgång på bottenlevande föda.

Flera arter klassificeras för närvarande som sårbara. Ålen räknas som akut hotad.

Ytterligare en faktor som påverkar havsmiljön negativt är sjöfarten som är mycket intensiv i Östersjön. De stora fartygsmotorernas avgaser innehåller ofta höga halter av försurande och gödande svavel- och kväveoxider, samt skadliga partiklar. Dessutom finns ett problem med utsläpp av oljor och giftiga ämnen från båtbottnfärg. Tiotusentals fartyg passerar årligen genom Natura 2000-områden. Det finns dock omfattande regler på området. Östersjön är ett så kallat svavelkontrollområde, vilket

medför långtgående krav på svavelhalten i bränslet som används ombord.

Det finns också andra bekymmer än de som orsakats av människan för många av arterna i Östersjön. Redan det bräckta vattnet i sig utgör ett problem för de växter, alger och djur som lever där. Det gör dem extra sårbara för annan påverkan.

Så är Östersjön för farlig för att bada i? Nej, trots omfattande problem i havet är det ingen fara att ta ett dopp. Undantaget är vid kraftiga algblomningar då myndigheterna rekommenderar att badande inte bör svälja något vatten och dessutom helst bör duscha efteråt. Det finns inga entydiga studier som visar om algblomningarna på sommaren har blivit vanligare, men vi vet från forskningen att de kommer allt tidigare. I genomsnitt börjar algblomningen nära tre veckor tidigare i dag än för 35 år sedan.

För att rädda Östersjön från exempelvis övergödning räcker det inte med åtgärder från Sveriges sida. Det behövs kraftfulla åtgärder från samtliga Östersjöländer. Länderna har sedan flera år tillbaka ett väl fungerande samarbete inom Helsingforskonventionen. Det gäller både inom forskning och miljöpolitik. Sedan alla Östersjöländer – utom Ryssland – gått med i EU tog miljöarbetet ytterligare fart.

Alla kustländer har gemensamt antagit en "aktionsplan för Östersjön". Planen fokuserar på fyra områden: övergödning, farliga ämnen, sjöfartens miljöproblem och biologisk mångfald.

Kristoffer Örstadius

kristoffer.orstadius@dn.se

Artikeln har faktagranskats av Naturhistoriska riksmuseet, SMHI och Stockholms universitets Östersjöcentrum.

**Missa inte
Viktors
uppesittarkväll**

8 sep kl. 21.30-23.00
på DN.se

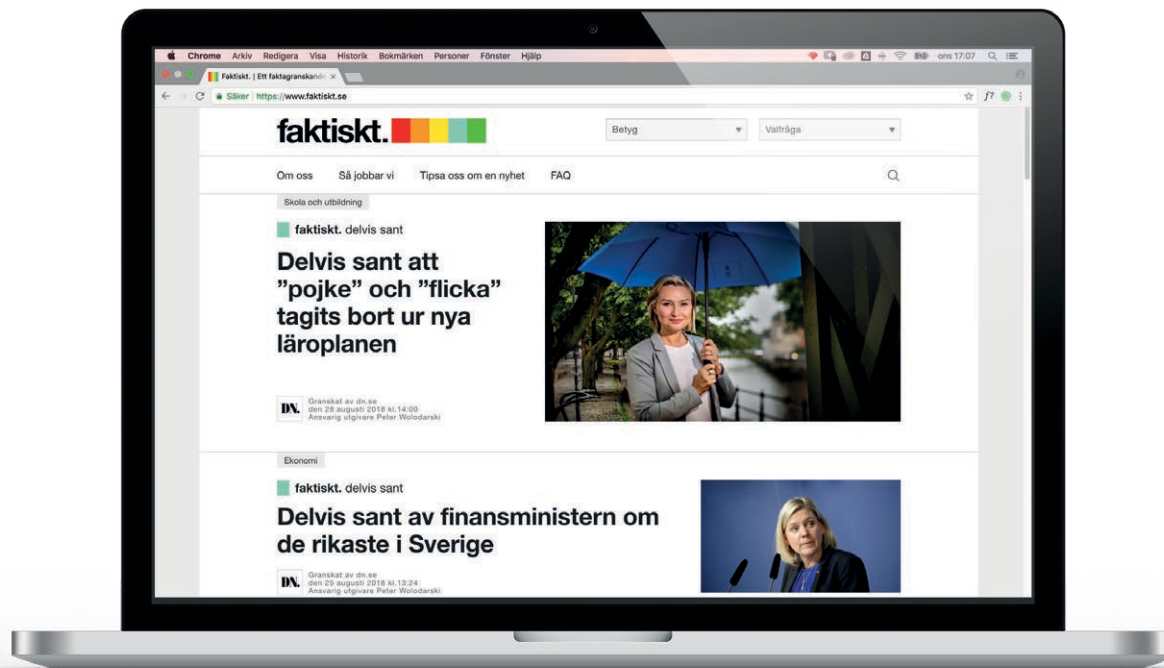
Viktors val

Sveriges ledande samhällsmagasin

Vad svarar en miljöpartist om man frågar vad klockan är? Kan man både ha kakan, äta den och ta avstånd från den – samtidigt? Och vad är riksdagsvalet egentligen en folkomröstning om?

Svaren får du i "Viktors val". Följ svensk politik ur Viktor Barth-Krons perspektiv och se alla filmer på dn.se/om/viktors-val

DN.

DN faktakollar valrörelsen.

Dagens Nyheters valbevakning fokuserar på fakta, inte bara i artikelserien Fakta i frågan, utan även med faktakollar av politiker-påståenden och inlägg som får stor spridning på sociala medier. På **faktiskt.se** hittar du samtliga faktakollar från DN och våra samarbetspartners, med länkar till alla källor.

Se de senaste faktakollarna på **faktiskt.se**

**DAGENS
NYHETER.**

Val 2018.

Fakta i frågan:

Äter svenskarna allt mindre kött?

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Konsumtionen av ”rött kött”, som gris- och nötkött, minskar i Sverige. Men vi äter fortfarande i genomsnitt mer än vad som är lämpligt enligt de statliga kostråden. Samtidigt ökar konsumtionen av matfågel. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

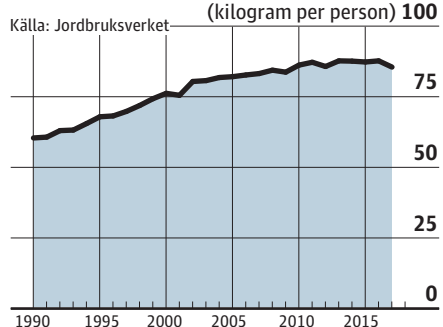
Livsmedelsverket rekommenderar att inte äta mer än 500 gram rött kött i veckan. Ett högre intag ökar risken för bland annat tjock- och ändtarmscancer, i synnerhet om vi äter mycket charkprodukter. Med rött kött menas kött från nöt, gris, lamm, ren och vilt.

Köttproduktion har också stor miljöpåverkan, till exempel på klimatet och på övergödningen av hav och sjöar. Köttproduktionen står för nästan 15 procent av världens totala utsläpp av växthusgaser. Djur som betar bidrar å andra sidan positivt till biologisk mångfald på ängs- och hagmark.

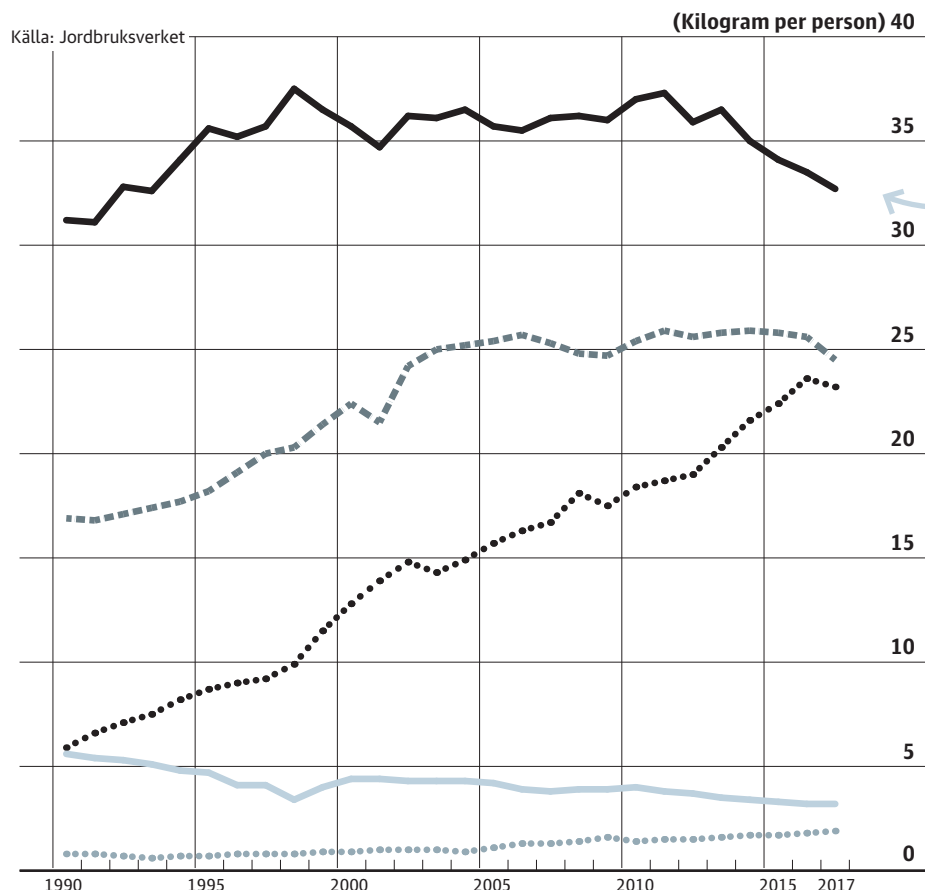
Så hur ser köttkonsumtionen ut i Sverige? Under flera decennier har köttätandet i Sverige ökat kraftigt. Sedan 2012 har dock nivån legat i stort sett oförändrad. **I fjol minskade köttförbrukningen något:**

Köttförbrukning per person i Sverige

Förbrukning av kött per person och år (kilogram per person) 100

Köttförbrukning per person och år i Sverige - olika sorter

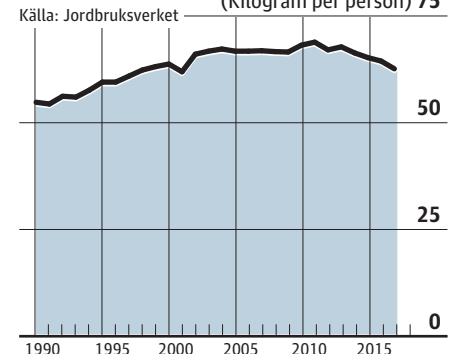
Minskningen som skedde i fjol, från 87,7 till 85,5 kilo per person, är unik. Så mycket har förbrukningen inte minskat ett enskilt år sedan mätningarna inleddes 1990. Det betyder inte nödvändigtvis att vi nu ser ett trendbrott. En sådan slutsats går inte att dra på grundval av en enstaka observation.

Om vi gräver djupare ser vi att det har skett en tydlig förskjutning mellan olika sorters köttprodukter. Kött från gris har minskat sedan 2012. Samtidigt ökar köttförbrukningen från matfågel. **Förbrukningen av nötkött har varit ganska oförändrad de senaste åren.**

Till skillnad från rött kött har obehandlat kött från kyckling, kalkon och andra fågelarter inte visat sig öka risken för cancer. Men kycklinguppfödning innebär en stor påverkan på miljön, precis som uppfödning av djur som ger rött kött. **Om vi lägger samman det som klassificeras som rött kött – allt utom matfågel – ser bilden ut så här:**

Rött kött per person i Sverige

Källa: Jordbruksverket (Kilogram per person) 75

Köttätandet i Sverige har ökat i decennier.

Foto: Hasse Holmberg/TT

Svaret i korthet

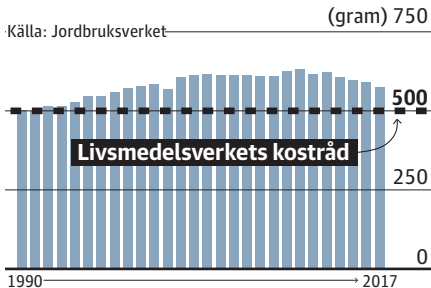
- 1** Mellan 1990 och 2012 ökade köttkonsumtionen i Sverige kraftigt. Sedan 2012 har nivån dock varit i stort sett oförändrad. I fjol minskade konsumtionen.
- 2** Konsumtionen av "rött kött", det vill säga kött från nöt, gris, lamm, ren och vilt har minskat tydligt sedan 2013. Samtidigt har kött från matfåglar ökat.
- 3** Livsmedelsverket rekommenderar en konsumtion på under 500 gram rött kött i veckan. Svenskarna beräknades i fjol äta i genomsnitt 574 gram rött kött i veckan.

Köttförbrukningen i Sverige – alltså både rött kött och matfågel – låg förra året på 85,5 kilo per person enligt Jordbruksverket. Statistiken bygger på slaktvikt vilket innebär att även ben, senor, putsfett och andra delar av djuret som vi inte äter ingår. Det går alltså inte att sätta likhetstecken mellan köttförbrukningen och hur mycket vi de facto äter. Dessutom slängs en del mat genom svinn.

Jordbruksverket uppskattar att den verkliga förbrukningen är ungefär hälften så stor. Antagandet bygger på Livsmedelsverkets senaste matvaneundersökning från 2011 där ett urval av befolkningen fick registrera allt de åt under en viss period. Med det sättet att räkna åt varje svensk i genomsnitt 40 kilo kött i fjol, varav 30 kilo rött kött. Det innebär att vi i genomsnitt äter mer än det intag som Livsmedelsverket rekommenderar. Kostrådet ligger på under 500 gram rött kött i veckan. Svenskarna beräknades i fjol äta i genomsnitt 574 gram i veckan:

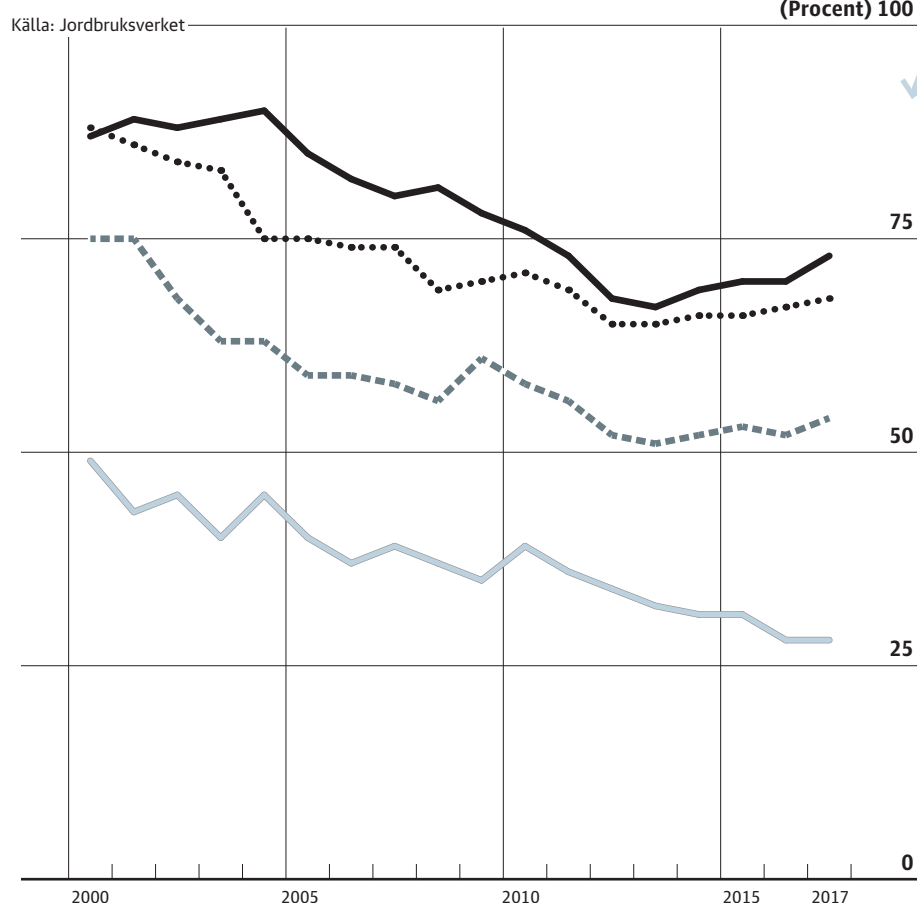
Köttkonsumtion jämfört med kostråd

Så mycket rött kött äter varje person i Sverige i genomsnitt varje vecka

Svenskproducerat kött

Andel svenskproducerat kött av förbrukningen

Statistiken om köttförbrukning inkluderar import av kött men exkluderar export. Andelen svenskproducerat kött har minskat sedan år 2000, förutom de senaste tre åren då andelen har vänt svagt uppåt:

Sedan 2000 har importen av kött ökat med 156 procent. Någon sådan ökning finns inte för export av svenskt kött till andra länder:

Import och export av köttprodukter i Sverige

Antal tusen ton kött som...

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Val 2018.

Fakta i frågan: Hur mår Sveriges ekonomi?

Tillväxten är god. Arbetslösheten sjunker. Det är överskott i de offentliga finanserna.

De flesta kurvor pekar åt rätt håll. Men det finns samtidigt problem i den svenska ekonomin. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Sverige befinner sig i en stark högkonjunktur, precis som de flesta andra av de ekonomiskt mest utvecklade länderna. Ett vanligt sätt att illustrera konjunkturläget är genom grafen här bredvid. Den visar det så kallade BNP-gapet, alltså skillnaden mellan faktisk BNP och potentiell BNP (BNP vid normalt kapacitetsutnyttjande i ekonomin). Ett positivt BNP-gap kan tolkas som högkonjunktur och ett negativt som lågkonjunktur.

Konjunkturinstitutet bedömer att Sverige under innevarande år befinner sig på toppen av en högkonjunktur. Därefter bedöms konjunkturen försvagas.

Så hur mår Sveriges ekonomi? Det korta svaret är bra.

Men mår ekonomin i Sverige bra givet den starka högkonjunkturen? Är läget bättre eller sämre än i jämförbara länder?

Bruttonationalprodukten, BNP, anger det samlade värdet på alla varor och tjänster som produceras i ett land under en viss period. Förra året uppgick Sveriges BNP till 4604 miljarder kronor.

Genom att mäta hur mycket BNP förändras procentuellt mellan olika år får vi ett värde på den ekonomiska tillväxten. I fjol var tillväxten i Sverige 2,3 procent. Det var alltså med så många procent som det samlade värdet på alla varor och tjänster som producerades i landet ökade mellan 2016 och 2017.

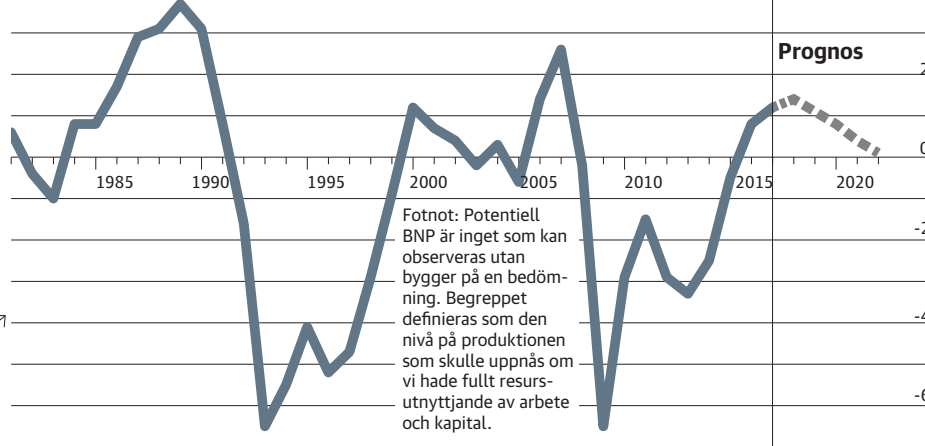
Tillväxten i Sverige var i fjol lägre än i flera andra EU-länder (plats 21 av 28). Det hänger bland annat samman med att konjunkturen vände uppåt tidigare i Sverige. För att göra en mer rättvisande bedömning är det bättre att studera tillväxten över flera år. Under perioden 2010–2017 var den årliga BNP-tillväxten i Sverige i genomsnitt 2,8 procent. Sverige låg på plats 9 av 28 i EU:

Om antalet invånare, och därmed antalet

Hög- och lågkonjunktur

Positivt värde = högkonjunktur, negativt värde = lågkonjunktur. Grafen visar det så kallade BNP-gapet (skillnaden mellan faktisk och potentiell BNP i procent av potentiell BNP).

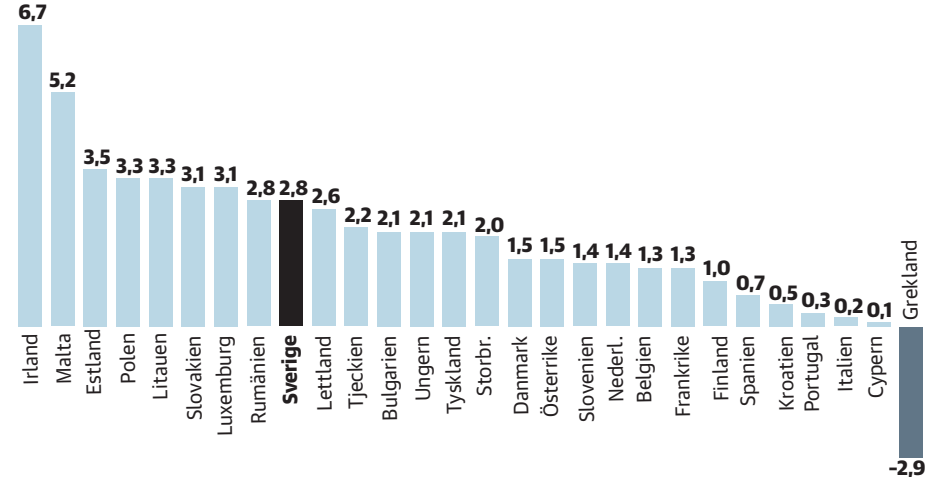
Källa: Konjunkturinstitutets prognos juni 2018

Tillväxt i EU-länder

BNP-tillväxt i genomsnitt per år 2010–2017 i fasta priser (procent).

Källa: Eurostat

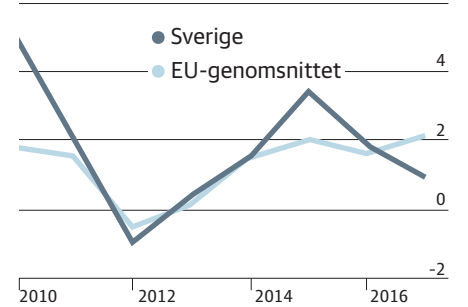
let sysselsatta, i ett land ökar så kommer även BNP att öka. De senaste åren har befolkningen ökat kraftigt i Sverige på grund av invandringen. Men eftersom många utrikesfödda haft svårt att etablera sig på arbetsmarknaden, har inte sysselsättningen

ökat lika mycket. Därför har BNP per capita (invånare) ökat betydligt långsammare än BNP. I fjol var ökningen 0,9 procent för BNP per capita mot 2,3 procent för BNP. I EU som genomsnitt ökade BNP per capita förra året med 2,2 procent.

Tillväxt per capita

BNP-tillväxt per capita i fasta priser.

Källa: Eurostat (procent)

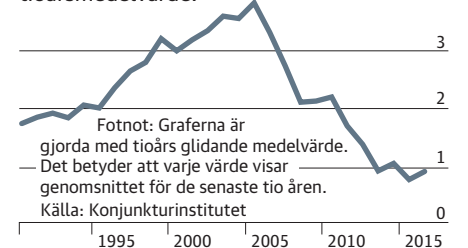

Produktivitet är ett annat viktigt nationalekonomiskt mått. Det visar hur hög produktionen är per arbetstimme, vilket är en avgörande faktor för hur höga löner företagen kan betala. Produktiviteten är också en indikator på hur kvalificerad arbetskraften är och hur väl utvecklad teknologin är.

Det senaste decenniet har produktiviteten i näringslivet ökat mycket långsammare än tidigare:

Produktivitetstillväxten i näringslivet

Procentuell förändring av hur mycket näringslivet producerar per arbetad timme (procent i genomsnitt per år). Glidande tioårsmedelvärde.

Enligt Konjunkturinstitutet beror den svaga produktivitetstillväxten under senare år i huvudsak på en långsammare teknologisk utveckling än tidigare. Det tycks framför allt hänga samman med långsammare teknologiskt framåtskridande inom branschen för information och kommunikation. Lägre investeringar under

Riksbankschefen Stefan Ingves visar stolt upp guldackor från den svenska guldreserven.

Foto: Janerik Henriksson/TT

Svaret i korthet

- 1 Under 2010–2017 var den årliga BNP-tillväxten i Sverige i genomsnitt 2,8 procent. Det var den nionde högsta tillväxten i EU.
- 2 Sverige befinner sig för närvarande i en högkonjunktur. Sysselsättningen ökar och arbetslösheten minskar. Inget annat EU-land har så hög sysselsättningsgrad som Sverige.
- 3 De offentliga finanserna går med överskott. Jämfört med de flesta andra EU-länder har den offentliga sektorn låg skuldsättning.

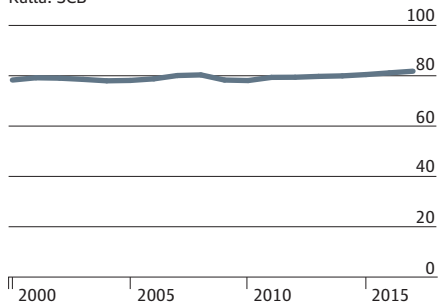
och efter finanskrisen har sannolikt också bidragit till långsammare ökning av produktiviteten. Produktivitetstillväxten har emellertid inte sjunkit bara i Sverige utan detta är ett internationellt fenomen. Mindre produktivitetstillväxter innebär att reallönerna på sikt måste öka långsammare än tidigare.

Den svenska arbetsmarknaden mår i många avseenden mycket bra. Inget annat EU-land har under 2000-talet haft en så hög sysselsättningsgrad som Sverige har nu. Sysselsättningsgraden mäter hur stor andel av befolkningen som har jobb. Sysselsättningen har ökat och arbetslösheten sjunkit:

Sysselsättningsgraden

Andel av befolkningen i procent som har jobb (20–64 år).

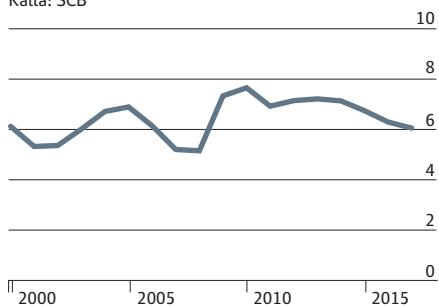
Källa: SCB

Arbetslösheten

Andelen arbetslösa i procent av arbetskraften (20–64 år).

Källa: SCB

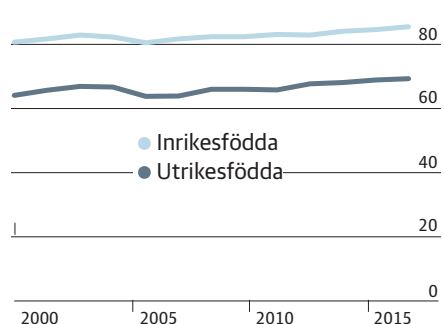
Både under den nuvarande och den tidigare regeringen har Sverige haft högst sysselsättningsgrad i EU. En viktig förklaring är att kvinnor, till skillnad från i de flesta andra länder, arbetar i nästan samma utsträckning som män. Sverige har system som gör det möjligt för både kvinnor och män att kombinera arbete och familj, till exempel individuell beskattning, föräldraförsäkring och subventionerad barnomsorg. Dessutom är förmånerna i socialförsäkringarna kopplade till tidigare arbetsinkomst, vilket förstärker drivkrafterna att arbeta.

Ett allvarligt bekymmer med arbetsmarknaden i Sverige är dock att den är polariserad. Det är generellt svårt för lågutbildade att få jobb. Det föreligger stora skillnader i sysselsättning mellan utrikesfödda och inrikesfödda:

Sysselsättningsgrad - inrikes- och utrikesfödda

Andel av befolkningen i procent som har jobb (20–64 år) - inrikesfödda jämfört med utrikesfödda.

Källa: SCB

Sverige är ett av de EU-länder som har störst skillnad i sysselsättningsgrad mellan inrikes- och utrikesfödda. Gapet har dock minskat något de senaste åren.

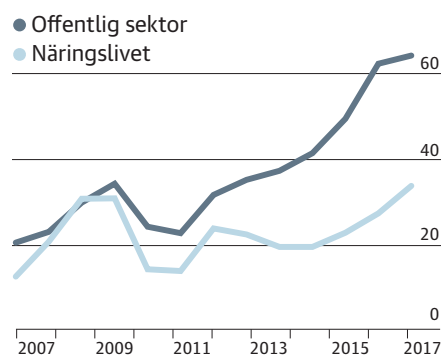
Ett annat bekymmer med arbetsmarknaden är att det för närvarande råder stor brist på arbetskraft, i synnerhet i den offentliga sektorn. Det skapar svårigheter när det gäller att leverera olika välfärdstjänster till medborgarna, till exempel inom skola

och sjukvård. Arbetskraftsbristen i offentlig sektor har vuxit det senaste decenniet:

Brist på arbetskraft

Andel arbetsställen med rekryteringsproblem, första halvåret.

Källa: Arbetsförmedlingen och Konjunkturinstitutet (procent)

Vi har alltså en situation där vissa grupper har svårt att komma in på arbetsmarknaden, samtidigt som vissa sektorer skriker efter arbetskraft. Det är ett tecken på att arbetsmarknaden fungerar mindre väl. Det är svårt att matcha lediga jobb och arbetssökande, vilket beror på att många arbetssökande saknar den kompetens som företagen efterfrågar.

En förutsättning för en väl fungerande ekonomi är att den offentliga sektorn har ordning och reda i sina finanser. Till exempel Greklands erfarenheter under eurokrisen 2010–2015 visar hur illa det kan gå för ett land där den offentliga sektorn har stora budgetunderskott. Det mått som brukar användas i sammanhanget kallas för den offentliga sektorns *finansiella sparande*. Det utgörs av skillnaden mellan sektorns inkomster (i huvudsak skatter) och utgifter. Ett positivt finansiellt sparande innebär att inkomsterna är större än utgifterna, det vill säga att den offentliga sektorn har ett "budgetöverskott". Om utgifterna är större än inkomsterna, så är det finansiella sparandet negativt, det vill säga den offentliga sektorn har ett "budgetunderskott".

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

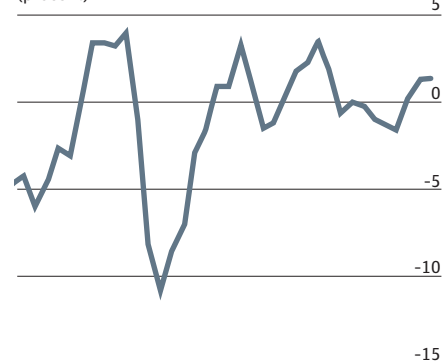
dn.se/om/fakta-i-fragan

Riksdagen har beslutat om ett så kallat överskottsmål för de offentliga finanserna. Det betyder att det finansiella sparandet ska uppgå till 1 procent av BNP över en konjunkturcykel. Från och med 2019 sänks målet till 0,33 procent av BNP. Regeringens och riksdagens bedömning är att statsfinanserna nu är så starka att ett sådant lägre överskott är förenligt med långsiktigt hållbara offentliga finanser. De senaste tre åren har överskottet i den offentliga sektorn varit i genomsnitt 0,9 procent av BNP.

Överskott i den offentliga sektorn

Inkomster minus utgifter ("det finansiella sparandet") i den offentliga sektorn, som andel av BNP.

Källa: SCB och Konjunkturinstitutet (procent)

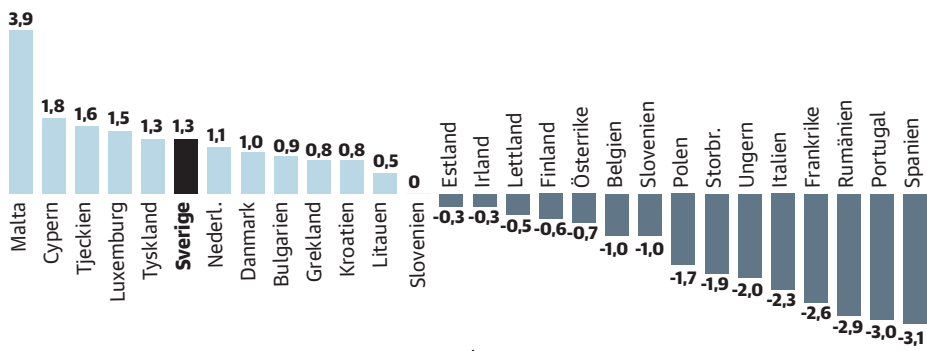
Mellan 2009 och 2014 (förutom 2010) hade Sverige underskott i de offentliga finanserna (negativt finansiellt sparande). En viktig orsak var att skatteintäkterna hölls tillbaka av den svaga konjunkturen. Störst var underskottet år 2014: minus 1,6 procent av BNP. Det var ett litet underskott jämfört med situationen under flera tidigare lågkonjunkturer. Under 1990-talskrisen var underskottet i den offentliga sektorn som mest 10,8 procent av BNP. De svenska underskotten under de senaste årens internationella lågkonjunktur var också små i förhållande till underskotten i de flesta andra EU-länder.

Val 2018.

Överskott i den offentliga sektorn - i EU-länder

Inkomster minus utgifter ("det finansiella sparandet") i offentlig sektor som andel av BNP år 2017

Källa: Eurostat
(procent)

Förra året var överskottet i de offentliga finanserna (det finansiella sparandet) större i Sverige än i de flesta andra EU-länder:

Den offentliga sektorns skuldsättning kan mätas på flera olika sätt. Vid jämförelser mellan EU-länderna används ett begrepp som kallas den konsoliderade offentliga sektorns bruttoskuld. Ett annat ord för detta mått är Maastrichtskulden (eftersom EU-länderna enades om detta sätt att mäta just i staden Maastricht i Nederländerna).

Måttet innebär att alla skulder i den offentliga sektorn summeras. I Sverige består den av staten, det statliga ålderspensions-systemet (som har egna tillgångar) samt kommuner och landsting. I beräkningen räknar man av alla interna fordringar och skulder inom sektorn mot varandra, till exempel statens lån från ålderspensions-systemet (när AP-fonderna köpt statsobligationer).

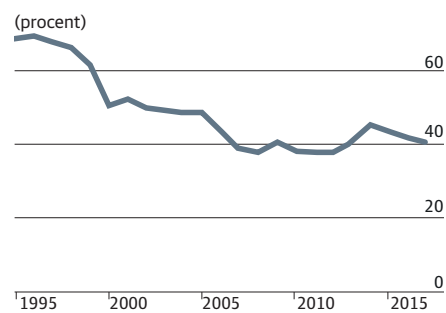
Riksdagen har beslutat om att det från och med nästa år ska finnas ett riktmärke,

"ett skuldankare", enligt vilken Maastrichtskulden bör ligga runt 35 procent av BNP. Tanken är att en sådan skuldnivå ska vara så låg att det finns utrymme för den offentliga sektorn att låna mer om det skulle behövas i en krissituation. Förra året var Maastrichtskulden 41 procent av BNP. Det är väsentligt lägre än på 1990-talet:

Maastrichtskulden

Den konsoliderade bruttoskulden som andel av BNP.

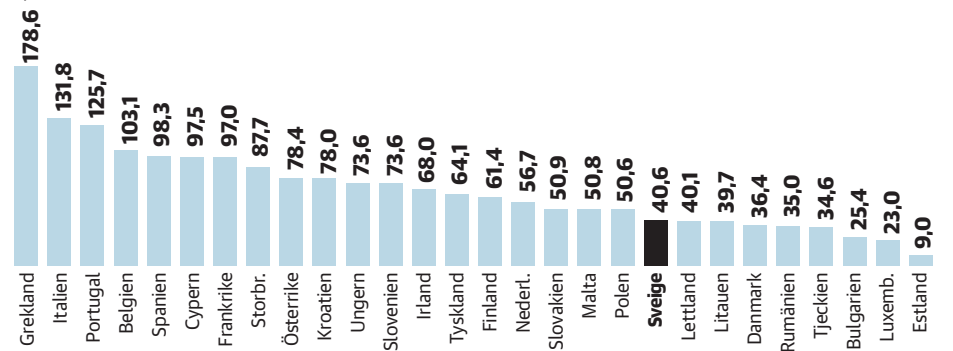
Källa: Eurostat

Maastrichtskulden i EU-länder

Den konsoliderade bruttoskulden som andel av BNP år 2017.

Källa: Eurostat (Diagrammet visar skulden vid utgången av 2017.)
(procent)

Maastrichtskulden är högre i Sverige än i till exempel Danmark, Lettland och Estland. Den är samtidigt lägre än i flertalet EU-länder:

Även om många kurvor pekar åt rätt håll finns det samtidigt flera orosmoln i den svenska ekonomin. En sådan är arbetskraftsbristen i offentlig sektor som vi har beskrivit ovan.

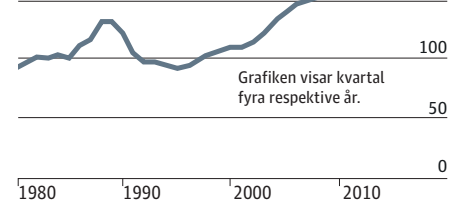
Ett annat orosmoln är kopplat till bostadsmarknaden. Trots bostadsbristen ser byggandet ut att minska i år. Bostadpriserna har under lång tid ökat kraftigt men minskade år 2017.

Under de senaste decennierna har hushållens skulder stigit snabbare än både inkomsterna och BNP. Det hänger samman med att bolånen ökat i takt med bostadpriserna. Förra året motsvarade hushållens skulder – främst bolån – 185 procent av de disponibla inkomsterna (inkomsterna efter skatt och transfereringar). År 2000 var siffran 110 procent:

Hushållens skuldsättning

Hushållens låneskulder som andel av disponibel inkomst.

Källa: SCB
(procent)

De låga räntorna är en av de viktigaste orsakerna till att skuldsättningen har ökat. Skulderna är dessutom ojämnt fördelade. En lång rad tunga internationella bedömare – Internationella valutafonden (IMF), EU-kommissionen och OECD – har varnat Sverige för den höga skuldsättningen och att den i kombination med ett större bostadsprisfall skulle kunna allvarligt fördjupa en lågkonjunktur.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Du missar väl inte våra poddar?

Lyssna på **Studio DN** där vi dyker djupt i veckans viktigaste ämnen med Johan Hilton, Hanna Fahl, Johar Bendjelloul och Karin Eriksson. Eller hör **DN Intervju**, där Johar Bendjelloul samtalar med de mest spännande personerna just nu.

Du hittar våra poddar via www.radioplay.se och i apparna RadioPlay och Podcaster. Alla avsnitt finns också på dn.se/om/dn-podcast

DN.

Val 2018.

Fakta i frågan:

Hur stora är bostadsskulderna?

Hushållens skuldsättning har ökat kraftigt de senaste decennierna. Enligt Finansinspektionen har dock hushåll med nya bolån goda marginaler för att klara sina betalningar. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Svaret i korthet

- 1** Förra året var hushållens skulder 185 procent av de disponibla inkomsterna (hushållens inkomster efter skatter och transfereringar). År 2000 var andelen 110 procent.
- 2** Internationella bedömare varnar för att detta utgör en stor risk för Sveriges ekonomi.
- 3** Enligt Finansinspektionen har hushåll med nya bolån goda marginaler för att klara betalningarna på sina bolån.

De flesta som köper en bostad måste ta bolån. Stora skulder innebär dock risker för såväl enskilda personer som bankers och hela landets ekonomi.

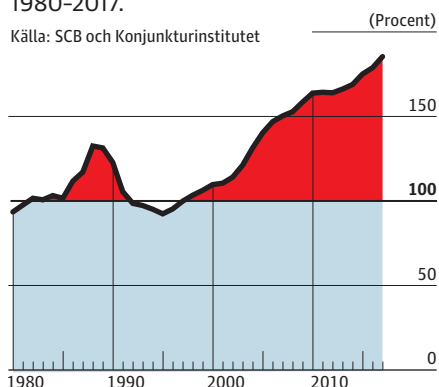
Sedan 1995 har hushållens skulder ökat mer än både bnp och de disponibla inkomsterna (hushållens inkomster efter skatter och transfereringar).

Förra året motsvarade hushållens skulder – främst bolån – 185 procent av de disponibla inkomsterna. År 2000 var siffran 110 procent. Svenskarna har med andra ord blivit alltmer skuldsatta i förhållande till inkomsterna.

Hushållens skuldsättning

Hushållens skulder som andel av disponibel inkomst (procent) 1980–2017.

Källa: SCB och Konjunkturinstitutet

En viktig orsak till utvecklingen är stigande bostadspriser. Fallande räntor har också gjort det möjligt för hushåll att klara större lån. Även inflyttningen till storstäderna där bostadspriserna är högre har varit av betydelse för utvecklingen.

Föregående diagram visar den så kallade *skuldkvoten*, det vill säga kvoten mellan hushållens totala skulder och disponibla inkomster.

Skuldkvoten för enbart dem som har bolån är väsentligt högre än skuldkvoten för samtliga hushåll (alltså inkluderande även dem som inte har lån). Riksbanken har data tillbaka till 2014. Då var skuldkvoten för dem som hade lån 306 procent. Förra året var den 338 procent.

Många hushåll har dessutom indirekta skulder via de bostadsrättsföreningar som de är medlemmar i. Förra året var bostadsrättsföreningarnas genomsnittliga skuld 5700 kronor per kvadratmeter. Skulderna var större i storstadsregionerna än på andra håll.

Flera tunga internationella bedömare – Internationella valutafonden (IMF), EU-kommissionen och OECD – har varnat för att den höga skuldsättningen allvarligt kan fördjupa en lågkonjunktur där bostadspriserna faller. Enligt Riksbanken utgör den höga skuldsättningen den just nu största risken för svensk ekonomi.

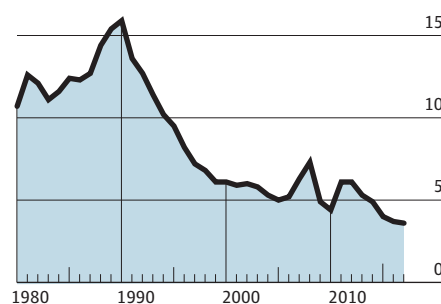
Så hur är det med svenskarnas förmåga att klara sina lån? När hushållen har stora skulder blir de känsliga för räntehöjningar. Det är dock inte storleken på skulderna i sig som avgör hur mycket belåning hushållen klarar av utan hur stora räntekostnaderna är i förhållande till inkomsterna. Ett sätt att visa på detta är genom den så kallade *räntekvoten* som anger räntebetalningarna som andel av hushållens disponibla inkomster.

Räntekvoten är historiskt låg. Förra året var den 3,4 procent, jämfört med 6,1 procent år 2000:

Hushållens räntekvot

Andel räntebetalningar i procent av disponibel inkomst. (Procent)

Källa: SCB och Konjunkturinstitutet

Den låga räntekvoten beror i huvudsak på att räntorna har varit mycket låga. De senaste årens inkomstökningar har också bidragit till att kvoten minskat.

Även om räntekvoten har sjunkit så betyder den ökade skuldsättningen att risker byggs upp i ekonomin. Räntekvoten kan snabbt öka om räntorna stiger. Finansinspektionen har vidtagit en rad åtgärder för att bromsa hushållens skulduppbyggnad, till exempel följande:

- **Bolånetak.** Innebär att bostadsköpare numera får ta ett bolån som motsvarar högst 85 procent av köpesumman.
- **Höjda riskvikter.** Innebär att bankerna måste ha en större buffert av eget kapital när man ger bolån.
- **Amorteringskrav.** Innebär att alla nya bolånetagare som lånar mer än en viss andel av bostadens marknadsvärde eller mer än en viss nivå i förhållande till inkomsten måste amortera.

Enligt Finansinspektionens analys lånar hushåll med nya bolån som omfattas av

amorteringskravet mindre och köper billigare bostäder än vad de skulle ha gjort utan amorteringskravet.

Det är en svår avvägning hur man bäst ska bromsa den långsiktiga skulduppbyggnaden. Det finns en risk att alltför kraftfulla ingripanden i sig kan utlösa stora boprisfall och därför på kort sikt just bidra till de problemen som man vill undvika på lång sikt. Det kan också ses som ett fördelningsmässigt problem. Åtgärder för att minska skuldsättningen slår nämligen hårdast mot grupper som inte har tillgång till så mycket eget kapital och försämrar deras inträde till bostadsmarknaden. Ett exempel är ungdomar.

Den genomsnittliga belåningsgraden för hushåll med nya bolån var 63 procent år 2017, vilket är en svag minskning jämfört med de senaste åren. Belåningsgraden är kvoten mellan bolånen och marknadsvärdet på bostaden. Måttet visar hur sårbart ett hushåll är om bostadspriserna faller. Om ett prisfall på bostäder leder till att bostadens värde blir lägre än bolånet hamnar ett hushåll i en utsatt ekonomisk situation. Detta hände en del hushåll under den svenska 1990-talskrisen.

Finansinspektionen har gjort stresstester av hushållens skuldsättning. Det betyder att man analyserar hushållens känslighet för till exempel ränteuppgångar, inkomstbortfall på grund av arbetslöshet och prisfall på bostäder. Enligt stresstesterna har nya bolånekunder goda marginaler att klara betalningarna på sina lån. Fler hushåll än tidigare skulle i dag klara stigande räntor och arbetslöshet utan att få underskott i sin månatliga budget.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Val 2018.

Fakta i frågan: Hur mycket inkomstskatt betalar vi?

Inkomstskatterna har sänkts av alliansregeringen och höjts av den rödgröna regeringen. Men vilka har gynnats och missgynnats? **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Foto: Fredrik Sandberg/TT

Svaret i korthet

- 1** En person under 65 år med en arbetsinkomst på 25 000 kronor i månaden betalade förra året 22,5 procent i skatt. För en person med en inkomst på 50 000 kronor gick 31,9 procent bort i skatt. För en inkomst på 150 000 kronor i månaden var skattesatsen 50,1 procent.
- 2** Jobbskatteavdraget, som infördes 2007, sänkte skatterna på arbetsinkomster för samtliga inkomstgrupper. De med lägst inkomster fick störst minskning av skatteprocenten.
- 3** Från och med 2016 trappas jobbskatteavdraget ner för höginkomsttagare när deras inkomster ökar. Det innebär att den högsta marginalsikten nu är 60,1 procent.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer värdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Den svenska inkomstskatten är progressiv. Det betyder att höginkomsttagare betalar en större andel av sin inkomst i skatt än låginkomsttagare. De med riktigt låg inkomst betalar ingen skatt alls.

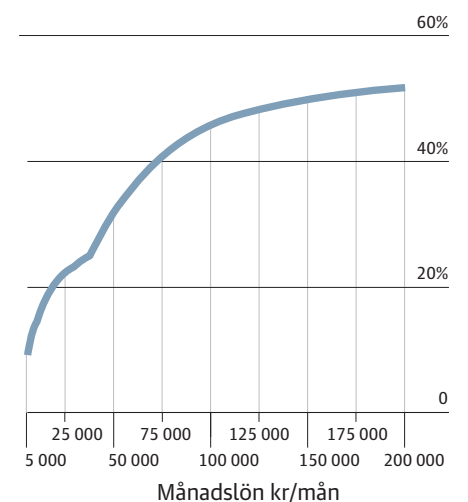
Under de tre senaste mandatperioderna har flera stora förändringar genomförts. År 2007 införde alliansregeringen jobbskatteavdraget. Syftet var att stärka drivkrafterna för arbete. Avdraget reducerar skatten på lön och näringsverksamhet, det vill säga på inkomster av arbete men inte på inkomster från pension och andra socialförsäkringar. Efterföljande år förstärktes skattesänkningarna i flera steg. År 2016 ändrade den nuvarande regeringen jobbskatteavdraget så att det gradvis minskar när inkomsten överstiger 50 500 kronor i månaden för att helt försvinna när inkomsten når 124 900 kronor i månaden.

Nedanstående graf visar den totala genomsnittliga skattesatsen, alltså den andel av inkomsten som betalas i skatt, för en person som är under 65 år och som har hela sin inkomst från arbete. Den totala skatten fås genom att summera kommunalskatten med eventuell statlig skatt. En person som tjänade 25 000 kronor i månaden förra året betalade 22,5 procent i inkomstskatt. För en person med en inkomst på 50 000 kronor gick 31,9 procent bort i inkomstskatt. För en inkomst på 150 000 kronor i månaden var skattesatsen 50,1 procent:

Andel av arbetsinkomsten som är skatt

Genomsnittlig skattesats i procent för inkomster av arbete vid olika månadslöner för personer under 65 år.

Källa: DN:s egna uträkningar 80%

Fotnot: Statistiken är framtaget med hjälp av ett datorprogram som DN har byggt och som tar hänsyn till alla de beräkningar som görs av inkomstskatterna. Vi har räknat med den genomsnittliga kommunalskatten, som i fjol var 32,1 procent.

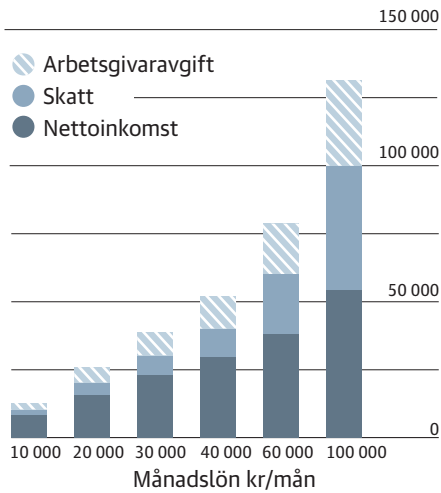
Utöver inkomstskatt betalar arbetsgivaren arbetsgivaravgifter till staten. Dessa uppgår till 31,42 procent av bruttolönen för anställda under 65 år. Denna post anges i regel inte i lönebeskedet. Arbetsgivaravgifterna innebär att skatten på arbete för en löntagare i praktiken är betydligt högre än den formella inkomstskattesatsen i ovanstående diagram. Det beror på att en arbetsgivare som betalar arbetsgivaravgift normalt inte betalar lika hög lön som annars skulle vara fallet. Ekonomer brukar utgå från att det är löntagarna som i slutändan står för hela kostnaden, det vill säga att företagen kompenserar sig fullt ut genom en lägre lönenivå. Vid internationella jämförelser av beskattningen av arbete är det vanligt att också räkna in eventuella arbetsgivaravgifter.

Några exempel:

Skatt och arbetsgivaravgifter

Sex exempel på skatt och arbetsgivaravgifter för inkomster av arbete vid olika månadslöner för personer under 65 år, 2017.

Källa: DN:s egna uträkningar

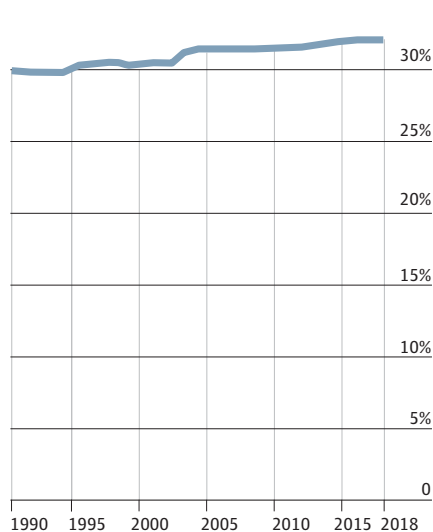

Grunden i inkomstskattesystemet är kommunalskatten som går till kommuner (som ansvarar för bland annat skola, äldreomsorg och socialtjänst) och till landsting (som ansvarar för bland annat sjukvård och lokaltrafik). Skatten är proportionell, det vill säga skattesatsen är densamma för alla i en kommun oberoende av inkomst. Däremot varierar skattesatsen mellan olika kommuner efter beslut av respektive landstings- och kommunfullmäktige. Den låg förra året i genomsnitt på 32,1 procent. Siffran har ökat något sedan 1990:

Kommunalskatten

Genomsnittlig kommunalskatt i procent.

Källa: SCB

Personer som tjänar över en viss nivå betalar även statlig skatt. Det finns två nivåer: ● **Den lägre gränsen.** Förra året låg brytpunkten för statlig skatt på 37 700 kronor i månaden. På inkomster över denna gräns tas statlig inkomstskatt ut med 20 procent. ● **Den övre gränsen.** Det finns ytterligare en gräns. Personer med inkomster över denna betalar den så kallade värnskatten. Förra året låg brytpunkten för den på 54 300 kronor i månaden. På inkomster över denna gräns tas statlig inkomstskatt ut med ytterligare 5 procent.

Procentsatserna för den statliga skatten har inte förändrats under 2000-talet. Däremot räknas brytpunkterna varje år upp till nya inkomstnivåer. Det beror på att man vill undvika att allt fler med automatik får betala statlig skatt när inkomsterna i samhället växer. Uppräkningen av brytpunkterna har de senaste åren skett i långsammare takt än normalt.

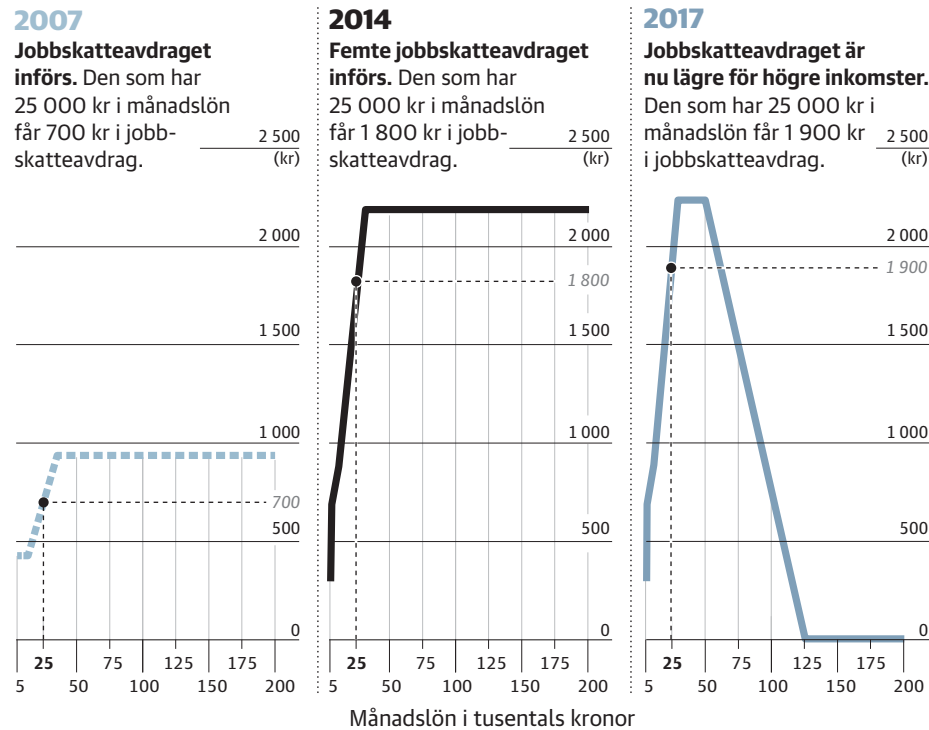
Jobbskatteavdraget, som alltså infördes 2007, har haft stor effekt på den genomsnittliga skattesatsen för vissa inkomstgrupper. Den har ingen påverkan på kommunernas eller landstingens skatteintäkter utan är en statlig skattereduktion

Så vilka inkomstgrupper har gynnats av jobbskatteavdraget? Nedanstående graf visar storleken på jobbskatteavdraget vid olika månadslöner:

Jobbskatteavdrag

Genomsnittligt jobbskatteavdrag i månaden vid olika månadslöner för personer under 65 år.

Källa: DN:s egna uträkningar

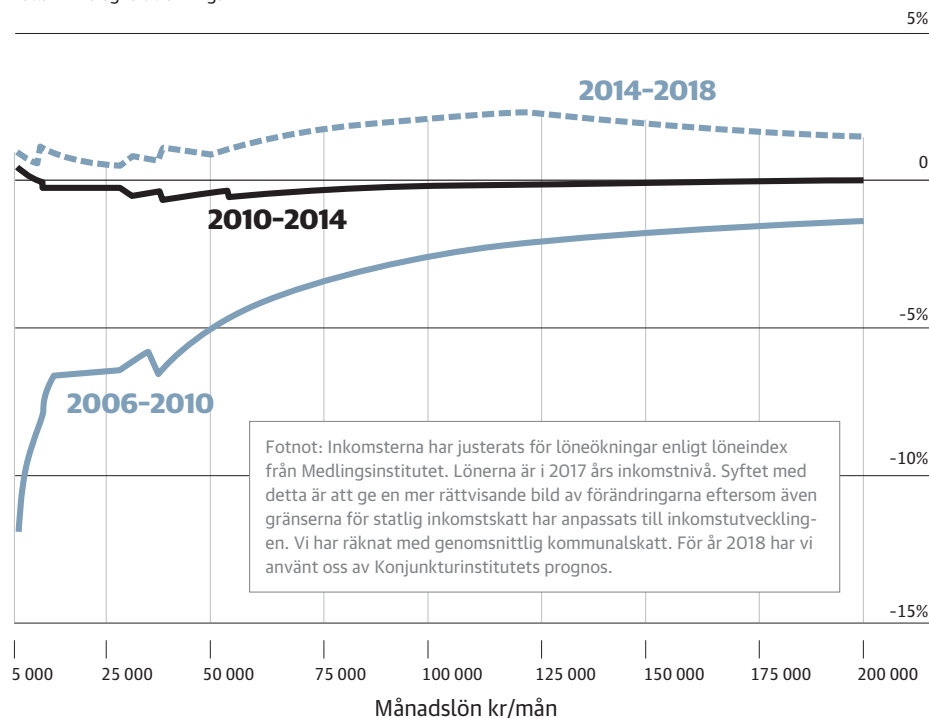
Som mest reducerades skatten förra året med 2 200 kronor i månaden, vilket skedde för månadsinkomster mellan 30 200 och 50 500 kronor. Jobbskatteavdraget har förändrats så att det minskar med inkomster i intervallet 50 500 kronor till 124 900 kronor i månaden. Personer med högre arbetsinkomster än 124 900 kronor får ingen reduktion alls.

Nedanstående graf visar hur den totala genomsnittliga skattesatsen har förändrats vid olika inkomster:

Förändring av inkomstskatt - olika regeringar

Förändring (procentenheter) av genomsnittlig skattesats vid olika månadslöner på arbetsinkomster för personer under 65 år.

Källa: DN:s egna uträkningar

Den högra axeln i ovanstående graf visar med hur många procentenheter som den totala skatten har ökat eller minskat. Som exempel fick en person som tjänade 25 000 kronor i månaden 6,4 procentenheter lägre skatt mellan 2006 och 2010.

2006-2010, regeringen Reinfeldt 1

Jobbskatteavdraget sänkte skatterna för samtliga inkomstgrupper, men de med lägst inkomster fick störst minskning av den genomsnittliga skattesatsen.

2010-2014, regeringen Reinfeldt 2

Det genomfördes enbart mindre förändringar av jobbskatteavdraget. Skatterna sänktes något på inkomster mellan 30 000 och 50 000 kronor i månaden.

2014-2018, regeringen Löfven

Skatterna har höjts för samtliga grupper med arbetsinkomster. En förklaring är att den genomsnittliga kommunalskatten har höjts. Dessutom har jobbskatteavdraget förändrats så att det minskar med inkomsten i intervallet 50 500 kronor till 124 900 kronor i månaden. Personer med högre arbetsinkomster än 124 900 kronor får, som tidigare nämnts, ingen reduktion alls.

Förvärvsarbetande över 65 år får sedan 2007 ett större jobbskatteavdrag än yngre personer. Jobbskatteavdraget gäller däremot inte inkomster i form av pension och ersättningar från andra socialförsäkringar såsom a-kassa, föräldrapenning, sjukpenning och sjukersättning.

Fram till 2007 gick det att dra av kostnaden för fackföreningsavgiften, men möjligheten togs bort av alliansregeringen. I juli 2018 införs en skattereduktion på 25 procent av medlemsavgiftens storlek. Denna effekt ingår inte i ovanstående grafer eftersom den enbart påverkar de löntagare som är fackligt anslutna. En medlem i Kommunaltjänst får 25 000 kronor i månaden får sänkt skatt med 95 kronor i månaden.

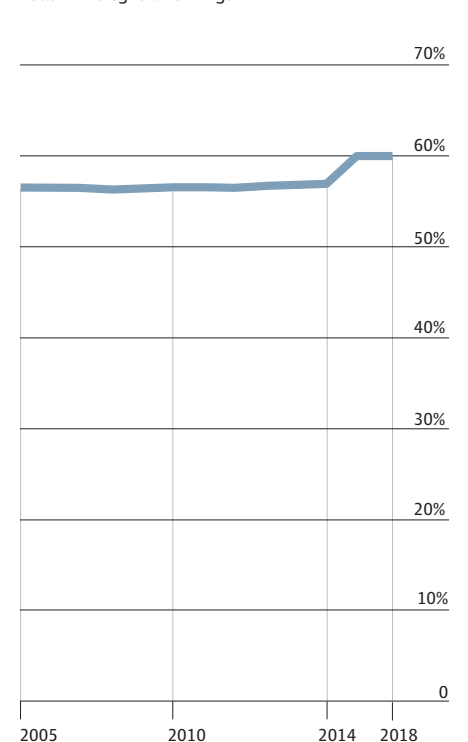
En annan aspekt som kan vara intressant att studera är marginalskatten. Den anger hur stor del av en inkomstökning som går bort i skatt. Ett exempel: Ida tjänar 30 000 kronor i månaden och får 1000 kronor i löneförhöjning. Av den extra tusenlappen går 28,6 procent i skatt. Hon har således en marginalskatt på 28,6 procent.

Den högsta marginalskatten i Sverige var förra året 60,1 procent. Den gällde för personer med en arbetsinkomst i det intervall där jobbskatteavdraget trappas av. Dessa inkomsttagare betalar både kommunalskatt och full statlig skatt (inklusive värnskatt). Dessutom minskar deras jobbskatteavdrag när deras inkomst stiger.

Den högsta marginalskattesatsen

Andel av den sista intjänade tusenlappen i arbetsinkomst som går bort i skatt.

Källa: DN:s egna uträkningar

Sammanfattningsvis betalar vi alltså olika mycket skatt beroende på hur mycket vi tjänar. Sedan regeringen Löfven tillträdde har framför allt personer med inkomster över 50 000 kronor i månaden fått höjd skatt genom förändrat jobbskatteavdrag.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Val 2018.

Fakta i frågan: Ökar inkomst- klyftorna?

Inkomstskillnaderna i Sverige har ökat de senaste decennierna, men utvecklingen beror inte på att de fattiga har blivit fattigare. Tvärtom har alla inkomstgrupper i samhället fått det bättre, men de rikas inkomster har ökat mest. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

● Inkomstklyftorna ska minska, lovade Stefan Löfven i en DN-intervju inför valet 2014.

– Det här är ett tioårsprogram, men inkomstklyftorna ska börja minska betydligt tidigare. När du får människor i arbete, en schysst sjukförsäkring och arbetslöshetsförsäkring så kommer det att ske betydligt tidigare. Man bör kunna se resultat om några år.

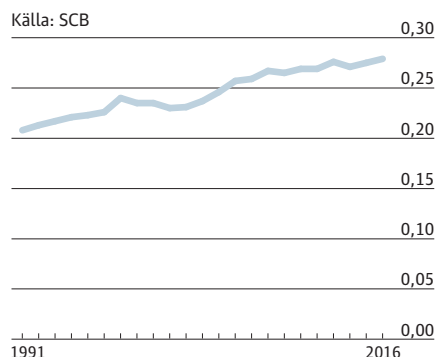
Så hur har det gått? Det vanligaste måttet på inkomstspridningen i ett land är den så kallade ginikoefficienten. Det är ett mått som ligger mellan noll och ett. Värdet noll betyder att alla invånare har exakt samma inkomst. Värdet ett betyder att en enda person har all inkomst. Ju högre värde, desto större är alltså klyftorna.

Förra året var ginikoefficienten för disponibla inkomster den högsta sedan SCB inledde sina mätningar år 1991:

Inkomstspridning

Ginikoefficienten för disponibla inkomster, exklusive kapitalvinster.

Källa: SCB

Ginikoefficienten i diagrammet avser de disponibla inkomsterna, det vill säga inkomsterna efter skatter och transfereringar (till exempel bostadstillägg och barnbidrag) men exklusive kapitalvinster (till exempel realisationsvinster på bostäder och aktier).

Sverige hade år 2016 en ginikoefficient på 0,28, vilket kan jämföras med 0,21 år 1991. Värdet har ökat oavsett vilken regering som har styrt landet. Vi ska strax återkomma till några tänkbara förklaringar.

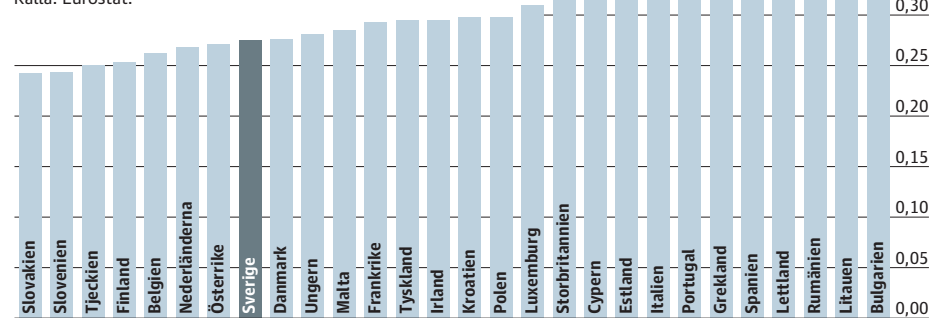
Men först ett internationellt perspektiv: Sveriges ginikoefficient är låg jämfört med de flesta andra länders. Detsamma gäller övriga nordiska länder. Som jämförelse hade USA år 2015 ett värde på 0,39.

År 2016 fanns det sju länder i EU som hade en lägre ginikoefficient än Sverige, bland andra Belgien, Finland och Nederländerna.

Inkomstspridning i EU

Ginikoefficienten för disponibla inkomster, exklusive kapitalvinster, i olika EU-länder (år 2016).

Källa: Eurostat.

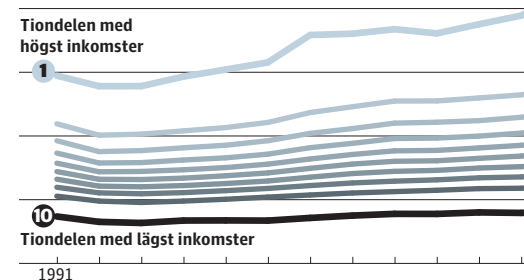

Ginikoefficienten säger inte så mycket om var i fördelningen som inkomstskillnaderna finns. Den säger inte heller något om inkomstnivån och levnadsstandarden i ett land eftersom den bara mäter hur jämnt fördelade inkomsterna är. Till exempel har Liberia med detta mått mindre klyftor än Storbritannien, trots att de flestas inkomster är betydligt lägre i det förstnämnda landet.

I Sverige har samtliga inkomstgrupper fått ökade inkomster de senaste åren, såväl höginkomsttagare som låginkomsttagare. Ett sätt att illustrera detta är att tänka sig att vi ställer upp alla invånare i Sverige på en lång rad efter inkomst. Om vi sedan delar in dem i tio lika stora grupper, så får vi vad som på "statistikspråk" kallas för decilgrupper. I den första decilgruppen har vi tiondelen av befolkningen med lägst inkomster, i den andra decilgruppen har vi tiondelen med näst lägst inkomster, och så vidare. Då kan vi få en bild av hur inkomstutvecklingen har sett ut i olika grupper:

Tio inkomstgrupper

Disponibel årsinkomst om vi delar upp Sveriges invånare i tio grupper efter inkomst, så kallade decilgrupper.

Här ser vi att samtliga inkomstgrupper har fått mer i plånboken. Siffrorna i grafen är justerade för inflation. Mest har inkomsterna ökat för den tiondel av befolkningen som har högst inkomster.

Vilka är då de som har lägst inkomst? Fattigdom brukar ofta räknas antingen som *absolut* (inkomster under en viss nivå) eller *relativ* (inkomster jämfört med andra inkomster i ett land). Med båda sätten att räkna utmärker sig två grupper i samhället med större fattigdom än andra: ensamstående och utrikesfödda.

Varför ökar ginikoefficienten? Och varför har inkomsterna ökat mindre för dem med lägst inkomster än dem med högre?

En bidragande orsak är att de som arbetar haft en betydligt större ökning av den disponibla inkomsten än de som av olika skäl inte arbetar. Det beror dels på att olika transfereringar (garantipension, a-kassa och så vidare) inte räknats upp i samma takt som lönerna, dels på att en-

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data.

På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

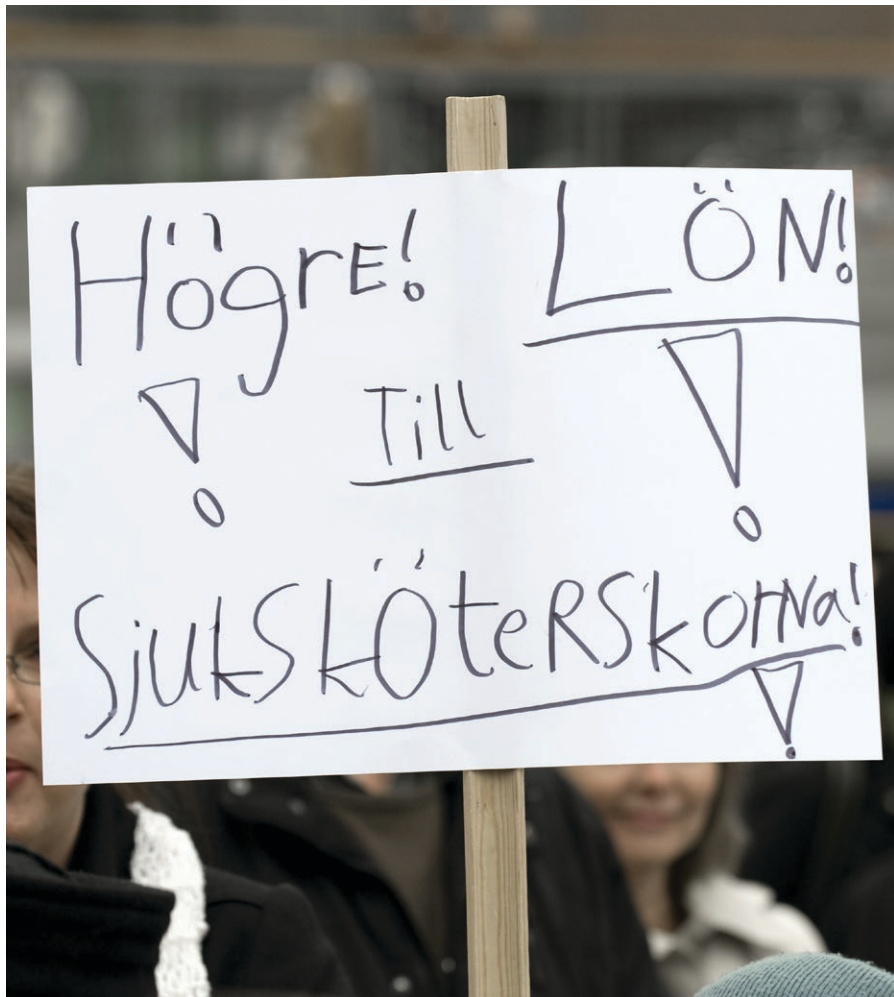
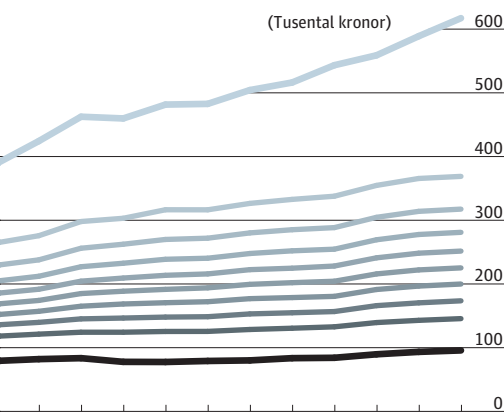

Foto: Maja Suslin/TT

Svaret i korthet

- 1** Inkomstklyftorna har ökat i Sverige. När man mäter med den så kallade gini-koefficienten var värdet år 2016 det högsta sedan SCB började mäta år 1991.
- 2** Samtliga inkomstgrupper, även de med lägst inkomst, har fått ökade inkomster.
- 3** Men höginkomsttagare har haft de största procentuella inkomstökningarna.

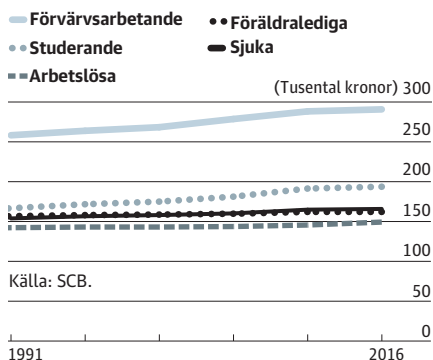

Källa: SCB. Disponibel inkomst exkl kapitalvinster. 2016 års prisnivå, justerat med konsumentprisindex. Individier kan förflytta sig mellan grupperna mellan åren.

dast de som arbetar får jobbskatteavdrag. Kombinationen har alltså ökat de arbetandes inkomster jämfört med dem som står utanför arbetsmarknaden. Så här har den disponibla inkomsten ökat för olika grupper i samhället:

Inkomstutveckling i olika grupper

Disponibel inkomst (median; värdet i mitten) exklusive kapitalvinster, 20-64 år.

Källa: SCB.

1991

2016

Här ser vi att den disponibla inkomsten har ökat mest för förvärsarbetande och studerande, men inte lika mycket för övriga grupper.

En del av förklaringen till de ökade inkomstskillnaderna är att befolknings- och hushållssammansättningen i Sverige har förändrats. Andelen personer i ensamhushåll har ökat de senaste decennierna liksom andelen pensionärer. Båda dessa faktorer har bidragit till ökade inkomstskillnader så som dessa mäts. Kapitalinkomster har samtidigt blivit allt viktigare, det vill säga inkomster från ränteintäkter och aktieutdelningar.

Räknar vi med kapitalvinster, som till exempel kan uppstå vid försäljning av bostäder och aktier, så har gnikoefficienten ökat ännu mer sedan början av 1990-talet. Det beror på den positiva börsutvecklingen och de stora ökningarna av bostadspriser-na.

En sak att hålla i minnet är att data för gnikoefficienten bara finns tillgängliga från 1991. Men andra – mindre fullständiga – data visar på en kraftig minskning av inkomstskillnaderna under hela 1900-talet. Denna inkomstutjämnning kulminerade under 1970-talet och början av 1980-talet då de reala disponibla inkomsterna för den högsta decilgruppen föll, medan de ökade för andra grupper.

De senaste decenniernas utveckling innebär därför ett brott mot den tidigare trenden.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Ewa Stenberg: Konfliktfrågan sedan hundra år tonas nu ner

Sverige är ett av de västländer där inkomstklyftorna har ökat snabbast sedan 1980-talet. Men i debatten inför höstens val är det ingen stor fråga. En ny politisk konfliktdimension bryter igenom, där andra klyftor står i centrum.

Den begåvade men fattige juridikstudenten Eugène de Rastignac väljer mellan att studera flitigt och arbeta hårt, eller att försöka gifta sig rikt. Rastignac inser efterhand att det senare är överlägset mest lönsamt. Eget arbete kan inte mäta sig med avkastningen av en ärvd förmögenhet. Han blir älskare åt en adelsdam.

Rastignac är skapad av den franske 1800-tals författaren Honoré de Balzac. Den flitige studenten är en av huvudpersonerna i romanen "Pappa Goriot" från 1835. Den franske ekonomiprofessorn Thomas Piketty har introducerat Rastignac i 2010-talets ekonomiska debatt för att varna för vart Europa och USA är på väg: mot ett samhälle där arbete är på väg att bli mindre lönsamt än ägande. Där den sociala rörligheten stannat av. Som det var under 1800-talet.

Thomas Piketty har tillsammans med andra forskare kartlagt inkomster och förmögenheter i ett 20-tal länder ända sen 1700-talet.

Sverige har små inkomstskillnader jämfört med många andra länder. Men skillnaderna har ökat. Enligt forskningsrapporter återgivna i det senaste numret av Nordic Economic Policy Review har skillnader i disponibla inkomster gått upp sedan 1980-talet. Sverige tillhör de västländer där de ökat mest. Inkomsterna har stigit för alla, men mest för de rikaste.

En del av detta har med Rastignacs dilemma att göra – kapitalinkomster har blivit viktigare. En annan förklaring är ren politik: Skattesystemet har reformerats. Marginalskatter och bolagsskatter har sänkts och arvs-, förmögenhets- och fastighetsskatterna har avskaffats. Det har införts karensdagar i sjukförsäkringen. Ersättningen till sjuka och arbetslösa har inte ökat i samma takt som lönerna. Detta har genomförts av både S-regeringar och borgerliga regeringar.

Den förra regeringen genomförde flera jobbskatteavdrag för att öka drivkrafterna för arbete. Sysselsättningen steg, men inkomstklyftorna ökade ännu mer.

För vänstern är klyftor i sig ett problem, de skapar ojämlikhet och orättvisa. Flera debattörer har knutit växande inkomstklyftor till framgångarna för högerpoulisterna.

För högern är klyftor inte problematiska om de skapar drivkrafter som gör att ekonomin blir bättre för alla och det finns social rörlighet. En mindre bemedlad man från landsorten, som vår Rastignac, ska kunna arbeta sig upp.

Klyftan mellan fattiga och rika har varit kärnan i svensk politisk debatt ända sedan den allmänna rösträtten infördes.

Förra gången det drog ihop sig till valrörelse – under politikerveckan på Gotland sommaren 2014 – stod Socialdemokraternas Magdalena Andersson på scen tillsammans med Thomas Piketty. Hon höll med om den franske ekonomens kritik, men tog avstånd från hans recept för att vända trenden, att återinföra förmögenhets- och arvsskatterna.

Socialdemokraterna minns hur det kändes att sjunka som en sten i opinionsmätningarna våren 2010 efter att ha föreslagit en mindre skatt för de dyraste villorna.

Klass och klyftor var ett viktigt tema i förra årets Almedalstal. Men de klyftor som står i centrum nu i valrörelsen är ofta de mellan invandrade och infödda. De förslag som läggs handlar inte så mycket om skatter och bidrag utan om språkkrav, enkla jobb för nyanlända och reglerna för invandring.

En ny konfliktdimension som är på väg att ta över. Dagens Rastignac kommer i 2018 är politikens ögon från Afghanistan eller Syrien.

Ewa Stenberg
ewa.stenberg@dn.se

Den franske ekonomiprofessorn Thomas Piketty har introducerat Rastignac i 2010-talets ekonomiska debatt för att varna för vart Europa och USA är på väg: mot ett samhälle där arbete är på väg att bli mindre lönsamt än ägande.

Ginikoefficienten

Mättet utvecklades av den italienska statistikern Corrado Gini på 1910-talet.

Val 2018.

Fakta i frågan: Har barnfattigdomen ökat?

Inget annat EU-land har så liten allvarlig materiell fattigdom bland barnfamiljer som Sverige. Men skillnaderna i barnfattigdom är stora mellan olika befolkningsgrupper. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Det finns ingen officiell definition på fattigdom. Olika mått används beroende på syfte och avsändare.

I grunden finns det två olika sätt att räkna på fattigdomen (och barnfattigdomen) i ett land: som *relativ* eller *absolut*:

● **Relativ fattigdom** innebär att en persons inkomst är låg i förhållande till andras inkomster.

● **Absolut fattigdom** betyder att en persons inkomst i stället ligger under en viss bestämd, absolut, nivå. Den kan till exempel vara den inkomst som behövs för att betala nödvändiga levnadskostnader.

Vilket mått som är bäst beror på vad man vill mäta. Är man fattig för att man inte har råd med viss konsumtion eller för att man inte kan konsumera lika mycket som andra? Det är en filosofisk fråga som inte har något bestämt svar. Såväl barnfattigdomens omfattning som dess utveckling över tid skiljer sig kraftigt åt beroende på vilket mått som används.

Eftersom barn inte har egna förvärvsinkomster så beräknas deras eventuella fattigdom utifrån det hushåll som de bor i. Barn som bor växelvis hos olika föräldrar räknas enligt folkbokföringsadressen.

1 Relativ fattigdom

Det relativa fattigdomsmått som oftast används kallas för "risk för fattigdom". Ett annat ord för samma begrepp är "låg ekonomisk standard". Med detta mått räknas en person som fattig om hen har en disponibel inkomst (efter skatt men inklusive barnbidrag, försörjningsstöd och andra transfereringar) som understiger 60 procent av medianinkomsten i landet. År 2016 var gränsen 12100 kronor i månaden per familjemedlem efter skatt och transfereeringar.

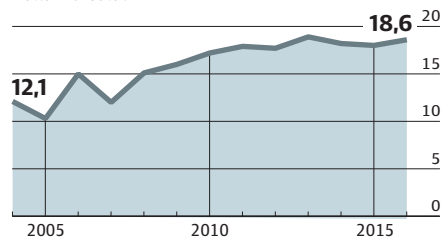
År 2016 levde 387 000 barn under 18 år i fattiga hushåll enligt denna definition. Det motsvarar 19 procent av barnen i Sverige,

vilket är en ökning sedan 2004 då andelen var 12 procent:

Relativ fattigdom

Andel barn under 18 år som lever i hushåll med risk för fattigdom* (procent)

Källa: Eurostat

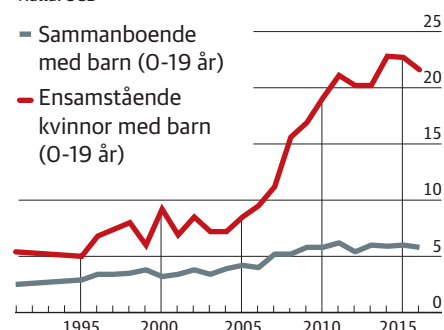
*Barn som bor i hushåll med en disponibel inkomst per person som understiger 60 procent av medianinkomsten i landet. Medianinkomst är det värde som ligger i mitten om alla inkomsttagare rangordnas efter inkomststorlek. Före 2014 togs hushållsstatistik fram genom enkätundersökningar. Sedan 2014 används lägenhetsregistret som omfattar samtliga hushåll.

Den relativa fattigdomen har ökat särskilt mycket bland barnfamiljer med ensamstående mammor.

Relativ fattigdom - olika hushållstyper

Andel personer i hushåll med risk för fattigdom i olika hushållstyper (procent).

Källa: SCB

Före 2014 togs hushållsstatistik fram genom enkätundersökningar. Sedan 2014 används lägenhetsregistret som omfattar samtliga hushåll.

Så har andelen barn i fattiga hushåll i Sverige ökat kraftigt? Nja, det beror på vad man menar med fattigdom.

Det relativa fattigdomsmåttet ställer inkomsterna i ett hushåll i relation till den övriga befolkningens, oavsett om inkomstnivåerna i landet har ökat eller minskat.

För att ta två extrema exempel: I ett land där *alla* är utblottade finns ingen fattigdom med detta mått. I ett land där inkomsterna är höga och ökar för alla, men mer för vissa, ökar däremot fattigdomen när den mäts med det relativa måttet.

I Sverige har den ekonomiska standarden förbättrats, både för dem som tjänar mest och för dem som tjänar minst. Medianinkomsten ökade med 23 procent i fasta priser mellan 2004 och 2016. Höginkomsttagare har dock haft de största procentuella inkomstökningarna.

Ett problem med det mått som använts ovan är att det inte tar hänsyn till värdet av offentligt finansierad konsumtion, till exempel användning av välfärdstjänster som till exempel barnomsorg, skola och sjukvård. Tar man hänsyn till det så blir den relativa fattigdomen lägre eftersom barnfamiljer mer än andra hushåll tar del av dessa tjänster.

2 Absolut fattigdom

Det absoluta fattigdomsmåttet utgår alltså i stället från en bestämd beloppsgräns. Det finns flera olika metoder för att bestämma denna gräns.

En sådan definition kallas för "låg inkomststandard". Den förändras år från år efter hur de generella levnadskostnaderna utvecklas. Måttet inkluderar följande:

● Riksnorm för kommunalt försörjningsstöd ("socialbidrag"), vilken ska täcka utgifter för livsmedel, kläder och skor, fritid och lek, hygien, barn- och ungdomsförsäkring, förbrukningsvaror, dagstidning, telefon och tv-avgift.

- Schabloniserad boendeavgift.
- Utgifter för hushållsel.
- Barnomsorgsutgifter.
- Utgifter för lokala resor.
- Fack- och a-kasseavgifter.
- Utgifter för hemförsäkring.

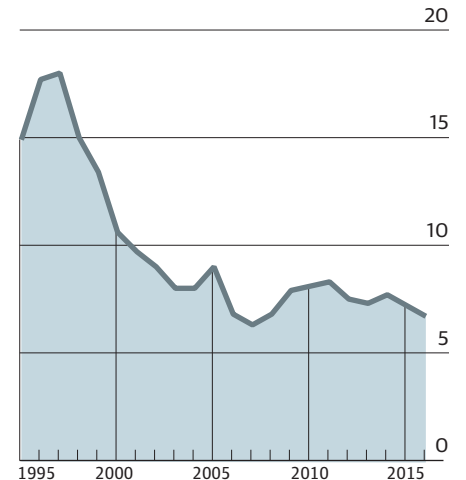
År 2016 var gränsvärdet 23 000 kronor i månaden efter skatt för en familj med två vuxna och två barn (fem och tolv år) i Stockholm.

Sju procent av barnen under 18 år, eller 145 000 barn, bodde 2016 i en familj med låg inkomststandard. Andelen minskade mellan 1997 och 2007. Därefter har den varit i stort sett oförändrad:

Låg inkomststandard

Andel barn under 18 år som lever i hushåll med låg inkomststandard* (procent).

Källa: SCB

*Barn som lever i ett hushåll med en sammanlagd disponibel inkomst som är under en viss nivå som ändras varje år utefter hur de generella levnadskostnaderna förändras. Före 2014 togs hushållsstatistik fram genom enkätundersökningar. Sedan 2014 används lägenhetsregistret som omfattar samtliga hushåll.

Det är stora skillnader mellan olika grupper i befolkningen. Här visas andelarna

Foto: Janerik Henriksson/TT

Svaret i korthet

- 1** Barnfattigdomen i Sverige har minskat det senaste decenniet om vi mäter med det *absoluta* fattigdomsmåttet. Det innebär att inkomsten per person i hushållet understiger en viss bestämd nivå.
- 2** Den ekonomiska standarden i Sverige har förbättrats för alla grupper, men låginkomsttagare har haft en sämre inkomstutveckling än höginkomsttagare. Därför ökar den *relativa* fattigdomen bland barnfamiljer.
- 3** Barnfattigdomen drabbar i högre utsträckning barn som bor hos ensamstående mammor och barn med utländsk bakgrund.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

barn i hushåll med låg inkomststandard i några olika socioekonomiska grupper:

Det finns ytterligare mått som ger en bild av mer extrem fattigdom. FN definierar personer med inkomster lägre än 1,90 dollar per dag som fattiga. Med det måttet har fattigdomen i världen minskat markant sedan millennieskiftet. I Sverige har i princip alla inkomster som överstiger den globala fattigdomsgränsen.

EU använder ett eget mått för fattigdom som kallas för "allvarlig materiell fattigdom". För att räknas som fattig med detta mått ska hushållet uppge att man inte har råd med minst fyra av följande nio poster:

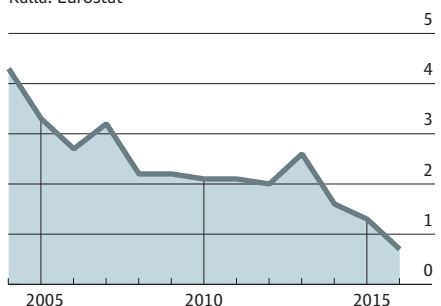
- Oförutsedda utgifter.
- Tvättmaskin.
- En veckas semester per år.
- Färg-tv.
- Måltid med kött, kyckling, fisk eller motsvarande varannan dag.
- Telefon.
- Bil.
- Tillräcklig uppvärmning av bostaden.
- Amortering av skulder.

Cirka 0,7 procent av alla barn i Sverige under 18 år – 14 000 stycken – bor i familjer med allvarlig materiell fattigdom. År 2004 var andelen 4,3 procent. Det har alltså skett en stor minskning:

Allvarlig materiell fattigdom

Andel barn under 18 år som lever i hushåll med allvarlig materiell fattigdom (procent).

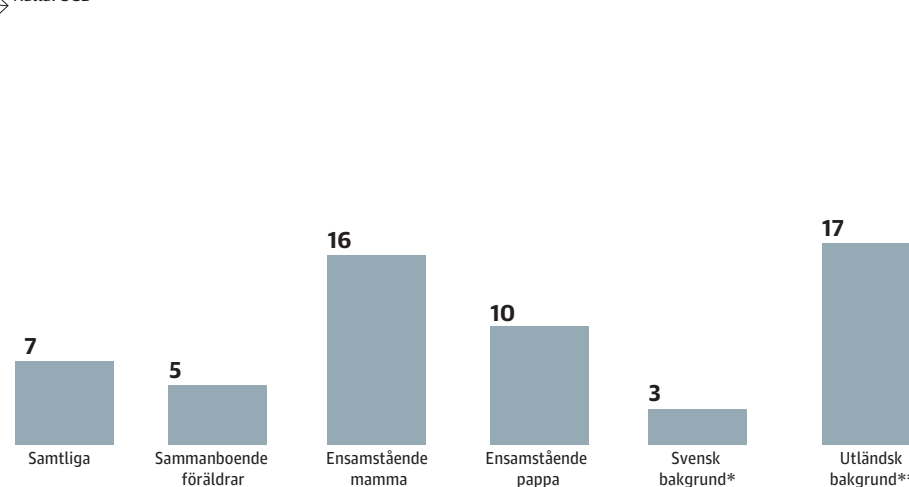
Källa: Eurostat

Låg inkomststandard - olika grupper

Andel barn under 18 år som lever i hushåll med låg inkomststandard år 2016 (procent).

Källa: SCB

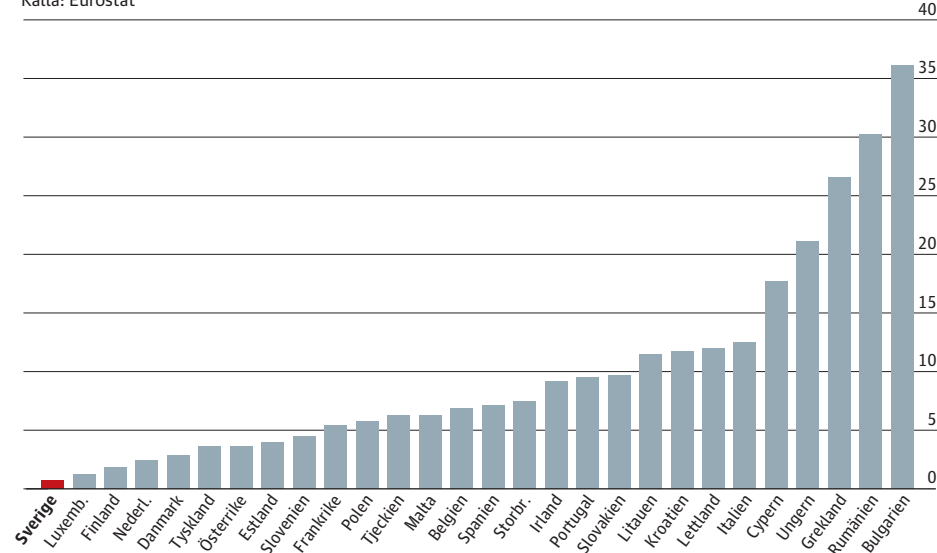
*Inrikesfödd med två inrikesfödda föräldrar eller inrikesfödd med en inrikesfödd och en utrikesfödd förälder.

**Utrikesfödd eller inrikesfödd med två utrikesfödda föräldrar.

Allvarlig materiell fattigdom - olika EU-länder

Andel barn under 18 år som lever i hushåll med allvarlig materiell fattigdom (procent).

Källa: Eurostat

Fördelen med föregående mått är att det, till skillnad från de andra definitioner som vi har presenterat, tar hänsyn också till eventuella tillgångar som skulle kunna användas för att bekosta utgifterna. Det som mäts är huruvida hushållet uppger sig ha råd med utgiftsposterna som vi listade ovan. Statistiken bygger på en enkätundersökning som genomförs av statistikmyndigheten i respektive EU-land. Att metoden bygger på ett urval av befolkningen och självrapportering innebär dock att osäkerheten blir större än om registerdata skulle ha använts. Den kraftiga minskningen sedan 2004 är dock statistisk säkerställd.

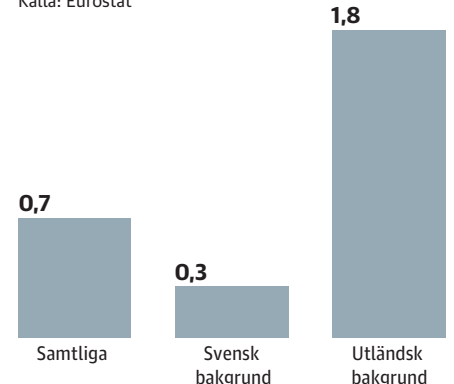
Inget annat EU-land har så låg allvarlig materiell fattigdom bland barnfamiljer som Sverige.

Även enligt detta mått är barn med utländsk bakgrund tydligt överrepresenterade bland barn som lever i fattiga familjer jämfört med barn med svensk bakgrund.

Allvarlig materiell fattigdom - olika grupper

Andel barn under 18 år som lever i hushåll med allvarlig materiell fattigdom år 2016 (procent).

Källa: Eurostat

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Val 2018.

Fakta i frågan: Har pensionärerna fått mer i plånboken?

Pensionärerna har fått mer i plånboken, visar DN:s granskning. Det beror framför allt på att skatterna har sänkts.

Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.

Foto: Henrik Montgomery/TT

Svaret i korthet

- 1** Pensionerna efter skatt har ökat både för genomsnittspensionären och för dem med allra lägst pensioner.
- 2** En pensionär med garantipension har sedan 2008 fått en inkomstökning varje år på i genomsnitt 139 kronor i månaden.
- 3** Inkomsterna för personer i arbetsför ålder har ökat mer än pensionerna.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

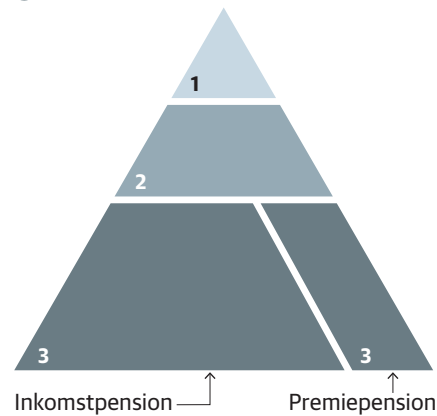
Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Pensionen kommer oftast från flera håll. Den består i huvudsak av tre delar: allmän pension från staten, tjänstepension från arbetsgivarna och privat pension. Modellen brukar liknas vid en pyramid:

Pensionspyramiden

- 1 Eget pensionssparande
- 2 Tjänstepension
- 3 Allmän pension

Nivån på den allmänna pensionen, basen i pyramiden, beror dels på hur mycket en person har tjänat under sitt yrkesverksamma liv, dels på hur löneutvecklingen ser ut i samhället.

För pensionärer som haft en låg eller ingen inkomst när de var yngre finns ett grundskydd, garantipension och bostadstillägg. De finns för att garantera alla som fyllt 65 år en skälig levnadsnivå.

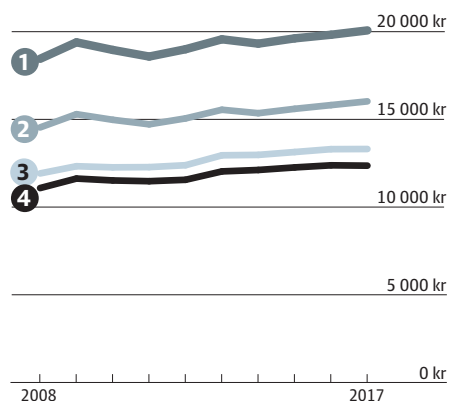
Så har pensionärerna fått mer i plånboken? Pensionärerna är inte någon homogen grupp och pensionerna varierar stort mellan olika grupper. Det är därför enklast att utgå från olika typfall för en specifik årskull.

Personer födda 1942 har fått ökade pensioner efter skatt och inklusive bostadstillägg, oavsett vilken kategori vi analyserar. Siffrorna i grafen är justerade för inflation. Den genomsnittliga kvinnliga pensionären har haft procentuellt bäst utveckling sedan 2008, i genomsnitt 1,2 procent per år. Det motsvarar 151 kronor mer i månaden varje år.

Utvecklingen för fyra typfall av pensionärer

Pensionsutveckling

Disponibel inkomst per månad av pension (efter skatt och inklusive bostadstillägg) för personer födda 1942.

Grafen bygger på alla tre pensionsdelarna allmän pension, tjänstepension och privat pension. Inflationsjustering är gjord med konsumentprisindex (2017 års prisnivå).

- 1 **Pensionär med hög allmän pension:** medelvärdet för pensionärer i percentilerna 80-90 (se förklaring percentiler nedan), de alla högsta pensionerna tas således inte med.
- 2 **Genomsnittlig manlig pensionär** och **3 Genomsnittlig kvinnlig pensionär:** medelvärdet för pensionärer i percentilerna 45-55 (om vi rangordnar alla pensionärer från lägst till högst inkomst så anger den 45:e percentilen pensionen för den person som har 45 procent av pensionärerna under sig och 55 procent över sig).
- 4 **Person med garantipension:** pensionär som inte har någon inkomstpension.

Diagrammet följer en och samma årskull, pensionärer som i fjol var 75 år och som tio år tidigare var 65 år. Fördelen med en sådan jämförelse är att resultaten då inte påverkas av förändringar av pensionsgruppens sammansättning. Gruppen pensionärer ändras nämligen varje år – nya tillkommer och andra faller bort. En förändring skulle annars kunna bero på att en viss åldersgrupp, till exempel yngre pensionärer med högre inkomster, växer.

En annan metod är att analysera utvecklingen av den totala disponibla inkomsten (inkomst efter skatt och transfereringar som bostadstillägg), åldersgrupp för åldersgrupp. Till skillnad från det andra måttet inkluderar detta samtliga inkomster, även eventuella arbetsinkomster. Även då ser vi stigande inkomster:

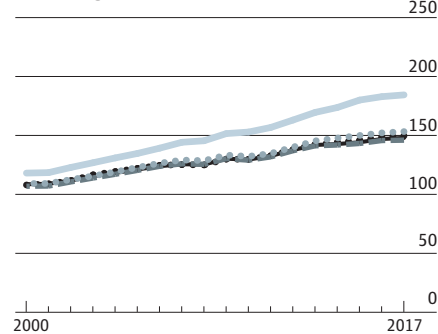
Inkomstutveckling

Individens disponibla årsinkomst (median) i olika åldersgrupper.

— 65-69 år ••• 70-74 år -- 75-79 år — 80-84 år ••• 85 år och äldre

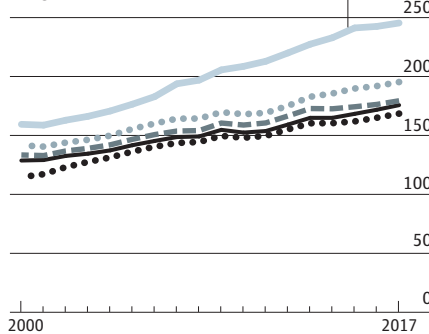
Tusental kronor (2017 års prisnivå)

Kvinnor

Källa: SCB och DN:s bearbetning. Inflationsjustering är gjord med konsumentprisindex. Siffrorna för år 2017 bygger på en prognos eftersom inkomsttaxeringen ännu inte är fastställd.

Män

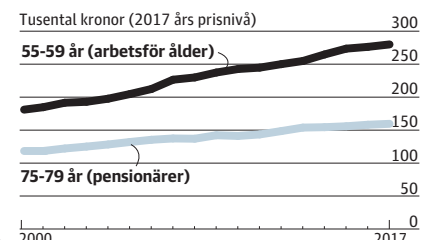

Alla åldersgrupper har haft stigande inkomster. 65-69-åringarna har haft bäst inkomstutveckling.

Inkomsterna har ökat betydligt mer för personer i arbetsför ålder än för äldre personer. Här är en jämförelse mellan två grupper, 55-59-åringar och 75-79-åringar:

Disponibel inkomst

Individens disponibla årsinkomst (median) i olika åldersgrupper för båda könen.

Källa: SCB och DN:s bearbetning. Inflationsjustering är gjord med konsumentprisindex. Siffrorna för år 2017 bygger på en prognos eftersom inkomsttaxeringen ännu inte är fastställd.

Grafen visar den disponibla inkomsten, alltså inkomsten efter skatt och eventuella transfereringar som bostadstillägg. Att inkomsterna för pensionärerna inte ökat lika mycket som för personer i arbetsför ålder beror bland annat på jobbskatteavdraget vilket ledde till att skatten på arbetsinkomster blev lägre än skatten på pensioner.

Avgifterna till pensionssystemet uppgår till cirka 17 procent av inkomsterna av arbete. Inkomstpensionerna anpassas sedan till vad systemet har råd att betala. Vid ekonomisk nedgång, som under finanskrisen 2009, påverkas tillgångarna i statens "pensionskassa" negativt. Då slår en balansering in, den så kallade bromsen. Pensionerna räknas då tillfälligt upp i en lägre takt än annars eller till och med sänks. Syftet är att systemet endast ska betala ut så mycket pension som systemet har råd med för att säkerställa pensionsutbetalningar på lång sikt.

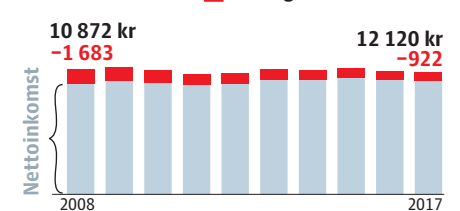
Bromsen har sänkt inkomstpensionerna tre gånger sedan 2010. Det har fått hård kritik från pensionärsorganisationerna som ansett att situationen var orättvis. Politikerna har som kompensation valt att sänka skatten i flera omgångar. Det har inneburit att pensionerna efter skatt sammantaget ändå har stigit.

Skattesänkningen har framför allt gynnat dem med lägst pension, garantipension, som inte omfattas av bromsen:

Pensionsutveckling

Inkomst per månad för pensionärer med enbart garantipension födda 1942.

■ Nettoinkomst* ■ Avdragen skatt

*Garantipension+bostadstillägg-skatt. Källa: Pensionsmyndigheten. Inflationsjustering är gjord med konsumentprisindex. 2017 års prisnivå.

I mars kom Pensionsgruppen, där sex av riksdagens partier samarbetar, överens om att garantipensionen ska höjas ytterligare liksom taket för bostadstillägget. Det ska kunna ge upp till 1300 kronor i månaden för de pensionärer som har det sämst ställt.

Medellivslängden ökar i Sverige. Det innebär påfrestningar för pensionssystemet och en risk att pensionerna på sikt måste bli lägre såvida inte pensionsavgifterna höjs eller dagens löntagare går i pension senare.

I dag kan man tidigast gå i pension vid 61 års ålder. Pensionsgruppen har kommit överens om att den lägsta pensionsåldern ska höjas i tre steg till 64 år 2026.

Gränsen för hur länge en person har rätt att vara kvar på jobbet ska höjas i två steg från nuvarande 67 till 69 år 2023.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Källa: Pensionsmyndigheten

Fakta i frågan:

Gör privata företag

i välfärden

övervinster?

På torsdag röstar riksdagen om regeringens förslag till vinstbegränsningar för välfärdsföretag. Men hur stora är vinsterna?

Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.

I mindre välfärdsbolag förekommer det att personalen är delägare.

Foto:

Svaret i korthet

1 Det är svårt att säga om privata företag i välfärden gör särskilt höga vinster. Det beror på vilket mått som används.

2 Rörelsemarginalen (rörelsevinsten i förhållande till omsättningen) är ett lönsamhetsmått. Bolag som driver förskolor, grundskolor och gymnasieskolor ligger under genomsnittet för tjänstesektorn, likaså de bolag som verkar inom äldreomsorgen. Högst rörelsemarginal har tandvårdsföretag och bolag som driver flyktingförläggningar.

3 Välfärdsbolagens vinster i förhållande till insatt kapital är mycket höga. Det hänger samman med att välfärdsbranschen generellt har små bokförda tillgångar. De kan ha andra tillgångar som inte syns i årsredovisningen, till exempel personal med unik kompetens.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Vårdcentraler, skolor, äldreboenden och andra välfärdstjänster drivs i allt högre utsträckning av privata utförare. Till exempel har andelen elever i fristående gymnasieskolor ökat från 6 till 27 procent mellan år 2000 och 2017.

Det pågår en offentlig debatt om välfärdens vinster. I november 2016 presenterade Valfärdsutredningen ett förslag om ett vinsttak.

Men förekommer det som kritiker till privat drift i välfärdsektorn brukar kalla för övervinster?

För att svara på frågan behöver vi först reda ut vad som menas med att ett företag är lönsamt.

Vinst är skillnaden mellan intäkter och kostnader. Det kan låta enkelt, men det finns flera olika sätt att göra vinstberäkningar. Det spelar roll vilka intäkter och kostnader som räknas in, till exempel avskrivningar på tillgångar, räntetäckningar eller bokslutsdispositioner för att påverka beskattningen.

Men det är mer komplicerat än så. När vi har bestämt oss för ett vinstmått uppstår ytterligare ett problem. För att avgöra om vinsten är hög eller låg, det vill säga hur lönsamheten i företaget är, måste vinsten sättas i relation till något, till exempel omsättningen eller kapitalet.

Det är komplicerat att analysera lönsamheten i ett företag och än värre i en hel bransch. De tre nyckeltal som ofta brukar användas är:

1. Rörelsemarginal. Visar hur stor del av omsättningen som blir kvar för att täcka räntor, skatt och ge eventuell vinst.

2. Avkastning på eget kapital. Visar hur stor vinsten i bolaget är i förhållande till det egna kapitalet (ägarkapitalet). Det är alltså ett mått på hur det kapital som ägarna satsat förräntar sig.

3. Avkastning på totalt kapital. Visar hur stor vinsten är i förhållande till allt kapital som används i bolaget. Måttet mäter hur allt kapital i bolaget, inklusive eventuella lån, förräntar sig.

DN har granskat samtliga aktiebolag i Sverige i branscher som utför välfärdstjänster. Det finns 14 257 sådana företag, varav 2 316 har tio eller fler anställda.

”Övervinster” är ett begrepp som är svårt att definiera och det är därför svårt att svara på artikelns övergripande frågeställning.

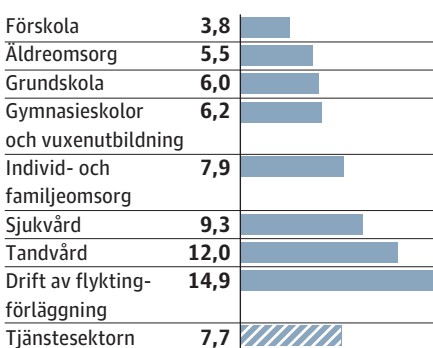
Vad som går att göra är att kasta ljus över om vinsterna är höga eller inte i förhållande till andra branscher.

Att vinster är höga kan ha många orsaker: att verksamheten bedrivs effektivt eller att höga vinster krävs för att kompensera för stora risker men också att kostnader pressats genom att man levererar låg kvalitet eller att ett företag utnyttjar en dominerande marknadsposition.

Kartläggningen ger en splittrad bild. Rörelsemarginalen år 2016 låg i många välfärdsbolag i nivå med tjänstesektorn som helhet. Å andra sidan var avkastningen på eget respektive totalt kapital väsentligt högre i välfärdsbolagen än i tjänstesektorn generellt:

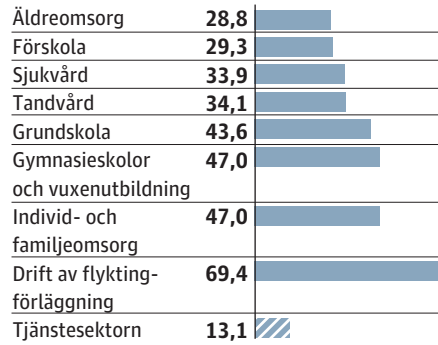
Rörelsemarginal

Andel av omsättningen som blir kvar till att täcka räntor, skatt och ge eventuell vinst (procent) år 2016.

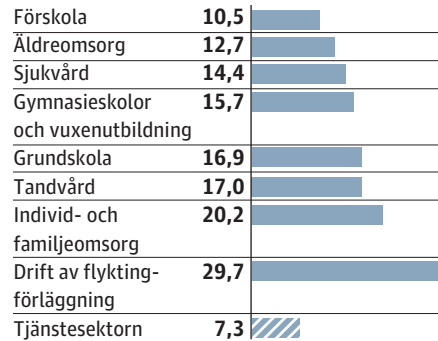
Avkastning på eget kapital

Vinst i förhållande till ägarkapital (procent). År 2016.

Avkastning på totalt kapital

Vinst i förhållande till allt kapital i bolaget, inklusive lån (procent). År 2016.

Fotnot: Avkastningen på eget kapital beräknas som kvoten mellan vinst och eget kapital (ägarkapital).

Avkastningen på totalt kapital beräknas som kvoten mellan vinst och allt kapital i bolaget.

Så vilka nyckeltal ger den mest rättvisande bilden? Låt oss steg för steg skärskåda branschen. Vi börjar med rörelsemarginalen:

1 Rörelsemarginalen

Rörelsemarginalen visar alltså hur stor andel av omsättningen som blir kvar till att täcka räntor, skatt och ge eventuell vinst. Måttet bygger på att rörelsevinsten (eller rörelseförslusten) ställs i relation till omsättningen.

Ett räkneexempel: Omsättningen i bolag X är tio miljoner. Rörelsevinsten är en miljon kronor. Rörelsemarginalen blir därmed 10 procent.

Så är rörelsemarginalerna i välfärdsbolagen höga eller låga? Ytterst är det en värderingsfråga.

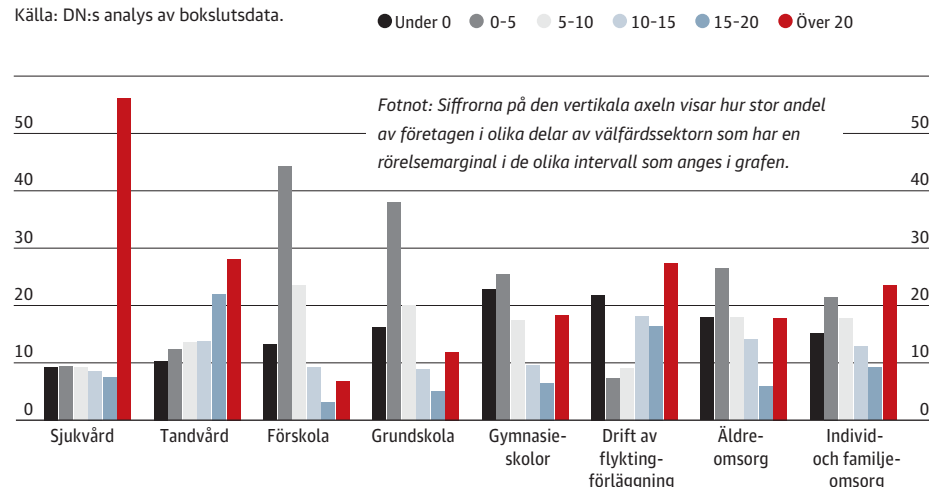
Den genomsnittliga rörelsemarginalen för tjänsteföretag i Sverige var år 2016 åtta procent. Företag som driver förskolor, grundskolor och gymnasieskolor ligger under detta värde, likaså bolag som verkar inom äldreomsorgen. Sjukvårdsföretag och bolag inom individ- och familjeomsorgen ligger strax över. Två typer av välfärdstjänster sticker emellertid ut i jämförelsen: tandvårdsföretag och bolag som driver flyktingförläggningar. De har rörelsemarginaler på 12 respektive 15 procent. Siffran för flyktingförläggningar hamnade betydligt högre än normalt för dessa bolag 2016 i samband med den stora flyktinginvandringen hösten 2015.

Så här fördelar sig rörelsemarginalen mellan olika intervall för bolagen i olika delar av välfärdsektorn:

Fördelning av rörelsemarginal

Fördelning av rörelsemarginalen i välfärdsbolag (i procent). Statistiken avser de fyra senaste räkenskapsåren.

Källa: DN:s analys av bokslutsdata.

I grafen avviker bolag inom sjukvården. Över hälften av dessa företag har en rörelsemarginal över 20 procent. En förklaring är att många sjukvårdsbolag är små vilket gör jämförelsen orättvis. Vi ska strax återkomma till detta.

Det finns ingen definition på det som ibland kallas för övervinster. Men låt oss sätta gränsen vid 20 procent, det vill säga en nivå som är 2,5 gånger så hög som i tjänstesektorn i stort. Av de 14 257 företag som ingår i DN:s studie har 6 267 en rörelsemarginal på minst 20 procent. Steg för steg granskar vi boksluten i dessa **6 267 bolag:**

● 4 420 bolag är små enskilda bolag där ägarens lön helt eller delvis består av aktieutdelning.

Välfärdsektorn består inte enbart av stora vårdcentraler, skolor och äldreboenden. Många företag är enmansbolag som drivs av till exempel privatläkare eller enskilda specialistläkare med egna mottagningar. Sådana bolag är särskilt vanliga inom hälso- och sjukvården.

Där består ägarens ”lön” ofta helt eller delvis av vinstutdelning. Det beror på att det enligt de så kallade 3:12-reglerna för fåmansbolag i många fall är skattemässigt mer fördelaktigt att ta ut förtjänsten som utdelning än som formell lön. Det kan förklara att rörelsemarginalen i dessa bolag är så hög.

DN:s granskning visar att över 4 420 av de 6 267 bolagen (70 procent) med stor rörelsemarginal är bolag med som mest en anställd i kombination med en årsomsättning på som mest fem miljoner kronor. Rörelsevinsten i dessa bolag är i genomsnitt 462 000 kronor.

Nedanstående grafer visar tydligt skillnaderna. De 6 267 bolagen med en rörelsemarginal över 20 procent har i genomsnitt betydligt färre anställda och lägre omsättning än de övriga välfärdsföretagen:

Antal anställda och rörelsemarginal

Antal anställda (medelvärde) i välfärdsbolag under respektive över 20 procents rörelsemarginal. Siffrorna avser de fyra senaste räkenskapsåren.

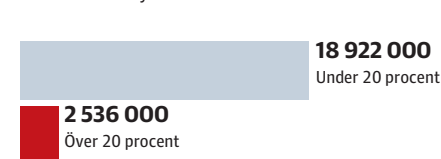
Källa: DN:s analys av bokslutsdata

Omsättning och rörelsemarginal

Omsättning i kronor (medelvärde) i välfärdsbolag under respektive över 20 procents rörelsemarginal. Siffrorna avser de fyra senaste räkenskapsåren.

Källa: DN:s analys av bokslutsdata

Kvar: 1847 bolag

● 189 bolag har en låg omsättning.

Ytterligare 189 bolag har två eller fler anställda, men samtidigt en omsättning som ligger under en miljon kronor. Den låga omsättningen gör det rimligt att anta att vinsten även i dessa bolag är lön i stället för vinst eller att verksamheten inte är så aktiv.

Kvar: 1658 bolag

● 158 bolag är felaktiga träffar.

Ytterligare 158 bolag är rörelsemarginalen egentligen lägre än 20 procent. Förklaringen är lite krånglig. Rörelsemarginalen beräknas utifrån den del av omsättningen som kallas för nettoomsättningen. Den utgörs av intäkter som ingår i företagets normala verksamhet med avdrag för lämnade rabatter, moms och annan skatt som är direkt knuten till omsättningen. Dessa 158 bolags huvudsakliga omsättning ligger emellertid under en post som kallas för ”övrig omsättning”.

DN:s bedömning är att det troligtvis beror på felaktig redovisning. Om hänsyn tas till den totala omsättningen, alltså inte enbart nettoomsättningen, har således 158 bolag egentligen en lägre rörelsemarginal.

Kvar: 1500 bolag

● 35 bolag har låga personalkostnader, men hög utdelning.

I mindre välfärdsbolag förekommer det att personalen är delägare. DN har kartlagt lönekostnaderna i de kvarvarande 1 500 bolagen och ställt dem i förhållande till antalet anställda. I 35 bolag är personalkostnaderna under 300 000 kronor per anställd och år, det vill säga en nivå som vida understiger marknadsmässiga löner. Ett rimligt antagande är att dessa bolag använder vinstutdelning som komplement till den låga lönen. Utdelningen motsvarar en genomsnittlig löneinkomst i branschen.

Kvar: 1465 bolag

Det återstår därmed 1465 välfärdsbolag som har en rörelsemarginal på över 20 procent som inte kan förklaras på något av ovanstående fyra sätt. Så hur ser vinstutdelningen ut i dessa? Det vill säga – går vinsten till aktieägarna eller tillbaka till verksamheten?

● Av de 1465 bolagen gjorde 1050 vinstutdelning det senaste räkenskapsåret. De 1050 fördelas så här:

288 gjorde en vinstutdelning på motsvarande 0–10 procent av årsomsättningen.

509 gjorde en vinstutdelning på motsvarande 10–20 procent av årsomsättningen.

166 gjorde en vinstutdelning på motsvarande 20–30 procent av årsomsättningen.

87 gjorde en vinstutdelning på motsvarande mer än 30 procent av årsomsättningen.

Av de 1050 bolag som gjorde vinstutdelning var det genomsnittliga antalet anställda fem personer. 1004 bolag hade färre än 20 anställda. Två bolag som driver verksamhet inom individ- och familjeomsorgen hade fler än 100 anställda.

Av de 253 bolag som gjorde vinstutdelning på motsvarande mer än 20 procent av årsomsättningen var det genomsnittliga antalet anställda också fem personer. 242 bolag hade färre än 20 anställda. Bland företagen som delade ut mer än 20 procent av omsättningen återfinns också ett av de bolag som bedriver verksamhet inom individ- och familjeomsorgen med 122 anställda.

En nackdel med rörelsemarginalen som mått är att ett företag kan ha låg vinst i förhållande till omsättningen, men ändå ge hög avkastning på kapitalet. Ett sådant exempel från en annan bransch är dagligvarujätten Axfood som bland annat driver Willys och Hemköp. Axfoods rörelsemarginal är 4 procent. Det beror på att mjölk, bröd och andra dagligvaror inte har så höga marginaler. Å andra sidan säljer de mycket. Axfood genererar ändå mycket vinst, i föl nästan två miljarder kronor. I

förhållande till egna ägarkapitalet är avkastningen 42 procent – ett högt värde. Det leder oss till nästa nyckeltal: avkastningen.

2 Avkastning på eget kapital

Ett annat vanligt lönsamhetsmått är avkastning på eget kapital. Nyckeltalet visar hur stor vinsten är i förhållande till det egna ägarkapitalet i bolaget.

Ett räkneexempel: Bolag Y gör en vinst på en miljon kronor. Bolagets egna kapital (det ägaren eller ägarna har satt in i företaget) är 100 miljoner kronor. Avkastningen på eget kapital blir 1 procent, vilket är lågt eftersom ägaren satsat mycket pengar men får dålig förräntning på dem.

Avkastningen på eget kapital är väsentligt högre i välfärdsbolagen än i tjänstesektorn som helhet. Avkastningen i den senare är i genomsnitt 13 procent. I bolag som driver grundskolor är den mer än tre gånger så hög, 44 procent.

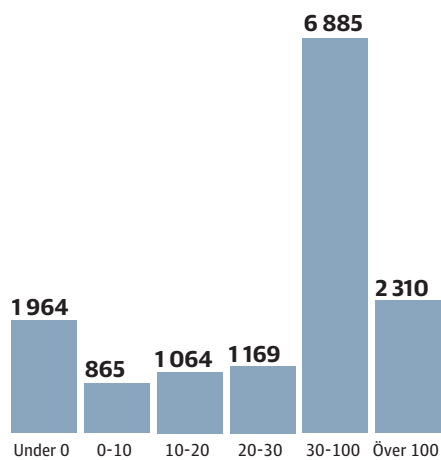
Vad beror det på? Är det övervinster?

Nästan två tredjedelar av välfärdsbolagen har en avkastning på eget kapital som är högre än 30 procent:

Hur avkastningen på eget kapital fördelar sig mellan olika bolag

Antal välfärdsbolag, fördelat mellan olika intervall av avkastning på eget kapital.

Källa: DN:s analys av bokslutsdata.

Av de 9195 välfärdsbolag som har en avkastning på eget kapital som är högre än 30 procent är det över hälften, 4783, som har ingen eller bara en anställd i kombination med en omsättning under fem miljoner kronor. För resterande bolag var den genomsnittliga vinsten per anställd 110 000 kronor. Den genomsnittliga utdelningen var 20 800 kronor per anställd.

Bland de bolag som har en mycket hög avkastning på eget kapital kan det finnas vad som skulle kunna beskrivas som övervinster. Men det är svårt att säga. Ett problem med måttet är att det inte tar hänsyn till bolagens belåningsgrad. Så många som 16 procent av bolagen har en avkastning på eget kapital som är över 100 procent. DN:s granskning visar att det egna kapitalet i dessa bolag är lågt och att de i stor utsträckning finansieras med banklån.

Avkastningen på det egna kapitalet höjs därför genom en så kallad hävstångseffekt (som innebär större risktagande) när det egna kapitalet är lågt i förhållande till det upplånade kapitalet. Vinsten blir hög i förhållande till det egna kapitalet.

Det leder oss till nästa nyckeltal, avkastning på totalt kapital.

3 Avkastning på totalt kapital

Till skillnad från föregående nyckeltal visar avkastningen på *totalt kapital* vinsten i förhållande till allt kapital i bolaget, alltså även inklusive eventuella lån.

Ett räkneexempel: Bolag Z gör en vinst på 3 miljoner kronor. Bolagets totala kapital (det ägaren har satt in i företaget plus alla bolagens skulder) är 10 miljoner kronor. Avkastningen på totalt kapital blir därför 30 procent. Det bör anses högt eftersom

bolaget troligtvis genererar mycket mer vinst än vad eventuella lån kostar.

Måttet ger en bild av hur företagen lyckas ge vinst i förhållande till de resurser som de förfogar över. Avkastningen på totalt kapital är högre för välfärdsbolagen (mellan 11 och 30 procent beroende på kategori) än för tjänstesektorn generellt (7,3 procent).

Detta nyckeltal blir generellt högt i bolag som verkar inom personalintensiva branscher, till exempel advokatfirmor, bevakningsbolag och bemanningsföretag. Välfärdsbranschen är ytterligare ett sådant exempel. Dessa bolag kan emellertid ha stora tillgångar som inte syns i årsredovisningen. Det kan till exempel handla om särskild kunskap eller personal med unik kompetens för företagets verksamhet.

Välfärdsbolagen har generellt små bokförda tillgångar per anställd jämfört med andra branscher:

Tillgångar per anställd

Genomsnittliga tillgångar i kronor per anställd - de fem branscherna i tjänstesektorn med lägst värde (år 2016).

Hemtjänst, dagcentraler o.d. för äldre och funktionshindrade personer
■ 261 065

Förskolor
■ 320 154
Byråer för öppna sociala insatser, socialkontor o.d.
■ 368 268

Vårdhem
■ 376 122

Grundskolor
■ 443 236

Jämförelse tjänstesektorn
■ 6 902 569

om jämförelse hade fastighetsbranschen, som ingår i tjänstesektorn, bokförda kapitaltillgångar som var 380 gånger högre än förskolebolagens.

Under 2000-talet har det skett en ägar-koncentration i takt med att nationella koncerner köpt upp mindre välfärdsaktörer. Så hur ser vinster ut för de största aktörerna i Sverige?

● **Attendo AB** omsätter drygt elva miljarder kronor och utför i huvudsak vård och omsorgstjänster. I redovisningen ingår även verksamhet i andra länder. Sveriges andel av omsättningen är cirka 50 procent. Rörelsemarginalen har de senaste fyra åren varit i genomsnitt 9,5 procent. Det senaste räkenskapsåret gjordes en aktieutdelning till ägarna på 204 miljoner kronor. År 2017 låg avkastningen på eget kapital på 16,3 procent. Avkastningen på totalt kapital var 7,5 procent.

● **Praktikertjänst Aktiebolag** omsätter nästan elva miljarder kronor och bedriver verksamhet inom tandvård samt övrig hälso- och sjukvård. Rörelsemarginalen har de senaste fyra åren varit i genomsnitt 5,6 procent. Det senaste räkenskapsåret var aktieutdelningen till ägarna 479 miljoner kronor. År 2017 låg avkastningen på eget kapital på 21,8 procent. Avkastningen på totalt kapital var 10,1 procent.

● **Academedia AB** är den största utbildningskoncernen i Sverige och omsätter nästan 10 miljarder kronor. Bolaget driver 155 förskolor, 75 grundskolor och 141 gymnasieskolor. Rörelsemarginalen har de senaste fyra åren varit i genomsnitt 6,5 procent. Det senaste räkenskapsåret gjordes ingen aktieutdelning till ägarna. År 2017 låg avkastningen på eget kapital på 15,5 procent. Avkastningen på totalt kapital var 8,0 procent.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Det är mycket komplext att kartlägga vinster i välfärdsföretag. Foto: Pontus Lundahl/TT

Så gjorde vi urvalet

● Definitionen av ett välfärdsbolag kan verka enkel, men att kartlägga vinster i välfärden är mycket komplext. DN har utgått från de bransch-kategorier som finns i bolagsregistret, så kallade SNI-koder. Följande SNI-koder har använts: 86101, 86102, 86103, 86211, 86212, 86221, 86222, 86230, 86901, 86902, 86903, 86904, 86905, 87100, 87201, 87202, 87203, 87301, 87302, 87901, 87902, 88101, 88102, 88991, 88992, 85100, 85201, 85202, 85311, 85312, 85321, 85322, 85323, 85324, 85312 och 88995. DN har exkluderat offentligt ägda bolag, till exempel Södersjukhuset och Folkandvården. Vi har även exkluderat bolag som har en årsomsättning under 100 000 kronor. Enbart aktiebolag ingår i undersökningen.

● Det finns både för- och nackdelar med att utgå från SNI-koder. Det är inte säkert att alla bolag får sina intäkter från offentliga medel. Vissa kanske inte får det alls, antingen för att de har felaktig SNI-kod eller för att bolaget till exempel bedriver hälso- och sjukvård utan subvention. Det skulle emellertid gå att kontrollera för dessa omständigheter genom en datakörning i det rikstäckande utförarregistret. Men registret omfattas av sekretess. SCB kan ta fram statistik från detta register, men det skulle försvåra möjligheten att göra detaljerade analyser och stickprovskontroller eftersom alla data skulle bli på aggregerad nivå. Det kan också förekomma bolag som bara delvis verkar inom den aktuella kategorin. Till exempel driver Frösunda omsorg AB en grundskola, men bolaget arbetar i huvudsak inom äldreomsorgen.

● I jämförelsen med tjänstesektorn har vi använt oss av SNI-grupper 49XXX-99XXX (exklusive finansbranschen)

Så har nyckeltalen definierats:

Rörelsemarginal

Rörelseresultat
nettoomsättning

(Nettoomsättning utgörs av intäkter från sålda varor och utförda tjänster som ingår i företagets normala verksamhet med avdrag för lämnade rabatter, moms och annan skatt som är direkt knuten till omsättningen.)

Avkastning på eget kapital

Resultat efter finansnetto
((0,78 x obeskattade reserver) + eget kapital)

(Vi adderar 78 procent av de obeskattade reserverna till det egna kapitalet. Orsaken är att 22 procent (det vill säga 100%-78%) går till bolagsskatt den dag reserverna beskattas.)

Avkastning på totalt kapital

(Rörelseresultat + finansiella intäkter)
tillgångar

DN har beräknat samtliga nyckeltal som viktade medelvärden. Det innebär att exempelvis rörelsemarginalen har beräknats som summan av samtliga bolags rörelseresultat dividerad med summan av samtliga bolags nettoomsättning.

Johan Schück: Vinster i välfärden ser ut att bli en återvänds- gränd

Frågan om vinster i välfärden blir en återvändsgränd. Regeringens förslag till vinsttak kommer att röstas ner i riksdagen. Sannolikheten är låg att det dyker upp igen efter valet.

Välfärdsbolagens vinster lämpar sig för politisk agitation. De flesta svenskar är skeptiska eller negativa till att deras skattepengar hamnar hos riskkapitalister som driver skolor eller vård och omsorg.

Det förslag till vinstbegränsning som regeringen har lagt fram kan användas i valdebatten. Men det går knappast att få majoritet för det i riksdagen, varken nu eller efter valet. Och det är nog heller inte avsikten.

Sakligt sett är det närmast omöjligt att definiera vad debatten om vinster i välfärden egentligen handlar om. Som DN:s Kristoffer Örstadius visar i sin genomgång här intill, så finns ingen klar definition på övervinster. Han utgår då från de tre olika vinstmått som vanligen används.

Regeringens förslag till vinsttak bygger dock på ett annat mått som man har hämtat från den socialdemokratiska politikern Ilmar Reepalus omstridda utredning. Där handlar det om avkastningen på operativt kapital, vilket möjligen kan fungera för industrin.

Detta vinstmått passar dock sällsynt illa för välfärdsföretag där kapitalet inte är lika synligt. Där leder ett vinsttak med denna konstruktion till att vinster knappast blir tillåtna. Många företag, framför allt de mindre, skulle nog tvingas bort – eller själva ge upp.

Det skulle leda till en situation som nog få politiker, oavsett partifärg, skulle vilja ta ansvar för. Följden kunde bli att kommuner och landsting plötsligt tvingas ta över verksamheter som hittills har skötts av privata företag. Ett sådant oplanerat skifte, där det finns risk för kaos, är knappast till nytta för välfärden.

Men något sådant kommer nu inte att inträffa ifall regeringsförslaget röstas ner i riksdagen. Sedan blir det visserligen en valdebatt om vinster i välfärden. Det betyder dock inte så mycket för vad som sedan ska hända.

Att förslaget om vinsttak skulle tas upp igen efter valet – ens om nuvarande regering fortsätter – är inte särskilt sannolikt. Och i riksdagen är nog majoriteten fortfarande emot. Därför ser frågan om vinster i välfärden ut att bli en återvändsgränd.

Johan Schück
johan.schuck@dn.se

STUDIO DN.

Lyssna på Studio DN. Dyk djupt i veckans viktigaste ämnen med Dagens Nyheters Johan Hilton, Hanna Fahl, Johar Bendjelloul och Karin Eriksson. Bland annat kan du höra nya och djuplodande intervjuer med alla riksdagspartiernas partiledare.

Du hittar podden via www.radioplay.se och i apparna RadioPlay och Podcaster. Alla avsnitt finns också på dn.se/om/dn-podcast

**DAGENS
NYHETER.**

Val 2018.

Fakta i frågan: Hur mår svensk arbetsmarknad?

Sverige har högst sysselsättning i EU. Inget annat EU-land har under 2000-talet haft så höga nivåer som Sverige har nu. Det visar DN:s genomgång av europeiska arbetsmarknadsdata. Sju av tio kvinnor jobbar heltid. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Svaret i korthet

- 1 Sysselsättningen i Sverige ökar och arbetslösheten sjunker. Inget annat EU-land har under 2000-talet haft så hög sysselsättningsgrad och högt arbetskraftsdeltagande som Sverige har nu.
- 2 Kvinnor jobbar i allt högre utsträckning heltid. År 2005 jobbade 65 procent av kvinnorna heltid - år 2017 var andelen 72 procent.
- 3 Arbetsmarknaden är polariserad. Det är till exempel stora skillnader i sysselsättning mellan utrikesfödda och inrikesfödda.

Följ ämnet

[dn.se/om/
fakta-i-fragan](http://dn.se/om/fakta-i-fragan)

För fem år sedan lovade Stefan Löfven att Sverige skulle ha lägst arbetslöshet i EU till år 2020. Han har en bra bit kvar till målet. 2013, året då Löfven gav löftet, låg Sverige på plats 7 i EU-ligan. I dag ligger Sverige på plats 14.

Ändå har Sverige högst sysselsättning i EU. Det kan framstå som ologiskt – hur går det egentligen ihop?

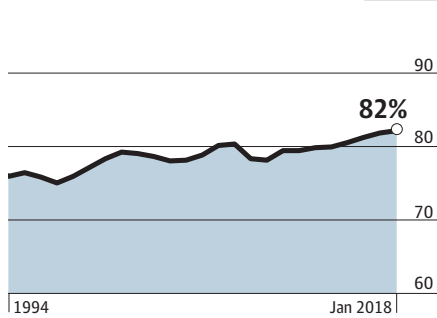
Vi börjar med sysselsättningen. Det viktigaste måttet är sysselsättningsgraden – hur stor andel av befolkningen i arbetsför ålder som har jobb.

I fjol var sysselsättningsgraden 82 procent för personer 20–64 år. Den har successivt ökat sedan finanskrisen 2009:

Sysselsättningsgrad i Sverige

Personer 20–64 år.

Källa: SCB

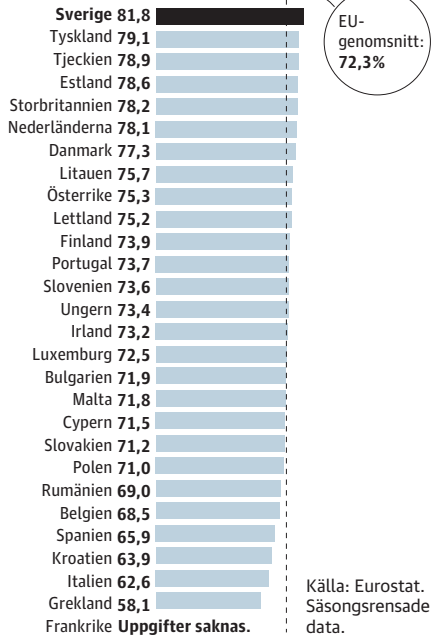

Sysselsättningen har stor betydelse för den ekonomiska utvecklingen i ett land. Inget annat EU-land har under 2000-talet haft så hög sysselsättningsgrad som Sverige har nu.

Sysselsättningsgrad i EU

Personer 20–64 år (tredje kv. 2017).

(Procent)

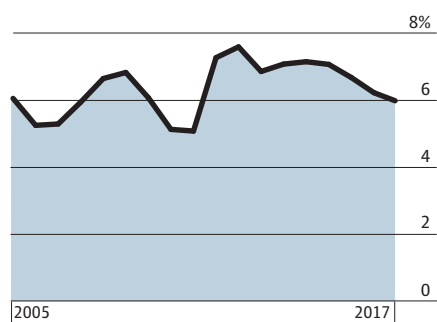

Ett annat viktigt mått på hur arbetsmarknaden mår är arbetslösheten:

Arbetslösheten i Sverige

Andel i procent av arbetskraften 20–64 år.

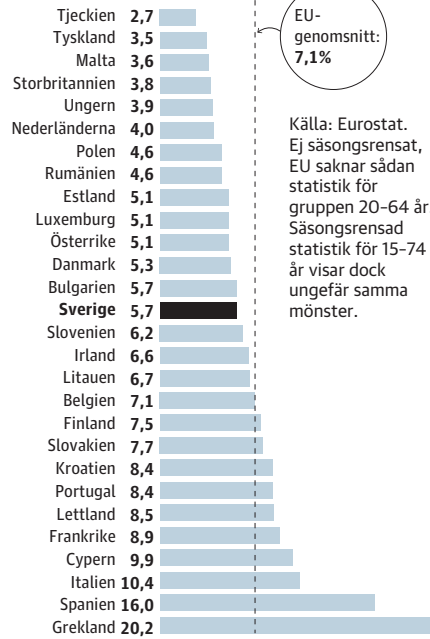
Källa: SCB

Arbetslösheten i Sverige har sjunkit sedan toppen 2010 i samband med finanskrisen, men minskningen har samtidigt varit större i andra EU-länder. Sverige blir till exempel slaget av Tyskland, Danmark, Tjeckien och Nederländerna:

Arbetslösheten i EU

Andel i procent av arbetskraften 20–64 år (tredje kv. 2017).

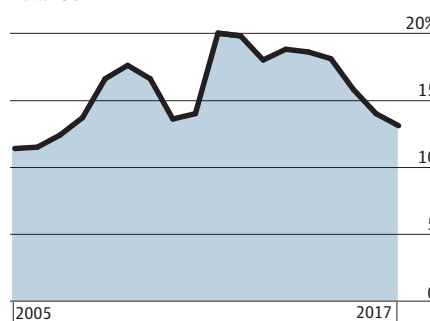

Arbetslösheten minskar även bland ungdomar (20–24 år):

Ungdomsarbetslöshet

Andel i procent av arbetskraften 20–24 år.

Källa: SCB

Hur kommer det sig att Sverige är bäst på sysselsättning men sämre på arbetslöshet?

För att förstå behöver vi ta oss en titt under huven på statistiken. Invånarna i ett land delas in i två kategorier. En person är antingen "i arbetskraften" eller "inte i arbetskraften". Den förstnämnda kategorin inkluderar alla som står till arbetsmarknadens förfogande – personer som har jobb eller är arbetslösa. Den sistnämnda inkluderar alla övriga personer i samhället – långvarigt sjuka, heltidsstudierande, ålderspensionärer som inte arbetar och så vidare. Så här fungerar måtten:

● **Sysselsättningsgraden** beräknas genom att ställa antalet sysselsatta i förhållande till befolkningen i arbetsför ålder.

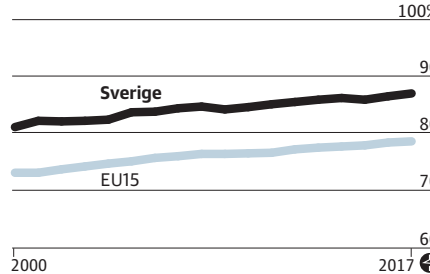
● **Arbetslösheten** beräknas genom att ställa antalet arbetslösa i förhållande till arbetskraften, det vill säga de som står till arbetsmarknadens förfogande.

● **Arbetskraftsdeltagande** beräknas genom att ställa antalet personer i arbetskraften i förhållande till befolkningen.

Sverige har både den högsta sysselsättningsgraden i EU och det högsta arbetskraftsdeltagandet. Vi har alltså ur ett europeiskt perspektiv förhållandevis få personer i åldersgruppen 20–64 år som står utanför arbetskraften, det vill säga som är långvarigt sjuka, heltidsstudierande eller icke-arbetande pensionärer.

Andel av befolkningen 20–64 år som är i arbetskraften (arbetskraftsdeltagandet)

Källa: Eurostat. Data från alla nuvarande EU-länder före deras EU-inträde saknas.

Varför mår den svenska arbetsmarknaden bättre än i andra EU-länder? Just nu beror utvecklingen till stor del på att Sverige befinner sig i en stark högkonjunktur. Men sysselsättningsgraden har varit hög under många år. Även under alliansregeringens tid hade Sverige högst sysselsättningsgrad i EU. En förklaring är att kvinnor och män, till skillnad från i andra länder, arbetar i nästan samma utsträckning. Sverige har kringliggande system som ger möjlighet att kombinera arbete och familj, till exempel individuell beskattning, föräldraförsäkring och subventionerad barnomsorg. Dessutom är förmånerna i socialförsäkringarna kopplade till tidigare arbetsinkomst. Det förstärker drivkrafterna att arbeta.

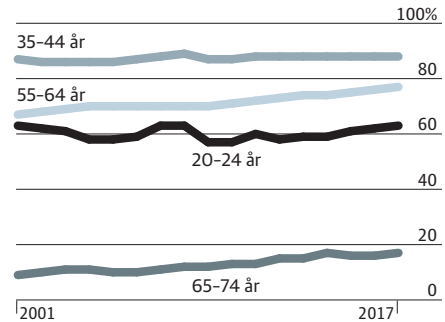
Det är svårt att analysera i vilken grad de senaste årens förbättrade arbetsmarknadsläge kan förklaras av specifika ekonomisk-politiska beslut. Enligt Konjunkturinstitutet beror det ökade arbetskraftsdeltagande till stor del på jobbskatteavdraget och skärpta regler i sjukförsäkringen.

Så här har sysselsättningsgraden utvecklats i olika åldersgrupper:

Sysselsättningsgrad per ålder

Andel i procent (urval av åldersgrupper).

Källa: SCB

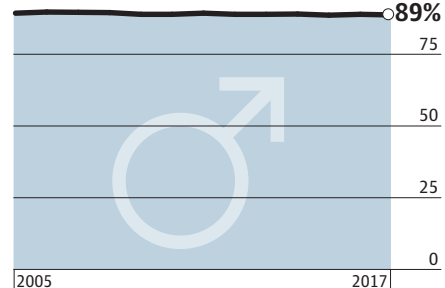
I ovanstående graf är det tydligt att 65-plussarna arbetar i allt högre utsträckning, även om sysselsättningsgraden för dem är lägre än för andra grupper.

Definitionen av ett "jobb" är mycket generös i arbetskraftsundersökningarna från SCB som vår statistik kommer från. För att en person ska räknas som sysselsatt räcker det med att hen har jobbat en timme i veckan. Måttet ser å andra sidan likadant ut i alla EU-länder. För att komplettera bilden har DN även analyserat svenskarnas arbetstider. Kvinnor jobbar i allt större utsträckning heltid. För män har andelen heltidsarbetande legat i stort sett stilla:

Andel män som jobbar heltid (över 35 timmar i veckan)

Arbetande män 20–64 år.

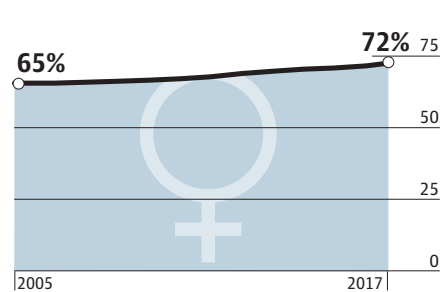
Källa: SCB

Andel kvinnor som jobbar heltid (över 35 timmar i veckan)

Arbetande kvinnor 20–64 år.

Källa: SCB

Även personer som deltar i vissa arbetsmarknadspolitiska åtgärder räknas i statistiken som sysselsatta. Dit hör till exempel

nystartsjobb och instegsjobb – anställningar som subventioneras av staten.

Så består jobbökningen av "riktiga" jobb eller beror den på att allt fler personer "göms" i arbetsmarknadspolitiska åtgärder? DN:s granskning visar att subventionerade anställningar inte kan förklara sysselsättningsutvecklingen i Sverige. DN har på flera sätt försökt kontrollera för dessa faktorer:

1 Antalet personer som sammantaget ingår i arbetsmarknadspolitiska program har inte ökat de senaste fem åren.

2 SCB kodar subventionerade anställningar som "visstidsanställningar", alltså tidsbegränsade anställningar. För denna övergripande kategori har andelen varit i stort sett oförändrad under det senaste decenniet.

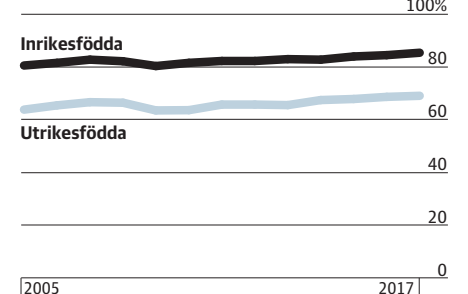
Även om sysselsättningen har förbättrats finns det ändå flera utmaningar. Arbetsmarknaden är starkt polariserad. Det råder för närvarande stor brist på arbetskraft, i synnerhet i den offentliga sektorn. Samtidigt har flera grupper svårt att komma in på arbetsmarknaden, till exempel utrikesfödda, unga som saknar gymnasieutbildning, äldre arbetslösa och personer med funktionsnedsättningar.

Utrikesfödda, framför allt flykting- och anhöriginvandrare, har betydligt lägre sysselsättningsgrad än inrikesfödda. Gapet har dock minskat något sedan finanskrisen. Arbetslöshetsgapet är fortsatt mycket stort och har rentav ökat.

Inrikes- och utrikesfödda

Sysselsättningsgrad personer 20–64 år (fjärde kv).

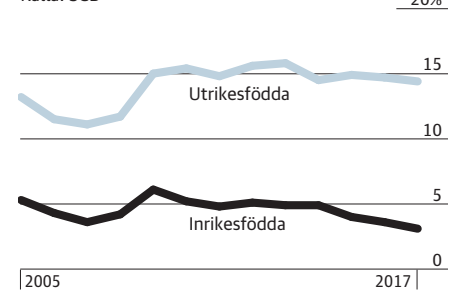
Källa: SCB

Arbetslöshet för inrikesfödda och utrikesfödda

Andel i procent av arbetskraften 20–64 år.

Källa: SCB

Sverige är ett av de EU-länder där skillnaden i sysselsättningsgrad mellan utrikes- och inrikesfödda är som störst. Det gäller för både kvinnor och män. En förklaring till situationen skulle kunna vara att Sverige haft en större asyl- och flyktinginvandring.

De flesta personer i Sverige har fasta anställningar, men ungdomar, utrikesfödda och lågutbildade är oftare visstidsanställda än andra grupper. Skillnaderna är dessutom större i Sverige än andra jämförbara länder. Visstidsanställningar är förknippade med mindre jobbtrygghet än fasta anställningar.

DN har valt att jämföra arbetsmarknadsutvecklingen för åldersgruppen 20–64 år. Internationellt används oftast indelningen 15–74 år, men den kan vara problematisk att använda av flera skäl:

1. Samhället vill helst att 15–19-åringar ska gå i skolan. De flesta 15-åringar går i årskurs nio och har enligt lag skolplikt.
2. Vad gäller 65-plussarna väljer de flesta att själva inte arbeta. Gruppen utgör samtidigt en allt större andel av befolkningen.

Val 2018.

Fakta i frågan: Hur fungerar integrationen av flyktingar på arbetsmarknaden?

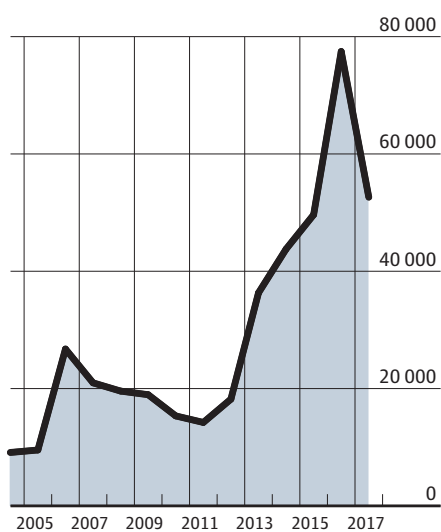

Efter åtta år är mindre än hälften av flyktingarna som mottogs 2008 etablerade på arbetsmarknaden, visar DN:s genomgång. En femtedel har långvarigt försörjningsstöd. De senaste åren har dock integrationen gått allt snabbare. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

De senaste tio åren har flyktinginvandringen blivit allt större. Mellan 2004 och 2016 ökade antalet personer som beviljades asyl med 750 procent. År 2017 minskade antalet med 32 procent:

Flyktinginvandring

Antal personer som har beviljats asyl, samt asylanhöriginvandrare.

Källa: SCB.

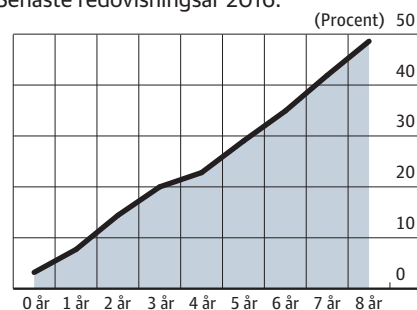
Ett av de övergripande målen med svensk integrationspolitik är att de nyanlända så snabbt som möjligt ska komma ut på arbetsmarknaden och bli självförsörjande.

Så hur går det? Ett sätt är att kartlägga hur stor andel av dem som kom år X som är etablerade på arbetsmarknaden efter Y år.

Låt oss ta ett exempel. Följande graf visar situationen på arbetsmarknaden för flyktingar som mottogs år 2008. Det handlar om asylsökande som beviljats uppehållstillstånd och som har blivit placerade i en kommun. För varje år som går efter mottagandet ökar andelen som etablerar sig på arbetsmarknaden. Efter fyra år (2012) var 23 procent etablerade. Efter åtta år (2016) var 49 procent etablerade.

2008 års flyktingar – så har det gått

Andel av flyktingarna, mottagna 2008, som är etablerade på arbetsmarknaden, fördelade efter antal år efter mottagande. Senaste redovisningsår 2016.

Källa: SCB, DN:s specialbeställning.

Fotnot: Statistiken utgår från personer i arbetsför ålder, 20-64 år. Populationen ändras dock varje år på grund av åldersavgränsningen. Exempelvis kommer en person som var 18 år vid mottagningen först med två år efter mottagningsåret då personen är 20 år. En person som är 64 år vid mottagningsåret är bara med år noll, åren efter är personen över 64 år och därmed utanför populationen.

Kommunmottagna avser flyktingar, skyddsbehövande eller personer som fått uppehållstillstånd på grund av synnerligen ömmande omständigheter samt anhöriga till någon av dessa kategorier.

Med etablerad på arbetsmarknaden syftas på den definition som används i SCB:s registerbaserade aktivitetsstatistik (RAKS). En person räknas som etablerad när hen har en löneinkomst som överstiger 60 procent av medellöneinkomsten (bland dem med lägst utbildningsnivå) för en person med samma ålder och kön.

Ovanstående graf utgår alltså från flyktingar som mottogs år 2008. De beviljade asylbesluten från den här tiden gällde till stor del personer från Iran, Somalia, Afghanistan och Balkanländerna.

Åtta år senare var alltså mindre än hälften av flyktingarna etablerade på arbetsmarknaden. Det är visserligen svårt att säga vad som är en rimlig tid för etablering, men det integrationspolitiska målet är att den sker så snabbt som möjligt. Hur lång tid det tar att etablera sig på arbetsmarknaden beror på en rad olika faktorer: personernas utbildning, kulturella bakgrund, förmåga att lära sig svenska och så vidare. Det aktuella konjunkturen är också av

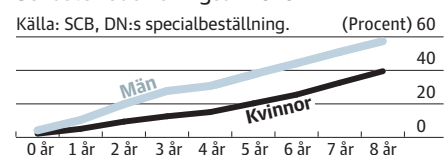
stor betydelse: ju bättre det är, desto snabbare går etableringen.

De nyanländas första jobb sker vanligtvis i ett låglönejobb i ett småföretag, enligt en studie som presenterades i fjol i tidskriften Nordic Economic Policy Review.

Skillnaden mellan män och kvinnor är mycket stor. Efter åtta år var 40 procent av kvinnorna etablerade på arbetsmarknaden. För männen var andelen 57 procent:

2008 års flyktingar - män jämfört med kvinnor

Andel av flyktingarna, mottagna 2008, som är etablerade på arbetsmarknaden, fördelade efter antal år efter mottagande. Senaste redovisningsår 2016.

Källa: SCB, DN:s specialbeställning.

Innan vi går vidare så behöver vi först klargöra några saker. Begreppet "att ha jobb" är mer komplext än vad man skulle kunna tro. Det finns flera definitioner. Den vanligaste metoden är att inkludera dem som är sysselsatta enligt de så kallade arbetskraftsundersökningarna (AKU). En nackdel med måttet är dock att gränsen för att räknas som sysselsatt är mycket generös – det räcker att arbeta i genomsnitt en timme i veckan under undersökningsveckan.

DN har i stället använt ett mått som anger om en person kan anses vara etablerad på arbetsmarknaden. Den bygger på en registerkörning som SCB har gjort. En person räknas som etablerad när hen har en löneinkomst som överstiger 60 procent av medellöneinkomsten bland dem med lägst utbildningsnivå (högst grundskola) för en person med samma ålder och kön.

Så hur går det för dem som kom efter 2008?

Integrationen på arbetsmarknaden har utvecklats positivt i takt med att konjunkturen har förbättrats.

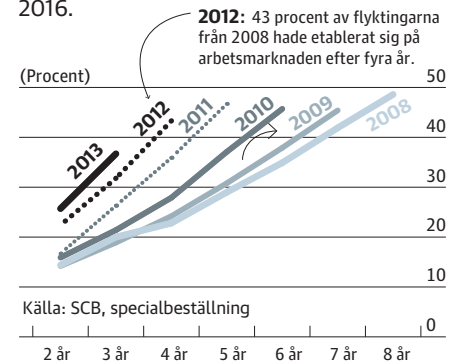
● **Av dem som kom 2008** var 35 procent etablerade på arbetsmarknaden sex år senare. Efter fyra år var 23 procent etablerade.

● **Av dem som kom 2010** var 46 procent etablerade på arbetsmarknaden sex år senare. Efter fyra år var 28 procent etablerade.

● **Av dem som kom 2012** var 43 procent etablerade på arbetsmarknaden fyra år senare.

Etablering på arbetsmarknaden

Andel flyktingar som är etablerade på arbetsmarknaden efter mottagningsår (2008-2013) och fördelade efter antal år efter mottagande. Senaste redovisningsår 2016.

Källa: SCB, specialbeställning

Att etableringen gått snabbare under senare år hänger sannolikt ihop med att arbetsmarknadsläget generellt har förbättrats sedan 2010. En bättre konjunktur innebär alltid en större förbättring av sysselsättningen för utsatta grupper än för mer väletablerade grupper, eftersom det för de senare inte finns så stor förbättringspotential.

Fungerar integrationen på arbetsmarknaden bättre eller sämre nu än på 1980- och 1990-talen?

Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) presenterade nyligen en rapport som följde utvecklingen mellan 1980 och 2014 för flyktingar som var 20-50 år gamla vid invandringen. En person definieras som sysselsatt om hen har en årsinkomst som överstiger 40 procent av medianinkomsten för 20-50 år gamla män under motsvarande år. Urval och metod skiljer sig alltså från de grafer som vi redovisat ovan.

Varje linje i följande två grafer visar andelen som har jobb fördelad per invandringsår:

Foto: Bertil Ericson/TT

Svaret i korthet

1 Av flyktingarna som mottogs 2008 hade 49 procent etablerat sig på arbetsmarknaden åtta år senare. För män var andelen 57 procent, för kvinnor 40 procent.

2 För flyktingar som kommit senare än 2008 har etableringen gått allt snabbare. Det hänger förmodligen ihop med att arbetsmarknadsläget generellt har förbättrats sedan finanskrisen 2010.

3 Flyktingar från det forna Jugoslavien samt Etiopien och Eritrea har kommit in på arbetsmarknaden betydligt snabbare än flyktingar från Afghanistan, Irak och Somalia.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

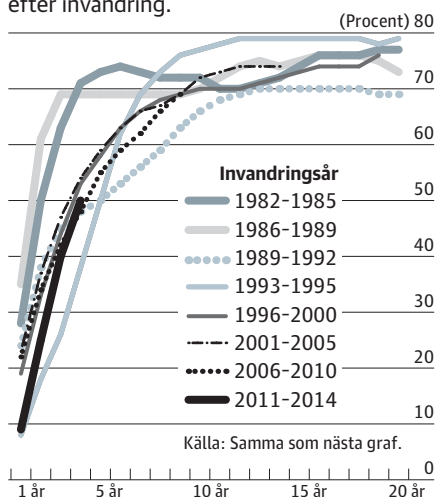
Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

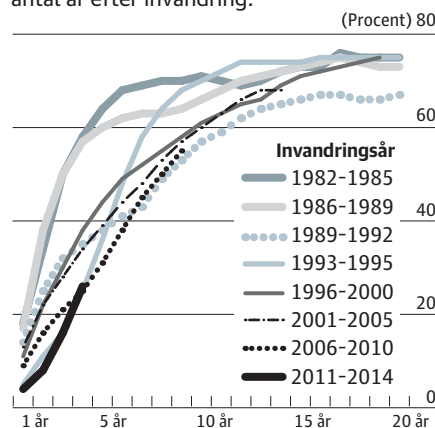
Historisk sysselsättning bland flyktingar - män

Andel av flyktingarna - män - som har jobb efter invandringsår, fördelade efter antal år efter invandring.

Historisk sysselsättning bland flyktingar - kvinnor

Andel av flyktingarna - kvinnor - som har jobb efter invandringsår, fördelade efter antal år efter invandring.

Källa: SCB genom nationalekonomen Joakim Ruists ESO-rapport Tid för integration
Fotnot: Observera att definitionen av jobb skiljer sig åt mellan ESO-rapporten och SCB:s statistik som vi redovisade ovan. I ESO-rapporten ingår inte personer som är 50-64 år. I SCB:s redovisning räknas en som invandrade som 16-åring in i populationen från och med 20-årsdagen.

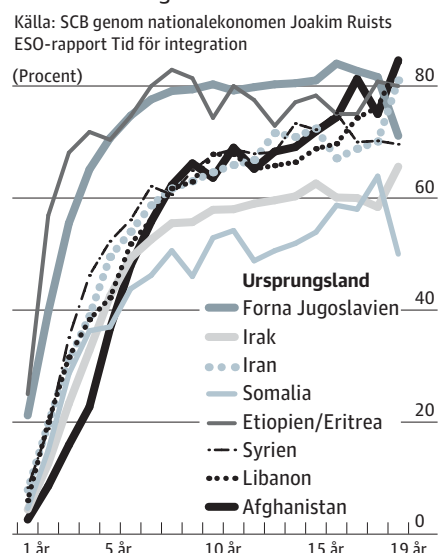
Graferna visar i huvudsak följande:
● **Etableringen på arbetsmarknaden** gick snabbare på 1980-talet än på 2000-talet. Redan efter två år hade 61 procent av männen som kom 1986-1989 jobb. Motsvarande siffra år 2011-2014 var 25 procent. De senaste 20 åren har skillnaderna i takten dock varit ganska små.

● **Det tar längre tid för kvinnor** att etablera sig på arbetsmarknaden än män. Det är inget unikt för de senaste åren utan skillnaden har varit stor sedan 1980-talet. På lång sikt - efter 15-20 år - är sysselsättningsgapet dock ganska litet. För den grupp som kom 1993-1995 var sysselsättningen efter 20 år 75 procent för kvinnor och 79 procent för män.

Flyktingarnas födelseland har mycket stor betydelse för utfallet. Flyktingar från det forna Jugoslavien samt Etiopien och Eritrea har haft det betydligt lättare att snabbt komma in på arbetsmarknaden, än vad flyktingar från Irak, Iran, Syrien, Libanon, Afghanistan och Somalia har haft.

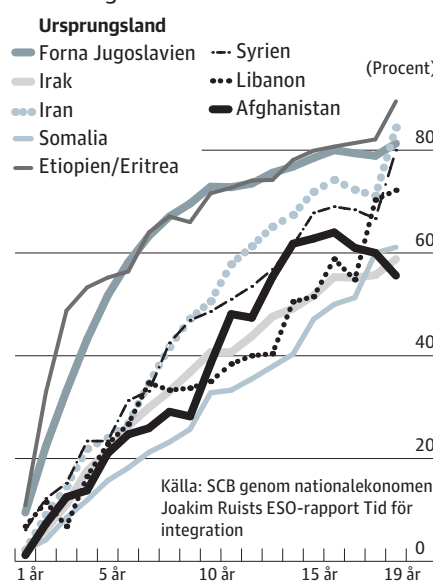
Skillnad mellan olika ursprungsländer - män

Andel av flyktingarna - män - som har jobb, efter ursprungsland (invandrade 1996-2000), fördelad efter antal år efter invandring.

Skillnad mellan olika ursprungsländer - kvinnor

Andel av flyktingarna - kvinnor - som har jobb, efter ursprungsland (invandrade 1996-2000), fördelad efter antal år efter invandring.

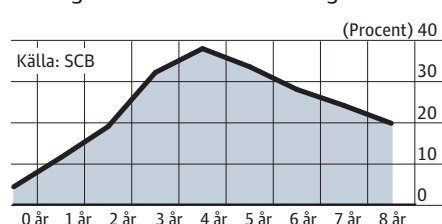
De senaste åren har ett mycket stort antal flyktingar från Syrien invandrat till Sverige. Ovanstående grafer visar att personer som tidigare invandrat från Syrien har lägre sysselsättning än personer från Balkanhalvön och Etiopien/Eritrea, men högre än personer från Afghanistan, Libanon och Irak.

Utbildningsbakgrund har stor betydelse för etableringen på arbetsmarknaden. Data från OECD:s studie om vuxnas färdigheter (PIAAC) visar att sysselsättningen för utrikes födda och färdigheter samvarierar. Sysselsättningsgraden är ungefär densamma för utrikes som inrikes födda med samma färdigheter (utom för gruppen med lägst färdigheter där utrikes födda har lägre sysselsättningsgrad).

DN har även bitt SCB att göra en specialkörning av hur stor andel av flyktingarna som har långvarigt försörjningsstöd (socialbidrag), under minst tio av årets tolv månader. Låt oss ta år 2008 igen som exempel. Efter åtta år har 20 procent långvarigt försörjningsstöd.

Försörjningsstöd bland 2008 års flyktingar

Andel av flyktingarna, mottagna 2008, som har långvarigt försörjningsstöd (minst tio av tolv månader), fördelade efter antal år efter mottagande. Senaste redovisningsår 2016.

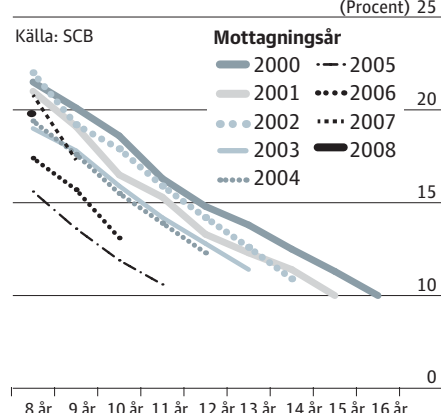

Andelen som har försörjningsstöd ökar fram till år fyra, i takt med att andra bidrag, till exempel etableringsersättning, försvinner. Därefter minskar försörjningsstöden successivt, men är fortfarande på en hög nivå efter åtta år: 20 procent. Som jämförelse har 1,6 procent av hela befolkningen i åldersgruppen 20-64 år långvarigt försörjningsstöd enligt samma definition.

Av de flyktingar som mottogs år 2000 hade 10 procent försörjningsstöd 16 år senare (2016):

Försörjningsstöd bland flyktingar som mottogs 2000-2008

Andel av flyktingarna efter mottagningsår som har långvarigt försörjningsstöd (minst tio av tolv månader), fördelade efter antal år efter mottagande. Senaste redovisningsår 2016.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Fakta i frågan: Tar arbetskraftsinvandrare jobben från dem som bor i Sverige?

Arbetskraftsinvandringen sker främst till yrken där det är liten eller mycket liten konkurrens om jobben. Det visar en kartläggning som DN har gjort. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

De flesta arbetstillstånden som Migrationsverket beviljade förra året gällde bärplockare. Foto: Niclas Ryberg

Svaret i korthet

- 1 År 2017 beviljade Migrationsverket 15 600 arbetstillstånd. 3 000 av dem gick till bärplockare och 2 500 till mjukvaru- och systemutvecklare.
- 2 Nästan tre fjärdedelar av arbetstillstånden (bärplockare exkluderade) beviljades i yrken där det enligt Arbetsförmedlingen råder arbetskraftsbrist.
- 3 Över hälften av fjolårets arbetstillstånd, 8 800 stycken, gick till Stockholms län där bristen på arbetskraft är generellt stor.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Med arbetskraftsinvandring menas invandring av arbetskraft för att arbeta i svenska företag på de villkor som gäller i dessa. Arbetskraftsinvandringarna kan komma från hela världen, men medborgare från EU, övriga EES-området (Island, Liechtenstein och Norge) och Schweiz behöver inte arbetstillstånd för att få jobba i Sverige. Därför finns det inga data om hur många de är.

År 2008 infördes nya regler för arbetskraftsinvandring. Förändringen innebar att det blev lättare för människor utanför EU, övriga EES-området och Schweiz att komma till Sverige för att jobba. Tidigare prövades varje enskild ansökan av Arbetsförmedlingen utifrån behov. I dag görs den bedömningen av den mottagande arbetsgivaren själv.

De nya reglerna infördes efter en överenskommelse mellan den dåvarande alliansregeringen och Miljöpartiet.

Ämnet fick nytt liv i april 2018 efter att Socialdemokraterna pekade ut en mer begränsad arbetskraftsinvandring som ett av sina vallöften.

– Om det finns människor i Sverige som kan utföra jobben så är det onödigt att hämta hit arbetskraft från andra sidan jordklotet, sade statsminister Stefan Löfven (S) till TT i april.

Förra året beviljade Migrationsverket 15 600 arbetstillstånd i Sverige. Av dem gick 3 000 till bärplockare och 2 500 till mjukvaru- och systemutvecklare. Här är de vanligaste yrkena:

Vanligaste yrkena bland arbetskraftsinvandringarna

De tio vanligaste yrkena bland dem som fick arbetstillstånd år 2017. (Antal arbetstillstånd)

Källa: Migrationsverket

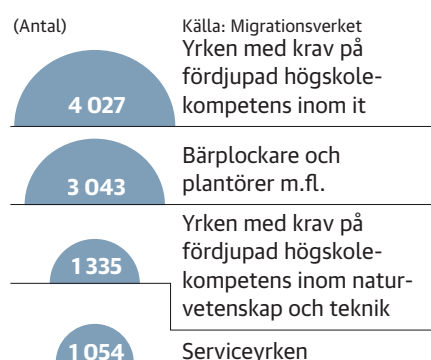
Bärplockare och plantörer, m.fl.	3 042
Mjukvaru- och systemutvecklare	2 546
Kockar och kallskänkor	838
Övriga it-specialister	728
Restaurang- och köksbiträden	601
Övriga civilingenjörsvyrken	540
Städare	488
Systemanalytiker och it-arkitekter	407
Skogsarbetare	257
Personliga assistenter	250

Statistiken inkluderar inte utstationering av arbetskraft, det vill säga när utländska företag med uppdrag i Sverige tar med sig egen personal för att utföra jobben.

Om vi kategoriserar yrkena enligt en mer övergripande indelning, så ser vi att it-branschen sticker ut:

Vanligaste yrkena - övergripande

De vanligaste yrkena, med en grövre kategorisering, bland dem som fick arbetstillstånd år 2017.

De vanligaste invandringsländerna förra året var i tur och ordning Indien, Thailand, Kina och Turkiet. Som vi redan har konstaterat kan medborgare i EU, övriga EES och Schweiz arbeta fritt i Sverige utan arbetstillstånd. Det finns alltså därför inga data om dessa.

Vanligaste ursprungsländerna

Antal arbetstillstånd uppdelade på medborgarskapsland.

Källa: Migrationsverket

Indien	4 413
Thailand	3 328
Kina	931
Turkiet	564
Ukraina	557
USA	522
Irak	342
Serbien	302
Pakistan	299
Iran	282

Så utför arbetskraftsinvandringare jobb som annars skulle ha gått till dem som bor i Sverige?

För att få svar på frågan har DN granskat om invandringen sker till yrken där det råder brist på arbetskraft. Vi har samkört data från två källor:

1 Uppgifter om yrken för samtliga arbetstillstånd som beviljades 2017 (15 600 stycken). Data kommer från Migrationsverkets ärendehanteringssystem.

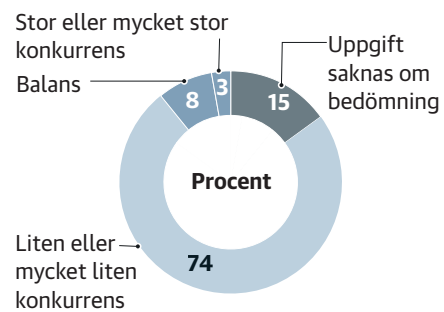
2 Dessa data har vi sedan matchat med den bedömning som Arbetsförmedlingen gör av konkurrenssituationen på den svenska arbetsmarknaden inom 150 olika yrken. Myndighetens analys görs enligt en femgradig skala: "Mycket liten konkurrens", "Liten konkurrens", "Balans", "Stor konkurrens" och "Mycket stor konkurrens".

Samkörningen visar att 74 procent av arbetstillstånden beviljades i yrken där det enligt Arbetsförmedlingen är liten eller mycket liten konkurrens om jobben:

Konkurrens inom yrkena

Antal arbetstillstånd (2017), exklusive bärplockare*, fördelade på hur stor konkurrens det är om jobben inom respektive yrke.

Källa: Migrationsverket och Arbetsförmedlingen

* DN har exkluderat bärplockare, 3 042 arbetstillstånd, eftersom de är säsongarbetare som stannar i Sverige under en kort period.

Arbetsförmedlingens bedömning bygger på intervjuer med arbetsgivare och lokalkontorens egna kunskaper om arbetsmarknadsläget. För två stora yrkeskategorier - "Övriga it-specialister" (SSYK2012-kod: 2519) och "Övriga civilingenjörsvyrken" (SSYK2012-kod: 2149) - har DN gjort en egen bedömning baserad på SCB:s Arbetskraftsbarometer. Vi har bedömt att det råder "liten konkurrens" inom dessa två yrken.

För en del yrken, cirka 15 procent av arbetstillstånden, saknar vi information om hur konkurrensläget ser ut. Annars är det tydligt att en stor andel av arbetskraftsinvandringarna får jobb inom bristyrken. Endast 3 procent av arbetstillstånden beviljades till yrken där det råder stor eller mycket stor konkurrens om jobben.

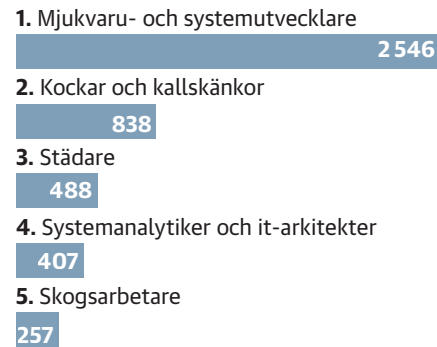
Så vilka slutsatser kan vi egentligen dra av ovanstående graf? Vi behöver först göra djupare analyser över vilka yrken som

finns i de olika kategorierna. Listan över yrken där det råder liten eller mycket liten konkurrens om jobben toppas av mjukvaru- och systemutvecklare.

Yrken med liten konkurrens

Antal arbetstillstånd 2017 i yrken där det är liten eller mycket liten konkurrens om jobben. De fem vanligaste yrkena.

Källa: Migrationsverket och Arbetsförmedlingen

Under de senaste åren har för få personer valt att studera på it-utbildningar på högskolor och universitet, vilket i kombination med den ökade digitaliseringen skapat stor kompetensbrist.

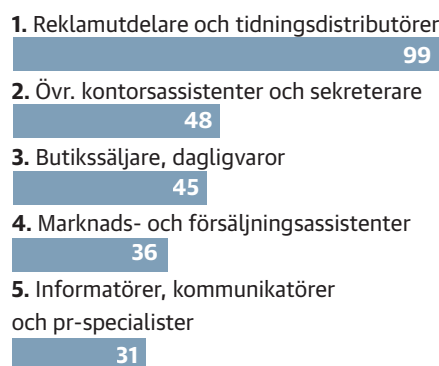
Sverige har också akut brist på kockar. Även den situationen beror på att för få utbildas. Andra bidragande faktorer är det växande intresset för mat, den stora befolkningsökningen samt hushållens goda ekonomi.

I den andra änden finns yrkena där det enligt Arbetsförmedlingen tvärtom råder stor konkurrens om jobben:

Yrken med stor konkurrens

Antal arbetstillstånd 2017 i yrken där det är stor eller mycket stor konkurrens om jobben. De fem vanligaste yrkena.

Källa: Migrationsverket och Arbetsförmedlingen

Här är det rimligt att anta att det skulle kunna finnas en motsättning på arbetsmarknaden mellan arbets sökande i Sverige och arbetskraftsinvandring. Det rör sig å andra sidan om få arbetstillstånd. 407 tillstånd gick i föl till yrken med stor eller mycket stor konkurrens. Som jämförelse var i genomsnitt 359 000 personer arbetslösa i Sverige under 2017.

Förra året gick 99 arbetstillstånd till reklamutdelare och tidningsdistributörer. Det utgjorde cirka 1 procent av samtliga 7 000 personer som är sysselsatta inom yrket.

Klassificeringen i brist- och överskottsyrken kan diskuteras. Det finns nämligen flera olika aspekter, till exempel beroende på om arbetsgivaren letar efter nyutexaminerade eller personer med lång yrkeserfarenhet. Det kan också finnas regionala skillnader. Reklamutdelare och tidningsdistributörer är yrken där det generellt råder stor konkurrens om jobben. I vissa kommuner bedömer Arbetsförmedlingen däremot att det finns en brist på arbetskraft, till exempel i Uddevalla och Lysekil.

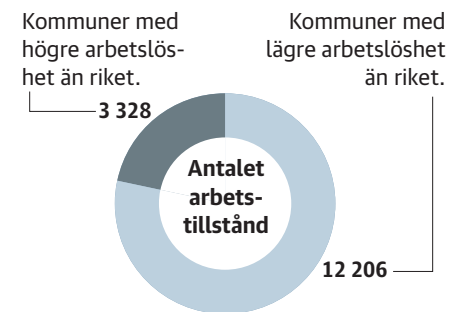
För att svara på artikelns övergripande frågeställning behöver vi alltså även ta hänsyn till vart i landet arbetskraftsinvandringarna anländer. I vissa delar av Sverige är konkurrensen om jobben mycket större än på andra håll. Över hälften av fjolårets arbetstillstånd, 8 800, gick till Stockholms

län där bristen på arbetstagare är generell stor. Ett sätt att analysera det är genom att jämföra kommunernas arbetslöshet enligt Arbetsförmedlingen. Cirka 79 procent av arbetstillstånden gick 2017 till kommuner med lägre arbetslöshet än riksgenomsnittet på 7,5 procent.

Arbetslösheten i invandringskommuner

Andel av arbetstillstånden som gick till kommuner med en högre eller lägre arbetslöshet än riksgenomsnittet på 7,5 procent (2017).

Källa: Migrationsverket och Arbetsförmedlingen

Jämförelsen har dock sina brister eftersom kommuner med högre arbetslöshet och därmed stor konkurrens om jobben likväl kan ha brist på vissa yrkesgrupper.

DN:s granskning bygger enbart på data från 2017. Det är alltså mycket möjligt att situationen kan ha sett annorlunda ut tidigare.

Arbetsmarknaden är dynamisk. På 1950-talet, när kvinnor i allt högre utsträckning fick jobb, fanns det en oro över att Sverige skulle få en massarbetslöshet bland män. Så blev det inte. Att antalet personer på arbetsmarknaden ökar – till exempel genom kvinnornas intåg, arbetskraftsinvandring eller höjd pensionsålder – skulle på kort sikt kunna leda till att andra grupper trängs undan. Antalet jobb i ett land är emellertid inte konstant. Även om arbetskraftsinvandringarna skulle ta jobb som det råder konkurrens om, så är det inte givet att arbetslösheten ökar. Ju starkare den undanträngde är på arbetsmarknaden, desto lättare är det för hen att få ett annat jobb, och desto troligare är det att vi ser en positiv effekt på sysselsättningen i stort. Ekonomisk forskning ger generellt inte stöd för att ett större utbud av arbetskraft på sikt innebär högre arbetslöshet.

År 2016 publicerade IFAU (Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering) en rapport om invandringens arbetsmarknadseffekter. En av frågorna som undersöktes var om invandringen till Sverige har påverkat den redan befintliga befolkningens möjligheter på arbetsmarknaden. Perioden som undersöktes var 1995–2005, det vill säga innan det nya regelverket om arbetskraftsinvandring infördes. I likhet med studier från flera olika länder pekar resultaten på att invandringen till Sverige har haft begränsade arbetsmarknadseffekter. Studien visade dock att sysselsättnings- och löneutvecklingen på kort sikt har varit något svagare för inhemsk arbetskraft i kategorier där inflödet av invandrade har varit relativt omfattande. Det är dock viktigt att påpeka att IFAU-rapporten inte specifikt studerade arbetskraftsinvandringen utan invandringen i stort. Enligt en utvärdering som OECD gjorde av arbetskraftsinvandringen år 2011 syntes inga tecken på lönedumpning.

I vissa branscher har Migrationsverket identifierat skenavtal och andra missbruk av reglerna. Särskilda utredningskrav har därför införts, till exempel inom städ- och byggbranschen. Arbetsgivaren ska till exempel styrka att det finns förutsättningar att betala ut lön under minst tre månader med hjälp av bankdokument.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Fakta i frågan: Vilka konsekvenser har metoo fått hittills?

Drygt var femte kvinna har berättat om egna erfarenheter av sexuella trakasserier efter uppmärksamheten kring metoo, enligt en mätning från DN/Ipsos. Tre av fyra stora arbetsgivare har vidtagit åtgärder sedan i höstas. **DN:s Kristoffer Örstadius granskar väljarnas viktigaste frågor fram till valet.**

Foto: Karin Tomkowiak/BL

Svenska skådespelare som Lo Kauppi, Lena Olin, Eva Röse och Marika Lagercrantz var aktiva i höstens metoomanipulationer.

Svaret i korthet

- 1** 21 procent av kvinnorna i Sverige har berättat om egna erfarenheter av att bli utsatta för sexuella trakasserier, enligt DN/Ipsos. Samtidigt säger sig varken kvinnor eller män ha förändrat sina egna beteenden på ett påtagligt sätt.
- 2** Det är för tidigt att säga om metoo har lett till en minskning av antalet sexuella trakasserier.
- 3** Tre fjärdedelar av de största arbetsgivarna i Sverige har genomfört åtgärder efter metoouppropen.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? I över 50 delar fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna för att komma med övergripande synpunkter och minimera riskerna för felaktiga slutsatser.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

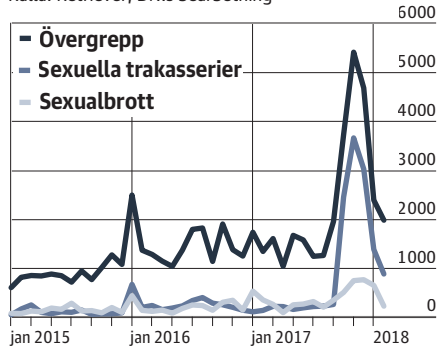
dn.se/om/fakta-i-fragan

Om du har blivit sexuellt trakasserad eller överfallen skriv 'me too' som ett svar till denna tweet” Skådespelerskan Alyssa Milanos inlägg på Twitter den 15 oktober i fjol satte i gång en internationell rörelse. Särskilt i Sverige fick ämnet stor uppmärksamhet. Kvinnor inom en rad branscher vittnade om övergrepp och trakasserier, till exempel inom rättsväsendet, politiken, film- och teatervärlden och mediebranschen.

Uppmärksamheten i de traditionella medierna kring sexuella trakasserier var stor under hösten:

Antal artiklar i svensk tryckt press som nämner följande ord

Källa: Retriever, DN:s bearbetning

Men vilka konkreta och mätbara konsekvenser har metoouppropen egentligen fått? Frågan är inte helt enkel att svara på eftersom vissa effekter förmodligen inte ens går att mäta. Normer, attityder och beteende kan också ta lång tid att förändra.

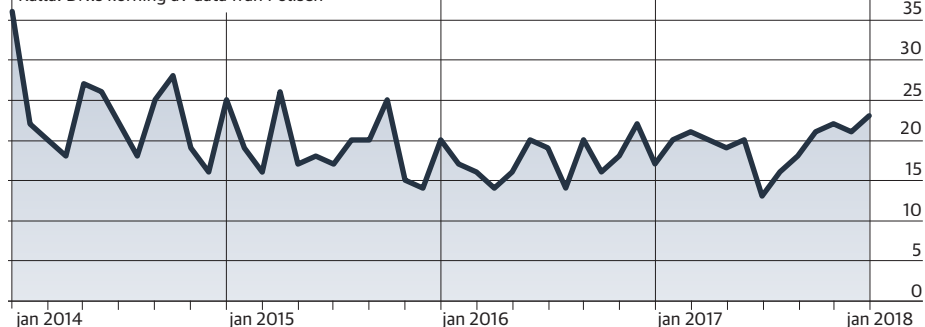
Även på kort sikt är det svårt att säga om sexuella trakasserier och kränkningar har minskat. Metoo skulle kunna tänkas ha haft två effekter: ökad anmälningsbenägenhet och färre sexualbrott. Antalet polisanmälningar om sexualbrott var visserligen högre i oktober–december år 2017 än motsvarande period tidigare år, vilket skulle kunna tyda på att fler personer vågar anmäla. Men å andra sidan skedde förra årets toppnoteringar redan före metoo, inte efter. Metoouppropen startade i oktober, men antalet polisanmälningar var fler i mars, maj och september än i oktober. I januari 2018 anmäldes något färre brott än i januari 2017:

Källa: Brottsförebyggande rådet

Kan det vara så att de senaste månadernas polisanmälningar i större utsträckning avser äldre händelser? Nej, någon sådan utveckling finns det inte heller stöd för. DN har begärt ut listor från Polismyndigheten över alla anmälningar om sexualbrott från de senaste åren. Genom att jämföra brotts- och anmälningsdatum kan vi se att det inte finns några sådana tecken:

Källa: DN:s körning av data från Polisen

Tweeten som startade allt: Alyssa Milano tog till orda den 15 oktober 2017.

Brottsförebyggande rådet genomför mätningar om svenskarnas utsatthet för brott. Den skulle kunna svara på frågan om sexualbrotten har minskat, men undersökningen presenteras först senare i år.

För att få en bild av vilket genomslag metoouppropen har fått i befolkningen har DN gjort en specialmätning tillsammans med opinionsföretaget Ipsos. Drygt 1000 personer har fått svara på frågor om metoo och sina egna erfarenheter. Så här ser resultatet ut:

● 21 procent av kvinnorna, alltså drygt en femtedel, har berättat om egna erfarenheter av att bli utsatta för sexuella trakasserier. Bland män är motsvarande andel 4 procent.

● 32 procent av männen och 13 procent av kvinnorna har tänkt igenom hur de själva agerar och om de borde förändra något för egen del.

● Samtidigt har få personer – 2 procent av männen och 2 procent av kvinnorna – förändrat sitt beteende på ett påtagligt sätt.

Resultatet är tydligt, men det är ändå svårt att säga vilka slutsatser som egentligen kan dras. Kvinnor har i hög utsträckning berättat för andra människor om sina upplevelser. Samtidigt säger sig få personer alltså ha förändrat sitt beteende.

Kombinationen väcker naturligtvis frågor om metoouppropen egentligen har haft några effekter. Har personer som utsätter andra för kränkningar inte tagit intryck av #metoo? I så fall är resultatet dåligt. Eller är det en mycket liten andel av befolkningen som utsätter andra för trakasserier och det är denna lilla andel, 2 procent, som nu har ändrat sitt beteende? I så fall är resultatet bra, men med tanke på bredden och omfattningen av berättelser som framkommit är det troligt att det handlar om fler än 2 procent av befolkningen.

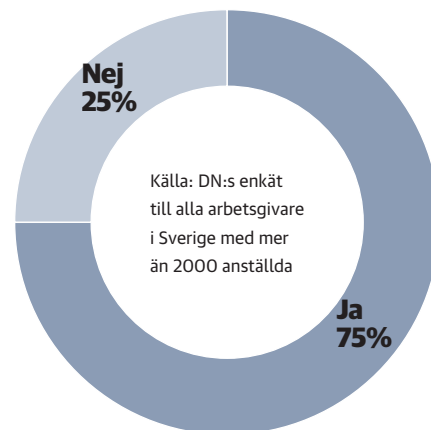
Metookampanjen har också synliggjort det ansvar som arbetsgivare har när det gäller både det förebyggande arbetet och att utreda samt åtgärda sexuella trakasserier.

DN:s kartläggning visar också att de stora arbetsgivarna i Sverige har tagit stort intryck av metoouppropen. Dagens Nyheter har ställt frågor om metoo till samtliga företag och organisationer i Sverige med fler än 2000 anställda. Det handlar om 223 arbetsgivare – 97 kommuner, 83 företag, 19 landsting/regioner och 24 statliga myndigheter. Svartfrekvensen för enkäten är 97 procent.

Tre av fyra arbetsgivare har vidtagit åtgärder efter uppmärksamheten kring sexuella trakasserier:

Arbetsgivarens åtgärder

Har ni vidtagit några åtgärder med anledning av de senaste månadernas uppmärksamhet kring sexuella trakasserier?

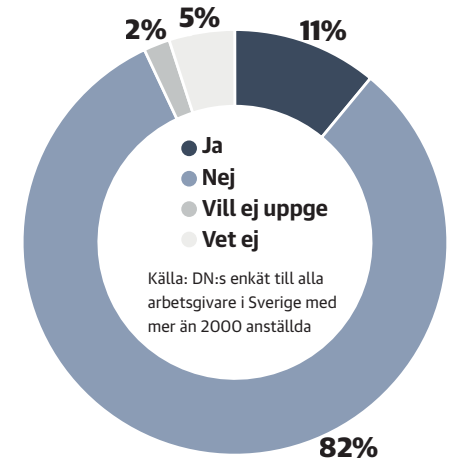
Den vanligaste förändringen är införandet av nya rutiner, förändrade möjligheter att anmäla incidenter, informationsinsatser och nya arbetsmiljöundersökningar.

En del arbetsgivare ser samtidigt ett ökat inflöde av antalet anmälningar om sexuella

trakasserier efter metoouppropen. Men de flesta ser ingen ökning alls:

Anmälningar till arbetsgivaren

Har ni fått in fler anmälningar rörande sexuella kränkningar/trakasserier än normalt efter uppmärksamheten kring #metoo?

Källa: DN:s enkät till alla arbetsgivare i Sverige med mer än 2000 anställda

Metoouppropen har samtidigt blottlagt betydligt bredare mönster av beteenden, inte enbart sexuella trakasserier och kränkningar. Det kan till exempel handla om maktutövning, härskartekniker, nedvärdering och så vidare. Sådana skillnader är svåra att mäta på kort sikt.

Flera samhällsaktörer har vidtagit åtgärder med anledning av metoo. Här är ett urval av konkreta konsekvenser:

● Diskrimineringsombudsmannen (DO) ska granska hur omkring 40 företag i medie-, kultur- och juridikbranschen hanterar bland annat sexuella trakasserier. DO genomför också en tillsyn av kommuners och landstings riktlinjer mot trakasserier, sexuella trakasserier och repressalier.

● Universitet och högskolor fick i december i uppdrag av regeringen att lyfta och synliggöra sitt förebyggande arbete för att motverka sexuella trakasserier. Dessutom ska Universitets- och högskolerådet (UHR) kartlägga deras arbete.

● Stiftelsen Allmänna Barnhuset fick i december en halv miljon kronor av regeringen för att sprida information och stödmaterial om sexuella trakasserier till samtliga grundskolor och gymnasieskolor i Sverige.

● Regeringen har under vintern initierat flera möten om sexuellt våld och trakasserier med myndighetschefer, arbetsmarknadens parter, näringslivschefer och initiativtagarna bakom uppropen.

● I december hölls en debatt i riksdagen med anledning av metoo. Oppositionen har sedan oktober 2017 ställt fem skriftliga frågor och fyra interpellationer i riksdagen som har koppling till kampanjen.

Kristoffer Örstadius

kristoffer.orstadius@dn.se

Ipsos har under fältperioden 8-19 februari genomfört intervjuer med 1030 personer i en slumpmässigt rekryterad respondent-panel på internet. Skattningar av opinionen är alltid förknippade med osäkerheter. För mer information om urval, bortfall och metod i övrigt, kontakta Ipsos opinionschef David Ahlin eller läs här: valjarbarometern.ipsos.com

Val 2018.

Fakta i frågan: Hur stort är lönegapet mellan män och kvinnor?

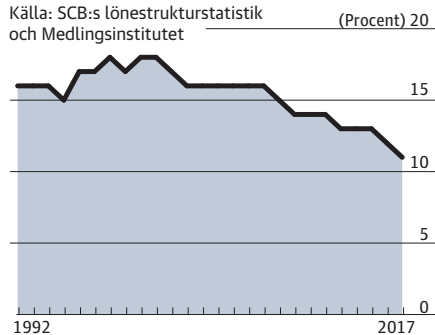
Löneskillnaderna mellan män och kvinnor minskar. Men det är långt kvar till helt jämställda löner. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Förra året hade kvinnor i genomsnitt 88,7 procent av männens lön. Det innebär alltså en löneskillnad på 11,3 procent av männens lön. Män tjänade i genomsnitt 35 700 kronor i månaden, kvinnor 31 700 kronor. Dessa månadslöner anger lönen för heltid. Det betyder att lönerna för deltid räknats om till heltid. Lönegapet har minskat i Sverige sedan 2001. Då var skillnaden 17,6 procent:

Löneskillnad män och kvinnor

Löneskillnad i procent mellan kvinnor och män

Källa: SCB:s lönestrukturstatistik och Medlingsinstitutet

En stor del av lönegapet hänger samman med att kvinnor och män har olika yrken, jobbar på olika delar av arbetsmarknaden eller har olika utbildningar och arbetstid. Arbetstiden kan spela roll även när månadslöner räknas om till heltidslöner då arbetsgivare kan vara benägna att betala högre timlöner för heltids- än deltidsarbetande.

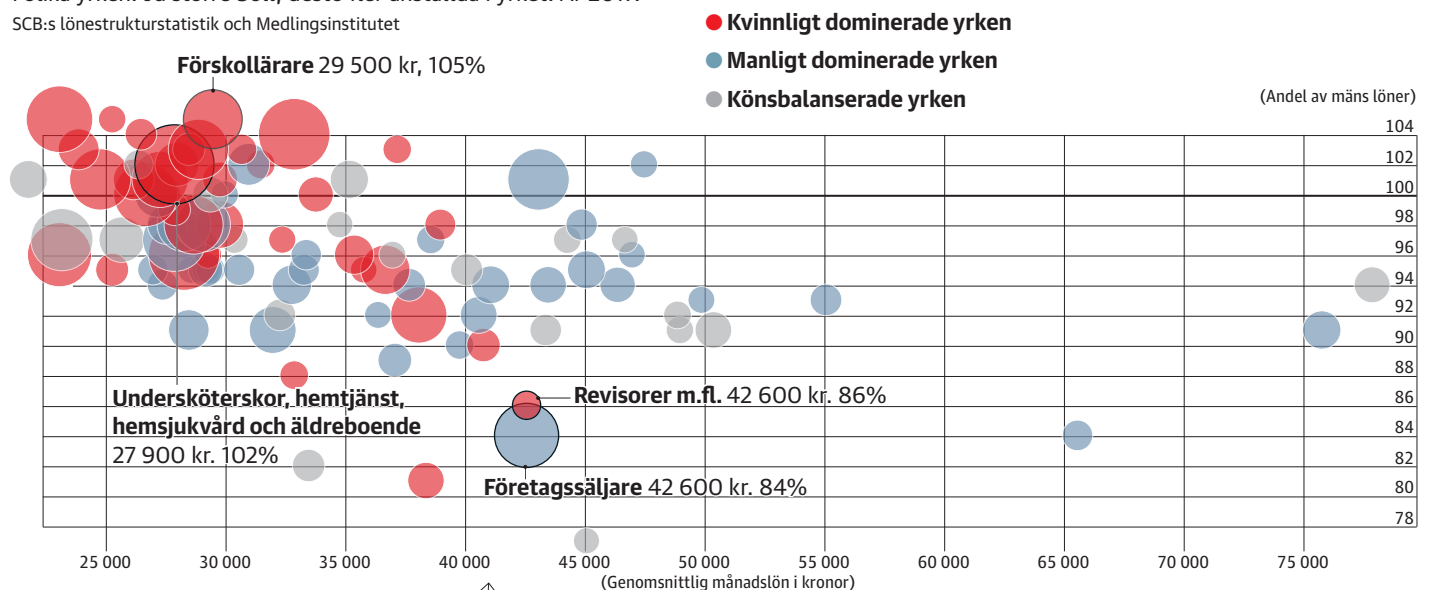
Med hjälp av statistiska metoder går det att analysera vilken betydelse sådana faktorer har, det vill säga om kvinnor och män får olika betalt för samma tjänst. Vi ska strax återkomma till en djupare analys, men först en kort bakgrund.

Män och kvinnors yrkesval skiljer sig kraftigt åt. Arbetsmarknaden är könssegrerad. De vanligaste yrkena för kvinnor är undersköterska, barnskötare och grundskollärare. De vanligaste yrkena för män

Månadslöner i olika yrken

Genomsnittlig månadslön (horisontell axel) och kvinnors löner som andel av mäns löner (vertikal axel) i olika yrken. Ju större boll, desto fler anställda i yrket. År 2017.

SCB:s lönestrukturstatistik och Medlingsinstitutet

är lager- och terminalarbetare, mjukvaru- och systemutvecklare samt företags säljare.

Cirka 60 procent av de anställda i privat sektor är män. I kommunerna och landsingen är cirka 75 procent av de anställda kvinnor. Löneläget är högre i den privata sektorn (34 300 kronor i månaden) än i den offentliga (32 300 kronor i månaden). En grundläggande skillnad är att verksamheterna drivs från helt olika utgångspunkter:

- **I det privata näringslivet** är målet i regel – något förenklat – att gå med vinst. Utrymmet för löneökningar blir större om verksamheten går bra.
- **Den offentliga sektorn**, främst välfärdstjänster som skola, vård och omsorg, styrs av politiska beslut. Lönerna betalas från sektorns skatteinkomster.

En observation är att kvinnors arbete i större utsträckning än mäns gäller människor, medan mäns arbete ofta är mer inriktat på produktion av varor eller data.

Ovanstående graf visar den genomsnittliga månadslönen för manligt respektive kvinnligt dominerade yrken på arbetsmarknaden. Den visar också kvinnornas lön som andel av männens. Kvinnoyrkena har lägre löner än de manliga yrkena:

- Fyra av de tio vanligaste yrkena för kvinnor (barnskötare, städare, personliga assistenter samt restaurang- och köksbiträden) har genomsnittliga månadslöner under 25 000 kronor. Bland män ligger bara ett av de tio vanligaste yrkena under denna nivå (restaurang- och köksbiträden).

- Bland de vanligaste yrkena för män är spridningen större. Två av de tio vanligaste yrkena för män (mjukvaru- och systemutvecklare samt företags säljare) har genomsnittliga månadslöner över 40 000 kronor. Inte något av de tio vanligaste kvinnoyrkena kommer ens i närheten av dessa nivåer. Högst lön har grundskollärare, 32 900 kronor.

Ovanstående graf visar också att kvinnornas löner ligger under männens i främst mansdominerade yrken. Bland företagsförsäljare och verkställande direktörer tjänar kvinnorna till exempel i genomsnitt 84 respektive 91 procent av vad männen gör. Ju högre lönenivån är, desto större är skillnaden mellan könen. I kvinnodominerade yrken ligger kvinnornas löner i regel i nivå eller strax över männens. Det gäller till exempel förskollärare och undersköterskor.

Löneskillnaderna mellan kvinnor och män hänger alltså i stor utsträckning samman med att kvinnor och män finns i olika yrken med olika lönelägen. Om vi genom en statistisk metod som kallas för standardvägning tar hänsyn till de löneskillnader som har att göra med att kvinnor och män fördelar sig olika över yrke, sektor, utbildning, ålder och arbetstid, så återstår en "oförklarad" löneskillnad på 4,3 procent.

Sjuksköterskestudenter under en demonstration i Lund 2013.

Foto: Johan Nilsson/TT

Svaret i korthet

- 1** Löneskillnaden mellan män och kvinnor var 2017 i genomsnitt 11,3 procent. Den har minskat sedan 2001 då den var 17,6 procent.
- 2** En av de viktigaste faktorerna till gapet är en könssegregerad arbetsmarknad. Kvinnor och män finns i yrken med olika lönelägen.
- 3** Om hänsyn tas till de skillnader som beror på att kvinnor och män fördelar sig olika över yrke, sektor, utbildning, ålder och arbetstid så återstår en oförklarad löneskillnad på 4,3 procent.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårddköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

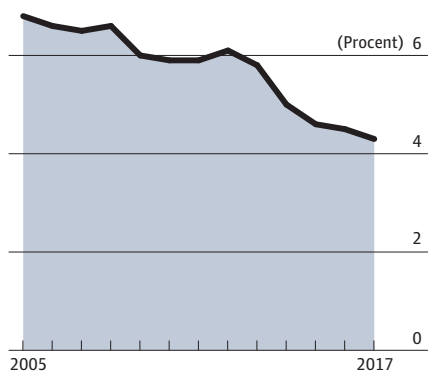
dn.se/om/fakta-i-fragan

Även detta gap minskar. År 2005 var motsvarande löneskillnad 6,8 procent:

Kvarstående löneskillnad mellan män och kvinnor sedan hänsyn tagits till olika bakgrundsfaktorer

Kvarstående löneskillnad i procent mellan män och kvinnor sedan hänsyn tagits till yrke, sektor, utbildning, ålder och arbetstid.

Källa: SCB:s lönestrukturstatistik och Medlingsinstitutet

Gapet på 4,3 procent skulle kunna bero på könsdiskriminering, men detta går inte att säga med säkerhet. Det finns förvisso ett samband mellan kön och löneutfall även sedan hänsyn har tagits till de ovan nämnda bakgrundsfaktorerna. Men fler bakgrundsfaktorer än dessa kan spela roll. Lön grundas ofta på information som saknas i statistiken, till exempel de krav på de anställda som ett jobb ställer i form av meriter, kompetens, motivation och andra egenskaper. Det finns dock omfattande forskning som studerat hur könsstereotyper påverkar våra uppfattningar om till exempel vad som är kompetens. Att skilja mellan könsdiskriminering och olika lön på grund av olika kompetensnivå är därför en svår uppgift.

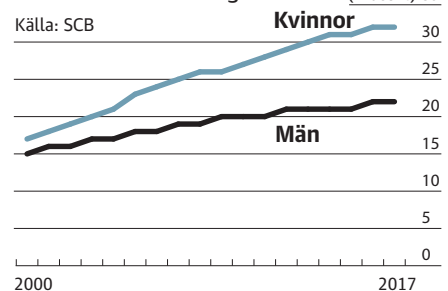
Det är också svårt att jämföra lönegapet mellan Sverige och andra länder eftersom tillgången på data om de bakgrundsfaktorer som behövs för att göra en sådan analys skiljer sig åt.

Varför minskar löneskillnaderna mellan män och kvinnor? Enligt statliga Medlingsinstitutet, som har ett uppdrag att analysera dessa, finns flera tänkbara förklaringar:

- Yrkessegregationen på arbetsmarknaden har minskat över tid. Allt fler kvinnor finns numera i högre avlönade yrken.
- Andelen kvinnliga chefer har ökat i samtliga sektorer. Störst ökning har skett inom staten.
- Andelen kvinnor med akademisk utbildning ökar. Allt fler kvinnor gör inbrytningar i traditionellt mansdominerade högskoleutbildningar.

Högskoleutbildning - män och kvinnor

Andel i gruppen 25-64 år med eftergymnasial utbildning (tre år eller mer) eller forskarutbildning

I dagligt tal är lön och inkomst ofta synonyma uttryck, men i statistiken är det två helt skilda begrepp.

- **Lön** är den ersättning en person får för utfört arbete per tidsenhet. Timlön och deltidslön räknas om till månadslön för att bli jämförbara.
- **Förvärvsinkomst** är ett vidare begrepp och inkluderar all inkomst från arbete under en längre period, vanligtvis ett år. Inkomsten påverkas av hur mycket en person arbetar. Det beror i sin tur på om det är fråga om del- eller heltid, om personen arbetar övertid och på sjuk- eller annan frånvaro.

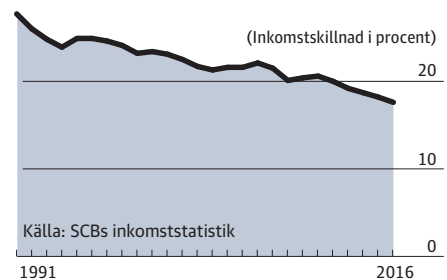
Gapet i förvärvsinkomst är större än lönegapet. Det beror bland annat på att kvinnor arbetar deltid oftare än män.

Kvinnor tar också större andel av föräldraledigheten och är i större utsträckning sjukskrivna.

År 2016, det senaste tillgängliga statistikåret, var inkomstskillnaderna 17,6 procent. År 1991 var skillnaden 27,7 procent, så det har skett en rejäl minskning.

Inkomstskillnader män och kvinnor

Inkomstskillnad (sammanräknad förvärvsinkomst, 20-64 år) i procent mellan kvinnor och män

Skillnaden i förvärvsinkomst har minskat mer över tid än skillnaden i lön. Det beror på att kvinnor i allt större utsträckning arbetar heltid.

I Sverige deltar, till skillnad från i många andra länder, nästan lika många kvinnor som män i arbetskraften. Med andra ord är det i stort sett lika många män som kvinnor som antingen arbetar eller söker arbete. Det hänger ihop med flera reformer från 1970- och 1980-talen: den borttagna sambeskattningen för gifta, införandet av den inkomstbaserade föräldraförsäkringen och rätten att behålla arbetet efter föräldraledighet samt den utbyggda offentligfinansierade barnomsorgen. Det är i dag lättare för kvinnor att kombinera barn och arbetsliv än tidigare. Det gäller även kvinnor med prestigeutbildningar och de högsta inkomsterna.

Så varför minskar inte löne- och inkomstskillnaderna mer än vad de gör? En viktig faktor är föräldraskapet som spelar stor

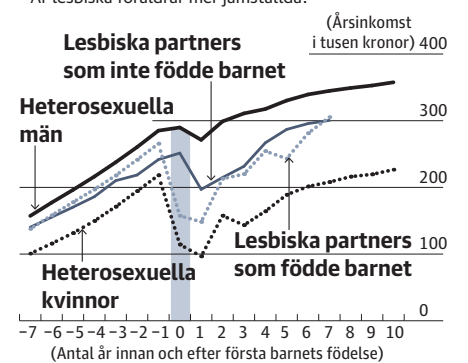
roll för kvinnolönerna. Enligt forskning från IFAU (Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering) tjänar kvinnor och män ungefär lika mycket, är chefer i ungefär lika stor utsträckning och ungefär lika ofta sjukfrånvarande från arbetet fram till det första barnets födelse – sedan händer det något. Kvinnorna tappar i inkomst och lön, blir mer sällan chefer än män och är oftare sjukfrånvarande från arbetet. Hos ett par i 40-årsåldern kan ungefär tre fjärdedelar av inkomstskillnaderna mellan män och kvinnor förklaras av att de bildat familj. Delad föräldraledighet tycks däremot hänga ihop med bättre löneutveckling för kvinnor, enligt IFAU som beräknar att mammans framtida lön är nästan sju procent högre för varje ytterligare månad som pappan är föräldraledig.

I lesbiska föräldrapar är inkomstutvecklingen mer jämställd. Ett skäl är att de mer sällan får ett andra barn och därför har mindre krav på sig som föräldrar. Ett annat skäl är att de lesbiska par som får två barn ofta föder ett barn var.

Inkomstutveckling - heterosexuella och lesbiska par

Årsarbetsinkomster för par med barn, fördelat per heterosexuella och lesbiska par (tusen kronor). Antal år innan och efter första barnets födelse

Källa: IFAU / Ylva Moberg, rapporten "Är lesbiska föräldrar mer jämställda?"

Val 2018.

Fakta i frågan: Hur rustat är Sverige militärt?

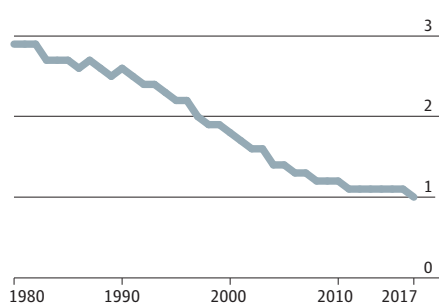
Förra året var Sveriges försvarsutgifter rekordlåga i förhållande till bnp. Trots växande säkerhetspolitiska hot har utgifterna som andel av bnp inte ökat. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Få politikområden har genomgått så stora förändringar som försvaret. I november 1989 föll en av kalla krigets mest påtagliga symboler: Berlinmuren. Två år senare upplöstes Sovjetunionen. De dramatiska händelserna förändrade det säkerhetspolitiska läget och blev starten för en omfattande nedrustning i Sverige. Nedrustningen kan tydligt illustreras i några grafer.

Mellan 1990 och 2011 mer än halverades utgifterna för försvaret – mätta som andel av bnp – från 2,6 till 1,1 procent. Efter år 2011 har nivån varit i stort sett oförändrad även om utgifterna i föl var rekordlåga, 1,0 procent av bnp.

Försvarsutgifter 1980-2017

Sveriges försvarsutgifter som andel av BNP. (Procent)

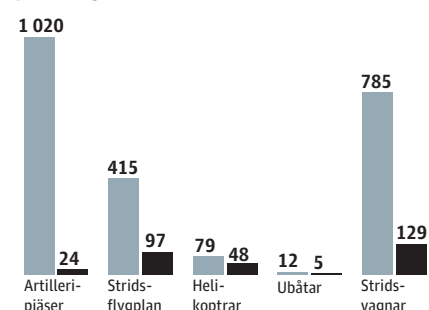
Källa: Sipri

Nedanstående diagram visar att försvarets tillgång på materiel har minskat kraftigt de senaste decennierna. Till exempel gick antalet artilleripjäser mellan 1990 och 2018 ner från 1 020 till endast 24 stycken:

Stridskrafter 1990 och 2018

Antal enheter av olika typer av materiel.

● 1990 ● 2018

Källa: The Military Balance 1990 samt 2018.

Sveriges kustartilleri har i stort sett lagts ned. Det svenska luftvärdet har också rustats ner. På 1990-talet fanns 22 luftvärnsbataljoner. I dag finns två och de kan bara samtidigt användas på några få platser.

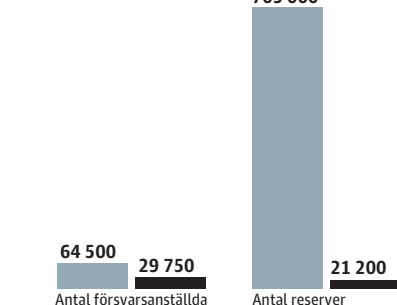
Det förändrade säkerhetsläget efter kalla kriget innebar en ny inriktning för det svenska försvaret. Det gick från att vara ett invasions- till ett insatsförsvaret, det vill säga från att vara uppbyggt för att möta en stor militär invasion från Sovjetunionen och övriga Warszawapakten till mer inriktat på internationella insatser.

År 2010 gjordes den allmänna värnplikten vilande i fredstid och ersattes med en frivillig grundläggande soldatutbildning. Sverige har för närvarande 29 750 försvarsanställda plus 21 200 hemvärnssoldater. Det är historiskt låga siffror. År 1990 hade Sverige som jämförelse 64 500 försvarsanställda och därtill 709 000 mobiliserbara värnpliktiga soldater (mellan 18–47 år).

Försvarsanställda 1990 och 2018

Antal försvarsanställda och reserver.

● 1990 ● 2018

Källa: The Military Balance 1990 samt 2018.

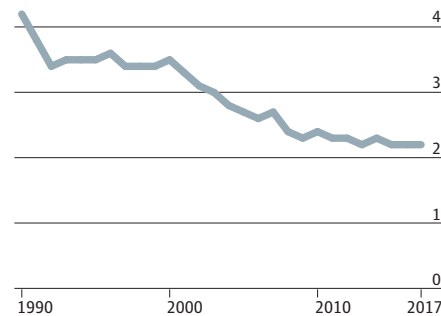
De senaste åren har säkerhetsläget återigen förändrats i ljuset av Rysslands intervention i Georgien 2008 och den senare aggressionen mot Ukraina. Vinden har vänt. År 2015 beslutade riksdagen om en ny försvarspolitik inriktning med ett tydligare fokus på ett nationellt försvar. Beslutet innebar också ökade anslag till försvaret åren 2016–2020. Men utgiftsökningarna har inte hållit jämna steg med bnp. Därför har inte försvarsutgifterna som andel av bnp (se första grafen) hittills ökat. Utvecklingen kan snarare beskrivas som att minskningen har stannat av.

De svenska försvarsutgifterna uppgick

i föl till 47 miljarder kronor. Ett annat sätt att få perspektiv på dem är att ställa dem i förhållande till den totala statsbudgetens utgifter. Deras andel av den har minskat:

Försvarsutgifternas andel av statsbudgeten

(Procent)

Källa: Sipri

I föl återaktiverades den allmänna värnplikten efter flera år med svårigheter att rekrytera frivilliga soldater. Försvarsmakten ska planera för att minst 4 000 värnpliktiga per år ska genomföra grundutbildning under 2018 och 2019. Det är för tidigt att utvärdera effekten. Värnpliktiga är dock en billig arbetskraftsresurs. Användningen av värnpliktiga kan innebära en besparing för försvaret på flera miljarder kronor då de betalas långt under marknadsmissiga löner. Att värnplikten lades vilande innebar att resursminskningen som andel av bnp var ännu större eftersom användningen av värnpliktiga tidigare var en dold försvarsutgift.

Så hur rustat är Sverige militärt? Hur länge skulle vi kunna försvara oss mot ett militärt angrepp? Frågan är mycket svår att svara på eftersom den militära förmågan av uppenbara skäl är nästan omöjlig att bedöma innan ett angrepp ägt rum. Vår uthållighet i ett skarpt läge beror också på vilka resurser en eventuell angripare sätter in.

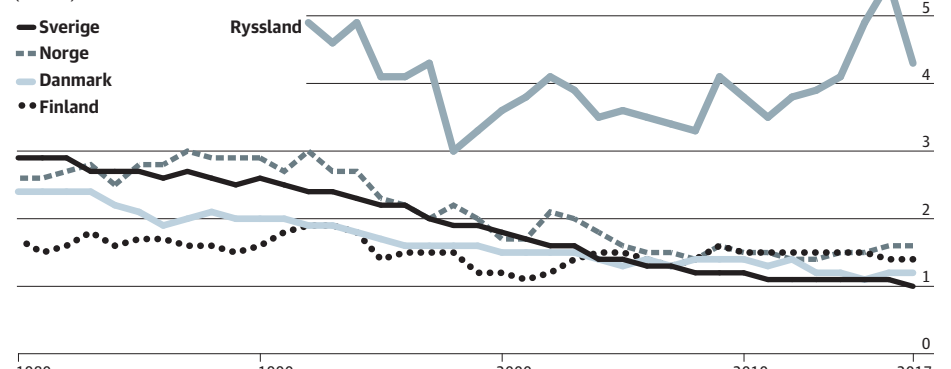
Men vi kan konstatera att både försvarsutgifterna som andel av bnp och försvarsmaktens stridsförmåga har minskat väsentligt de senaste decennierna. Siffror ovan ger emellertid inte någon komplett bild av den militära förmågan. En enskild soldat och till exempel ett stridsflygplan är i dag vassare än tidigare. En stor andel av krigsförbanden vid det kalla kriget övades endast i liten omfattning, om än alls. Dessutom var hemvärnets antalssiffror endast målsättningar och innehöll stora osäkerheter. De senaste årens deltagande i internationella insatser har lett till att de soldater som deltagit fått erfarenhet av verkliga insatser. Det kan enligt en rapport från ESO (Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi) antas det ha höjt deras stridsvärde.

En fingervisning om Sveriges operativa förmåga gavs 2013 när dåvarande överbefälhavaren **Sverker Göranson** kommenterade läget i en intervju med Svenska Dagbladet. Om Sverige angrips skulle vi med dagens försvar kunna hålla stand i ungefär en vecka i ett område, enligt Göranson. Därefter måste vi få hjälp av andra länder.

Försvarsutgifter i grannländer

Försvarsutgifter som andel av BNP.

(Procent)

Källa: Sipri

I fjol genomförde försvaret storövningen Aurora på svensk mark tillsammans med styrkor från flera andra länder. Foto: Karl Melander

Svaret i korthet

- 1** Sedan kalla krigets slut har en omfattande nedrustning av försvaret skett. Mellan 1990 och 2011 mer än halverades utgifterna för försvaret mätta som andel av bnp.
- 2** De senaste åren har säkerhetsläget försämrats i Europa efter Rysslands aggression mot Ukraina. Trots det har de svenska försvarsutgifterna inte ökat i förhållande till bnp, utan i stället minskat marginellt.
- 3** Sverige lägger minst resurser som andel av bnp på försvaret av de nordiska grannländerna. Jämförelsen är dock förenad med viss osäkerhet eftersom ländernas militär organiseras och finansieras på olika sätt.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer världköerna? Lös polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns källhänvisningar/länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

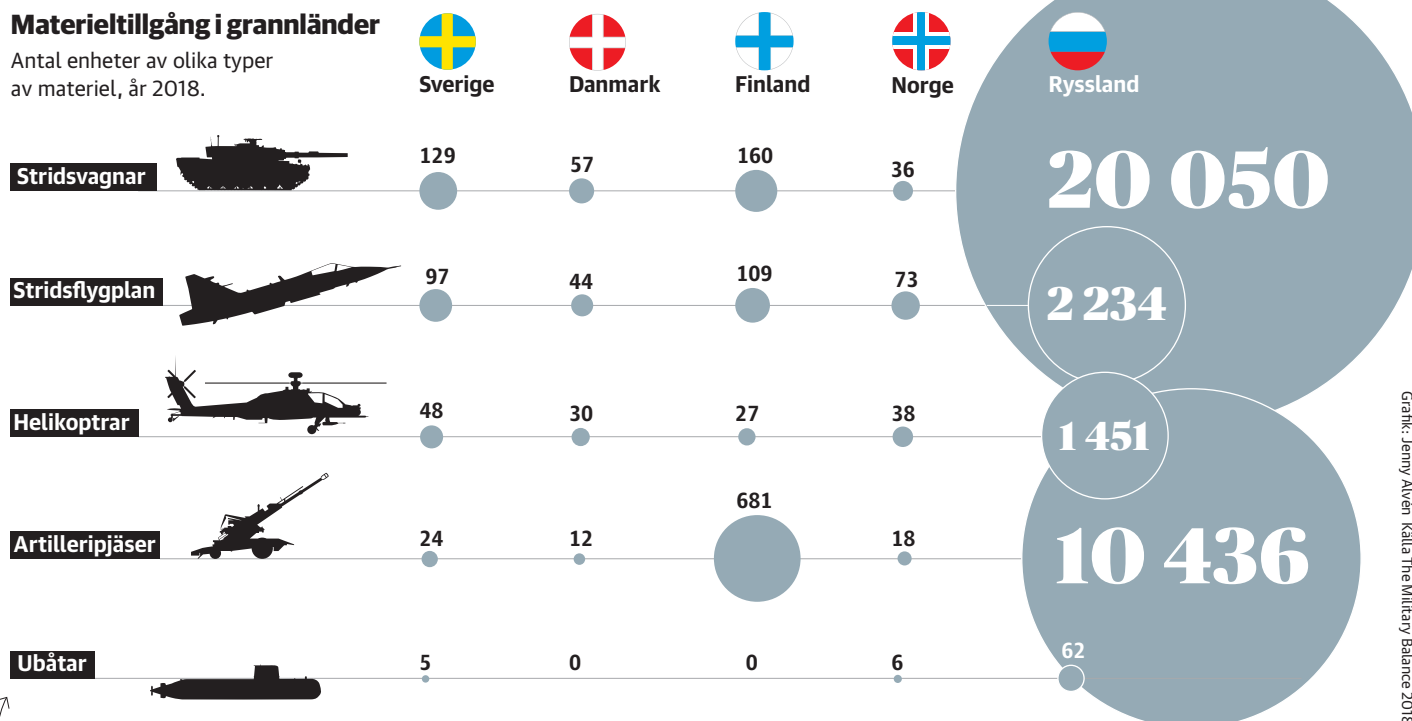
Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Materieltillgång i grannländer

Antal enheter av olika typer av materiel, år 2018.

Gratik: Jenny Åvén. Källa: The Military Balance 2018

Just samarbetet med grannländer, Nato och bilateralt med USA har intensifierats under de senaste åren.

Sedan 1988 har den svenska arméns förband minskat med 93 procent. I år återinrättades Gotlands regemente, det första nya regementet sedan andra världskriget.

Det svenska försvarets neddragningar de senaste decennierna har följt samma trend som i många andra västeuropeiska länder. Även i våra nordiska grannländer har försvarsutgifterna minskat kraftigt som andelar av bnp sedan kalla krigets slut. Finland utgör dock ett undantag men där var försvarsutgifternas andel av bnp tidigare betydligt lägre än i övriga Norden.

Rysslands försvarsutgifter är väsentligt högre än de nordiska grannländernas. Ryssland har genomfört en omfattande upprustning under senare år.

Jämfört med våra nordiska grannländer lägger Sverige lägst andel av bnp på försvaret, trots att vi är det till ytan största landet. År 1980 var förhållandena de motsatta – då satsade vi mest. Att mäta försvarsutgifter som andel av bnp anses vara en väletablerad

metod för att göra jämförelser. Det är dock förenat med viss osäkerhet eftersom länder har skilda sätt att organisera och finansiera sitt försvar. I vissa länder är det utrikesdepartementen som betalar utlandsinsatser, inte försvaret. En annan skillnad är finansieringen av de försvarsanställdas pensioner.

Danmark och Norge är till skillnad från Sverige och Finland med i försvarsalliansen Nato. Som jämförelse har medlemmarna i försvarsalliansen Nato enats om att öka anslagen till försvaret till 2 procent av bnp från och med 2024.

Neddragningarna i våra grannländer minskar inte behovet av en god försvarsförmåga i Sverige. Tvärtom ökar kravet på den eftersom vänligt sinnade grannländer kan ge oss mindre hjälp om vi blir angripna.

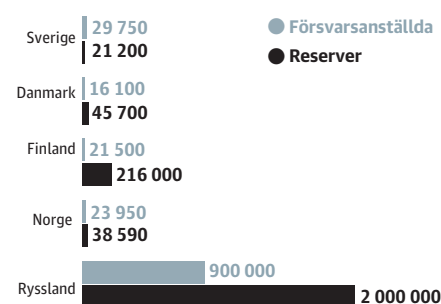
Ytterligare en faktor som komplicerar säkerhetsläget i Östersjöområdet är att de baltiska staterna har blivit självständiga och dessutom Nato-medlemmar. Det är därför troligt att Gotland har blivit mer utsatt. En eventuell konflikt i Baltikum skulle kunna leda till en kapplöpning mellan Ryssland och Nato om att kontrollera Got-

land som brukar liknas vid "ett fast hangarfartyg i Östersjön". Det ökar risken för att Sverige ska dras in i en eventuell konflikt mellan Nato och Ryssland.

Graferna här intill visar hur materieltillgången och antal försvarsanställda skiljer sig mellan de nordiska grannländerna och Ryssland:

Försvarsanställda i grannländer

Antal försvarsanställda och reserver, år 2018.

Källa: The Military Balance 2018. Fotnot: För Sveriges del inkluderar vi hemvärnet i reserver.

Särskilt utmärkande är att antalet försvarsanställda och reserver är lägre i Sverige än i de andra nordiska länderna.

Ryssland är till ytan 38 gånger större än Sverige. Därför är det missvisande att jämföra de båda ländernas stridskrafter rakt upp och ner. En stormakt behöver förstas ha många fler soldater och mer materiel än ett litet land som Sverige, eftersom dessa kan komma att användas på många håll. Det är bara en del av Rysslands resurser som skulle sättas in i ett eventuellt angrepp mot Sverige.

Stridskrafterna i västra Ryssland som skulle kunna användas i en konflikt med Sverige har dock förstärkts i hög grad under senare år. Ett exempel är utplaceringen i Kaliningradenklaven av ballistiska Iskanderrobotar som kan nå Sverige. Det toppmoderna luftförsvarssystemet S-400 är ett annat exempel på Rysslands utökade kapacitet. De har en extremt hög hastighet, vilket gör dem mycket svåra att bekämpa. År 2016 flyttade Ryssland två attackkorvetter från Svartahavsflottan till Östersjön. De är bestyckade med kryssningsmissiler som har en räckvidd som innefattar hela Skandinavien.

Statistiken om Sveriges och övriga länders materiel säger inte heller något om de i praktiken kan användas direkt i händelse av krig. Ett exempel är de svenska ubåtarna. På pappret har Sverige fem ubåtar, men för närvarande är det bara två som är omedelbart operativa.

En avgörande fråga är i vilka former som de svenska krigsforbanden skulle kunna operera i ett skarpt läge. Operativ förmåga beror i hög grad på förmågan att samverka i större förband, i Sveriges fall brigader. En brigad består av cirka 4 000 soldater. För 25 år sedan utgjordes arméns anfallsförband av 19 brigader. Riksdagens försvarsbeslut från 1996 innebar att brigadorganisationen lades ner och att svenska förband enbart kunde operera bataljonsvis. En bataljon består av cirka 300 till 1 000 soldater.

Enligt gällande riksdagsbeslut ska den svenska försvarsmakten nu kunna gå i strid med två brigader. Det finns dock frågetecken om huruvida båda är operativa. DN kunde tidigare i år visa att försvaret satsade merparten av resurserna avsedda för de två brigaderna på bara en av dem, och att det innebar ett lågt stridsvärde för den andra.

Fakta i frågan: Hur stor är bostadsbristen?

Det byggs för få bostäder i Sverige. Fram till 2020 behöver 93 000 bostäder tillkomma årligen för att täcka Sveriges behov. Det är väsentligt fler än de 48 000 som färdigställdes i fjol. Samtidigt bor allt fler unga vuxna kvar hos sina föräldrar. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Januari 2017 var en historisk månad för svensk befolkningsstatistik. Sverige blev ett land med 10 miljoner invånare. Händelsen fick stor uppmärksamhet. Den "åtta-siffriga personen" fick till och med ett särskilt välkomstbrev av kungen.

Men festen kom egentligen hastigare än vad experterna hade trott.

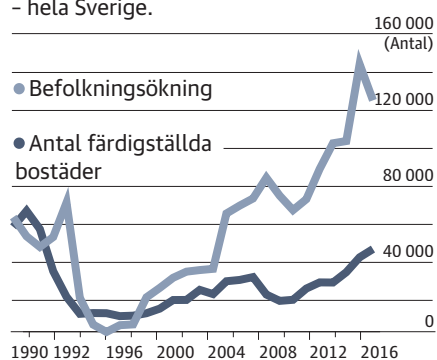
Femton år tidigare satt ett gäng statistiker på SCB och klurade. Hur kommer Sveriges befolkning att utvecklas? Prognoserna genomförs varje år. De bygger på vedertagna demografiska modeller och är viktiga underlag för samhällsplanering. År 2002 sträckte sig modellen till 2050 då Sverige beräknades ha 9 956 000 invånare. Med facit i hand blev alltså prognosen helt fel. Inte ens år 2050 skulle tiomiljonersvallen ha sprängts enligt SCB. I verkligheten inträffade händelsen minst 33 år för tidigt.

Att prognoserna slog så fel beror på att prognosmakarna underskattade nivån på invandringen som har varit rekordhög de senaste åren.

Sverige har i dag bostadsbrist. **Befolkningen har sedan millennieskiftet ökat betydligt mer än bostadsbyggandet:**

Nya bostäder - hela Sverige

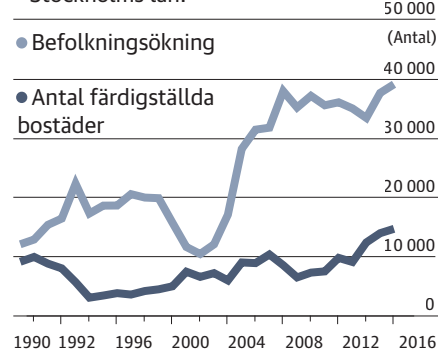
Antal nya bostäder och befolkningsökning - hela Sverige.

I storstadslänen är situationen ännu tydligare. Så här har utvecklingen sett ut i Stockholms län:

Nya bostäder - Stockholms län

Antal nya bostäder och befolkningsökning - Stockholms län.

Det är svårt att mäta bostadsbristen. Ett problem med ovanstående grafer är att många hushåll inte är ensamhushåll utan består av flera personer. Även på en bostadsmarknad i balans kommer därför inte antalet bostäder att öka i samma takt som befolkningen. Under 1990-talskrisen föll dessutom bostadsbyggandet kraftigt, dels eftersom det tidigare hade byggts alldeles för mycket, dels på grund av krisen. Det gör att det uppkomna gapet i diagrammen framhävs ännu mer.

Ett flerbostadshus tar i snitt tio år att bygga från ax till limpa. Processen inkluderar allt ifrån detaljplanering och bygglov, till överklaganden och själva byggandet. Det krävs därför god framförhållning.

De senaste åren har nybyggnationen tagit fart igen. I fjol färdigställdes 48 000 bostäder, varav 36 000 lägenheter i flerbostadshus. Så mycket har det inte byggts i Sverige sedan 1992. Ytterligare 3 000 bostäder tillkom förra året genom ombyggnation.

Enligt Boverkets senaste prognos behöver 93 000 bostäder byggas årligen i Sverige fram till 2020 för att täcka behovet. Det är alltså betydligt fler än de 48 000 bostäder som färdigställdes i fjol. Prognoserna är dock förenade med osäkerhet.

Av Sveriges 290 kommuner uppger 243 att det i dag är underskott på bostäder på

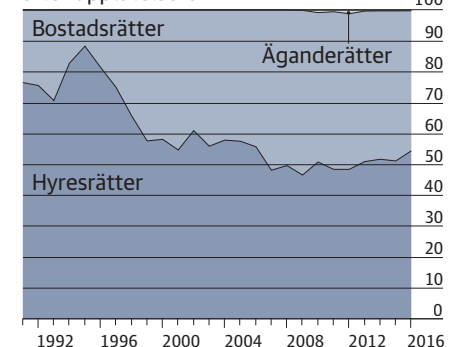
Bostadsbristen tar sig uttryck på olika sätt i landet. I vissa kommuner är läget ansträngt för grupper som är nya på bostadsmarknaden, såsom unga och nyanlända. I andra kommuner saknas det bostäder som är särskilt anpassade för den äldre befolkningen.

marknaden, en ökning med 60 kommuner på tre år. Bostadsbristen tar sig uttryck på olika sätt i landet. I vissa kommuner är läget ansträngt för grupper som är nya på bostadsmarknaden, såsom unga och nyanlända. I andra kommuner saknas det bostäder som är särskilt anpassade för den äldre befolkningen. En flaskhals för byggandet är att det i dagsläget råder stor brist på arbetskraft i byggsektorn.

Byggs det hyresrätter eller bostadsrätter? För 2017 finns det ännu inga data om upplåtelseformer, men fram till och med 2016 har det sett ut så här:

Upplåtelseformer

Färdigställda bostäder i flerbamiljshus efter upplåtelseform. (%)

Under senare år har det alltså byggts ungefär lika många hyresrätter som bostadsrätter. Men över tid har andelen hyresrätter i nyproduktionen fallit.

Snitthyran för en nybyggd hyresrätt på två rum och kök var 8 200 kronor i månaden år 2016. Det är 53 procent dyrare än hyran i motsvarande lägenhet i det befintliga beståndet.

Bostadskoerna är långa i alla de tre svenska storstäderna. Förra året var den genomsnittliga kötiden i Stockholms stad drygt tio år. Det gör det särskilt svårt för ungdomar, nyanlända och andra utsatta grupper att få en bostad.

Det befintliga bostadsbeståndet i Sverige är ojämnt fördelat. Drygt 362 000 villor

Foto: Anders Wiklund/TT

Svaret i korthet

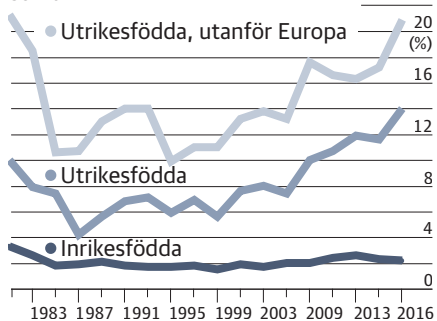
- 1** Sverige behöver bygga 93 000 bostäder årligen fram till 2020 för att täcka bostadsbehovet enligt Boverkets prognos.
- 2** Förra året färdigställdes 48 000 bostäder. Så mycket har det inte byggts i Sverige sedan 1992.
- 3** Bostadsbristen har fått konsekvenser. Allt fler unga vuxna bor kvar hos sina föräldrar. Dessutom ökar trångboddheten bland utrikesfödda.

bebos av ensamhushåll. Det motsvarar en femtedel av samtliga villor. I majoriteten av dessa bor personer över 65 år – och de bor dessutom förhållandevis stort, genomsnittsvillan för denna grupp är på drygt 100 kvadratmeter. Som jämförelse bor en tvåbarnsfamilj på i snitt 30 kvadratmeter per person.

Flera faktorer tyder på att bostadsbristen har fått konsekvenser. **Trångboddheten** har ökat de senaste 15 åren, i synnerhet för personer som är födda utanför Europa:

Trångboddhet

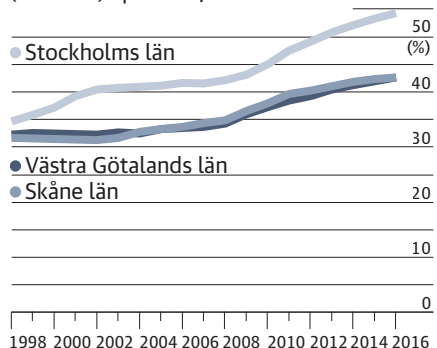
Andel personer 16–84 år som bor i en bostad med mer än två personer per sovrum.

En annan effekt av bostadsbristen är att andelen unga vuxna som bor kvar hemma hos sina föräldrar har ökat. Det märks tydligast i Stockholms län:

Kvarboende

Andel kvarboende vuxna barn (21–24 år) i procent, inrikesfödda.

213 000 unga vuxna, 20–27 år, bor hemma hos sina föräldrar trots att de hellre skulle bo på ett annat sätt, enligt en enkätundersökning från Hyresgästföreningen. Det är den högsta nivån sedan mätningarna inleddes för 20 år sedan. Ytterligare 192 000 bor i andra eller tredje hand, är inneboende eller har andra tillfälliga lösningar.

Bostadsbristen medför att unga får problem att etablera sig i vuxenlivet, vilket får konsekvenser som till exempel uppskjuten familjebildning. Bostadsmiljön är en viktig faktor som påverkar bland annat personers hälsa, inkomst och framtid.

Flera studier tyder dessutom på att bostadsbristen har betydelse för Sveriges samsäktning och tillväxt. År 2012 kom Finanspolitiska rådet fram till att arbetslösheten i Sverige skulle vara 0,3 procentenheter lägre om inte bostadsbristen hämmade inflyttningen till de delar av landet där det finns lediga platser på arbetsmarknaden.

Det byggs mer än på 25 år, men det är ändå otillräckligt

Det behöver byggas drygt 93 000 bostäder per år i landet fram till 2020 för att möta behovet. Förra året byggdes 48 227 nya bostäder, vilket var mer än på 25 år.

2017
48 227
nya bostäder

Befolkningsutvecklingen är en av huvudorsakerna till bostadsbristen, men det finns även flera andra förklaringar:

- **Planprocessen**, det vill säga arbetet för att ta fram en plan för hur marken ska användas, ser annorlunda ut i Sverige än i många andra länder. Den beskylls ofta för att vara trög och inte så transparent och förutsägbar som krävs för tillräckligt stora bostadsinvesteringar.
- **Stigande inkomster** och låga bolåneräntor har lett till en ökad efterfrågan på bostäder.
- **Det befintliga bostadsbeståndet** används ineffektivt. Hyresrätterna, som minskade i antal under början av 2000-talet, räcker inte till. Rörligheten är trög, vilket i sin tur försvårar ungdomars inträde på bostadsmarknaden.

Kristoffer Örstadus
kristoffer.orstadus@dn.se

Fram till 2020 behövs
93 000
nya bostäder per år

Om /Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data.

På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till

källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadus@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

Val 2018.

Fakta i frågan:

Håller landsbygden på att dö?

Livsmedelsaffären har försvunnit från nästan var femte landsbygdsort de senaste 18 åren. Det visar DN:s granskning. Befolkningen i Sverige har under flera decennier blivit alltmer koncentrerad till städerna. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Det amerikanska presidentvalet avslöjade djupa klyftor mellan stad och land. Det var framför allt i mindre städer, ofta gamla industriorter, och på landsbygden, som Donald Trumps attacker mot etablissemangen föll i god jord.

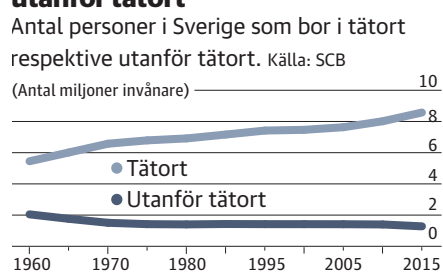
Även i Sverige har frågan om landsbygdens framtid klättrat uppåt på den politiska agendan. I fokus står ofta det vikande befolkningsunderlaget med försämrade samhällsservice som följd. Men hur ser verkligheten ut? Håller den svenska landsbygden på att dö?

Det finns ingen klar definition av begreppet *landsbygd*. När frågan beskrivs av medier och i myndighetsrapporter görs ofta analyserna utifrån en uppdelning i kommungrupper. Det kan emellertid vara missvisande eftersom en kommun i regel består av både tätort och landsbygd. Ett exempel är Kiruna som klassificeras som "mindre stad/tätort" trots att centralorten utgör bara 0,4 promille av kommunens yta. EU:s landsbygdsdefinition baserar sig på respektive kommuns urbaniseringsgrad (andel som bor i stad). Med detta sätt att räkna betraktas två stora kommuner i Sverige – Karlskrona och Kristianstad – som "glesbefolkade". Å andra sidan räknas Gällivare som en "mindre stad eller förortskommun".

Statistiska centralbyrån delar in Sverige i *tätorter* och i *områden utanför tätorter*. En tätort är en sammanhängande bebyggelse med minst 200 invånare.

Mellan 1960 och 2015 minskade antalet invånare utanför tätorter med 38 procent samtidigt som antalet invånare i tätorter ökade med 57 procent.

Invånare i tätort respektive utanför tätort

År 2015 gjordes metoden för tätortsindelning om så att även fritidshusbebyggelse ingår när indelningen beräknas.

Den geografiska indelningen görs om vart femte år eftersom en tätort ständigt utvecklas, det vill säga antingen växer eller krymper i yta. Tätorter kan också upphöra, tillkomma eller slås ihop. Den senaste indelningen gjordes 2015.

Hur vi definierar begreppet landsbygd är avgörande för att dra riktiga slutsatser. Klyftorna mellan stad och land är troligtvis mer mångfacetterade än att bara klumpa ihop alla tätorter i en enda kategori. Vi kan anta att även en del av de boende i mindre tätorter betraktar sig som invånare på landsbygden. Utmaningen ligger alltså i att å ena sidan fånga in klassiska bruksorter (till exempel Hofors) men utan att få med tätorter som ligger bara några minuters bilväg från en större stad (till exempel Saltjöbaden).

DN har konstruerat en egen indelning av Sverige för att försöka ge en så rättvisande bild av utvecklingen som möjligt. Vi delar in Sverige i följande sex områden:

1 Storstäder

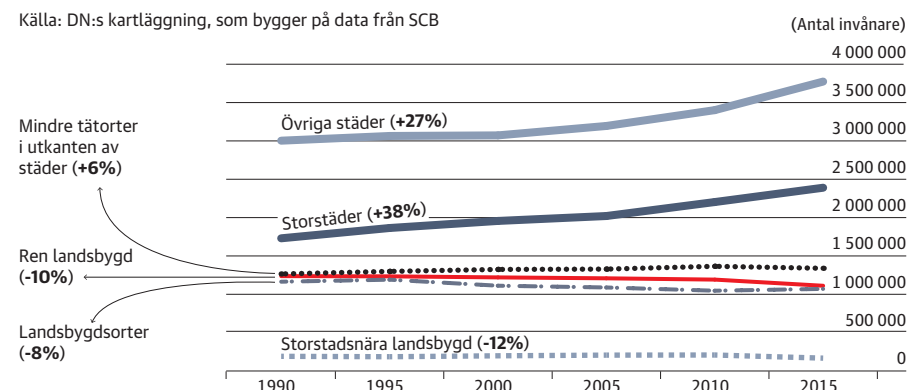
Definition: Tätorterna Stockholm, Göteborg och Malmö.

År 2015 bodde 2,4 miljoner invånare i

Stad och landsbygd - 1990-2015

Antal invånare i Sverige, fördelat per område.

Källa: DN:s kartläggning, som bygger på data från SCB

Statistiken bygger på hur platsen klassificerades respektive år. Det betyder att en plats kan ha fått ändrad klassifikation mellan de olika observationsåren. En "landsbygdsort" år 2000 kan till exempel ha tappat så många invånare under perioden att de år 2015 har färre än 200 invånare och därmed i stället betraktas som "ren landsbygd". Likaså kan en stad ha utvidgats genom bostadsbygganden där staden tar en del av marken som ligger på landsbygden. Det senare är troligtvis en av förklaringarna till att den storstadsnära landsbygden minskar, alltså att tätorterna utvidgas.

Det finns förvisso statistik för 2017 enligt 2015 års tätortsindelning, men DN har valt att begränsa oss fram till och med 2015. Skälet är att det kan vara missvisande att använda 2017 års data eftersom den inte tar hänsyn till att tätorterna vuxit utanför den senaste tätortsavgränsningen.

en storstad, cirka 24 procent av Sveriges befolkning. Stockholms tätort sträcker sig över tolv kommuner, till exempel Hudinge, Solna och Sundbyberg.

2 Övriga städer

Definition: Tätorter med minst 10 000 invånare, förutom Stockholm, Göteborg och Malmö. Exempel är Luleå och Jönköping.

År 2015 hade vi 121 städer i Sverige enligt ovanstående definition. I dessa bodde 3,8 miljoner invånare, cirka 38 procent av befolkningen.

3 Landsbygdsorter

Definition: Tätorter med färre än 10 000 invånare och som ligger minst 30 minuters bilväg från en tätort med minst 25 000 invånare och dessutom minst 45 minuters bilväg från Stockholm, Göteborg och Malmö. Exempel är Hällefors och Ånge.

År 2015 fanns det 935 landsbygdsorter i Sverige. I dessa bodde 1,1 miljoner invånare, cirka 11 procent av befolkningen. De största landsbygdsorterna var Lindsberg (9 600 invånare), Älmhult (9 500 invånare), Åmål (9 400 invånare), Säffle (9 200

invånare), Lycksele (8 500 invånare) och Tidaholm (8 200 invånare). Dessa är alltså mindre orter som ligger långt ifrån en större ort.

4 Mindre tätorter i utkanten av städer

Definition: Övriga tätorter, det vill säga som har under 10 000 invånare och som ligger nära en större tätort. Exempel är Alvesta utanför Växjö och Åhus utanför Kristianstad.

År 2015 hade Sverige 920 mindre tätorter i utkanten av städer. I dessa bodde 1,4 miljoner invånare, cirka 14 procent av befolkningen.

5 Storstadsnära landsbygd

Definition: Områden utanför tätorter i storstadskommuner (Stor-Stockholm, Stor-Malmö och Stor-Göteborg). Exempel är stora delar av Vaxholm och Ekerö kommuner.

År 2015 bodde 170 000 invånare, cirka 2 procent av befolkningen, i det som vi kallar för storstadsnära landsbygd.

6 Ren landsbygd

Definition: Områden utanför tätorter i övriga kommuner.

År 2015 bodde 1,1 miljoner invånare, cirka 11 procent av befolkningen, i det som vi kallar för "ren landsbygd".

Följande kategorier *ökade* sin befolkning mellan 1990 och 2015:

- Storstäder (+38%)
- Övriga städer (+27%)
- Mindre tätorter i utkanten av städer (+6%)

Följande kategorier *minskade* sin befolkning mellan 1990 och 2015:

- Storstadsnära landsbygd (-12%)
- Landsbygdsorter (-8%)
- Ren landsbygd (-10%)

Det sprids ofta en felaktig bild i den politiska debatten att inflyttningen till storstäderna sker på landsbygdens bekostnad. Faktum är att befolkningsökningen i storstäderna främst består av högre födelsetal och invandring, inte av inflyttning från landsbygden. De största flyttströmmarna från landsbygden sker till tätorter med mindre än 100 000 invånare. År 2016 gjor-

Foto: Christine Olsson/TT

Svaret i korthet

- 1** Cirka 11 procent av befolkningen bor på en ort på landsbygden och ytterligare ungefär 11 procent på ren landsbygd. Mellan 1990 och 2015 minskade antalet invånare med 8 procent på landsbygdsorter och med 10 procent på ren landsbygd.
- 2** Mellan 2000 och 2018 har livsmedelsaffären lagts ner på 144 landsbygdsorter. Det motsvarar 20 procent av de orter som hade en affär år 2000.
- 3** Förtroendet för dagspressen, facket och regeringen är lägre på landsbygden än i städerna.

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data.

På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

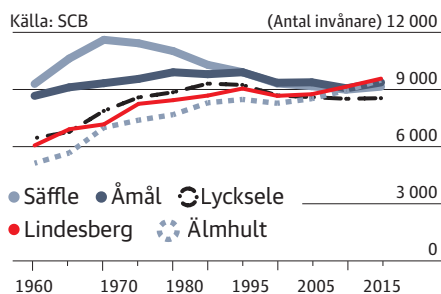
de DN en undersökning om utflyttning från glesbygdskommuner. Sex av tio personer som gick ut grundskolan år 2000 i Sveriges 20 glesbygdskommuner var utflyttade sex-tio år senare. Men flyttlasset gick oftast till en grannkommun eller till länets residensstad. Endast 12 procent av dessa personer bodde år 2016 i ett storstadsområde.

Så är landsbygdsorterna och den rena landsbygden på väg att dö? Nja, antalet invånare där har visserligen minskat samtidigt som städerna växer. Men dessa utgör fortfarande över en femtedel av Sveriges befolkning.

På de fem största landsbygdsorterna har befolkningen sedan 2000 varit antingen stabil eller ökande:

Befolkningsutveckling i de fem största landsbygdsorterna

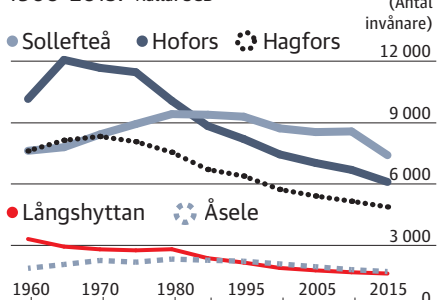
Antal invånare i de fem största landsbygdsorterna, 1960–2015.

I 438 av 935 landsbygdsorter minskade befolkningen under perioden 2000 till 2015. Här är några exempel:

Exempel på landsbygdsorter som minskar i storlek

Antal invånare på fem landsbygdsorter som hade en negativ befolkningsutveckling 1960–2015. Källa: SCB

Andelen invånare över 65 år är väsentligt högre på landsbygdsorterna (26 procent) och på ren landsbygd (23 procent) än i storstäderna (15 procent):

Andel äldre

Andel av invånarna i procent som är äldre än 65 år, 2015. Källa: SCB, DN:s bearbetning.

En konsekvens av ett sviktande befolkningsunderlag är försämrad samhällsservice. Det kan till exempel handla om skolor, bibliotek, badhus och apotek som läggs ner.

DN har undersökt hur tillgängligheten till samhällsservice har förändrats på landsbygdsorterna. Den rena landsbygden har sällan direkt närhet till offentlig service. Vi har därför fokuserat vår fördjupning på just landsbygdsorterna.

Med hjälp av data från Tillväxtverket, SCB och Skolverket kan vi presentera unika siffror över utvecklingen.

● År 2000 hade 734 landsbygdsorter en eller flera livsmedelsaffärer. Mellan 2000 och 2018 har livsmedelsaffären försvunnit på 144 landsbygdsorter, det vill säga 20 procent. Exempel är Finja (utanför Hässleholm), Nykroppa (utanför Filipstad) och Onslunda (utanför Tomelilla).

● År 2000 hade 276 landsbygdsorter en eller flera vårdcentraler. Mellan 2000 och 2018 har vårdcentralen försvunnit på 51 landsbygdsorter, det vill säga 18 procent. Exempel är Långsele (utanför Sollefteå), Romakloster (utanför Visby) och Överum (utanför Västervik).

● År 2000 hade 788 landsbygdsorter en eller flera grundskolor. Mellan 2000 och 2018 har grundskolan försvunnit på 97 landsbygdsorter, det vill säga 12 procent. Exempel är Eriksmåla (utanför Kalmar), Evertsberg (utanför Älvdalen) och Strömsbruk (utanför Hudiksvall).

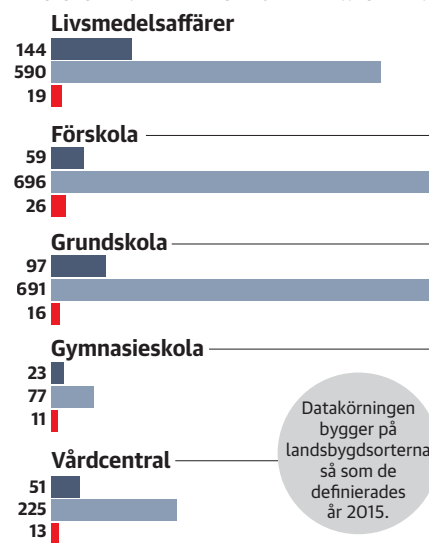
Det finns också landsbygdsorter som tidigare inte hade någon offentlig service men som under perioden har fått det. Detta är dock inte så vanligt.

Nedlagda skolor, vårdcentraler och annan service

Antal landsbygdsorter där offentlig eller annan service har försvunnit, är oförändrad eller har tillkommit mellan åren 2000 och 2018.

Källa: DN:s datakörningar som bygger på data från Tillväxtverket, SCB och Skolverket.

● Försvunnit ● Finns kvar ● Tillkommit

Många butiker, skolor och vårdcentraler har alltså stängt igen på landsbygdsorterna. Så vad har den försämrade samhällsservicen inneburit? Enligt en undersökning från Institutet för framtidsstudier påverkas varken in- eller utflyttningen när en livsmedelsaffär stänger. Forskarna kunde se att trenden med minskad inflyttning och ökad utflyttning påbörjades långt – åtminstone 10–12 år – innan butiken försvann från orten. Forskningsresultatet tyder på att befolkningsutvecklingen orsakar butiksnedläggningar, snarare än att orsaksambandet är det omvända.

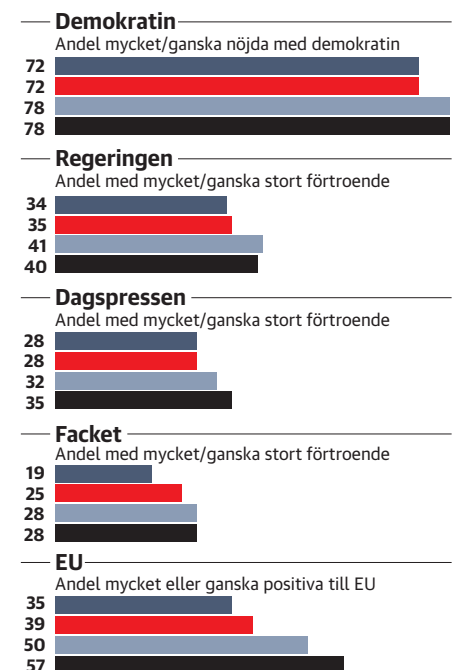
Inte heller nedläggningar av grundskolor tycks ha någon märkbar påverkan på människors benägenhet att flytta. Skolbarnen får visserligen sitta längre på bussen men de flesta barn på landsbygden åker buss till skolan i vilket fall som helst.

Det är dock svårt att mäta effekten av att olika typer av service försvinner och konsekvenserna av minskad befolkning. Klyftan mellan stad och land syns tydligt när vi jämför förtroendet för samhällsinstitutioner, demokratin och dagspressen. Förtroendet är lägre på landsbygden än i storstäderna enligt statistik från SOM-institutet. Statistiken har brutits ner på typ av bostadsort enligt en kategorisering som bygger på hur enkäddeltagarna själva definierar sin bostadsort.

Förtroende för samhällsinstitutioner

Andel som har förtroende för olika samhällsinstitutioner. Källa: SOM-institutet

● Ren landsbygd ● Stockholm/
● Mindre tätort ● Göteborg/
● Stad/större tätort ● Malmö

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Val 2018.

Fakta i frågan: Kommer tågen fram i tid?

S topp i trafiken på grund av signalfel.”

Meddelandet är välbekant för många tågresenärer.

Men hur många tåg kommer egentligen fram i tid? Och har situationen förbättrats eller försämrats?

Förra året planerades 981 000 avgångar med persontåg. 66 procent av dem ankom till slutstationen exakt enligt tidtabellen eller före beräknad ankomst. Om vi räknar högst fem minuters försening som acceptabel var punktligheten 90 procent. Två procent av avgångarna blev antingen minst en timme försenade eller ställdes in.

Så gick tågen

Antal avgångar med persontåg år 2017 fördelade på hur många som kom i tid, blev försenade och ställdes in. Totalt 981 061 avgångar.

(Antal)

Kom i tid	648 246
Försenade	
1-2 min	158 958
3-5 min	78 710
6-10 min	37 439
11-15 min	15 232
16-30 min	16 522
31-45 min	4 560
46-60 min	1 979
Mer än 60 min	2 911
Ställdes in	16 504

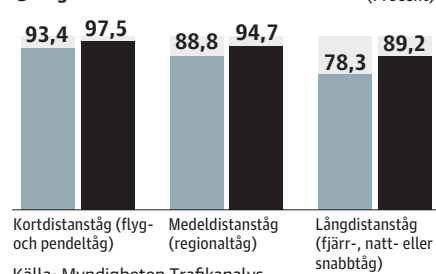
Alla tåg som fanns med i planeringen dagen innan avgångsdatum ingår i statistiken. Ett tåg som till exempel stannar längs vägen och evakueras räknas som inställt. Källa: Myndigheten Trafikanalys.

Långdistanståg är oftare försenade än tåg på medel- och kortdistans:

Punktlighet för olika distanser

Andel persontåg som kommer fram till slutstationen i tid. Procent.

- Högst 5 minuter efter tidtabell
- Högst 15 minuter efter tidtabell

Källa: Myndigheten Trafikanalys.

Så hur har punktligheten förändrats över tid? Sedan 2013 tas statistiken fram på olika sätt. Det finns två sätt att bokföra de tåg som ställs in akut (samma dag eller dagen före planerat avgångsdatum):

1. Gamla definitionen - inställda tåg räknas inte med. Före 2013 ingick inte tåg som ställdes in i statistiken. Enbart tågavgångar som de facto genomfördes räknades med. Myndigheterna fortsätter ändå att ta fram denna statistik för att det ska gå att göra jämförelser över tid.

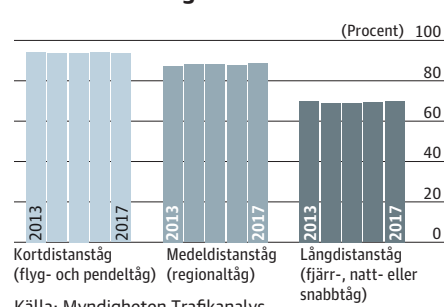
2. Nya definitionen - inställda tåg räknas som försenade. Sedan 2013 finns ett nytt punktlighetsmått som kallas för STM. I den räknas akut inställda tåg som försenade. Det är denna definition som DN har använt sig av i de två graferna ovan.

Det sistnämnda perspektivet, där inställda tåg alltså räknas som försenade, bör rimligtvis bättre motsvara resenärens perspektiv eftersom även ett sent inställt tåg troligtvis leder till att resenären inte kommer fram till sin slutdestination i tid.

Sedan 2013 har andelen försenade (inklusive akut inställda) tåg varit i stort sett oförändrad. Mätperioden är dock mycket kort:

Punktlighet 2013-2017

Andel persontåg som kommer fram till slutstationen högst fem minuter försenade. Akut inställda tåg räknas som försenade.

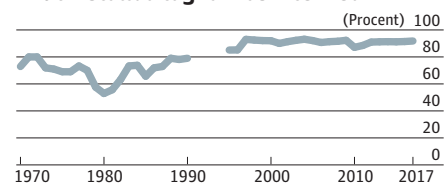
Källa: Myndigheten Trafikanalys.

Ur ett längre perspektiv, med den gamla definitionen, finns det inget som tyder på att förseningarna har ökat. Tvärtom har punktligheten förbättrats. På 1970-talet var andelen icke försenade tåg i genomsnitt 72 procent. På 2010-talet har hittills andelen varit i genomsnitt 91 procent.

Det finns ett glapp mellan 1991 och 1994 då det saknas data:

Punktlighet 1970-2017

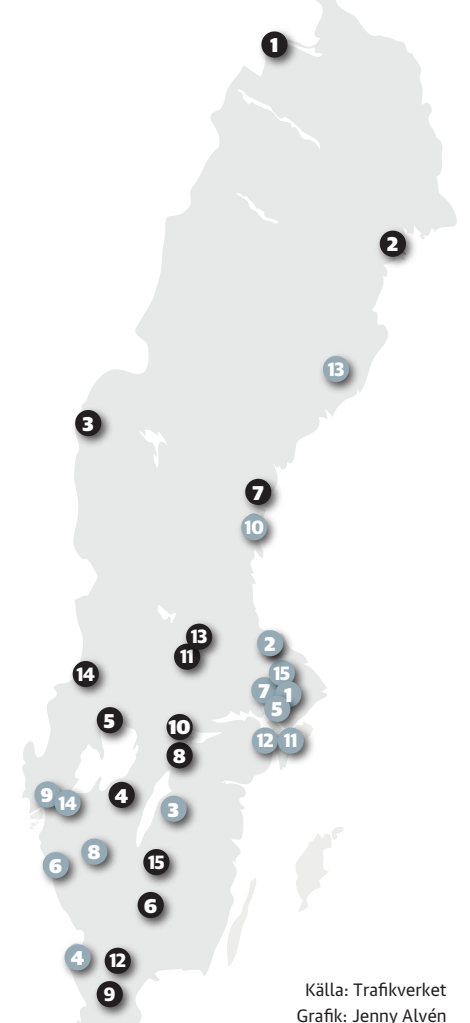
Andel persontåg som kommer fram till slutstationen högst fem minuter försenade. Akut inställda tåg räknas inte med.

Källor: För perioden 1970-1990 kommer data från Trafikverket. För 1991-1994 saknas data. För 1995-2012 kommer data från Trafikverkets löpande uppföljningsstatistik. För 2013-2017 kommer data från statistikansvariga myndigheten Trafikanalys.

Punktlighet för olika stationer

Andel persontåg som kom fram till stationen högst fem minuter försenade 2017. Statistiken avser de större tågstationerna. Akut inställda tåg räknas som försenade.

Källa: Trafikverket
Grafik: Jenny Alvé

Det finns inget som tyder på att punktligheten på tåg har försämrats. Nio av tio långdistanståg kom förra året fram högst 15 minuter för sent. **Varje vecka fram till valet granskar DN:s Kristoffer Örstadius väljarnas viktigaste frågor.**

Svaret i korthet

- 66 procent av förra årets tågavgångar kom fram till slutstationen i tid. Om vi räknar högst fem minuters försening som acceptabel var punktligheten 90 procent. Långdistanståg är oftare försenade än tåg på medel- och kortdistans.
- Det finns inget som tyder på att punktligheten har försämrats över tid.
- Tågen till Arlanda, Tierp och Mjölby är de mest punktliga. Tågen till Vassijaure, Luleå och Storlien är de minst punktliga.

Foto: Jonas Ekströmer/TT

Störst punktlighet (Procent)

1. Arlanda norra	96,5
2. Tierp	96,2
3. Mjölby	94,7
4. Ängelholm	94,3
5. Kungsängen	93,8
6. Kungsbacka	93,4
7. Märsta	93,4
8. Borås C	92,8
9. Uddevalla C	92,7
10. Gnarp	92,6
11. Västerhaninge	92,6
12. Södertälje C	92,6
13. Vännäs	92,5
14. Trollhättan	92,3
15. Uppsala C	92,1

Minst punktlighet (Procent)

1. Vassijaure	71,7
2. Luleå	73,1
3. Storlien	76,9
4. Skövde C	81,0
5. Karlstad C	84,8
6. Alvesta	85,4
7. Sundsvall C	85,5
8. Hallsberg	85,8
9. Höör	86,2
10. Örebro C	86,2
11. Borlänge C	86,3
12. Hässleholm	86,4
13. Falun	86,8
14. Charlottenberg	86,9
15. Nässjö C	87,3

De låga siffrorna för 1980 och 1981 beror troligtvis på besvärliga vintrar.

En svaghet med den långa jämförelsen är att det finns viss osäkerhet om kvaliteten eftersom mätningarna har skett via olika system. Förändringar i tågtrafikens sammansättning (till exempel ökad pendeltågstrafik) kan också ha påverkat punktligheten. Vi vet inte heller om inställda tåg var ett större problem tidigare eftersom de inte alls ingår i data.

Det finns ingen jämförbar internationell statistik över tågförseningar. Just punktlighet är till exempel inget som EU:s statistikmyndighet mäter.

I Sverige skiljer sig punktligheten stort mellan olika delar av landet. Tågen till Arlanda, Tierp och Mjölby är de mest punktliga. Tågen till Vassijaure (längs Malmbanan), Luleå och Storlien är de minst punktliga:

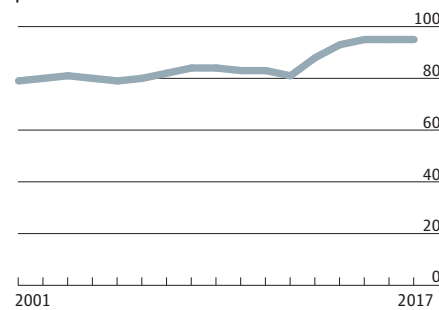
En viktig aspekt av punktligheten är hur väl tågoperatörerna hanterar situationen när tåg ställs in eller blir försenade. Inom deras kunderna? Sätts ersättningsbussar in? Finns det tillgång till dricksvatten på tåg som fastnat? Det är tyvärr svårt att dra några slutsatser om hur det ser ut med detta och hur det har förändrats över tid. Det saknas bra statistik.

I Medieakademiens förtroendebarmeter för 2018 uppgav 23 procent av de svarande att de hade ett mycket eller ganska stort förtroende för SJ AB. Det var en förbättring sedan bottenåret 2011 då förtroendesiffran låg på 12 procent.

Sedan 2001 har antalet avgångar med persontåg i förhållande till befolkningen ökat med 21 procent:

Tågavgångar

Antal framförda persontåg till slutstation per 1 000 invånare.

Källa: Myndigheten Trafikanalys.

Många av oss har nog en bild av att tågförseningarna har ökat, vilket alltså inte stämmer överens med statistiken. En möjlig förklaring till detta skulle kunna vara att tågresandet per invånare har ökat.

Om antalet tågresor som en genomsnittlig person gör per år har blivit fler, så betyder det en större sannolikhet för att en enskild person drabbas av tågförseningar även om andelen tågförseningar är oförändrad.

Med andra ord: åker vi mer tåg så innebär en given andel förseningar ett större problem för oss.

En annan aspekt skulle kunna vara eventuella samordningsproblem. I Sverige är det 47 bolag som kör tåg och i stort ska samsas på samma banor. Det skiljer svensk järnvägstrafik från andra länder. Ett problem som ofta uppmärksammas i medierna är att finns en bristande samordning mellan de olika operatörerna vid tågförseningar. Det saknas emellertid bra statistik på hur omfattande problemet är.

Kristoffer Örstadius
kristoffer.orstadius@dn.se

Om

/Fakta i frågan

Ökar klyftorna? Växer vårdköerna? Löser polisen fler brott? Fram till valet den 9 september granskar DN viktiga frågor om samhällsutvecklingen.

Vi går till förstahandskällor och försöker så gott det går att svara på alla frågor med stor transparens och offentliga data. På www.dn.se/om/fakta-i-fragan finns alla källhänvisningar och länkar till källmaterial.

DN har dessutom gett två forskare, nationalekonomerna **Laura Hartman** och **Lars Calmfors**, i uppdrag att läsa texterna. De faktagranskar inte i detalj men ger övergripande synpunkter för att minska riskerna för felaktiga slutsatser. DN står för allt innehåll i texten.

Har du som läsare synpunkter på innehållet eller slutsatserna? Hör gärna av dig till kristoffer.orstadius@dn.se

Följ ämnet

dn.se/om/fakta-i-fragan

